

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

**1878'DEN GÜNÜMÜZE
KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN DİNİ HAYATI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Doç. Dr. İrfan AYCAN

HAZIRLAYAN
Mehmet ÖZTÜRK

ANKARA-1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
GİRİŞ.....	III
A- Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	III
B- Araştırmanın Metodu, Kaynakları ve Yapılan Araştırmalar.....	V
C- Kıbrıs Ada'sının Tarihçesi	1
1- Ada'nın Sık Sık El Değiştirme Sebepleri.....	3
2- Osmanlı Devletinin Ada'yı Fethi	7
a- 1571-1839 Arası Ada'da Osmanlı Yönetimi.....	11
b- 1839-1878 Arası Ada'da Osmanlı Yönetimi.....	25
3- Kıbrıs'ın İngilizlerin Eline Geçmesi.....	33
a- Siyasi Gelişimler	33
b- Genel İdari Durum	37
4- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin İlanı	49

I. BÖLÜM

1878'DEN GÜNÜMÜZE KIBRIS'TAKİ DİNİ KURUMLAR

A- İngiliz İdaresinde Dini Kurumların Durumu.....	52
1- Mahkemeler	52
2- Müftülük	53
3- Eğitim Kurumları	56
4- Vakıflar.....	67
B- Kıbrıs Türk Toplumunda Dini Eğitim ve Öğretim.....	83
1- Osmanlı Dönemi	83
2- İngiliz Dönemi.....	89
3- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dönemi.....	92

II. BÖLÜM

A- Kıbrıs Türk Halkının Dini Yaşantısı	107
B- İbadethanelerin Durumu.....	148
C- Din Görevlilerinin Durumu	156
D- Dini Hayatın Değerlendirilmesi, Tesbit ve Öneriler.....	170
Sonuç	182
Belgeler, Fotoğraflar, Basın Haberleri	190
Bibliyografya	221

ÖNSÖZ

Türkiye'de Kıbrıs kelimesini duymayan, bilmeyen insanın olabileceği ihtimal dışıdır.

Kıbrısla ilgili yazılmış eserler, makaleler, inceleme ve araştırma ürünü yazılı eserler de az değildir.

Tez konusunu belirleme döneminde çok öncelerden Kıbrıs Türk Halkının dini durumu, kurumları ve yaşamı hep ilgimi çekmiştir. Tez konusunu tespit öncesi ve tespit döneminde Kıbrısla ilgili birçok yazılı eserin muhtevasını inceledim. Bazısını da kısmen okudum.

Üç aya yakın kaynak araştırma döneminde ele aldığım eserlerin hemen tamamına yakınının Kıbrıs Türk'ünün genel, siyasi ve sosyal tarihini işlediğini gördüm. Dini kurumlarını işleyen birkaç esere rastladım. Ancak dini yaşamlarına dair bağımsız bir esere rastlamadığım gibi, konu olarak da bulamadım.

Şüphesiz benim kısa kaynak araştırma döneminde bu kapsamlı araştırmaya rastlamamış olmam bu konunun bu güne kadar işlenmediği, araştırılmadığı anlamına gelmez. Bununla beraber bu konunun araştırılmaya değer olduğunu düşünerek Kıbrıs Türk halkının dini yaşam durumu itibarıyla tanınmasına ve bilinmesine katkıda bulunmak istedim. Ulaştığımız sonuçların mutlak doğrular olduğunu savunmamız mümkün değildir. Ancak elde ettiğimiz bulgular ve gözlemlerimle doğruya en yakın olan bilgilere ulaşabilmek için duygulardan uzak bir şekilde gayret sarfettiğimizi rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ulaşabildiğim kaynakların muhtevalarını tek tek okudum. Yukarda belirtildiği gibi Kıbrıs Türkü'nün dini hayatına dair yeterli bilgi bulamadım. Bu nedenle K.K.T.C.'ne bizzat giderek gözlem yapma ve Kıbrıslı yazarların eserlerine ulaşmaya çalıştım.

Yaptığım çalışmamla konunun aydınlığa kavuşması noktasında başarılı olabilmişsem bundan mutluluk duyacağım.

Tarih okumanın zevkini, bu alanda araştırma yapmanın hazzını biz öğrencilerine sevdiren, tez konusunun içeriği ve kaynaklardan yararlanma usulü konusunda değerli yönlendirmeleriyle ve rehberliklerde bulunan hocaların Prof. Dr. Sabri Hizmetli ve Doç. Dr. İrfan Aycan'a kalbi teşekkürlerimi sunarken, ders aşamasında Osmanlıca metinleri okumak konusunda titiz davranan hocam Doç. Dr. Nesimi Yazıcı'ya, Kıbrıs Girne Milli Arşiv Dairesi Başkanı Sayın M. Haşim Altan'a, Kıbrıs Vakıflar Mütevellî Heyeti Üyesi ve Bayraktar Maarif Kolei Müdürü, aynı zamanda Türk İslâm Cemiyeti Başkanı olan Sayın Işıl Arkan'a yakın ilgi ve sağladıkları imkânlarından dolayı kalbi teşekkürlerimi sunmayı borç bilirken, T.C. Büyükelçiliği Yardım Heyetinden rehberlikte bulunan ve Türkiye Din Görevlileri Yöneticiliğinde çalışan meslektaşlarıma değerli yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca Kıbrıs'ta anket çalışmalarımda, konumla ilgili bilgi toplama aşamasında beni yalnız bırakmayan Kıbrıslı ve Türkiye'den Kıbrıs'a yerleşmiş bulunan iyilik sever bütün dostlara teşekkür etmeyi borç telakki etmekteyim.

Mehmet ÖZTÜRK

GİRİŞ

A- Araştırmanın Önemi ve Amacı

Dinlerin, milletlerin kültür hayatında önemli bir yer tuttuğu ve milli değerlerle iç içe olduğu bilinmektedir. Bu sebeple İslâm dini Türklerin milli kültürlerini çok derinden etkilemiştir.

Kıbrıs Türk'ü üçyüz yıllık bağımsızlık hayatından sonra Hristiyan ve sömürgeci bir millet olan İngilizlerin yönetiminde kaldı. İdari yönden yabancı bir milletin yönetiminde kalan Kıbrıs Türkleri, bu yönetimden etkilenerek dini ve milli yaşantılarında ne tür değişimler göstermiştir? Bu etkilenmenin boyutları nedir? Bunların irdelenmesi, incelenmesi önemli bir husustur.

Ayrıca dini kurumların, dini inanç ve ibadet; milli örf ve adetlerin yaşaması için Kıbrıs Türklerinin ne tür programlarının olduğu, bu programlara işlerlik kazandıran elemanlarının nicelik ve nitelik yönünden durumlarının bilinmesi de önemlidir.

Bunlara ek olarak; Tarih ilminin genel amaçları arasında sayılan geçmişin iyi bilinmesi, geleceğe daha iyi hazırlanmayı sağlar prensibinden hareketle; Kıbrıs ta müslüman Türklerin dini yaşantılarının tarihi incelenerek, gelecekte dini eğitim, dini hizmet vb. alanlarda yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek ipuçları ortaya çıkabilir.

Araştırmanın amacı; İngilizler'in adaya hakim oldukları 1878'den günümüze dini kurumların faaliyetleri, idari yapı içindeki yeri ve Türk halkının dini yaşam tarzını tespit ederek ortaya koymaya çalışmaktır.

Dini yaşam tarzları İngiliz yönetimi döneminde olumsuz etkilenmiş midir? Etkilendi ise boyutları hangi düzeydedir?

1960 ve 1974 sonrası Kıbrıs Türk halkının dini hayatında dini eğitim öğretin, ibadethaneler ve din görevlilerinin genel durumları ne düzeydedir? Önceki dönemlerde nasıldı, şimdi nasıldır? Bunların kıyaslanarak bir değerlendirmeye tabi tutulması tezimizin amaçları arasındadır.

Anadolu insanı, Kıbrıs Türkünü tam ve doğru olarak tanıyor mu? İki müslüman toplumun aynı dili konuşup aynı dine mensup olduğu bilinen bir gerçektir. Bu birliktelikten hareketle dini eğitim ve öğretim, hayır kurumları, ibadethaneler ve halkın inanç ve ibadet bakımından durumları nedir?

Anadolu Müslümanları nazarında Kıbrıs Türk'ünün dinlerine bağlılıklarının zayıf olduğu söylentilerinin doğruluk derecesi nedir? Bu söylentiler bilimsel bir dayanağa veya gözleme dayanmakta mıdır?

Bu iki hususu da tezimizin amaçları arasına alırken; tarih içinde birbirinden uzak kalmış olan baba oğul benzeri iki halkın amaçlarda belirtilen yönleriyle birbirlerini daha iyi ve doğru olarak tanımalarına katkıda bulunmayı hedefledik.

Araştırmada çok geniş gözüken bu konuları özet olarak incelemeyi, ağırlığın ise; dini eğitim öğretim ile halkın dini yaşantısı ve din hizmetleri üzerinde yoğunlaşmasına çalışılmıştır.

Böylece tez konusunun, üzerinde fazlaca çalışılmamış bir alan olduğu düşüncesiyle bundan sonra yapılacağını ümit ettiğimiz araştırmalar abir başlangıç yapmış olmak da amaçlarımız arasındadır.

B- Araştırmanın Kaynakları, Metodu ve Yapılan Araştırma

KAYNAKLAR: "1878'den günümüze Kıbrıs Türk Toplumunun Dini hayatı" başlıklı araştırmamızın sınırı 1878'den itibaren dir. Ancak Kıbrıs Türk'ünün dini hayatı ve bunu etkileyen siyasi ve sosyal olaylar dört asır öncesine dayanır. Buna bağı olarak Kıbrıs ve Kıbrıs Türk'üne ait, geçmiş dört asıra kısaca değinmenin lüzumu ortaya çıkmıştır.

Konumuzla ilgili yazılmış bağımsız eserlere rastlayamadım. Kıbrıs ve Kıbrıs Türk'ü ile yazılmış eserlerden bulabildiklerimin tamamına yakını genel, siyasi ve sosyal tarih içeriklidir. Konumuzla ilgili bağımsız eserler bulamayınca, bu kaynakları tarayarak konumuza ışık tutan kısa bilgileri derledik.

Kıbrıs konusunda siyasi mücadelenin içinde yer almış yaşayan bilim ve siyaset adamlarından ulaşabildiklerimden bir kısmı ile yüzyüze görüş-tüm.

Ulaşabildiğim kaynaklarda Kıbrıs Türk'ünün siyasi ve sosyal tarihine ait bilgileri yeterince ve kolay olarak elde ettik. Asıl konumuz olan Kıbrıs Türk'ünün dini hayatına dair bilgi ve belge yetersizliği, beni yerinde gözlem yaparak; yaşayan halkın dini yaşantısını tesbit için adaya se-yehata mecbur etti.

1974 Temmuz ayında Kıbrıs'a gittim, önceden hazırlamış olduğum anketi Kıbrıs Türkleri arasında uygulama fırsatı buldum. Anket sonuçlarının da araştırmaya kaynaklık edeceğini düşünerek; anketi Lefkoşe, G. Magusa, Girne ve Lefke gibi önemli dört yerleşim merkezinde uyguladım. Ankete katılanların, değişik meslek ve kültür seviyesinde olanlardan oluşmasına özel önem verdim.

Kıbrıs'a seyahatimin birdiğer faydası da Kıbrıslı yazarların yeni ve eski eserlerinden bazılarına ulaşmam olmuştur.

Araştırmamın konusuna ilişkin geniş kapsamlı iki eser ile karşılaştım. Bunlardan biri, Kıbrıslı olan Elmaziye Töre'nin Hacettepe Üniversitesi'nde kabul edilmiş fakat basılmamış olan Yüksek Lisans tezidir. Diğ-

ri Dr. Şükrü Torun'un Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Doktora tezi olarak hazırlamış olduğu "Kıbrıs'ın Politik Durumu" adlı eseridir (1).

Kıbrıs, Girne K.K.T.C. Cumhuriyet Arşivinde henüz tam olarak tasnif ve düzenlemelerin yapılmamış olduğunu, birçok Osmanlıca ve Batı dilinde belgelerin tercüme edilmeyi beklediğini gördüm. Arşivden, gerek durumu ve gerekse seyahat zamanımın sınırlı olması sebebiyle yeterince faydalanamadığımı belirtmem gerekir. Ancak, Arşiv Daire Başkanı M. Haşim Altan'ın bana konuyla ilgili sonmuş oludğu belge sureti araştırma mama büyük ışıık tutmuştur.

Bu durumda kaynaklarımızı dört grupta toplayıp benzer yönlerini tanıtmaya çalışacağız.

Birinci grup kaynaklarımız Kıbrıs ve Kıbrıs Türk'ünün siyasi, sosyal ve genel tarihiyle ilgilidir. Genel olarak Kıbrıs Adası'nın çok eski zamanlara ait tarihini işlemekle beraber ağırlıklı olarak, 1570 Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethini, iskan ve Osmanlı idaresi dönemini işlemiştir. Aynı grup kaynak kitaplar, 1878 İngiliz idaresi dönemini de teferruath olarak işleyip günümüze kadar incelemektedir. Kıbrıs ve Kıbrıs Türk'ünün uluslararası alanda hukuki, siyasi mücadelesi iç ve dış olayları muhtevidir. Bu guruba giren kaynaklarımız:

A. Cevdet Gazioğlu (2), Naci Kökdemir (3), Seyit Yolak (4), Sebahattin İsmail-Ergin Birinci (5), Nesim Ziya (6), Mithat Gürata (7), Sabahattin İsmail (8), Abdulhaluk Çay (9), Fahir Armaoğlu (10), İ. Hakkı Uzunçarşılı-E. Ziya Karal (11), Bu guruba girenlerdir.

- 1) Şükrü Torun, "Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu" Doktor Tezi, İstanbul 1956.
- 2) A. Cevdet Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs C. 1, İstanbul, 1960.
- 3) Naci Kökdemir, Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs, Ankara, 1956.
- 4) Seyit Yolak, 1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, Lefkoşe, 1989.
- 5) Ergin Birinci, Sabahattin İsmail, Kıbrıs Türk'ünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre, Lefkoşe, 1987.
- 6) Nesim Ziya, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara, 1975.
- 7) Mithat Gürata, Türkler, Rumlar ve Kıbrıs, İstanbul, 1981.
- 8) Sabahattin İsmail, 20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları, İstanbul, 1988.
- 9) Abdulhaluk Çay, Kıbrıs'ta Kanlı Noel 1963, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.
- 10) Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- 11) E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

İkinci gurup kaynaklarımız, birinci guruptaki kaynakların siyasi, sosyal ve genel konularını içermekle beraber, dini kurumları, dini eğitim ve öğretimi vb. konuları da ele almıştır. Bunlar:

Halil Fikret Alasya (1), C. Cevdet Gazioğlu (2), Ali Nesim (3), Nihat Erim (4).

Üçüncü gurup kaynaklar, tek konu üzerinde yazılmış olanlardır. Bunlar da, Mustafa Haşin Altan (5), Ali Nesim (6), Hasan Cicioğlu (7), İrfan Aycan (8) dır.

Dördüncü gurup kaynaklarımız ise; Kıbrıs'la ilgili yapılmış sempozyum ve kongrelerde bilim adamlarımızın sunmuş olduğu tebliğlerdir. Bunlar kaynakça bölümüne tebliğ sunanın ismi ve tebliğiyle genişçe verilmiştir.

Araştırmanın Metodu:

Müslüman Türkler'in yaşadığı coğrafi bölgeler farklı da olsa ortak özellikleri olduğu muhakkaktır. Bugünkü Kıbrıs Türkü, 424 yıl önce Anadolu'dan adaya göç etmiş Türklerin torunlarıdır. Kıbrıs Türk'ü adaya yerleştikten sonra kendi kültürünü de beraber oraya taşımıştır.

Osmanlı idaresi, adada yaşayan yerli halkı kültür ve ırk asimilasyonuna tabi tutmamıştır. Ancak, Türkler kendi dinlerini, dini kurumlarını, örf ve adetlerini adaya taşımışlardır.

Halen adada yaşamakta olan Türklerin dört asırlık zaman içinde geçirmiş olduğu tarihi olaylar, dini ve milli yaşamlarında değişimlerine sebep olmuştur.

Burada mevcut dini binalar ve faaliyetler Ada'nın bir Türk ve Müslüman Yurdu olduğu ve halkın İslâm dinine mensubiyetleri hakkında fikir verecektir.

-
- 1) H. Fikret Alasya, Tarihte Kıbrıs, Lefkoşe 1988.
 - 2) A. Cevdet Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, C. 1-11 Kıbrıs, 1994.
 - 3) Ali Nesim, Kıbrıslı Türklerin Kimliği, Kıbrıs 1990.
 - 4) Nihat Erim, Bildiğim Görüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ankara 1977.
 - 5) M. Haşim Altan, Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, C. 1-11, Kıbrıs 1986.
 - 6) Ali Nesim, Batmayan Eğitim Güneşlerimiz, Lefkoşe 1987.
 - 7) Hasan Cicioğlu, T.C.'de İlk ve Orta Öğretim Ankara 1985.
 - 8) İrfan Aycan, Saltanata Giden Yolda Muaviye bin Ebi Süfyan, Fecr Yayınları, Ankara, 1990.

Bu düşüncenin gerçekleşmesi için; Kıbrıs'ta bulunan dini kurumların faaliyetleri ve din hizmetlerinin geçmiş ve mevcut durumunu ele almak zorunlu olmuştur. Bu nedenle geçmiş durumun tespiti için ilgili kaynakların elde edilmesi, mevcut durum içinde de saha araştırması yapmak gerekli olmuş ve bunların yapılmasına gayret edilmiştir.

Konuyla ilgili önceden yapılmış bir ankete ek olarak tarafımdan yapılan anket sonuçları, tezin amaç bölümündeki hususlar hakkında fikir yürütmemize büyük ölçüde yardımcı olmuştur.

Konunun 1878'den itibaren günümüze, şeklinde sınırlandırılması, derinlemesine inceleme fırsatı bulma amacına matuftur. Bu amacın büyük oranda gerçekleşmiş olduğuna inanmaktayım. Ancak bu zaman dilimi içindede ağırlık dini kurumların faaliyetleriyle dini hizmetlere verilmiştir.

Tez projesinde ki varsayımlar doğrulanmış, ilave olarak varsayımlarda olmayan bazı hususlar ortaya çıkmıştır. Bunlara değerlendirme ve sonuç bölümünde yer verilmiştir.

Tez proesinde taslak olarak ele alınan konular, 1878-1960, 1960-1974, 1974-1994 tarihleri arası bölümlere ayrılması planlanmıştır. Aynı konuların, zaman esas alınarak bölümlere ayrılmasının uygulanırlığının olmadığı görülmüş, bu nedenle iki bölüm başlığı altında işlenmiş; Kıbrıs'a bizzat gitmek suretiyle kaynakları yerinden te'min, arşiv belgelerine ulaşma, ibadethanelerle halkın dini inanış ve yaşantılarını yerinde görmek suretiyle, konu daha verimli bir şekilde işlenmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs Türk'ünün dini yaşamının geçmişi ve bugünkü durumunu araştırırken bilimsel araştırmanın gereği, hamasi duygulardan azami ölçüde uzak olmaya gayret ettik. Objektif yaklaşımın ölçü olarak alınmadığı zaman, duyguların önplana çıktığı görülmüştür. Bunun ise araştırmanın sonucunu olumsuz etkileyeceği bilinen bir gerçektir.

Araştırmalarda önyargılı ve taraflı olan araştırmacı, önyargılarını besleyecek subjektif dayanakları çoğu zaman bulabilir. Bu durum bilim-

sel ahlaka aykırıdır. Araştırmamızda bu ahlaki ilkeye uymaya azami gayret ettik.

İnsanın geçmişini, yaşanan zamandan ayrı düşünmek mümkün değildir. Geçmişin bilgisi ve tecrübesi bugünün ve yarının alt yapısını oluşturur. Bundan hareketle Kıbrıs Türk halkının geçmiş zamana ait dini hayatını objektif olarak ortaya koymaya çalıştık.

Toplumsal olaylara, kültürel etkilenmelere, sosyal olaylara, iç ve dış savaşımlara, tabiat olaylarına bağlı olarak toplumların gelecekleri olumlu veya olumsuz yönde etkilenir. Kıbrıs Türk toplumu da 1800'lü yıllardan sonra bu sayılanlardan bir çoğunu yaşamıştır. Kıbrıs Türk'ünün bugünkü dini hayatını sebepleriyle doğru tesbit edebilmek için geçmiş olayları tesbit ve tahlil etmeye yöneldik. Bununla, 1878 sonrasıyla sınırlı olan konumuzu daha iyi aydınlatabilmeyi düşündük. Araştırmamızda gayemiz Kıbrıs Türk'ünün dini hayatını sorgulamak değildir. Sebepleri incelerken de müsbet olanları öne çıkarıp övmek, menfi olanları yermek gibi bir düşüncemiz de olmamıştır. Sadece Kıbrıs Türk'ünün dini yaşantısının dününü, bugününü tesbit etmeye çalıştık. Mevcut duruma olumlu ve olumsuz etki eden faktörleri bulup ortaya çıkarmaya çalıştık.

Tezimizde, araştırmamızın metodu, kaynakları ve yapılan araştırmalara ait bilgilerden sonra 1878 öncesi Kıbrıs'ın genel siyasi tarihine özet olarak değindik. K.K.T.C.'nin doğuşunu verdikten sonra tezi iki bölüm olarak planladık.

Birinci bölümde, İngiliz idaresi döneminde dini kurumları ele alarak; mahkemeler, müftülük, eğitim kurumları ve vakıfların işleyişlerini tesbite çalıştık. Aynı bölüm başlığı altında Kıbrıs Türklerinde dini eğitim ve öğretim konusu Osmanlı, İngiliz ve K.K.T. Cumhuriyeti dönemlerini ayrı ayrı incelemeye çalıştık. Bazı mukayeseler yaptık.

İkinci bölümde ise; Kıbrıs Türk halkının dini hayatına dair bilgileri topladık. Bunları işlerken halkın dini yaşantısı, ibadethanelerin durumu ve din görevlilerinin durumları şeklinde alt başlıklarına ayırarak inceledik.

Değerlendirme ve sonuç kısmından sonra bazı belge ve fotoğraflara yer verdik.

Araştırmanın dipnotlarına ait düzenlemeler şu şekildedir: Kaynakların tanıtımı yapılırken eserlerin isimleri, basım tarih ve yerleriyle verilmiştir. Ayrıca ilk geçtiği yerden yazar ve eser adı tam olarak verilmiştir. İkinci ve daha sonraki geçtiği yerlerde ise yazarın soyismi verilmiş, eserinin de isminin uzunluk ve tanınma (meşhur) durumuna göre bir veya iki kelimesiyle yetinilmiştir.

Bir yazarın birden çok eseri kullanılmışsa; bu durumda yazarın eserinin iki kelimesinin kullanılmasının karışıklığı önleyeceği düşüncesiyle aynı usulü yeterli gördük.

Eserlerin ciltlerini belirtmek için "C.." harfi, sayfalarını verirken de "s.." harfini kullandık.

Dergiler isim, tarih ve sayısıyla birlikte verilmiştir.

Tezimize kaynaklık emden makaleler, Kıbrıs ile ilgili uluslararası sempozyum ve kongrelere sunulan tebliğlerden oluşmaktadır. Bunlardan biri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından kitap haline getirilmiştir (1).

İkincisi ise; uluslararası sempozyum olup yine kitap halinde basılmıştır (2).

Din görevlileri yöneticiliği brifing dosyasına, sayfa numarası verilmediğinden biz de veremedik.

Birincisinden ve ikincisinden alıntı yapıldığında tebliği sunanın isminin baş harfi ve soyismi verildikten sonra tebliğinin uzun olması sebebiyle başlığı verilmemiş, eser adı ve sayfası verilmiştir. Eser isimleri de uzun olduğundan "Tetkikler", ikincisi de "sempozyum" olarak belirtilmiştir.

Kaynakça bölümünde tebliğlerin başlıkları kısaltılmadan tam olarak verilmiştir.

-
- 1) Kıbrısın Dünü, Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara 1993.
 - 2) Milletlerarası 1. Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Ankara 1971.

YAPILAN ARAŞTIRMALAR:

Kıbrıs'a yaptığım gezi, gözlem; bu esnada elde edebildiğim kaynak kitaplar, belgeler ile yapmış olduğum anket sonuçlarının değerlendirilmesi araştırmanın neticelerini oluşturmuştur. Kıbrıs Akdeniz'in ortasında stratejik önemi olan bir yerdir. Bu önem Türkiye için diğer ülkelerden daha fazladır. Sömürgeci idarelerin elinde ezilen, korsanların insaf ve yönetimine terkedilen, zaman zaman parasıyla alınıp satılarak el değiştiren Ada'nın yerli halkı; köle muamelesine tabi tutulmuştur. Nihayet zamanın güçlü devletlerinden olan Osmanlı İmparatorluğundan adayı idareleri altına almasını isteyecek duruma gelmişlerdir (1).

1570 yılında başlayan fetih hareketi, 1571 yılında 50.000 şehitle tamamlanmıştır. Ada'ya 1572'den itibaren 10 yıl içinde planlı olarak Anadolu Türkü iskan ettirilmiştir. Bu iskan koruma ve kalkınma amaçlıdır.

Yerli halk ile beraber yaşayan Anadolu Türk'ü Kıbrıs'ta 1800'lü yıllara kadar Anadolu'nun bir vilayetinde yaşar gibi yaşamıştır. Bu yıllardan sonra Osmanlı'nın zayıf duruma düşmesiyle başta Yunanistan olmak üzere; batılı devletlerin iştahlarının artarak kabardığı bir yer olmuştur. Buna paralel olarak Yunanistan ve Hristiyan güçler, Ada halkını Osmanlı devletine karşı sürekli kışkırtmışlardır.

İç ayaklanmalar, Türk idare ve halkına karşı gizli ve açık Ada yerli halkının tavırları, Osmanlı Devleti'nin güçsüz duruma düşmesinin ardından başlatılmıştır.

1878 yılında Ada, İngilizlerin Ruslara karşı Osmanlıya destek ve yardım vaadiyle bir üst olarak kullanılması için verilmiştir. Zaten verilmeseydi Ada'yı İngilizler çıkarma yaparak zorla alacakları tehdidini yapmışlardı (2).

1960 yılına kadar Ada İngiliz idaresinde kalmıştır. Ada'da yaşayan Türkler'in ortak yaşadıkları yerli halkların kültürlerinden etkilenmesi gayet tabiidir. Ancak Türkler, gerek ulaşım, gerekse sömürgeci İngiliz idaresinin baskıları sebebiyle Anavatandan kopuk yaşamışlardır.

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler s. 29; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs s. 30.

2) M. Gürata, Türkler, Rumlar s. 63.

Türkler'in Ada'ya götürmüş oldukları kültürleri, sömürgeci İngiliz idaresince asimilasyona uğratılmıştır. İngiliz döneminde eğitim, din, vakıflar, mahkemeler gibi önemli kurumlara büyük baskılar yapılmıştır. Bu zor şartlar bizim varsayımlarımızı doğrulamıştır.

İngiliz ve Rumların planlı fakat sinsice Ada Türklerini hayatlarından bezdirerek topraklarını satmaya zorlamaları, kaynak ve belgelerin ortaya koyduğu bir husustur.

İngilizlerin, idaresini görünüşte andlaşma fakat gerçekte zorla almış olduğu Ada'da Türk menfaatine hiç önem vermemiş, aksine Rumları ege-men duruma getirme gayreti içinde olmuştur. Eğer Ada'da yaşayan halklara adil (eşit) davransaydı Kıbrıs Barış Harekatı olmayacaktı. Dünya ve Türkiye-Yunanistan gündeminde Kıbrıs diye bir sorun bulunmayacaktı.

Bu bunalımlar, 1914'ten sonra sürekli artmıştır. Kıbrıs Türkü 1960 yılına kadar eğitimine, dini kurumlarına, İngiliz idaresinin müdahalesinden ve son 50 yılda Rumların arttırarak devam ettirdiği iç huzursuzluklar (ENOSİS-Yunanistan'la birleşme istekleri) sebebiyle yeterince eğilememişlerdir.

Bu baskı ve huzursuzluklara ekonomik sıkıntılar da eklenince; kurumlarını dini ve milli kültürlerini geliştirme şöyle dursun; mevcut hali bile koruyamadıkları anlaşılmıştır.

İdari, siyasi değişimler, sosyal olaylar, ekonomik durumlar herbiri birleşince Kıbrıs Türk toplumunun dini hayat bakımından olumsuz etkilenmesi tabiidir.

İşte yapılan araştırmalarımız, bu etkileşimin boyutlarını, sebep ve sonuçlarıyla İngiliz dönemi ve K.K.T. Cumhuriyeti dönemi olarak tesbite yönelik olmuştur.

1974 yılında Ada'nın kuzeyine toplanan ve kendi kendini idare etmeye başlayan Kıbrıs Türkünün bugünkü durumu, eskisiyle kıyaslanarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

C- Kıbrıs Adasının Kısa Tarihi:

Kıbrıs isminin kaynağı: Kına çiçeği adı verilen bir çiçekten veya Kral Kinorus'un kızının isminden ya da aşk tanrısı Kipris'den alınmış olabileceği tahmin edilen KIBRIS adasının ismi Mısırlılar ve Hititler zamanında Alasya veya Asi, Fenikeliler devrinde ise; Hetim ismiyle anılırdı. Avrupa dillerinden bakırın ismi bu Ada'nın isminden çıkmıştır. Bakırın latincesi "Cuprum"dur ki, Kıbrıs Cyprus kelimesinden çıkmıştır. Kipris kelimesi hem Ada'nın adı, hem de bakır madeninin tahsis olduğu ilahe "Zühre'nin adıdır. Kıbrıs kelimesinin çeşitli dillerdeki yazılışı hemen hemen aynıdır: Kıbrıs, Cyprus, Cypren, Gibros, Zypern gibi (1).

Kıbrıs Adasının Coğrafi Durumu: Akdeniz'in Kuzeydoğu köşesinde, Türkiye'nin güneyinde, Antalya ve Mersin Körfezleri arasında bulunan Silifke-Taşeli Yarımadasının güneyinde 9.283 km. karelik yüzölçümü olan bir adadır.

Mersinin Taşucu beldesine ve Anamur İlçesine 70 km. Suriye'ye (100 km., Mısır'a 370 km., Yunanistana 800 km. mesafede bulunan Kıbrıs Adası, kendine en yakın Yunan Adalarından Rodos'a 400 km., Girit'e 550 km. uzaklıkta yer almaktadır.

Birçok girinti ve çıkıntılarıyla 782 km. uzunluğunda sahil şeridine sahip olan Kıbrıs Adası, İskenderun Körfezini şehadet parmağıyla gösteren yumulmuş bir ele benzetilir. Akdenizin Kuzey doğu bölgesinde 35.33 ve 35.41 derece Kuzey enlemleri ve 32.17, 34.35 derece Doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Kıbrıs, kuzeyden Kapras, güneyden Toros (Karlıdağ) ile çevrili olup ortası da çukurdur. Hatta bu kısım, 'Ortaçukur" diye adlandırılır. Adaya Doğu Akdeniz iklimi hakim olup kış mevsimi nisbeten ılık, yazları sıcak geçer. Kış mevsiminin sıcaklık ortalaması 12, yaz mevsiminin ise 28 derecedir. Yıllık yağış miktarı kıyılarda 600 mm. küp iken iç kesimlerde bu oran 400 mm. küp civarındadır.

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.1.

Kıbrısta Ekonomi: Kıbrıs'ın ekonomisi ziraata dayanır. Ada arazisinin % 60'ı ziraat için elverişlidir. 1-3'ünde hububat üretimi yapılır. Ürünler üretim miktarlarının çokluğuna göre; buğday, arpa, baklagiller, patatesdir. Ayrıca üzüm bağları, turunçgiller ve zeytin ile harput önemli yer tutar. Keçi boynuzu Kıbrıs'ın önemli ürünleri arasında yer alırken üzüme bağlı şarap endüstrisi ve hayvancılık da ülke ekonomisinde önemli yer tutmaktadır.

Madencilik olarak da bakır, demir, krom ve boya taşı sayılabilir. Bütün bu zenginliklere rağmen Kıbrıs, kendi kendine yetecek durumda değildir. Adada yeterli suyun olmaması, tarım gelirlerine olumsuz etkilemektedir. En çok üretimi yapılan buğday ve zeytin bile Ada halkının ihtiyacını çoğu zaman karşılamamakta olup ithal yoluna gidilmektedir.

İhracatta önemli yer tutan narenciye, üzüm ve patatesi saymak mümkündür (1).

Kıbrıs'ın Kısaca Tarihi: İlerde biraz daha genişletilerek ele alınacak olmasına rağmen, kısaca tarihine değinmek yerinde olacaktır. 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğunun bir vilayeti olan Kıbrıs, 1878'de İngiltereye kiralanmış, 1914'te ise anlaşmalara aykırı olarak İngiltere'nin almış olduğu tek taraflı bir kararla ilhak edilmiştir. 1960 yılında Türk ve Rum taraflarının ortak olarak yönettikleri, Anayasası olan bağımsız bir Cumhuriyet olmuş, ancak bu ortak devlet fiilen 1963 yılına kadar devam edebilmiştir. Fakat hukuken 1983 yılına kadar Kıbrıs Cumhuriyeti, uluslararası hukuk anlayışı içinde var görünüyordu. Çok eski zamanlardan beri Kıbrıslı Rumların ve Yunanlıların arzuları olan; Kıbrıs Yunanistan'a ilhak idealleri, eğitim kurumları ve dini kurumları olan Kiliselerde sürekli canlı tutulmuş, gençlik hep bu idealle yetiştirilmiştir. İlerde yeri geldikçe değinilecek olan İngiliz İdaresinin Adayı ele geçirdikten sonra Rumları 1. sınıf vatandaş konumuna yükselterek onları şımartmaları, korumaları ENOSİS ideali doğrultusunda Türkleri yıldırma, yıpratma, göçe zorlamak için baskı ve zulümleri, tedhiş hareketleri 1963 yılında iki top-

1) C. Gürsoy, Tetkikler s. 45-46 ; A. Alagöz, Tetkikler s. 13.

lumu birbirinden kopma noktasına getirmiştir. Rumların anayasa, yasa, hak hukuk tanımaz tavırları, yaptıkları katliamlar, aklın alamıyacağı zulümler Türk insanını canından bezdirmiştir. Bu durumda Türkiye garantörlük hakkını kullanarak 1974 yılında "Barış Harekatıyla Kıbrıs Türklerinin can güvenliğini koruma altına almıştır.

Barış harekatı sonrasında Kıbrıs'ın güney kesiminde Rumlar, kuzey kesiminde de Türkler toplu olarak iskana başlamışlardır.

Rumların Türk bölgelerine saldırarak eski saldırganlıklarını devam ettirme imkanları artık kalmadığından Rumlar bu defa Adanın işgal edildiğini, Kıbrıs Cumhuriyetinin bölünemeyeceğini vb. hususları Yunanistanı da arkasına alarak uluslararası platformlara taşımışlardır. 1974'den önceki caniliklerini, uzlaşmaz tutumlarını bu defa masalarda devam ettirmeye başladılar. Bu durumda Kıbrıs Türkleri Ada'da 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devletini kurma kararı almak zorunda kaldı. Uluslararası platformlarda Türkleri Ada da yok sayma tavırlarını hiç eksiltmeyen Rumların bu uzlaşmaz tutumları Kıbrıs Türk halkını 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı ile bağımsız bir devlet olarak kendini ilan etmeye mecbur etti.

Şunu hemen belirtmek gerekir ki, 1974 öncesi ardı arkası kesilmeyen Rum saldırıları, Türkleri darb, yaralama, öldürme, ev ve işyerlerine baskın suretiyle zarar verme türünden eylemleri iki toplum birbirinden ayrılınca sona ermiştir. Kıbrıs Türkü bu harekatla en zanıdan can güvenliğine kavuşmuştur. 1974'den bugüne kadar hiç bir Türk ve Rum birbirleriyle çatışmamış, Adaya fiili huzur gelmiştir.

Bu huzur ortamının sağlanmış olmasına rağmen K.K.T.C. Devleti Türkiye dışında bağımsız devletlerce tanınmamıştır. Bu durum halen de devam etmektedir.

1- KIBRIS'IN SIK SIK EL DEĞİŞTİRME SEBEPLERİ

Gerek M.Ö. ve gerekse M.S. dönemlerde Doğu Akdeniz'de egemenlik kuran, üstünlük sağlayan ülkeler, Kıbrısın da sahibi oldular. Çünkü Ada, Akdeniz ve buradan geçen ticaret yollarının her zaman uğrak yeri ve ikmal alanı olmuştur.

Ticaret yolları üzerinde olması, Adanın stratejik önemini artırmış, zengin maden yatakları, ormanları ve ılıman iklimi Kıbrıs'a yakın her ülkenin iştahını kabartmıştır.

Tarihi devirlerde Kıbrıs'ın; Hititlerin, Mısırlıların, Fenikelilerin, Asurluların, Perslerin, İngilizlerin, Romalıların, Bizanslıların, Cenevizlilerin, Memlûklülerin ve Arapların ya taarruzuna maruz kalmış ya da taarruz sonucu idaresi altına girmiştir.

Kıbrıs, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasında sonra 395 yılında Bizanslıların eline geçti. Ancak Ada'da daha önceki çeşitli devletlerin elinde kalmasından dolayı halk da çok çeşitli kökenden meydana gelmekteydi. M.S. 46 tarihlerinde Paul Barnabas, Salamise geldiler. Bundan sonra Baf'a giden bu iki Hristiyan, Roma Prokonsülü Sergiüs Paulusa Hristiyan dinini kabul ettirdiler. Bu suretle Kıbrıs bir Hristiyan tarafından idare edilen ilk memleket oldu. Barnabas bir müddet sonra, memleketi olan Samisa döndüğünde, Yahudiler tarafından öldürüldü (1).

Bu dönemde Ada'da Hristiyanlık (Ortodoks mezhebi) çok yayıldı. Dil olarak da Rumca resmi dil olunca, bu iki önemli unsurla içiçe olan yerli halk, kısa zaman sonra Rumca konuşan ve Ortodoks mezhebine mensup bir toplum haline geldi. Çok karma olan Kıbrıs yerli halkı bu iki unsur asyesinde kendisini Yunanlı saymaya başladı (2).

Bu eski bilgilere ek olarak 1879 yılında Kıbrıs'taki halkların kökeni hakkında Yüksek Komiser tarafından bir rapor hazırlanmış, bu raporda "halkın çoğunluğunun Yunanca konuşmasına rağmen; bunların köken ve ırk bakımından Yunanlı olmadığını belirtmiştir (3).

Muaviye, Kıbrıs'ın fethi için Hz. Osman aracılığı ile Halife Hz. Ömer'den izin alarak fetih hazırlıklarına başlamıştır. Önce Akka Limanı'na oradan da Kıbrıs'a hareket etmiştir. İkiyüzyirmi gemiden oluşan ilk deniz filosuna sahabeden Ubade bin Samit ve hanımı Ümmü Haram binti Milhan, Ebu Zer, Mikad Ebu Derda vd. katılmışlardır. Ayrıca gemide se-

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs s.9.

2) N. Ziya, Kıbrısın İngiltereye s.3; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs s.10.

3) A. Nesim, E. Güneşlerimiz s. 16.

kizbini aşkın kadın ve çocuk bulunuyordu. Kıbrıs açıklarında demirleyen filo, Kıbrıs'a çıkıp bolca ganimet ve esir almıştır. Kıbrıs Valisi anlaşma isteğiyle elçi gönderdi. Yıllık yedibin dinar verilmesi ve diğer maddeler üzerinde anlaşarak sulh yapıldı (648-649).

Kıbrıs'ın fethinin üzerinden çok geçmeden Kıbrıslılar anlaşmayı bozdular. Bunun üzerine Muaviye, beşyüz gemiyle 653 yılında ikinci defa, ama bu sefer savaşıyla Kıbrıs'ı fethetti. eski anlaşma yenilendi, buna ilave olarak devletten aylıklı 12.000 askeri de Kıbrıs'a yerleştirdi. Ayrıca Lübnandan da bir cemaati Kıbrıs'a gönderdi. Müslümanlar Adada şehir kurup, camiler yaptılar. Adadaki müslümanlar Muaviye'nin oğlu Yezid'in idareye gelmesinden sonra dön emri vermesine kadar orada kaldı (1).

Halife Hz. Osman döneminde, Şam Valisi Muaviye tarafından gerçekleştirilen bu çıkarmada Hz. Peygamber'in halasının kızı Ümmü Haramında eşiyle savaşa katıldığı, Larnaka dolaylarında attan düşerek şehit olduğu İslâm Tarihi kaynaklarında kaydedilmektedir. "Hala Sultan" türbesi olarak kabri şöhret bulmuş ve müslümanlarca kutsal ziyaretgâh haline gelmiştir. Hala Sultan'ın kabri bugün, Güney Kıbrıs'ta Rum kesiminde kalmıştır (2).

Sonuç olarak, Kıbrıs yerli halkının; çok ayrı ırk ve kökenden geldiği, bu durumun ise değişik zamanlarda değişik milletlerin taarruz ve ege-menliği altında yaşamış olmalarında aramak mümkündür. Daha sonra uzun süre Bizanslıların elinde kalarak Rumcanın ortak resmi ve kullanılan dil olması, Hıristiyanlık (Ortodoks) dininin halka telkin edilmesi yoluyla da din ve dil birliğinin sağlanarak yerli halkın kendini Yunanlı saymasını bu akışın tabii bir sonucu saymak gerekir.

Bizanslılar, Adayı ellerine geçirince Vali olarak İsak Komnenusu atadılar. İshak Vali olduğu Kıbrıs'ta kendini kral ilan etti. 1187'de Kudüs, Selahaddin Eyyubi tarafından feth edilince, Hıristiyan Batı bundan tedirgin oldu. İngiliz Kralı Richart, Kudüs'ü yeniden almak düşünce-

1) İ. Aycan, Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 91-95.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.326-327.

siyle deniz yoluyla sefere çıktı. Çıkan fırtına sebebiyle donanmasındaki bazı gemileri Adaya sığındı. Kıbrıs kralının Richart'ın adamlarına kötü davranması sebebiyle Ada Richart tarafından işgal edildi. Böylece Kıbrıs tesadüfen İngilizlerin eline geçmiş oldu. III. Haçlı Seferlerinde Ada Hristiyanlara bir üst görevi görmüştür. Savaş için paraya ihtiyacı olduğundan Richart, Adayı TEMPLAR Şövalyelerine sattı. Adayı parayla satınalan Şövalyeler, bu parayı yerli halktan çıkarma yoluna gitmelerine rağmen Richart'a olan borçlarını ödeyemediler. Bunun üzerine Ada ellerinden alınarak 1192'de büyük bir Fransız ailesi olan GAY DO LUZİNYAN'a satıldı.

Kıbrıs tarihi üzerinde ileride Latin Dönemi olarak adlandırılacak olan dönemin Gay Do Luzinyan ile başladığını burada belirtelim. Luzinyen (Fransız) ailesinin yerli halka köle olarak muamelede bulunması, Adada bulundukları dönemler içinde unutulmayıp tarihe geçen özellikleridir. Halkın ürünlerinin 1/3'ine doğrudan el koyarak; haftada iki gün de angarya olarak çalıştırıyorlardı. Bununla da yetinmeyen idare, halka ağır vergiler yüklüyordu. Maddi olan bu baskılara halk dayanmak durumunda kalırken; manevi alanda inançlara da ağır baskı, ibadetlere engellemeler getirildi. Huzursuzluk hat safaya ulaştı. Yerli halk Hristiyan dininin Ortadoks mezhebine müntesip iken, Ada yönetimini ellerine geçiren Luzinyen yönetimi (Latin Yönetimi) Katolik Kilisesine bağlı idiler. Yerli halkın bağlı olduğu Ortadoks Kilisesinin tüm yetki ve ibadet özgürlüklerini kısıtlamakla da kalmadılar, halkı bizzat Katolik Kilisesine bağlanmaya zorladılar. Bunu kabul etmeyen Ortadoks mensubu yerli halkın büyük bir kısmı Adadan göç etmek zorunda bırakıldı.

Adada bu huzursuzlukların yanında taht kavgaları da başlamıştı. Bunu fırsat bilen sömürgeci Venedikliler (İtalyanlar), Kıbrıs'ın son Luzinyen Kralı James II. ile Venedikli Katerina'yı evlendirdiler. 1472 yılında Katerinanın bu evliliği ile Ada güvenliği Venedik Senatosuna geçti. 1489 yılında Kraliçe tamamen devre dışı bırakılarak, Ada Venediklilerin eline geçmiş oldu (1) .

1570 Osmanlı fethi öncesi Kıbrıs'ta Venedik egemenliği sürdü. Luzinyen ve Venedik dönemleri tarihe Latin Dönemi olarak geçmiştir. Bu

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler s.10.

dönemin en önemli özelliği, yerli halkın köleleştirilmesi ve inanç ile ibadetlere yasaklamaların getirilmesiyle beraber bunun acımasızca uygulanmasıdır.

Bu ağır baskılar altında bulunan halk, 1563 yılında iki Kıbrıslı Rumu İstanbul'a göndermiş, bu iki elçi Osmanlıdan yaşadıkları zulme son vererek, Adayı kendi idaresi altına almasını talep etmiştir (1).

2- OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN ADAYI FETHİ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz ile Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki konumu nedeniyle Türk orduları için, bu ülkelere yapılacak her türlü seferlerde lojistik destekte bulunabilecek konumdaydı.

1519-1525 tarihleri arası, Almanlarla Fransızların birbirleriyle rekabet halinde olduğu ve iç çekişmelerin büyük boyutlara ulaştığı yıllardır. Bu tarihler arasını Osmanlı devleti açısından değerlendirdiğimiz zaman Osmanlının, en güçlü olduğu, birlik ve beraberliğin en üst düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır. 1517 Mısır'ın fethi, 1526 Mohaç Zaferi, 1532 Viyana kuşatması, 1522 Rodos'un fethi vb. leri Osmanlı Devletinin o dönemlerdeki gücünün tezahürleridir. Avrupa ise iç çekişmelerle, mezhep ve din çatışmalarıyla bölük pörçük olarak kan kaybediyordu.

Aynı yıllarda Akdeniz, Osmanlının bir gölü haline gelmişti. Kıbrıs'ta ise, Venedikliler yıllık vergi vererek egemenliklerini sürdürüyorlardı. Ancak, otoriteleri yeterince zayıflamıştı. Adaya ve çevresine tam bir hakiyetleri kalmamıştı. Uyguladıkları kötü yönetimle de Kıbrıs yerli halkının desteğini yitirmişti. Çoğu zaman korsanlarla Osmanlılar çarpışarak Ada çevresinde güvenliği sağlıyordu.

Korsanlar, daha çok Batı Akdeniz ülkelerinden gelen Ceneviz, Venedik, Malta, Rodos, İspanyol korsanları olup köyleri yağmalıyor, yakıp yıkmamanın yanında halkı öldürerek dehşet saçıyorlardı. 1400-1415 yılları arasında Kıbrıs Kralı Adaya korsanları fiilen sokarak destek vermişti. Kralın bu yardımdan güç alan korsanlar, yakın ülkelere de baskın yap-

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler s.10; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs s.30.

maya başladılar. Mısır'da İskenderiye'ye, Nil nehrine kadar gidip 1500 kişiyi esir almışlardı

Bu durum Mısır Memlûklü Sultanını kızdırır ancak, kral özür dileyerek barış imzalar. Aynı hareket, 1424 yılında Memlûklülere bağlı Suriye topraklarına karşı yapılır ve Kıbrıs Kralı bu defa özür yerine sert ve kaba davranmaktan çekinmez.

Bunun üzerine 1425 yılında Mısır Memlûklü Sultanı, Limasol'dan başlayarak Ada'ya çıkarma yapar ve her yıl haraç ödeme şartıyla Ada'nın idaresini sahiplerine bırakır.

1517 yılında Mısır'ın Yavuz Sultan Selim Han tarafından fethedilmesiyle Ada yönetimi, haracı artık Osmanlı devletine vermeyi taahhüt eder. Bu şartla sulh yapılır (1).

OSMANLI'NIN ADA'YI FETİH SEBEPLERİ:

- a- Siyasi Sebep,
- b- Stratejik Sebep,
- c- İktisadi Sebep,
- d- Dini Sebep,

Siyasi Sebep: Kıbrıs'ın çevresinde yer alan Suriye, Rodos, Mısır ve Anadolu Kıyıları Osmanlı egemenliğine girmişti. Venedik idaresi, anlaşmalarla zoraki dost görünüyordu. Fırsat bulduğu ilk anda Osmanlı'ya baş kaldırmak düşünceleri tavırlarından anlaşılıyordu.

Osmanlı'nın en güçlü devirlerini yaşadığı bu yıllarda, bir gölü haline getirdiği Akdeniz'in fethi, Osmanlı için bir zorunluluk haline gelmişti.

Stratejik Sebep: Kıbrıs'ın coğrafi konumu sebebiyle; Avrupa'dan, Kafkaslara, Hindistan'a, Afrika'ya ve Ortadoğu ülkelerine uzanan deniz ticaret yolunun üzerinde bulunması, ticari bakımdan önemini artırmaktadır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu için daha önemli sebep stratejik ola-

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.11.

nıdır. Ada, Osmanlı beldeleri arasında yapılması zorunlu olan deniz ulaşımının ortasında bulunuyordu. Korsanların da Ada ve çevresinde ege-men olup Osmanlı'nın askeri, ticari amaçlı denizde yapacakları dolaşım ve geçişlerini tehdit ediyordu.

Venedik'lilerin Ada'da yönetimi ellerinde bulundurmalarına geçmiş-te yaşanan ve yaşanmakta olan olaylar gözönüne alınınca, Osmanlı'nın güven duyması mümkün değildi. Kıbrıs Osmanlı'nın olmadıkça gerek Anadolu kıyılarının gerekse Osmanlı idaresinin güvenliği tehlikede sayıl-ırdı. Zira, Osmanlı'ya dışardan yapılacak herhangi bir saldırıda Kıbrıs, düşman tarafına Adayı bir üs olarak kullanılabiliirdi.

Ayrıca Kıbrıs, Osmanlı'nın dış beldelere fetih ve diğer amaçlı seferleri için önemli bir üst olabilirdi. Örnek olarak 1486 yılında Osmanlı Devleti Mısır'a savaş açtığında; donanmasını hazırlamak için Kıbrıs'ta üs istemiş, Kıbrıs ise; buna olumsuz cevap vermişti. Bu örnek Osmanlı için Ada'nın stratejik öneminin ne derece ehemmiyet arz ettiğini göstermektedir.

İktisadi Sebep: Daha önce de belirtildiği gibi ada, ülkelerarası tica-ret yolu üzerinde bulunuyordu. Daha çok müslüman tüccarların dolaştığı Kıbrıs civarı, Malta, Rodos, Girit vb. yerler hiçbir devlete ait olmayan korsanların tehditleri altındaydı. Bu durum Müslüman tüccarların can ve mal güvenliğini tehdit ediyor, zaman zaman büyük mali kayıplara sebep oluyordu.

Deniz yoluyla Hacca giden Müslümanların Kıbrıs açıklarında uğra-dıkları saldırılarla büyük mali zararlar meydana geliyordu.

Dini Sebep: İslâm dini, Mekke'de doğmuş, Medine'de devlet olmuş-tu. Burada gelişen Müslümanlar kabuklarını kırarak etrafa yayılmaya hızla devam ediyordu.

Kıbrıs'ın etrafında yer alan topluluklar büyük çoğunlukla İslâm Di-nine girmişlerdi. Bir Türk ve aynı zamanda bir Müslüman gölü haline gelen Akdeniz'in ortasında Müslüman ve Müslüman olmayanların can ve mal güvenlikleri, inanç ve ibadet özgürlükleri eşkiyanın insafına terkedil-

miş, Hristiyan halkın yaşamakta olduğu bir Ada haline gelmişti. Aynı zamanda bu durumuyla da Hacca giden Müslümanların ibadet için yapmakta oldukları seyahatleri güvence altında değildi (1).

Haçlı seferleri sonucu Kudüs, Suriye ve Filistini kaybeden Hristiyanlardan bir kısmının kaçarak Adaya yerleşmiş olmaları, İslâm dünyası, özellikle de İslâm dünyasının lideri durumundaki Osmanlı için ayrı bir tehlike oluştuyordu.

Bu dört ana başlık altında kısaca açıklanan sebepler, Adanın fethini Osmanlılar açısından gerekli ve zorunlu kılmış ve bu lüzum üzerine fetih gerçekleşmiştir.

Osmanlının bir gün Adayı fethetme girişebileceğini düşünen Venedikliler, Adada bulunan şehirlerin savunulması için muhkem kalelerin inşasına başladılar.

1563'de bazı Türk gemilerine saldıran korsanlar, taşkınlıklarını devam ettiriyordu. 1569'da Mısır'daki Türk Hazine Başkatibinin gemisi Kıbrıs açıklarında korsanların saldırısına uğradı.

Bu iki olay, bardağı taşıran son damla oldu. 1540'da Venediklilerle yapılan anlaşmanın yürümediğini gören Osmanlı Devleti, Adanın fethine karar verdi (2).

Şeyhü'l-İslâm Ebussuud Efendinin fetvası alınarak 1570 senesi Ağustos ayında Kaptan-ı Derya Piyale Paşanın komutasında Osmanlı donanması Kıbrıs'a hareket etti. 100.000 askerden oluşan orduya da Lala Mustafa Paşa başkomutanlık ediyordu.

Önce Limasol, sonra 22 Temmuz'da Muhasarası başlayan Lefkoşe 9 Temmuzda alındı. Sıra Magosa'ya gelmişti. 12 Ekimde Magosa önlerine karargâh kuran Türk ordusu kışı geçirip, baharda şehri kuşatmaya karar verdi. 17 Nisan 1571'de başlayan Magosa kalesi 1 Ağustos 1571 günü düştü (3).

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.24-26.

2) A. Çay, Kanlı Noel, s.6-7; A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.15.

3) N. Ziya, Kıbrısın İngiltereye, s.6-7.

Böylece Kıbrıs 50.000 şehit verilerek fethedildi ve Osmanlı Devleti'nin bir ili haline geldi. İlk Vali olarak da Lala Mustafa Paşa atandı.

a) 1571-1839 Arası Ada'da Osmanlı Yönetimi:

Osmanlı Türklerinin geleneksel politikası, yeni fethedilen topraklarda yerli halkın desteğini alma ve onlara adaletle davranma ilkesine dayanmaktaydı. Bu nedenle yeni fethedilen yerlerde yaşayan halkın ayırdından olması onların ayrı bir millet sayılmaları; buna bağlı olarak da başta din olmak üzere iç işlerinde serbest bırakılmaktaydılar. Bunun adı Osmanlı idaresinde millet sistemidir.

Osmanlı'nın Kıbrıs'a girmesiyle; Venedik döneminden kalan feodal düzen son buldu. Ortadoks Mezhebine mensup yerliler, Katolik Kilisesi'nin baskısından, idarenin köleliğinden kurtularak özgürlüklerine kavuşmuştur. Ünlü İngiliz araştırmacı SİR HARRY LUKE, Türklerin Rumlara karşı davranışlarının çok cömert olduğunu ifade ederek şunları yazmaktadır: "Türkler, Rumlara dini işlerde tam bir serbesti vermiştir. Kiliselerine müdahalesiz olarak sahip olmalarını sağlamıştır; ev ve mal-mülk sahibi olmalarına izin vermiş ve bunları mirasçılara devretmeleri olanağını yaratmıştır. Türkler, ayrıca Bizans egemenliği döneminde bile var olan Selflik (kölelik) düzenini kaldırmış, Ortadoks Başpiskoposluğunu yeniden yaşama geçirmiş, faal hale sokmuştur" (1).

Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimi adalet üzere olmayı, yerli halka insanca davranmayı bir devlet politikası saymıştır. Osmanlı'nın inancı, karakteri de bu doğrultudadır. Ancak ferdi hataların olmuş olması muhtemeldir. Bu tür kişisel hatalar doğrudan yönetime ya da toptan bir topluma atfedilemeyeceği de bir gerçektir.

Osmanlı Türk'lerinin Kıbrıs'ta yönetimde adaletli davrandıklarına bir kaç örnek:

Kıbrıs Şer'i mahkeme sicilleri üzerinde uzun ve değerli araştırmalarda bulunan Vergi H. Bedevi, 1. Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongre-

1) A. Cevdet Gazioğlu, Sempozyum, s. 216; A. Nesim, Kıbrıslı, s.29.

sine sunmuş olduğu tebliğinde; mevcut bütün Şer'îye sicillerini incelediğın ibelirterek üç asırlık Osmanlı idaresi döneminde Müslüman olan Hıristiyanların ysayısının dörtüüz civarında bulunduğunu tespit ettiğini söylemiştir.

Yine H. Bedevi mezkur sempozyumda sunmuş olduğu tebliğinden bir başka örnek: "19. Asrın ortalarına kadar her türlü davalar Türk mahkemelerinde görülürdü. Türklerle Rumlar arasında vuku bulan anlaşmazlıkların mahkemede görüşüldüğü, yedi davadan altısının Rumların lehine sonuçlandığını yer, olay ve şahıs adı verip begle sunarak açıklamıştır..." Adalet alanında da Hıristiyanların haklarını aldıklarını, kendilerine hukuk işlerinde haksızlık yapılmadığını vurgulamıştır (1).

7 Mayıs 1572'de İstanbul'dan Kıbrıs'a gönderilen ferman bu konuda Kıbrıs yönetimini açık bir dille uyarmıştır.

"Kıbrıs Beylerbeğine, Kadısına ve Defterdarına Hüküm ki:

Kıbrıs Adası aslanca dövüşen ordularım tarafından yeni alınmış bir yer olduğundan yerli ve fakir halk, harp icabı maddi ve manevi zarara uğramış olup bu yüzden ıstırap çekmektedir. Onlara adaletle, şefkatle muamele ediniz. Az zamanda kalkınarak, refah ve saadete ermeleri için mahkemelerde, vergi alımlarında velhasıl her türlü devlet işlerinde onları koruyunuz. Onlar bize koruyucu Tanrı'nın birer emanetidir. Devletin şanına onları korumak ve himaye etmek yaraşır. Her birisi ırzından, canından, malından emin olarak, gönül rahatlığı içinde yaşasın. İş ve güçlerine sahip olup kazançlarına baksınlar. Benim adaletim bunu gerektirir. Bu emrimin yerine getirilmesi için her biriniz uyanık ve dikkatli olunuz. Aksini duyarsam hiç bir surette özür kabul etmiyeceğimi bilerek gaflet göstermeyiz" (2).

İdari Teşkilat:

Serdar ve Vezir ünvanına sahip başkomutan Lala Mustafa Paşa, Lefkoşe Merkez olmak üzere Ada'da kurulacak yeni yönetim şekli ile ilgili

1) V.H. Bedevi, Tetkikler, s.133-134.

2) A. Cevdet Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.120-121.

olarak Padişahın isteği doğrultusunda emirler verdi ve bunları uygulayacak yöneticiler atadı.

Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs seferiyle ilgili tüm olayları ve gelişmeleri ve Türk yönetimini Ada'daki ilk kuruluş aşamalarını not ettiği Ruznamçe olarak bilinen bir günlük tutmuştu. Bu günlük İstanbul'da Başvekalet Arşivin'de bulunmaktadır. Bu günlükteki kayıtlara göre Lala Mustafa Paşa, Muzaffer Paşa'yı Kıbrıs Beylerbeyliğine atamıştı. Magosa, Girne ve Bafa birer sancak Beyi gönderildi. Beylerbeyinin sembolü iki ve sancak beylerinin ise bir tuğdu (tuğra).

Bey ünvanının taşıyanlar, padişahı siyasi ve idari otoritesini temsil etmekteydi. Kadı ise, dini kuralları yerine getirirdi. Bey, Kadı ve Defterdar'ın üstündeki görevli ise Beylerbeyi idi.

Lala Mustafa Paşa aynı günlerde on yerel kadı atamış, kayıt işlerine bakacak, mal-mülk edinme işlerini yürütecek Tımar Tezkereciliği ile mali işlere bakacak Defter Eminliğini kurmuş ve kurumun başına da Mehmet adında bir Defterdar atamıştı. İmparatorluğun hazinesine ati bölgelerdeki gelirlerden Defterdar sorumluydu.

Atanan diğer yöneticiler şunlardır:

Mal ve Tımar Defterdarları, Defter Kethudası, Yeniçeri Ağası. Kıbrıs kadılığına Mevlana Kamil Efendi ve Müftülüğe de Mevlana Ekmal Efendi atandı.

Kıbrıs Beylerbeyi İmparatorluğun diğer yerlerindeki Beylerbeyi gibi başkanlıklarında bir divan kurarlar ve memleketin mühim işlerini müzakere ederlerdi. Bundan sonra Divan-ı Hümayun'a (İstanbul Merkezi Hükümete) arz edilecek mühim meseleleri arz etmek üzere yazdırır ve divan çavuşları vasıtası ile gönderirdi. Bu suretle arz edilen durum, Divan-ı Hümayun'da müzakere edilir ve padişaha arz edildip, imzasından sonra hüküm çıkmış olur.

Kıbrıs Divanı, İstanbul Merkezi Hükümetin küçük bir örneği idi. Beylerbeyi divan başkanı idi. Üyeleri ise Tezkereci, Divan Efendisi

(Reisü'l-Küttap yerine olan kimsedir.) Defterdar (Mali işlerden sorumlu kimse), Defterdar Emini (Veznedar)- Defter Kethüdası (defter emini olabilen memur), Ruznameci (Divan katibi) ve askerin yüksek rutbeli subayları.

Türk yönetimi döneminde Kıbrıs'ın statüsü birçok defa değişmiştir. 1571'de fetih sonrası Türkiye'nin bir eyaleti (ili) ilan edildi; yani paşalık oldu. Bu statü altında Anadolu'nun dört kazası da (Alanya, Adana, Mersin, Tarsus) Kıbrıs'a bağlandı. Kıbrıs'ta ise üç sancak oluşturuldu. Bunlar Magosa, Girne ve Baftır.

Kıbrıs'a atanan ilk Türk valisi Muzaffer Paşa'dır. Aynı zamanda Ada'nın savunmasından da sorumluydu.

Kıbrıs'ın ayrı bir paşalık olarak İstanbul'dan iki tuğralı Beylerbeyi tarafından yönetilmesi 1670 yılına kadar sürdü. Yeni yetkilerle donatılan Rum-Ortodoks Piskoposlarının Ada'nın statüsünde değişiklik istemeleri, bir huzursuzluk ve kargaşaya sebep oldu. Ada'da baş gösteren kıtlıklar, doğal afetler sonunda nüfus hayli azaldığından vergilerde düşüşler oldu. Bunun üzerine 1670 yılında Beylerbeyliği statüsüne son verildi ve Kıbrıs, adaların yönetiminden sorumlu Kaptan Paşalığa bağlandı.

Amiral rutbeli deniz kuvvetleri komutanlığı görevini yürüten Ege ve Akdeniz Adalarındaki (Osmanlıya ait) yerlerden sorumlu olan kaptan paşa veya Kaptan-ı Derya idi.

Kaptan Paşa, Kıbrıs'ı Müsellim adı verilen vekili aracılığıyla yönetiyordu. Belli bir maaş karşılığı çalışan Müsellim, Kaptan Paşa'ya karşı sorumluydu.

Huzursuzluklar isyana dönüşünce Müsellim eliyle yönetimin yetersiz ve yanlış olduğu ortaya çıktı. Böylece 1703 yılında Vezir-i Azam'a has olarak verildi. Başbakan adına, Adayı yöneten kimseye Muhassıl dendi. Bu da uzun sürmedi, 1745 yılında tekrar üç tuğlu Paşalık statüsüne kavuşturularak bağımsız il oldu.

Rum Ortodoks din adamları 1785 yılında İstanbul'a heyet gönderecek Ada'nın tekrar Başbakanlığa bağlanmasını istediler. İsteklerinin ka-

bulu ile adayı yeniden Muhassıl idare etmeye başladı. Vergileri padişah adına Muhassıl toplayacak ve yönetimden sorumlu olacaktı.

Bu yeni yönetim şekli, Rum Ortadoks din adamlarının gücünü ve etkinliğini yeniden arttırdı. Yeni Valiler (Muhassıl), Bab-ı Ali tarafından atanmakta fakat; daha önce Müsellimlere tanınan tüm ayrıcalık ve yetkiler, bu defa Piskoposlara geçmiş bulunmaktaydı. Vergilerden sorumlu olarak kimin ne kadar vergi ödeyeceğini Piskoposlar tayin etmeye başladı (1).

Osmanlı Türklerinin Kıbrıs'a Yerleşmesi

(İskan - Sürgün - Göç)

Osmanlı, Kıbrıs'ı fethettiği zaman Ada nüfusu çok azalmıştı. Bu durum, Luzinyen ve Venedik baskıları sonucu yerli halkın bir bölümünün Ada'dan göç etmeleri sonunda meydana gelmiştir.

Kıbrıs'ın fethi bir yılı aşkın bir sürede tamamlanmış, bu arada can ve mal güvenliklerini tehlikede gören bir kısım yerli halk dağlara çekilmişti. Savaş sonrası bir kısmı geri dönmeyen bu yerlilerin arazileri ve taşınmaz mülkleri sahipsiz kalmıştı.

Savaşın başlamasıyla birlikte bir çok çiftlik sahibi Luzinyen ve Venedikli Yönetici ve tüccarlar da taşınmaz mallarını bırakarak Ada'yı terketmişlerdi.

Ada'da, Latinler ve Korsanlar döneminde yerli halka baskı uygulamaları, ardından savaşların devam etmesi, böylece Ada'nın sık sık el ve yönetim değişikliğine uğraması gibi sebeplere bağlı olarak; huzurlu zamanlarda Ada nüfusunun arttığı, sıkıntılı zamanlarda ise azaldığı görülmektedir.

1572 yılında Ada'daki Türk yönetimi bir sayım (tahrir) yaptırarak, Kıbrıs halkının sayısını, meslek sahiplerini, mal-mülk durumunu ve diğer varlıklarını saptadı. Bu önemli sayım sonunda özellikle Mesarya ile Mazoto bölgelerinde en az 76 köyün tamamen boş olduğu görülmüştür (2).

1) H.F. Alasya, Tarih'te Kıbrıs, s.57-64; A. Cevdet Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.120-126.

2) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.100; C. Orhunlu, Tetkikler, s.93.

Uzun zaman, aralıklarla süren savaşlar sonucu azalan ada nüfusunun yeniden gereken düzeye çıkarılması ön görülmüştür. Böylece sarsılan, zarar gören ve bozulan Ada ekonomisi yeniden canlanarak, yaşamın normale döndürülmesi amaçlanıyordu.

Ada'nın kalkınması için savaş esnasında büyük kayıplara uğrayan (ekilemeyen arazileri, bağ ve bahçeleri vb) tarımı, toprağın işlenmesiyle yeniden canlanması mümkün olabilirdi. Mevcut nüfus, boşalan köyleri, terkedilen çiftlikleri işlemeye yeterli değildi.

Kıbrıs'a insan getirilip yerleştirilmesi Ada'nın savunulması için de gerekliydi. Osmanlı donanması İnebahtı da yenilmişti. Stratejik öneme haiz Kıbrıs Ada'sı her zaman batı hristiyan ittifakının veya sömürgeci Venediklilerin beklenmedik bir anda saldırısına maruz kalabilirdi.

İşte, 1572 yılında yapılan nüfus sayımı bu savunma gereksinimi sağlayabilecek insan sayısının Ada'da bulunmadığını ortaya çıkardı. Resmi kayıtlardan anlaşıldığına göre bu sayımda 150.000 yerli ve 30.000 Türk askerinin Ada'da yaşadığı belirlendi. 150.000 yerli halkın sadece 18.000'i vergi mükellefi olabilecek durumdaydı (1).

Açıklanan sebepler nedeniyle Osmanlı devleti yeni fethedilen yerlere uyguladığı İSKAN formülünü burada da gerçekleştirdi.

Padişah II. Selim, 21 Eylül 1572 tarihli bir fermanla, Kıbrıs'a yerleşim maksadıyla Anadolu'dan insan gönderilmesini emretti. Çeşitli eyaletlerden Kıbrıs'a bu insanların gönderilmesi işine çeşitli isimlerin verildiğini görmekteyiz. Zorunlu güç, zorunlu iskan, sürgün gibi.

1581 yılına kadar devam eden planlı ve zorunlu göç, genelde gönüllülük esasına dayandırılmaya çalışıldı. Ancak bazı yörelerde halka zarar veren kimseleri de içine almış olması, bu iskan hareketine SÜRGÜN adının da verilmesine sebep teşkil etmiştir. Bu iskan daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1702-1713 tarihleri arasında ve bu tarihlere yakın zamanlarda planlı olmayan küçük sayıdaki kişilerin zorunlu iskanları ya-

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.58, Not: Ali Nesim, a.g.e. de sayım sonucu asker sayısını 20.000 olarak belirtmiştir.

pılmıştır. Bunlar daha çok halkın malına zarar veren, kanunlara ve emirlere karşı gelen bazı eşkiyaların ve suçluların sürgünü şeklinde olmuştur.

İskan emri almış olmasına rağmen; emre uymayıp gitmeyenler, ya da gidip gizlice geri dönenler olmuştur. Zira 12.000 ailenin göçü planlanmış, yapılan sayımda 8.000 ailenin bu emre uyduğu tesbit edilmiştir. Bu ise; her ailenin yaklaşık olarak 5 kişi olduğu kabul edilirse 40.000 civarında kişi bu büyük çaplı ve planlı göç ile Kıbrıs'ta iskan ettirilmişlerdir. Buna 3.800 askerin de iskanı eklenirse 43-44 bin dolaylarında bir nüfusun iskanı gerçekleştirilmiştir denilebilir.

Bu tarihlerde Saraybosna 21.350, Edirne 27.000, Ankara 23.000, Kayseri 9.300, Sivas'ın ise 3.000 nüfusa sahip olduğunu göz önüne alırsak, bu iskanın boyutlarını ve önemini kestirmek kolaylaşacaktır.

Ada'ya çoğunluk olarak Müslüman Türkler iskan ettirilmiştir. Bunun yanında Latin zulmünden kaçan Venedik'e yerleşen küçük bir Kıbrıs Kolonisi Ada'ya dönmek istemiş ve istekleri kabul edilmiştir (1).

Yine nadir de olsa bazı Hristiyan ve Ermeni ailelerin de yerleştirildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Niğde'nin Ermeniyan Mahallesinden Bahtiyar B. Hüdaverdi B. Geslek isimli iki Ermeni ile, Rum Mahallesinden Nikola b. Ayvaz ve Sarı b. Ayvaz isimli Rumlar da kürekçi olarak Ada'ya gidenler arasındadır (2).

Kıbrıs'a Türkler'in iskan edilmesinin altında yatan sebeplerden birinin de güvenlik amacına yönelik olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Çünkü Ada, Anadolu kıyılarına çok yakın mesafede bulunmaktadır. Batılıların ihtiyaç duydukları zaman bir üs olarak kullanabildikleri Kıbrıs Adası, Türklerin iskanından sora batılılara üs olmaktan kurtulmuştur.

İskan ile Türkler, Ada'da bir nüfus ve ekonomik üstünlük sağlayarak sömürgecilik amayıyla davranmadığını belirtmiştik. Fetih'in ana amacı; Osmanlı Devletinin güvenliğinin sağlanması, iskan amacı ise;

1) Y. Halacoğlu, Sempozyum. s.60.

2) M. Akif Erdoğan, Sempozyum. s.48.

Not: Alasya, s.36'da 5.720 hanenin göç ettirildiğini, asker sayısının 30.000 olduğunu belirterek yaklaşık 58.600 olarak belirtmiştir.

Ada'daki ekonomik hayatın yeniden canlandırılması ve imardır. Mevcut yerli nüfus gerek adanın ziraat işleri ve imarına ve gerekse dıştan gelebilecek taaruzlara karşı koyabilecek sayıda değildi. Bu nedenle Osmanlı, gerekli sayıda sivil ve askerin iskanını gerçekleştirmiştir.

Bazı tarihçilerin ve araştırmacıların dediği "Kıbrıs bir sürgün yeridir" sözü ise pek fazla gerçeklik kazanamamaktadır. Her ne kadar zamanla Adaya sorunlu insanlar sürgün edilmişlerse de; buna dayanarak Kıbrıs'ı sürgün Adası şeklinde isimlendirmenin bazı gerçeklerle bağdaşmamakta olduğu ortaya çıkmaktadır.

1572'de yapılan nüfus sayımında insanların meslekleri de tesbit edilmiş ve buraya gönderilmesi planlanan her on aileden bir sayı olarak tesbit edilken çeşitli meslek sahibi olanların da gönderilmesine dikkat edilmiştir.

Mehmet Erdoğan'ın İngilizce'den çevirdiği eserinde, iskan (göç) için seçilenler şöyle sıralanmaktadır:

- 1- Verimsiz toprak yüzünden gerektiği gibi geçinemeyen köylüler;
- 2- Köylülerin, adları henüz eyalet vergi defterine geçmemiş oğulları;
- 3- Ortakçı ve yarıcılar;
- 4- Kiracı çiftçiler;
- 5- Yazlık meralar, üzüm bağları ve diğer mülklerle ilgili olarak sürekli dert çıkartan geçimsiz kişiler;
- 6- Resmen izin verilmeden çiftini terkedip şehir ve kasabalara göç etmiş serseriler;
- 7- Şehir ve kasamalardan gelen, kunduracı, çizymeci, terzi, ahçı, demirci, marangoz, taşçı, duvarcı, bakırcı... esnaf ve zenaatkarlar da vardı.

Göç eden aileler iki yıl vergiden muaf tutulmuştu. Adetleri bozan kişilerle, huzursuzluk çıkartan Türkmen aşiretleri de Kıbrıs'a sürgün edildi. Ada'ya sürgün edilenlere ilgi gösterilip yardım edilmiştir. 1714 tarihli

bir fermanla Kıbrıs'a sürülecek bazı asi göçebelerin, komşularına tekrar dert olmamaları için meskun olmayan yerlere yerleştirilmeleri emri verilmiştir (1).

Böylece toprağı işleyecek, boşalan köyleri ve çiftlikleri dolduracak, yıkılan binaları onaracak halkın gereksinimi olan el zenaatları alanında hizmet verebilecek kısacası; Kıbrıs'ın kalkınmasında ve gelişmesinde katkıda bulunabilecek insanların iskanı gerçekleştirilmiştir (2).

1572'de ilk defa gönderilen 1689 göçmen ailesinin şu meslek guruplarında olduğu görülür: 20 Hallac, 2 çizmeci, 1 çilingir, 1 aşçı, 5 demirci, 4 tellak, 9 ayakkabıcı, 1 tüfekçi, 2 tüccar, 7 terzi, 2 keşeci, 1 nalbant, 1 marangoz, 1 taşçı, 1 kürekçi, 1 hayyat kalanları ise çiftçidir. Bu göçmenlerden 777'si gönüllü yazılanlardır (3).

Diğer göç grupları da benzer şekilde çeşitli meslek sahibi kimselerden oluştuğunu düşünmek mantıklı olan yoldur.

Sürgün ya da iskan fermanına göre Kıbrıs'a gönderileceklerin vücutça sağlam, yetenekli ve iyi giyinmiş kimselerden olması yanında, çiftçilerin koyun, keçi, öküz ve ziraat aleti gibi gereçlerinin de gönderilmesi emredilmişti. Anadolu'da bulunan gayrimenkullerinin ise, devletçe değeri üzerinden satın alınması karşılığında, Kıbrıs'tan gayrimenkul verilmesi esastı.

Kıbrıs'a göç eden ya da ettirilenlerin % 38'inin bir meslek sahibi olduğu bilinmektedir.

Kıbrıs'a gitmek üzere kaydı yapılan kim olursa olsun herkesin iki kefil göstermesi zorunlu idi. Bu kefiller kefil oldukları şahsın ahlaki durumu ile kanuna aykırı fiilleri olmadığını belirtmek bakımından güvenilir kimseler olduklarının bilinmesi için zorunluluktı.

Bu kefil şartının getirilmesi, Osmanlı'nın Ada'da huzurlu bir toplum oluşması için gerekli olan iyi, dürüst, yetenekli insanlardan oluşan bir

1) Çev. Mehmet Erdoğan, Kıbrıs Türklerinin. s.4-5.

2) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s. 101.

3) C. Orhunlu, Tetkikler. s.95; A. Gazioğlu, Kıbrısta Türkler s. 108.

göçün gerçekleşmesini sağlama amacına yönelik olma ihtimalini düşündürmektedir. Eğer gelişi güzel ya da sorunlu insanların sürgün yeri olarak Ada düşünülmüş olsaydı, yukarıda belirtilen titizliği göstermezdi. Bu da adaya sürgün adası denmesinin doğru olmayacağını düşündürmektedir.

Türkiye'den gelenler, yerlilerin boşaltılmış olduğu yerlere ve köylere yerleştiler. Daha sonraları bu yerlerin eski sahiplerinden bir kısmı geri döndüklerinde tekrar kendi evlerine yerleşmelerine, mallarına sahip olmalarına izin verildi. Böylece Anadolu'dan gelenlerle Ada'nın yerli halkının birlikte oturduğu, birlikte yaşadığı karma köyler ve kasabalar oluştu...(1).

Millet sistemine dayalı Osmanlı idaresinin Hristiyanlara tanıdığı dini, yerel ve sosyal özerklik sayesinde iki toplum 1800'lü yıllara kadar huzur içinde beraberce yaşadılar.

Sonuç olarak; Ada'nın yetersiz olan nüfusunu yeterli hale getirerek, Ada'da hayatı yaşanılır hale getirmek, savunması mevcut nüfusla mümkün olmayan Ada'nın savunulması amacıyla zorunlu göç uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamayla Osmanlı Devletine karşı her fırsatta Ada'nın düşmanlar tarafından üs olarak kullanılması suretiyle gelecek tehlikelere karşı tedbir alınmıştır.

Göç eden her kişiye iki kefil gösterme zorunluluğunun getirilmesiyle de Ada'da huzurlu bir toplum oluşmasının koşulları te'min edilmek istenmiştir. Nadir de olsa suçlu ve asilerden de Kıbrıs'a gönderilenler olmuştur. Göç için yazılanlardan 1/4'nin emre uymayarak gitmediği, ya da gizlice gittikten sonra geri döndüğü anlaşılmaktadır. Bunlar ya gönülsüz gidenler ya da yeni vatanlarından memnun kalmayanlar olabilir.

1839 Öncesi Şer'i Mahkemeler:

Osmanlı devletinin genel teamülü olarak, topraklarına yeni katılan Kıbrıs'a da Beylerbeyi ve Kadı atadı. Beylerbeyi, Padişah'ın siyasi ve yürütme yetkilerini kullanan, Kadı, Bey ve diğer yöneticilerin başı sayılıyordu.

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s. 110.

Kadılarının, imparatorluk teşkilatında ehemmiyetleri büyüktü. İlk zamanlar kadılar, yalnız şer'i işlerle meşgul olmakla kalmıyorlar, o işler kadar idari işlerle de ilgileniyorlardı. Beylerbeyi ve Sancak Beyleri'nin en büyük yardımcıları durumundaydılar.

Gazilikler, bir kadı tarafından yönetilirdi. Bunlar, ticari anlaşmazlık, borç ve tazminat davalarına ve evlenme ile mülk edinme konularına bakardı.

Yasalarının uygulanmasından Baş Kadı sorumlu idi. Baş Kadı doğrudan İstanbul yönetimince atanırdı. Müftü ise; yasaların şer'i yorumunu yapan teknik bir danışmanlık görevi yapardı.

Baş Kadı'nın diğer bir ismi de Molla'dır. Molla, Vilayetlerdeki adli kurumun başı sayılırdı. Bu makamın "Menasib-i Devriye" diye bilinen şer'i mahkemeleri vardı. Sonra Kadılar, ondan sonra da Kadı yardımcıları (Naibler) vardı. Bu hakimler, sınıflarına uygun olarak hukuk bilgisine sahip olmak, özel imtihanlardan geçmek ve bu alanda eğitim görmek zorundaydılar.

Kadılarının her birinin Şer'i işlerle meşgul oldukları Mahkeme-i Şer'iyeleri mevcut idi. 1839 öncesi bu mahkemelerde en basit hukuk davaları görüldüğü gibi, ceza davaları da görülür ve hükümler verilirdi.

Şeyhül-İslâm'ın inhası, Kazasker'in onayıyla tayin olan Müftü'nün idarede faal rolü olmayıp kadılara uzman olarak Şer'i mes'elelerde fetva verirdi.

Kıbrıs'ta bir Molla (Baş Kadı), birkaç Kadı ve Naibler bulunuyordu. Hukuki noktalar üzerinde fetva veren Müftü'nün fetvaları yukarıda belirtildiği kanunların bir uzman olarak tefsiri mahiyetindeydi. Molla, Kadı ve Naibler bu açıklayıcı fetva ve tefsirleri tatbik ederlerdi. İstinaf (uyuşmazlık) adli kurullar olan Divanlarda yapılıyordu.

Ortodoks Kilise mahkemeleri ise bağlı bulundukları cemaatin dini ve ailevi işlerine bakmakla görevliydi.

1839 öncesi şer'i mahkemeler çeşitli olmayıp tüm davalar tek tip mahkemelerde görülüyordu (1).

H. Fikret Alasya Tarihte Türkler adlı eserinde Kadı ve Müftülerle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Baf Sancağı öşrü ve bahçe resimleriyle (Vergileriyle) 24 köyün vereceği paralar Baf ve Evdim kadılarına, keza Karpaz'da 7 köyün hasılatı Magosa ve Karpaz Kadılarına aitti. Müftüyü Şeyhülislam inhasıyla Rumeli Kazaskeri tayin ederdi. Müftü herhangi şer'i bir meselede fetva vermekle mükellefti. Bunun idarede faal bir rolü yoktu.

Bir müftü vefat edip yeri münhal olunca, ulema ve ahali bu mevkiye layık olanlardan birisini inha ederler. Şeyhülislam uygun görürse Kazaskere tayinini yaptırırdı.

Müftüler adli ve şer'i işlerle uğraşmazken kadıların en mühim vazifesi adaleti temin etmektir. Bunun için her Kadının başkanlığında bir şer'i mahkeme vardı. Bütün bu kadıların hepsinin üstünde de Lefkoşe Kadılığı vardı.

Lefkoşe Kadı'lığı (Baş Kadı), diğer kadıların işlemlerini ve devlete ait işleri teftiş yetkisi vardı (2).

Osmanlı İmparatorluğu, 1839 İslahat Fermanıyla hemen her alanda bir çok yeni değişikliklere gitmiştir. Bu tarihte hukuken ve fiilen Osmanlı toprağı olan Kıbrıs'ta da, 1839 tanzimat yenilikleri uygulanmaya başlamış ve 1878 İngiliz dönemine kadar devam etmiştir.

1839 Öncesi Toprak Mülkiyeti:

Yukarda geçtiği gibi Ada'nın fethinden sonra Padişah II. Selim Ada'da meskun bulunan Ortadoks Rumlarını kölelikten kurtardı. Rumlar, Osmanlı yönetiminde eşit vatandaşlık haklarına kavuştular. Sahibi oldukları taşınmaz mallarını alıp satma, miras bırakabilme, bağışlama gibi tasarrufları elde ettiler.

1) M. Zeka, Tetkikler. s.181-182.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.75-76.

Kıbrıs'ta Hristiyan tebaya tanınan statü onların toprak edinme hakları ve vergi ödeme koşulları hep o dönemde Rumeli ve Anadolu sancaklarında uygulanan ilkelere dayandırılmıştı.

Osmanlı yönetimi altındaki tüm topraklar devlete aitti ve İslâm kurallarına göre dağıtılmaktaydı.

- a) Öşür Arazisi
- b) Haraç Arazisi
- c) Miri Arazi (Arz-ı memleket)

a) Öşür Arazisi: Fetih sonucu Müslümanlara verilen arazilerle fetih öncesi müslümanların elinde olup da, fetih sonrası toprakları elinde bırakılan arazilerdir. Elde edilen üründen devlede 1/10 verilir. Sahibi satma, icar vb. tasarrufa sahiptir.

b) Haraç Arazisi: Fethedilen yeni yerin orada oturanlardan Müslüman olmayanlara mülk olarak verilen topraklardır. Yıllık bu arazilerinden gelir durumuna göre haraç adıyla (devlete 1/10'dan 5/10 oranına kadar) değişen miktarda vergi verirlerdi. Sahibi satma icar vb. tasarrufa sahipti.

c) Miri arazi (Memleket Arazisi): Bu türe gren topraklar, fetih ile doğrudan devletin mülkü haline gelen topraklardır. Bu sınıf araziler çok çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Biz burada birkaç cümle ile özetlemeye çalışacağız.

Memleket Arazisi Hazineye ait olduğu için alınıp satılamaz, vakfedilemez, devredilip bağışlanamazdı. Hükümet bu arazileri doğrudan işletmediği için bunları çeşitli hizmetler karşılığı belirli vergi ve öşür karşılığı kişilere devretmekteydi.

Vezirlere, subaylara, beylere, defterdar vb. yüksek düzeydeki kişilere genellikle 3 kısma ayrılarak verilirdi.

Has, yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan topraklar. Zeamet, 20.000 ile 100.000 akçe oranı yıllık geliri olan devlet arazileridir. Alay Beyi, Divan Katibi ve bunlara denk düzeydeki kimselere verilirdi.

Tımar, 1.00 ile 20.000 akçe yıllık geliri olan topraklar da alt mevki-lerdeki kişilere verilirdi (1).

Kıbrıs'ın fethinden sonra Osmanlı toprak sistemi gereği ekilebilen ve boş olan arazilerin tamamı devlet arazisi olarak hükümdarın şahsına aitti. Adanın korunması ve savunması için Ada'da oturmak şartıyla dirlik olarak tımar sahiplerine verilmişti. 17 yy. başlarında tımarların gerçek sahipleri yerine iltimas ve rüşvette dağıtılması, Ada'daki huzursuzluğun başlıca sebebini teşkil etti (2).

Tımar sahipleri, 3.000 ve zeamet sahipleri 5.000 akçeye karşılık, savaşta birer asker götürmek zorunda idiler. İlk önceleri mülk arazisi satılmazdı. Sonradan teşkilatın bozulmasıyla, araziye hükümdar reaya sattı. Reaya da mülkü olan araziye satmak veya icra verme hakkına sahip oldu. Bu tımar teşkilatı normal vaziyette iken askeri kuvvet de mükemmeldi. Sonradan Tımar teşkilatının bozulmasıyla buna bağlı olarak askeri teşkilat da zayıfladı. 17 yy. başlarında, tımar layık olan kimselere verilmeyip, çok para veren kimselere tevcih edilmeye başlayınca, iş çığırından çıkmış oluyordu. Hatta o dereceye varmıştı ki beylerbeyilikten azledilmiş olan kimseler, Kıbrıs'ta çiftlik vs. ye sahip olarak reaya ya zulüm ve fena hareketler yapmaya karar vermişlerdir. Bunun önüne geçmek için hükümdarın şiddetli emirleri 17 yy. Mühimme defterlerinde sık sık görülmektedir (3).

Burada Osmanlı Toprak mülkiyetine ait kısa bilgi vermektan amacı- mız şudur. Bilindiği gibi Kıbrıs Kaptan-ı Derya adına bir Müsellim tara- fından yönetiliyordu. İlk zamanlar Kaptan-ı Derya'ya maişet namıyla vergi ödenirdi. Müslüman halktan vergiyi önceleri Ağalar toplardı. Hıris- tiyan tebadan da İstanbul'dan gelen Haraccı (Vergi memuru) toplardı.

Bunun sonucu Ağalar, halkı vergilendirme ve vergi toplamada büyük adaletsizlikler yaptıklarından nüfuzları arttı. Tabi bu arada arala- rında rekabet başladı.

1) İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi C. 111. s.307-314; A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türk- ler s.150-151.

2) A. Çay, Kanlı Noel. s.11-12.

3) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.77-78.

III. Ahmet, Kıbrıs'ı vezir-i Azama (Başbakan'a) has olarak verdi. O da Kıbrıs'ı muhassıl ünvanıyla görevlendirdiği kişiler eliyle adayı idare etmeye başladı.

1764 yılında Ortadoks din adamları Hristiyan tebadan vergi toplama, vergiyi kişilerin gelirlerine göre takdir etme hakkını isteklerindeki ısrar üzerine elde ettiler.

Hemen belirtelim ki; Has sahibi aynı zamanda o toprağı işleyenlerin de sahibiydi.

Kıbrıs'a bu uygulamaların yansımalarına gelince:

a) Hristiyan (Ortadoks)lar, kendi dindaşlarına gereğinden fazla vergi takdir edip, az bir kısmını Osmanlı devletine verdiler. Kalanını, kiliselerin siyasi, sosyal ve ekonomik alanda güçlenmesi için kullandılar. Bunda da büyük başarı elde ettiklerinden tezahürleri bugüne kadar uzayan bir egemenliğe (güçlülüğe) ulaştılar.

b) Kıbrıslılarından vergileri, Ağalar topladığı için, bu görevi almak uğruna Has sahiplerine, daha çok vergi vaad eden kimseler vergi toplama görevine atandılar (1).

b- 1839-1878 ARASI ADA'DA OSMANLI YÖNETİMİ

1839 öncesine kadar Kıbrıs'ta Sancaklar, Kadılar tarafından idare edilmekteydi. Tanzimattan sonra sancaklar bir müdür tarafından idare edilmeye başlandı. Her sancak merkezinde müdürün başkan olduğu bir meclis vardı. Kadı, bu meclisin devamlı üyesiydi. Ayrıca, Hristiyan ve Müslüman halkı temsilen seçimle gelen üyeler de vardı. Meclis ceza hukuku ve aile hukuku davalarına bakardı. Kararlar oy çokluğu ile alınırdı. Ancak bu meclislerde Hristiyanların tanıklığı kabul edilmezdi.

Sancaklarda kurulan bu meclislere ek olarak Lefkoşe'de bir de İl Meclisi vardı. 1839'da Kıbrıs Rodos Paşalığına bağlı bir mutasarrıflık idi. Ada ise kaymakam tarafından yönetilirdi. Ada, tekrar Bab-ı Ali'ye bağlanınca, sancak müdürleri kaymakamlığa yükseltildi. 1868'de ise yeniden Çanakkale'ye bağlı mutasarrıflık haline getirildi.

1) A. Çay, s.12; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.78.

1870 yılında bağımsız bir mutasarrıflık durumuna getirildi. Bu değişikliklere paralel olarak sancak idarecileri bazen müdürlük, bazen de kaymakam ünvanıyla yönetimlerini sürdürdüler.

Genel olarak denilebilir ki ili (Lefkoşe) vali, ya da vali vekili müselim, muhasasıl, beylerbeyi ünvanlarından biriyle atanan en üst yönetici yönetirken; İl merkezi olan Lefkoşe'deki İl meclisi, ilçelerden gelen ilçe meclis kararları, bu mecliste istinaf edilirdi. İşte vali, bütün meclislerin sivil ve askeri idarenin başı olarak görev yapardı (1).

Tanzimatın getirmiş olduğu yenilikler gereği, gayr-i müslimlere sağlanmış olan hakların uygulanması başlamış, Kıbrıs'ta Divan'da gayr-i müslimleri temsil eden üyeler de yer almaya başlamıştır. Tanzimatın ilk yıllarında 4'ü Türk, 4'ü hristiyan olmak üzere 8 kişilik divan oluşturulmuştur. Bu sayı zamanla 13'e kadar yükselmiştir.

İlk idare meclisi, bazen vali, bazen de kaymakam ünvanlı paşa; ya da paşayı temsil eden en üst düzeydeki görevlinin başkanlığında toplanırdı. 1839'dan sonra divan veya il idare meclisi olan bu kurulun üyelerinin sayıları zaman zaman adet olarak değişimler göstermiştir.

4'ü Türk,

4'ü Rum (Rum üyeler, Başpiskopos, Başpapaz olan üyelerdir.)

1'i Maronit

1'i Ermeni

Toplam 10 Üye (2).

Ada'nın bağımsız il (Mutasarrıflık) ya da ilçe olma durumlarına paralel olarak bu meclis de bazen ünvan değişimine uğramıştır.

Sancak Meclislerinin kararları, il meclisine gelerek istinaf edilebilirken, bu meclis daima en üst yöneticinin başkanlığında Lefkoşe'de toplanırdı.

1) S. Yolak, 1971'den Günümüze. s.19; A. Gazioğlu; Kıbrıs'ta Türkler, s.126-127.

2) A. Gazioğlu, a.g.e., s.126.

9 Üye Müslüman (Kadı, Müftü, Defterdar gibi görevlilerin yanında üç müsülman üye de halk tarafından seçilirdi.)

4 Üye Hristiyan (Başpiskopos 1. üye olup diğer üç Hristiyan üye, Hristiyan halk tarafından seçilirdi.)

13 Toplam Üye

Bu meclis daha çok idari konularla ilgili işlere bakardı. Her sancak tarafından ödenecek vergi miktarları, il meclisi tarafından tesbit edildikten sonra; sancak meclisleri de kendi bölgelerindeki her köyün ödeyeceği vergi miktarını belirlerdi.

Sancaklara bağlı nahiyeleri müdürler, atamayla gelerek, köyleri ise muhtarlar, seçimle gelerek ihtiyar heyetiyle birlikte idare ederlerdi. Köylerdeki halkın vergi miktarını muhtarlar belirlerdi (1).

1839'dan sonra Rum Ortadoks Başpiskopos'u Meclis-i Kebirin atanmış tabii üyesiydi. Üç müslüman ve üç de Hristiyan üye kendi dindaşları arasından seçilerek üye olurlardı. Bu meclis, mali ve idari konularla ilgili tüm yetkilerin kendisinde toplandığı bir meclisti.

1839 sonrası Meclis-i Kebir ve İlçe Meclislerinde eşitlik sağlanmıştı. Örnek: Larnaka'daki meclis, yerel yönetici olarak müdür, kadı ve üç Müslüman Türk ile iki Rum üye vardı. Oysa beş yıl sonra her kazada iki meclis vardı. Biri idare meclisi (yönetim), diğeri yargı meclisiydi. Meclis-i İdare ilçelerde kaymakamın başkanlığında 3 Türk ve 3 Rum üyeden oluşuyordu. Yargı Meclisi ise Kadı'nın başkanlığında yine 3 Türk ve 3 Rum üyeden oluşuyordu. Bu yargı meclisi yalnız Türk-Rum anlaşmazlıklarına bakıyordu (2).

Ada'daki toplumların otonimiye (özerkliğe) kavuşmasının Osmanlı'nın uyguladığı Millet Sistemi'nin bir sonucu olduğu belirtilmişti.

Kıbrıs'ta Ortadoks Rumlar, ayrı bir millet olarak kabul edildiklerinden mensup oldukları dinin esaslarına, kural ve geleneklerine göre kendi-

1) S. Yolak, 1571'den Günümüze. s.19.

2) S. Yolak, a.g.e., s.20.

lerini yönetme hakkına sahip oldular. Eğitim, din, adalet (mahkeme) ve sosyal konularda kendi toplumsal kurumlarını oluşturdular (1).

Kıbrıs Tarihiyle ilgili bir çok araştırmaları olan, Kıbrıs Rum politikacı ve hukukçu, tarihçi ve yazar olan GEORGE CHAKALLİS (Yorga Şakalli) 1902 yılında şunları yazmaktadır: "Ada'nın fethi tarihinden itibaren Kıbrıs Kilisesi, Türklerin tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanmıştır. Yeni bir Başpiskopos seçilip göreve başladığı zaman bu ayrıcalıklar daha da geniştelerek bir BERAATLA yinelenmiş ve onaylanmıştır" (2).

1865 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Başpiskoposluğa yeni seçilen SOFRANİOS için gönderilen Beraatın bazı maddeleri aşağıya çıkarılmıştır.

- Kıbrıs Piskopos'u, cinayet dışında hiçbir nedenle görevden alınamaz.
- Öldüğünde yerine seçilene Padişah Beraatı gönderilecektir.
- Kendi dini görevlerini yerine getirmekte ve kiliselere ait malların yönetilmesinde Başpiskopos ve diğer din adamları tamamıyla serbest olacaklardır. Ve hiçkimse, hiçbir şekilde onlara asla engel olmayacaktır.
- Hiç kimse, bir Hristiyanı isteği dışında müslüman olmaya zorlayamaz.
- Başpiskopos ve piskoposlar, ülke içinde seyahat esnasında tehlikeli olacağını sandıkları bir bölgeden geçerken din adamı kıyafetini değiştirip sivil giysiler giyebilir. böyle bir durumda hiç bir sivil veya askeri yönetici ve yetkili kendilerini yoldan alıkoyamaz, taciz edemez.
- Hiç kimse, kilise mallarına ve yetkilerine müdahale edemez.
- Hiç kimse, Başpiskopos'un görevlerini yerine getirmesini engelleyemez ve onu rahatsız edemez.
- Herhangi bir gümrük görevlisinin ve yardımcılarının Başpiskopos'un kullanımı için yetiştirdiği bağların ürünüyle Hristiyan ahalisinin

1) A. Gazioglu, Kıbrıs'ta Türkler. s.217.

2) A. Gazioglu, Sempozyum. s. 213.

geleneğe uygun olarak, ona verdikleri hediyeden en küçük oranda bile olsa vergi istemeleri veya almaları kesinlikle yasaklanmıştır (1).

Yukarıda özeti verilen berat, dikkatle incelendiğinde; bugün bile bir çok Avrupa ülkesinin kendi içindeki azınlıklara vermediği hürriyet ve özgürlüğü; Osmanlı Devletinin vatandaşı olan azınlıklara verdiği görülmektedir. "Öldüğünde yerine seçilene beratı gönderilecektir." maddesi, Hristiyan Halk, başına kimi din adamı olarak seçerse Padişah, O'nun beratını gönderecektir. Yani onaylayacaktır, demekle halkın seçilmiş adayını engellemeyeceğini açıkça ifade ederek güvence vermektedir.

Oysa bugün, Batı Trakya'da Türklerin uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmış olan kendi müftülerini seçmelerine izin verilmemekte, halkın seçmiş olduğu müftü, makam gasbı yaptığı iddiasıyla hapse atılarak, mahkum edilebilmektedir.

Ayrıca idare meclislerinde temsil edilen üye sayıları da Ortadokslara tanınan özgürlüğün, adaletin ve eşitliğin kanıtıdır.

Her köyde ve mahallede muhtarlar, o yerin sakinlerinin mensup olduğu din ve milliyete sahip kimseler arasından ve yine o yörenin din ve milletinden olan ahalisi tarafından seçilirdi. Burada hükümet makamlarının, yani valinin, kaymakamın veya onlara bağlı yöneticilerin bir etkisi, baskısı yoktu. Türk döneminde hiçbir zaman muhtarların ataması hükümetçe olmamıştır.

Ahalisi tamamıyla Türk ve Rum olan yerleşim yerlerinde muhtarlar, sadece Türk veya Rum olurdu. Karma yerleşim yerlerinde ise; orada yaşayan insanların sayısı ile orantılı olarak Türk ve Rum muhtarlar seçilirdi. Bazen nüfus durumuna göre aynı köyde 2 Türk 1 Rum seçilir ya da bunun tersi olabilir. İhtiyar heyeti üyeleri de aynı kurallar içinde seçilirdi. Aynı yerde hem Türk hem de Rum muhtarının bulunduğu durumlarda, bunlar birbirlerinin işlerine kesinlikle karışmazlar. Türk muhtar Türklerin, Rum muhtar da Rumların işlerine bakardı (2).

1) A. Gazioğlu, Sempozyum. s.222.

2) A. Gazioğlu, Sempozyum. s.222-223.

Bu dengeli ve eşitlik ilkelerine uygun durumun 1878 İngilizlerin adayı ellerine geçirmelerine kadar devam ettiği mezkur kaynaklar tarafından kaydedilmektedir.

V. Hepwort DIXON, Ada'ya gelen ilk İngiliz yöneticisi Sir GARNET WOLSELEY'in yürürlükteki Türk yasalarının adaleti ve insani yanlarının üstünlüğü karşısında hayretler içinde kalarak şöyle demektedir:

"Hepimiz ve herkesten çok ben, Türk yönetimi hakkında ön yargılarımızı değiştirdik. Aslında, Türk yasalarını öğrendiğim oranda bu yasaların adaleti ve insani değerlerin karşısında o oranda hayranlık duydum (1).

Osmanlı döneminde Rumcanın, Türkçeyle kullanılması kabul edilmişti. Kıbrıslı Rumlar gerek adada ve gerekse İstanbul hükümeti nezdinde yaptıkları başvurular için Rumcayı kullanabiliyor ve kendilerine Rumca cevap veriliyordu.

Bu kadar adilane yönetime rağmen, bir müddet sonra kendilerine özgürlük verilen insanların başkaldırmaları, düşmanla işbirliği yapmaları ve adil davranan bir devletin umulmayan ve de hak etmediği durumlara düşmüş olması üzerinde iyi düşünmek ve bundan ibret almak gerekir.

Bu durumlar üzerinde düşündükten sonra şu karar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Hakkı koruyacak kadar da, güçlü olmak zorunluluktur. Aksi taktirde menfaati uğrunda güçlü olmayı, haklı olmak olarak anlayan sömürgeci zihniyet sahipleri karşısında hangi din ve ırktan olunursa olsun mağlubiyet ve teslimiyet kaçınılmaz bir sonuçtur.

Tarih boyunca olaylar göstermiştir ki, sömürgeci güçler gerek savaşta gerekse masa başında hep birbirlerini destekleyip kollamışlardır. Savaşlarda tam olarak mağlub edemediklerini masada beraberce birbirlerinin menfaatlerini koruyarak mağlub etmişlerdir.

Yerel Yönetimler (Belediyeler):

1856 Reformlarının bir sonucu olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen, fakat bu tarihlere yakın zamanda Lefkoşe ve ilçelerde belediyelerin

1) A. Gazioğlu, Sempozyum. s.131.

kurulduğu görülmektedir. O günkü adıyla "İHTİSABLIK" olarak anılan bu teşkilat, alıcı ve satıcı arasında güveni sağlamak için eşyaya narh (fiyat) tesbit ederdi.

Belediye meclislerinde yönetim şu şekilde gösterilmiştir: Kendi toplumlarınca seçilen 3 Türk, 3 Rum üyeden oluşan belediye meclisi bir müslümanın başkanlığında görev yapmaktaydı. Kasabalarda ise, 2 Türk, 2 Rum üyeden oluşan meclis yine bir müslümanın başkanlığında çalışıyordu. Her ikisinde de üyeler seçimle belirleniyordu.

Belediye meclisleri sağlık, temizlik, yol ve şehir planlaması, inşaatların denetimi ve diğer belediye hizmetlerini icra etmekteydi (2).

1839-1878 Arası Şer'i mahkemeler:

1860 yılında Kıbrıs (Larnaka) da ticaret mahkemeleri kuruldu. Daha çok yabancılarla ilgili olan mahkemelerdir. Bu mahkemelerin müracaatları ya vilayete ya da Rodos'taki nazırlığa yapılırdı. Mahkemenin 4'ü Türk, 2'si Rum, 6 azası vardı. Mahkeme, ya Larnaka müdürünün ya da valinin başkanlığında yapılırdı.

1861'de ticari mahkemeler, tatbikak kanunuyla "İstinaf-ı Deaviy-i Ticaret divanı" isimli bir istinaf mahkemesi de kuruldu. Bu mahkeme önceleri Ticaret Bakanlığına bağlı iken; 1875 yılında çıkarılan bir fermanla Adalet Bakanlığına bağlandı.

Osmanlı Devleti 1864'te çıkarmış olduğu "Vilayet Nizamnamesi" adlı kanunla Kıbrıs Adası dahil tüm illerde uygulanmak üzere "NİZAMİYE MAHKEMELERİNİ (Sivil Mahkemeleri)" kurdu.

a) Deâvi Mahkemeleri (ilk başvuru mahkeme).

b) İstinaf Mahkemeleri

Mahkemelere atanacak hakimlerin İstanbul'daki hukuk okulundan mezun olma zorunluluğu vardı.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.113-114; A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.134-135.

Kadı'nın başkanlığında her ilçede 2 Türk, 2 Rum üye mahkemenin üyeleri olurdu. Hukuk davalarında 5.000 Kuruşa, Ceza davalarında 3 yıla kadar ceza verebilirlerdi. Ancak verilen cezaların kaymakamın onaylaması gerekirdi (1).

Tüm ilçelerde kurulan Deâvi Mahkemelerinin üye sayıları Türk ve Rumlardan eşit olarak temsil edilirdi.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Kıbrıs'ta Şer'îye ve kilise mahkemelerine ek olarak temyiz mahkemesi de kurulmuştur. Temyiz mahkemesi, şimdiki Ağır Ceza Mahkemeleri tarafından görülen davalara bakmakta ve kaza mahkemelerinden yapılan istinafları incelemekteydi. İlçelerde kurulan Deâvi Mahkemeleri üç yıla kadar mahkumiyet verebilirken, Ağır Ceza Mahkemeleri üç yıldan fazla mahkumiyetler verebilmekte ve mutasarrıfın onayını amak şartıyla da idam kararı alabilmekteydi.

Şer'îye Mahkemeleri: Müslümanların ahval-ı şahsiye (evlenme, boşanma, miras vb.) davalarına bakarken, Kilise mahkemeleri de kendi dini vecibelerine göre Hristiyan tebanın dini ve ailevi davalarına bakardı.

Ayrıca Kançılar Mahkemeleri de kurulmuştur. Bunlar elçilik ve konsolosluklarda görevli yabancıların davalarına bakardı.

Bütün bu mahkemeler 1882'de yürürlüğe giren Kıbrıs Adaliye Mahkemeleri emriyle kapatılmış ve bunların yerlerine Yüksek Mahkeme, Ağır Ceza Mahkemesi, Kaza Mahkemeleri ve Köy Sulh Mahkemeleri kurulmuştur (2).

Netice olarak; Tanzimat öncesi ceza ve her türlü davalara bakan Şer'îye Mahkemeleri Tanzimatla gelen yeniden yapılanmayla, ceza davalarına bakma işi bu mahkemelerden alınarak yeni ihdas edilen mahkemelere bırakılmıştır.

Şer'î Mahkemeler varlıklarını bundan sonra da sürdürmüş ancak görev alanları ahval-ı şahsiye konularıyla sınırlandırılmıştır.

1) M. Zeka, Tetkikler. s.182-183.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.94.

3- KIBRIS'TN İNGİLİZLERİN ELİNE GEÇMESİ

a- Siyasi Gelişmeler:

İngiltere, Hindistan yolunu emniyet altına almak, Ortadoğu'da daha nüfuzlu bir duruma yükselmek ve özellikle Rusya'nın bu bölgedeki İngiliz menfaatlerinin ortağı haline gelmesine engel olmak için 19. yüzyıl başlarından beri tedbirler düşünüyor bu amaçla da Doğu Akdeniz'de bir deniz üssü ele geçirmeye çalışıyordu (1).

24-25 Mayıs 1878 günleri İngiliz sefiri Layart Abdulhamit'i sıkıştırması için ülkesinden talimat alır. Aldığı talimata göre: "Eğer sultan, 26 Mayıs tarihine kadar İngilizlerle savunma anlaşmasını imzalanmayı kabul etmezse; Rusya ile hiçbir müzakere yapmayacak, İstanbul'a saldırmasına bile göz yumacaktı. Buna ilaveten İstanbul'da Ali suavi ve arkadaşlarından müteşekkil bir grup inkılapçı (Tanzimatçı) kendisini devirip yerine Murat'ı geçirmeye çalışıyordu... İngilizlerin dostluğuna hiçbir zaman güvenmediği halde başı sıkışık olması onu İngilizlerle savunma anlaşmasını imzalamaya sevketti. Aslında İngilizlerin de amaçları dostluk ya da yardım değildi. Nitekim detayı ilerde ele alınacak olan anlaşma maddeleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Anlaşmaya göre İngiltere, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni koruyarak, buna karşılık olarak da Osmanlı devleti, Asya Türkiyesinde (Anadoluda) reformlar yapacak, Hristiyan tebaya daha fazla haklar tanıyacak (bu reformun adı ise Anadoluda ıslahat olacak) düzenlemeler yapılacak, yardım içinde İngiliz askerinin üstlendirilmesi maksadıyla da Kıbrıs Adası İngiltere'ye verilecektir..." (2)

Zaten İngilizler, çoktandır Ada'yı ele geçirmeyi planlamışlardı. Osmanlı'nın, bekledikleri zayıf anı gelmiş, arzularını gerçekleştirmenin fırsatı doğmuştu. 25.03.1878'de İngiliz hükümeti Kıbrıs'ı kuvvet zoruyla zaptetmeye karar bile vermişti. Bu tarihte İngilizlerin bir sömürgesi durumunda bulunan Hindistan'dan sevkedilecek kuvvetlerle ada işgal edilecekti. Karşı görüşte olan tek kişi Dışişleri Bakanı Lord DERBY oldu (3).

-
- 1) A. Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, C.I, s.10.
 - 2) A. Gazioğlu, a.g.e. C.I, s.10.
 - 3) E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.8, s.73.

Görüşünü hükümetine kabul ettiremeyen Lord DERBY istifa etmiş ya da ettirilmiş, yerine; Lord SALİSBURY 28.03.1878'de İngiliz hükümetinin Dışişleri Bakanlığına getirilmiştir. 17 Nisan'da Başbakan'ın baskısıyla Kraliçe Victoria 7.000 askerin Hindistan'dan Malta'ya nakli emrini verdi. Bu durumda yeni Dışişleri Bakanı böyle bir işgalin faturasının çok ağır olacağını Kraliçe'ye kabul ettirmeyi başardı. Kıbrıs'ı ele geçirmek için siyasi olayları istismar etmeyi, entrikalar çevirmeyi önererek Osmanlı topraklarının koruyucu rolünü oynamaya başladı. Bu yolla aynı arzunun gerçekleşebileceğine inandı ve de çevresini, hükümetini inandırdı (1).

İngiliz-Rus Menfaat Çekişmesi ve Osmanlı'ya Siyasi Baskı:

İngilizler, yukarıda belirtildiği gibi Rusların Akdeniz'i ve Hindistan yolunu kontrolleri altına alma ihtimallerini düşünmeye bile tahammül edemeyecek durumdaydı.

1877 Nisan ayında Rus Çarı Alexander II. dedelerinden olan Deli Petro'nun meşhur vasiyetini yerine getirmek üzere, II. Abdülhamid'e harp ilan etti. Harp ilan etmenin tam zamanı idi. Zira Osmanlı İmparatorluğu iç isyanlarla başı dertte olduğu gibi ekonomik hayat bakımından da en sıkıntılı günlerini yaşıyordu.

Halk arasında 93 harbi diye bilinen Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Devletinin mağlubiyeti ile sonuçlandı.

Bulgaristan toprakları içinde kalan Plevne'de galibeyete ulaşan Rus orduları, İstanbul kapılarına, Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar gelmiş, başkent İstanbul ve Boğazlar ciddi bir tehlike altına girmişti. İşte bu durum Osmanlının sonunun yaklaştığı anlamına getiriyordu.

İngilizler, bu durum karşısında kendi ulaşmak istedikleri Osmanlı üzerindeki menfaat beklentilerinin Rusların eline geçme endişesine ve telaşına kapıldılar. Her ne pahasına olursa olsun, Akdeniz'de Rus hakimiyetinin önlenmesi gerekirdi. İngiliz donanması, Ruslara bir gözdağı olarak derhal Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a doğru yöneldi.

1) N. Kökdemir, Dünkü Bugünkü Kıbrıs, s.114.

Osmanlı, Ruslarla şartları çok ağır olan Ayastefanos Antlaşmasını 3.3.1878'de imzalamak zorunda kaldı. Doğu Anadolu'nun kapısı olan Kars, Ardahan, Doğu Karadeniz'in en kıymetli limanı olan Batum liman şehri Ruslarca işgal edildi. Bu anlaşmayla da bu şehirlerimiz Ruslara bırakıldı.

Batı da ise Romanya, Sırbistan, Bulgaristan birer prenslik haline geldi.

Bütün bunlar, Rus-İngiliz rekabetini artırdı. Bu anlaşmayla Akdenizdeki kuvvet dengesinin aleyhlerine değiştiğini gören İngiltere, Rusları Berlin'de, bir kongre yapılarak, bu kongrede durumun yeniden ele alınması hususunda ikna etti. Padişah II. Abdülhamit'e de Ayastefanos Antlaşmasının Türkler lehine ta'dili için bu kongreyi düzenlemek istediğini öne sürerek padişahı ikna etmeye çalıştı. Başdanışman olan ve İngiliz terbiyesiyle yetişmiş bulunan Müşir Sait Paşa (Başmabeynci), Abdülhamit'e İngilizler namına güvence verdi.

Oysa İngiltere, Rusya ile anlaşmayı nasıl tadil edecekleri konusunda masaya oturmadan aralarında gizli anlaşmaya varmışlardı. Son derece gizli yürütülen Padişahı ikna konusunda Müşir Sait Paşayı kullandılar.

Kıbrıs Antlaşması olarak bilinen bu anlaşmayı, padişah son derece sakıncalı bulduğu için tasdik etmek istemedi. Fakat İngiliz elçi, hükümetinin: anlaşmanın imzalanmaması durumunda Kıbrıs Adası'nın hükümetince zorla işgal edileceği tehdidinde bulundu. Padişah, zaten gücü yeterli olsaydı, şartları çok ağır olan Yeşilköy anlaşmasını imzalamazdı. Bu durumda "Hukuki şahaneme asla halel gelmemek şartıyla imzalarım." diyerek bu şartı, anlaşma metnine koydurdu ve anlaşmayı imzaladı. İngiliz elçisi Layard'dan da İngiltere'nin Osmanlı'nın içişlerine karışmayacağına ve Kıbrıs'ta Osmanlı egemenliğine zarar vermiyeceğine dair imzalı bir belge aldı (1).

İngiltere İle Yapılan Kıbrıs Antlaşmasının Özü (4.6.1878):

a) Eğer Rusya, ilerde Doğu Anadolu'da yeniden yayılmaya devam edecek olursa İngiltere Osmanlı Devletine silah yardımı yapacak. Buna karşılık Osmanlı, Kıbrıs Adasının yönetimini İngiltereye bırakacaktı.

1) A. Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, 11-12; N. Kökdemir, Dünkü, Bugünkü Kıbrıs, s.114-115.

b) Anadolu'da Hristiyan teba lehline, Osmanlı Devleti bazı ıslahatlarda bulunacak. Bu ıslahat İngiltereyle birlikte yapılacaktır. (Madde 1)

c) Rusya, Kars, Ardahan'dan çekilerek Osmanlı'ya bu şehirleri teslim edecek olursa, İngiltere Kıbrıs'ı boşaltacaktır (Madde 6) (1).

Osmanlı Devleti, Yeşilköy Anlaşmasının ağır şartlarının ta'dili ve devamlı kendisi için tehdit olan Rusya'ya karşı bir müttefik kazanmak ümidiyle çaresiz kaldığı için bu anlaşmayı imzaladı. Yukarıda (b) şıkkında yer alan taahhülle İngiltere, Osmanlı'nın işçilerine karışma fırsatını çoktan yakalamıştı. Ancak, Rus ordusu ile İngiliz donanması arasında sıkışmış bulunan Osmanlı Padişahının, az zararlı görüneni tercih etmenin ötesinde bir seçeneği yoktu.

Sonuç olarak; Rusların Ortadoğu ve Akdeniz'e inmesinin Batı ülkeleri için, özellikle de İngiltere'nin menfaatlerine ters düştüğü bir gerçektir. İngiltere'nin Osmanlı'ya Ruslara karşı yardım va'di aldatmacadan başka bir şey değildi. Zaman bunu ispatlamıştır. Kıbrıs'ı bir üs olarak kullanmak amacıyla emaneten aldığına dair vaadinin yalan olduğu, 1914 yılında tek taraflı Ada'yı ilhak etmesiyle kanıtlamıştır.

Bir İngiliz hayranı olan Said Paşa'nın dışında, Osmanlı padişahı ve diğer üst yöneticiler, İngilizlerin altına imza koydukları bu anlaşmalardaki vaadlerinde samimi olmadıklarını biliyorlardı ve onlara güvenmiyorlardı. Ancak, çöküşü her geçen gün biraz daha hızlanan devletin başındaki idarecilerin yapabilecekleri fazla bir şey olmadığı da ortadaydı. Hak sahipleri, her zaman haklarını savunup koruyabilecek kadar da kuvvete sahip olmak durumundadırlar. Aksi taktirde kuvvetin yıkıp mahvedemeyeceği hiç bir insani değer düşünülemez. Bu durum bazen öyle bir hal alır ki, haklı kaybettiği hakları arkasından gözyaşı dökecek kudreti bile kendisinde bulamaz hale gelebilir.

Emperyalist duygular taşıyan kişi ve devletlerden insani değerlere saygı ve adalet beklemek, kaplanın pençeleri arasında sıkışmış kuzunun; yeniden hayata döneceğini ümit etmek gibidir.

1) C. Küçük, Sempozyum. s.80-81; A. Çay, Kanlı Noel, s.13-14.

Kendisini efendi, başkalarını köle görmek isteyen, kaba kuvveti adalet olarak anlayanlardan insani değerlere saygı beklemenin ne denli yanlış olduğunu 21. asrın yaklaştığı şu günlerde cereyan eden dünya olaylarını değerlendirdiğimizde anlamak zor değildir. Ancak kuvvetin, haklarını koruyacak güçte ise emperyalist devletlerin ve Batı Hristiyan aleminin yanında söz sahibi olabilirsin.

İşte Kıbrıs, açıklanan olumsuzluklar, oynanan oyunlar ve aldatmacalarla bilinen fakat; güçsüzlükten ses çıkarılamayan, yani sahip çıkılamayan bir ortamda sömürgeci İngilizlerin eline terkedilmiştir.

b- Genel İdari Durum (187-1960)

Kıbrıs Adası 1914 yılında tek taraflı olarak İngiltere tarafından ilhak edilmekle beraber, Kıbrıs üzerindeki Osmanlı hakimiyeti 1925 yılına kadar zımnen devam etmiştir. Bu tarihte ada, krallığın tacına bağlı bir sömürge haline getirildi. İşgal kuvvetleri komutanlarına verilen yüksek komiser ünvanı kaldırılarak, yerine vali ünvanıyla yöneticiler atanmaya başlandı.

İngiliz idaresi Ada'da şekil, yetki kullanma, kanun yapma ve icra bakımından zaman zaman Rumların istek ve baskıları, çoğu zaman da kendi menfaatlerini göz önüne alarak yönetim usul ve esaslarında değişikliklere başvurmuşlardır. Yapılan bu değişiklikler ve uygulamalarında Türklerin haklarını koruyan, onları Ada'nın sahibi olarak gören hiçbir kanun ve icraata bilinçli olarak yaklaşmamışlardır.

İlk Kıbrıs Anayasası (1878): 1878'de Kıbrıs Yüksek Komiserliği'nin başkanlığında bir KAVANIN MECLİSİ kuruldu. Bu meclis yeni bir anayasa yapılıncaya kadar geçici olarak görevi üstlenecekti.

Kavanin Meclisi: Y. Komiser başkanlığında atama ile gelen dört İngiliz memur ayrıca iki Rum ve bir Türk, meclisin üyeleri idi. Rum ve Türk üyeler sivil halktan İngiliz üyeler ise memur olanlardan atanırdı. Bunları atama ve seçme yetkisi majeste Kraliçe hükümetine aitti. Bundan ayrı olarak Y. Komiser, meclise geçici tayinler yapabilecek yetkiye de sahipti.

Yüksek komiserin bu meclis ile ilgili geniş yetkileri vardı. O kadar ki buna meclis demek bile çok zordu. Uygun gördüğü zaman bir emirle meclisi fesh etme, yetkileri arasında idi. Kamu gelirleriyle, gümrükle, it-halatla ilgili herhangi bir konu, Y. Komiser dışında başka herhangi bir üye tarafından önerilemez ve oylanması istenemezdi.

1882'de yeni bir anayasa hazırlanacağını vaad eden İngiltere'nin bu geçici anayasası, tac sömürgecilerinde uygulananlarının aynısıydı. Kıbrıs Türk ve Rum halkına Ada'nın idaresinde hiçbir hak tanımıyordu. Seçim yoktu, üyelerin hepsi atamayla göreve gelmekte, yarısı da İngilizlerden oluşmaktaydı. Anayasa bütün kanun ve yetkilerin Y. Komiser'le memurlarına bırakmıştı. Y. Komiser de yaptığı bütün kanunlara ve yapmayı istediği icraatlarına Kraliçe'den onay almak durumundaydı. Kraliçe'nin reddedip onaylamadığı hiçbirşeyi uygulama hakkına sahip değildi. Bu durumda ada doğrudan İngiltere tarafından idare ediliyordu dersek daha doğru olur.

İcra Meclisi: Y. Komisere icrada yardımcı olacak fakat; üyeleri Y. Komiserce atanacaktı. Y. Komiserin birnevi kanun yapma, atama, yürütme vb. işlerinde danışmanlık görevini üstlenen bu meclisin kararları, tavsiye niteliğinde olup almış olduğu kararlar Y. Komiserliği bağlamazdı. İcra meclis üyelerini değiştirmek, yerine başka üye atamak Y. Komiserin yetkileri arasındaydı (1).

Oluşumu, yetki ve çalışma şartları böyle olan Kıbrıs için bir sömürge yönetimi demekten başka bir isim bulma imkanı yoktur.

1882 Anayasası: 1878 Anayasası Rumların tepkilerini almıştı. Halk tabanına dayalı meclis istiyorlardı. İngiltere yeni bir manevra ile eski anayasadaki yaptırım gücünü kaybetmeksizin şeklen değişiklik yaptı. 18 üyeden oluşan KAVANİN MECLİSİ'nin 12 üyesi bu anayasanın getirdiği değişikliklerle halk tarafından seçilmesine başlandı. Kalan 6'sı memurlar arasından olmak üzere atamayla geliyordu. Seçimle gelecek 12 üyeden 9'unun Rum olması nüfus nisbetine göre belirlenmişti.

Böylece Türkler öz vatanlarında eşitlik ve adalet ilkelerinden uzak ve ağır birdarbe yemiş, kısa kaç altına alınmış oluyordu.

Rumları, Türklere karşı baştan galip ilan eden bu Anayasa şımarttı. Kraliçeye tebrik telgrafları, teşekkür mesaları göndermeye başladılar.

1) S. Yolak, 1571'den Günümüze, s.26.

Türkler ise; dilekçelerle itiraz ve protestolarını iletip eşit temsil hakkı isteklerini, aksi taktirde göçlerine izin verilmesini talep ediyorlardı. Bu anayasanın Rumları ihtilale, Türklere karşı baskı yapma girişimlerine itebileceği tehlikelerine dikkat çektiler.

İleri tarihlerde İngilizlerin maddi ve manevi desteğini alan Rumların ENOSİS (Yunanistan ile birleşme) istekleri, Türklere ve İngilizlere karşı bile tedhiş ve isyanları artmıştır.

Kıbrıs'ta çıkarmış olduğu anarşi, tedhiş hareketleri ve son yıllarda çözümlenemeyen siyasi problemler 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve bugünkü çözümsüz durum Rumları şımartıp güçlendiren, Türkleri ikinci planda gören, hatta bazen hiçe sayan İngilizlerin sömürgeci politikalarının bir sonucudur. Eğer 1878 yılında Ada idaresini ele alan İngilizlerin 1878 öncesi Osmanlı yönetiminin yarısı kadar bu iki halka adil davranmış olsaydı, bugün dünya gündeminde Kıbrıs diye bir sorun olmayacaktı.

1882 Anayasasının 9'u Rum, 6'sı İngiliz ve üçü de Türklerden oluşan Mecliste Türklerin eline bir fırsat geçmişti. Türkler bu anayasa ile protesto ve değişik istekleri red olunca, meclisten çıkan kanunlarda Rum üyelerle beraber olma, ya da İngiliz üyeleriyle olma yolunu seçerek; ya İngiliz ya da Rumların kanun çıkarmadaki galibiyetlerinde anahtar rolü üstlenmişlerdir.

Bu durumda Rumların yanında oy kullanarak onların lehlerine olan kanunları destekleyerek çıkarmış olsalar, Türk halkınca affedilmeyebilirlerdi. Bu nedenle genellikle Rumların lehine olan kanunların çıkmasını önlemek amacıyla çoğu zaman; İngilizlerle mecliste birlikte olmuşlardır.

Meclis aritmetiğine bakıldığında seçimle gelen Türk ve Rum üyeler çoğunlukta idi. Ancak pratikte Türk ve Rum üyelerin İngiliz üyelere karşı birleştikleri çok ender olmuştur. Rumların ENOSİS amacı, Türk üyelerinin kendileriyle işbirliğini olanaksız hale getiriyordu. Adanın Türklere teslim edilmediği sürece güvenlikleri için bütün olumsuzluklara rağmen İngiliz yönetiminin devamını istemekten başka seçenekleri yoktu. Bu nedenle KAVANİN MECLİSİ'nde kendilerini İngilizlerle işbirliği yapmak zorunda hissettiler (1).

Amiral Lord Jhon Hay, 2. Temmuz. 1878 günü bir İngiliz filosuyla Larnaka açıklarına geldi ve 12.07.1878 günü Lefkoşe'de bir törenle Osmanlı Bayrağı indirilerek yerine İngiliz Bayrağı çekildi. Böylece İngiliz idaresi de resmen ve fiilen başlamış oldu. İngilizler önceleri, mevcut Os-

1) S. Yolak, 1571'den Günümüze s.27; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.143.

manlı idaresinin kurumlarına dokunmadılar. Ancak en erken bir zamanda bütün yüksek mevkide bulunan Türkleri değiştirerek yerlerine birer İngiliz atadılar. Türkçe ve Rumca'nın yanında İngilizce'yi de resmi dil olarak ilan ettiler.

Kıbrıs 1878'den 1880'e kadar iki yıl içinde yüksek komiser tarafından yönetildi. Yardımcıları ise yine İngiliz olan üst düzey yöneticileriydi. Bu iki yıl içinde yüksek komiser İngiliz Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışıyordu. 6 Aralık 1880'den itibaren Yüksek Komiser, İngiliz Sömürge-ler Bakanlığı tarafından atanmaya ve oraya bağlı olarak çalışmaya başladı. Böylece İngiltere Kıbrıs'ı bir kaç Kolonisi haline getirdi (1).

Aslında bu durum, 1878 Kıbrıs Anlaşmasına tamamen aykırıdır. Sömürge-ler Bakanlığına Ada'nın bağlanması İngilizlerin, genelde ise bu uygulama; Avrupa Devletlerinin gizli emperyalist emellerinin bir işareti sayılabilir.

1880'den itibaren idari mekanizmalarda Türklere karşı bir reorganizasyon hareketine girildi. Böylece işbaşında bulunan Türkleri emekliye sevk edip yerlerine Rum memurları tayin ettiler. Bunun tabii bir sonucu olarak Kıbrıs Türk halkı, ekonomik sıkıntıya girmiş ve bir kısmı göç ederek Anadolu'ya dönmek zorunda kalmıştır. Böylece Ada'daki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozulmaya başlamıştır.

İngiliz dönemine kadar Türkler Ada'da diğer yerlerde olduğu gibi asker, memur olmuşlar; emlak sahibi olarak da Adanın idaresini ellerinde tutmak suretiyle hem fatih hem de efendi durumunda bulunmuşlardır. Ancak, İngiliz baskıları, Türk halkını bıktırıp yıldırarak göçe zorlarken, Rumları kayırmak suretiyle de Türkleri zayıflatıp efendi durumundan köle durumuna getirme yönünde gelişmiştir. Bu durum, psikolojik bakımdan Türkleri etkilemiş ve Adadan uzaklaşmalarına sebep olmuştur.

Türklerin zengin ve aydınlarından bir kısmı, toplumsal kimliklerini İngiliz teşvik ve tazyikleriyle unutma yoluna gitmiş, İngiliz uyruğundan olmayı tercih ederek; İngiliz kültür, yaşayış ve düşünce biçimini benimsemişlerdir (2).

Kıbrıs'ta İngiliz Bayrağı altında yaşamayı onurlarına yediremeyen ve Müslüman-Türk kimliklerini koruyamama endişesinde olanların bir

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.24.

2) A. Nesim, Kıbrıslı, s.3.

kısmı 1878'de Anadolu'ya göç etti. Bir ara Ada topraklarının yüzde 85'i Türklerin elinde olduğu halde İngilizler, Türkler'in göçünü hızlandırmak için Rumların sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmalarına yardımcı olmuşlardır. Böylece Türklerin göçünün boyutlarını büyüterek hızlandırmışlardır. Bu uygulamaların ana amacı; hem Türkleri idareden uzaklaştıma, hem de Rumları kendilerine daha çok bağlama arzularına hizmet etmekte (1).

İngilizler tarafından memuriyetten uzaklaştırılan Türkler, ekonomik bir darbe yemişlerdi. İşsiz kalan bu insanlar, ellerinde bulunan taşınmazlarını satarak hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmışlardı. Bu fırsatı Rumlar çok iyi değerlendirdi. Ticaret hayatında üstün olan Rumlar, Türklerin taşınmazlarını da satın alarak emlak ve arazi bakımından da üstün duruma geldiler. Rum Ortadoks kilisesi özellikle Türklerden toprak satın alımını teşvik ediyor ve **«Terazinin bir kefesine altını, öbür kefesine Türk'ün toprağını koyunuz, altın ağır gelse de altını verip toprağı alınız, çünkü Türkleri Adadan çıkarmanın tek yolu budur»** diye telkinde bulunuyordu (2).

Hıristiyan tebanın himayesini insani bir yaklaşım olarak iki de bir gündeme getiren eski kolonizatör zihniyetin esiri Avrupa Devletlerinin ısrarla üzerinde durdukları, anlaşmalara koydurup Osmanlıya dayattıkları görünüşte insancıl yaklaşımın aslı; işlerimize müdahale maksadına matuftur. Anadolu'da bulunan gayr-ı müslimlere karşı insancıl görünen İngilizler, Kıbrıs tebeayı İslâmiyeden müteşekkil büyük çoğunluğun çekmekte olduğu ızdırabı görmemiştir. Aksine bu zulmü körüklemiştir. Bunun üzerine T.C. 7. Hükümeti, 1188 sayılı kararnameyle 1924 tarihinde bu soydaşlarımızın bir kısmının Anavatana ilticalarına (sığınmalarına) hiçbir yardım vaadinde bulunmadan müsaade etmiştir. Bu kararname gereği: Kozan'a 3.000, Muğla'ya 3.000, Osmaniye'ye 3.000, Adana'ya 3.000, Silifke'ye 3.000, Antalya'ya 3.000, ve Mersin'e 2.000 olmak üzere toplam 20.000 Kıbrıslının göçü tertiplenmiştir (3).

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.138; A. Nesim, Kıbrıslı, s. 14.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s. 139.

3) N. Kökdemir, Dünkü Bugünkü Kıbrıs, s.136-137.

Lozan Anlaşmasıyla Ada, İngilizlere hukûken de geçmiştir. Bu durum Türk halkında bir belirsizlik ve tedirginlik yaratmıştır. Bu nedenle göçün rakam olarak boyutu yüksek olmuştur. Bazen bu göçün bir ya da birkaç köyün topluca göçü şeklinde bile tezahür ettiği görülmüştür.

Kıbrıs Türk'ünün başından hiç eksik olmayan göç, 1930-1955 yılları arasında Rumların Kıbrıs'ta yamış olduğu tedhiş hareketleri sonucu huzurları kaçarak tekrar ağırlıklı gündeme gelmiştir.

1960 senesinde Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra meydana gelen iktisadi kriz ve işsizliğin Türkleri daha çok etkilemesiyle bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Mart 1962'de başta İngiltere olmak üzere Avusturalya, Almanya, Güney Afrika ve Türkiye'ye göçler olmuş, bu Türkler'in sayısı aylık olarak 800 ile 1.000'i bulmuştur (1).

Kıbrıs'ta Türklerin yüksek tahsil yapma imkanları da olmadığından, Liseyi bitiren Türk gençlerinin Yüksek tahsile devam etmek isteyenlerin % 90'ı Türkiye'ye gelmişlerdir. Parasız tahsil yapabilmek için de Türk vatan-daşı olmak şartı arandığından, bu imkandan yararlanmak için Türk vatandaşlığına geçmişlerdir. Bu suretle de çeşitli alanlarda iş hayatına atılarak, yuva kurup, Ada'dan ayrılmışlardır (2).

İngilizler, Osmanlı Devletinin, yabancılara Ada'da tanımış olduğu kapitülasyonları tek taraflı ve Osmanlıların fikrini almadan ilga ettiler. Konsolosluklara verilmiş haklar ve imtiyazlar da kaldırıldı.

En önemli sorun da Sultan'ın Ada'daki malları meselesidir. İngilizler, savunma anlaşmasına ek olarak imzalanan 1 Temmuz 1878 tarihli ek anlaşmanın 4. maddesi, Bab-ı Ali'nin, Ada'daki Osmanlı arazisini serbestçe satmak ve icar etmek hakkına hâiz olduğu belirtiliyordu. Bu durumda İngilizler, Osmanlı Sultanına ait arazinin kat'i olarak tesbitinin lüzumlu olduğunu ortaya attılar. Buna gerekçe olarak da; Osmanlı devletine ait olduğu ileri sürülen toprakların usulsüz ele geçirildiğini ve kayıtlı olmadığını gösterdiler.

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.140.

2) H.F. Alasya, Kıbrıs'ta Türkler, s.139.

Ek madde hükümlerine göre bu mal ve mülkün gelirinin genel bütçeye gelir olarak kaydedilmemesi gerekiyordu. Bütün bu sebeplerden dolayı İngilizler, adı geçen Sultan arazilerinin bir an evvel tesbitini arzu ediyordu. Ek anlaşmanın 4. maddesi, "Bab-ı Âli, Kıbrıs'ta bulunan Osmanlı tahtına ve Devletine ait arazi vesâir mallarını (Arazi-i Miri ve Emlak-ı Humayun) serbestçe satacak veya uzun müddetle kiraya verebilecektir."

Anlaşma maddesi böyle olmasına rağmen İngilizler; bu malların satılmasına engel olup kendi imzaladıkları anlaşmayı çiğnemekte hiçbir sakınca görmediler. Sultan'ın mallarının tesbiti için İngilizler iki Müslüman Türk'ün de katıldığı bir komisyon kurdular. Komisyon raporunu hazırlayıp sununcaya kadar satışları tamamen yasakladılar.

Büyük anlaşmazlıklara yol açan Sultan'a ait arazi ve mallar sorunu nihayet; 3 Şubat 1879 da her yıl Bab-ı Ali'ye 5.000 sterlin ödenmesi şartıyla sona erdi (1).

İngiliz sömürge yönetimi, Ada'yı ele geçirince toprak üstünlüğü Türklerde bulunmaktaydı. Ama bu toprak mülkiyeti Türk köylüsünün elinde değildi. Tımar sistemiyle toprağı elinde bulunduran Beyler, Ağalar yanında köylü, yarıcı, icarcı olarak çalışıyordu. İkinci önemli arazi Sultan arazileriydi. Üçüncü arazi ise Vakıf arazileriydi.

a- Tımar arazisi (Paşa, Ağa ve Beylere ait)

b- Sultan'a ait araziler.

c- Vakıf arazileri

Kıbrıs Türk köylüsü Sultan'a ait arazide çalışma şansını, İngilizlerin bu arazilere el koymasıyla yitirdi. Zira tahıl çiftliği % 85'i bulurken bu, yerini patates, narenciye ve hayvan besiciliğine bırakıyordu. Oysa Türk köylüsünün toprağı da, sermayesi de, bilgisi de bu değişime müsait değildi.

İlerde; Vakıf arazilerinin nasıl Türklerin elinden alınıp üzerlerine binalar yapıldığı, Rumlara peşkeş çekildiği, satıldığı ele alınacaktır.

1) A. Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, C.1, s.22; N. Ziya Kıbrıs'ın, s.96-97.

Tımar arazisini elinde bulunduran Ağa, Bey ve Paşaların, İngiliz yönetiminin tanıdığı olanaklardan yararlanarak bu gibi toprak sahipleri yüksek memurluklara atandılar. İngiltere'de çocuklarını okutarak, Türk halkından kültürel olarak uzaklaşmalarına sebep oldular. Böylece topraklarını bir bir ellerinden çıkarmaya başladılar. Efendilerinin tarlasında çalışan Türk köylüsünün bu toprakları satın alma gücü zaten yoktu. Rumlar ise yabireylsel olarak ya kooperatif veyahutta kilise aracılığıyla bu toprakları satın alıyor ve özel kişilere devrediyordu. Böylece Kıbrıs'ta sairlardır toprağa bağlı Türk köylüsü gittikçe toprağını, buna bağlı olarak işini kaybedip fakirleşiyordu (1).

Sonuç olarak; çile, yokluk ve her bakımdan güçsüzlükle karşı karşıya kalan Kıbrıs Türk'ünün dinine, dini yaşantısına, eğitimine, camisine, örf ve adetlerine hangi oranda sahip çıkabileceğini tahmin etmek güç değildir.

Fakirleşip borçlanan, faiz ve tefecilerin elinde kalan köylü, olduğu kadarıyla da elinde bulunan, fakat kendini beslemeyen küçük toprak parçasını da elinden çıkarmakla karşı karşıya kalınca çözüm olarak çözümsüzlük yumağının içinde kendini bulmuştur. Nihayet ya Rumların ya ermenilerin yanlarında onur kırıcı tavırlara katlanmak suretiyle ırgat, vasıfsız işçi olarak çalışmış ya da Ada'dan göç etmeyi tercih etmiştir.

Bu toprakların Müslüman Türkler tarafından satılarak Rumların ellerine geçmesiyle, birçok köyde Türkler çoğunluk iken azınlık durumuna düşmüştür. Bunun tabii sonucu olarak da bu köylerde Türk okulları açılmamış ya da açılanlar kapanmak suretiyle Müslüman Türkler çocuklarını Rum okullarını göndermek zorunda kalmışlardır. Kendi toprağı yeterli olmadığı için de Rumların tarlalarında ücretle çalışıp onların çobanlığını yaparak hayatını sürdürmek durumunda kalmıştır (2).

Türk egemenliği altında, Kıbrıslı Rumlar, Ada'nın belli-başlı işlerini, özellikle manüfaktör ve ithalat-ihracat sektörlerini ellerinde bulunduyorlardı (3).

1) A. Nesim, Kıbrıslı s.93-94.

2) A. Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs C.1, s.25-26.

3) M. Erdoğan, Kıbrıs Türklerinin, s.6.

Kıbrıs Türkü, İslâm dinini inkar edip dinsizim dememiş ancak, dini eğitim ve öğretimden mahrum bırakılması karşısında gerek İngiliz döneminde, gerekse daha sonra ciddi bir tepki göstermemiştir. Son iki asırda dini hayatı olumsuz etkileyen yönetim uygulamaları karşısında yazılı müracaat, şikayet vb. dışında fiili ve aktif bir direnme göstermemiştir. Göstermiş olduğu fiili tepkiler, Rumların Adayı Yunanistan'a ilhak etme emellerine yönelik tethiş hareketlerine karşı vatan savunması ve hürriyetleri içindir.

Bu konuda alkışlanacak kahramanlıklar gösteren Kıbrıs Türkü, dini hayatları, eğitim ve öğretimleri konusunda hemen aynı taarruza veya ilgisizliğe maruz kalmalarına rağmen; tepkisiz ve hatta duyarsız kalmışlardır.

Kıbrıs Türkü, İngiliz ve Türk yönetimlerinin, dini eğitim, öğretim ve yaşamlarını olumsuz etkileyen tavırlarına karşı neden tepkisiz ya da pasif kalmış olabilir?

Bu sorunun cevabını net olarak şudur demek mümkün değildir. Ancak, "Halkın Dini Yaşantısı" başlıklı II. bölümün de işlenmesiyle fikir yürütmek mümkün olacaktır. Bu nedenle akla gelen bu sorunun cevabı üzerindeki görüşlerimize orada yer verdik.

İngilizler, Kıbrıs Türk'ünü asimile etmeyi sinsice sürdürmüşlerdir. Öncelikle Rumca ve İngilizce'yi resmi dil olarak rabul etmişlerdir. Onların bu asimile yöntemleri daha çok kültürel yönde olmuştur.

İngilizlerin kültürel yönde asimile gayretlerine Kıbrıs'da açmış oldukları iki okulun (misyonerler tarafından yönetilmişlerdir.) katkıları büyük olmuştur. Bunlar;

İngiliz Okulu: 1883 yılında Osmanlı Maarif Nâzırı Münif Bey'in Kıbrıs Baş Kadılığına gönderdiği bir yazıda Kıbrıs okullarının başına idareci olarak bir protestan papaz getirildiğini ve Türk semtinde bir de İngiliz okulu açtığını zikreder: Bahis konusu olan protestan papaz aynı zamanda okullar müfettişi olan J. Spencerdir. İlk İngiliz okulu 1900 yılına

kadar devam etti. 1900 yılında okullar müfetişliğine atanan Canon Frederick Darvell Nevham aynı zamanda İngiliz okulunun müdürlüğünü de yapardı. 1938 yılına kadar yatılı öğrencileri de barındıran okul, 1957-1958 yılında yalnız kızlara mahsus olmak üzere ayrı bir kız okulu da açılmıştır. 1962-1963 yılında kız, erkek bölümleri birleştirilerek karma okul haline getirildi. Burada 600 civarında olan öğrencilerden % 20'si (140) Türk, kalanı ise, Rum, Ermeni, İngiliz ve diğerlerinden oluşmaktaydı.

Okulun amacına gelince; Kıbrıs'da İngiliz sömürge hükümetinin istediği bilgi seviyesine öğrencileri ulatırmak (İlkokul öğretmeni olabilmek dahil), İngiltere üniversitelerine giriş imtihanlarına girip başarı elde edebilecek bilgiyi öğrencilere vermek.

İngiliz okullarına 1. sınıfa giriş imtihanla idi. Seviyesi uygun görünenler okula alınırdı.

Türkçe derslerine de özel önem veren, Türk talebeye az da olsa İslâm dini bilgisi öğreten ve Türk talebeyi cuma günleri cuma namazına gönderen, Türklerin bayram vb. dini günlerine saygı gösterip tatil yapan bu okul, yabancı okullar içinde Türkler tarafından benimsenmiş olarak başta gelmekteydi (1).

Amerikan Akademisi (American Academy Larnaka):

Presbyterian misyonerleri tarafından Larnaka'da 1908 yılında kurulan bu karma okul giriş sınavıyla öğrenci almaktadır. Geliri masrafına yetmediği zaman misyonerler tarafından finanse edilir... Biraz Fransızca okutulmakla beraber eğitim dili İngilizcedir... Hükümet, bu okula, 1946'da yıllık 500 sterlin yardım yapmaktaydı. Esas dersleri arasında İncil de temel ders olarak okutulmakta idi. 1746 yılında bu okulda okumakta olan Türk öğrencisi yoktur. İlkokul üzeri 6-7 sınıfı bulunan tâli bir okuldur (2). Kıbrıslı emekli Türs Subayı Mustafa Bey şunları anlattı: Gerek İngiliz okuluna ve gerekse de Amerikan Akademisine Türkler, Hristiyan okulu diyerek önceleri rağbet etmediler. Çok az sayıdaki İngiliz hayranı bazı zengin çocukları buralarda okumaya başladı. Fakat sayıları çok azdı... Daha sonra İngiliz

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.156.

2) H. Behçet, a.g.e., s. 157.

sömürge hükümeti İngilizce'yi iyi bilmeyenleri devlet memurluğuna almadılar. Bu durumda biz Türkler Türk okullarında doğru dürüst diğer dersleri okutabilecek öğretmen bulamazken nasıl İngilizce öğretecek öğretmen bulabilirdik? Mecbur kaldık biz de bu okullara kayıt olduk, okuduk. Türklerin bu okullara soğuk davrandığını gören okul yöneticileri bizim dini günlerimiz ile Cuma namazlarımıza saygı göstermeye başladılar. Cuma namazlarına izin verdiler. Ben iyi hatırlıyorum bir Müslüman öğretmenimiz vardı. Onunla bizi Cuma günleri Cuma namazına gönderirlerdi. 1931 yılından sonra Rumların Yunanistanla birleşme isteği üzerine çıkardıkları olaylardan sonra bizim bu okullardaki milli ve dini günlerimiz konusundaki serbestliklerimiz kısıtlandı. Sabahları -çok iyi hatırlıyorum- okulun bahçesinde bugünkü Andımıza benzer bir şeyler söylerdik. Unuttum gibi ama aklımda kalan tek şey; "KRALİÇEM ÇOK YAŞA" diyecek topluca bağırırdık.

Emekli Türk subayın anlattıklarını, H. Behçet'in Kıbrıs Türk Maarif Tarihi adlı eserindeki bilgilerde doğrulamaktadır. İngilizler ilkin memur ve polislerin İngilizce bilip bilmediklerine pek bakmıyorlardı. Ne var ki Kıbrıs'ın doğrudan doğruya İngiltere'ye bağlandığı 1925 yılından itibaren kamu görevlerinin ve polislerin terfileri için İngilizce imtihanını başarmaları şartını getirdiler. Poliste İngilizce bilenler rütbe almaya başladılar. Bu yeni duruma ayak uyduramayan Türklerin devlet dairelerindeki yerini İngilizce bilen Rumlar ve hatta Ermeniler alıyordu artık... (1)

İşte bu da İngilizlerin asimilasyon planlarının bir parçası sayılabilir.

Dikkat çekici bir husus da, 1920'lere doğru İngiliz hükümeti, Türk okullarının tamamına 500 sterlin hükümet yardımı yaparken; Misyonerlerin açıp çalıştırdığı Amerikan Akademisine yani sadece bir okula 1946 yılında 500 sterlin hükümet yardımı yapmış olduğudur.

Kıbrıs Müslüman Türk'ü, misyonerlerin bu okullarında okumak zorunda bırakılmıştır. Bu okullarda okumuş bulunan emekli bir mühendis bana şunları anlattı. "İngilizler devlet memuru olabilmek için İngilizce

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.104.

bilmeyi şart koşmaya başladılar. Önceleri Müslümanlar, çocuklarını bu okullara göndermekte direndiler. Fakat buradan mezun olanların devlet memurluğuna tercihen alınmaları, dah a sonra ise; devlet memurluğu için bu okullardan mezun olma zorunluluğu getirilmesi, Türk ve Rumları bu okullara gitmeye dolaylı olarak mecbur etmiştir. Ben çok iyi hatırlıyorum. Derse başlamadan ö ne Kraliçem çok yaşa diye topluca bağırırdık. An-dımıza benzeyen birşey vardı. Onun için kraliçeye bu sözler dua ederdik..."

Dini hayatı oldukça zayıflamış olan Kıbrıs Türkü, gerek Kıbrıs'ta gerekse göç ederek yerleştikleri Avrupa ülkelerindeki sergiledikleri yaşam tarzlarıyla Anadolu Türkünün dikkatini çekmiştir.

Ticari, sosyal ve kültürel bağların çok zayıfladığı Türkiye-Kıbrıs hattı; baba, oğul konumundak insanların İngiliz idaresi ve misyonerlerin bilinçli faaliyetleriyle birbirlerine yabancılaştırılmıştır.

Ali Nesim, "Kıbrıslı Türklerin Kimliği" adlı eserinde; "... Türkiye'de bile zaman zaman bilinçsiz kimselerce, Kıbrıs Türkü, İngiliz Piçi diye aşağılanmıştır." demektedir (1).

Anadolu insanı dini yaşam tarzı itibarıyla Kıbrıs Türkünden çok çok üstündür. Tanıdığı Kıbrıs Türkünü kendi yaşam tarzından farklı ve hristiyan batı insanına daha yakın bulduğu için bu sözü söylemiş olanlar olabilir.

Kıbrıs Türklerinden Anadolu insanına ve T.C. askerine karşı da yakışksız söz sarfedenleri basından açıkça okuyup duymaktayız. Kıbrıslı Türklerin can, mal, ırz ve namuslarını Rumlardan koruyan Türk askeri bugün Kıbrıstadır. Türk askeri müdahale etmeseydi bugün Kıbrıs Türkü adadan kovulmuş, kalanlar ise Rum bayrağı altında hürriyetlerini yitirmiş olacaktı. Bu şanlı askere, aybancı askerler Kıbrıs'tan çekilsin diyebilen Kıbrıs Türkleri mevcuttur.

Bu tür fikir sahipleri her iki ülkede de azdır. Bunların gerek sayıları gerekse etkinlikleri daha da azaltılmalıdır. Bunun için bir asrı aşkın zamandan beri birbirinden kopuk yaşayan iki devlet arasında, kültürel, sosyal ve ekonomik köprüler yeniden kurulup güçlendirilmelidir.

1) A. Nesim, Kıbrıslı, s.25.

Kıbrıs Türkü için, ihmalin, güçsüzlüğün, eğitimsizliğin yanısıra hıristiyan misyonerlerle, sömürgeci İngiliz idaresinin insafına terkedilmiş; onların emperyalist emelleri karşısında sahip olduğu öz değerlerine, kültürüne, dinine ve dini yaşantısına yabancı kalmış, kültür erozyonuna uğramış denilebilir.

4- KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNİN İLANI:

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti,

Kıbrıs Adası'nın Kuzey kesiminde 3.355 kilometre karelik yüzölçümüne sahiptir. 1990 sayımına göre de 171.000 nüfusu olup, başkenti Lefkoşe'dir. Birleşmiş Milletler askerlerince korunan Yeşil Hatla ayrılmış olan Ada'nın güney kesiminde Rumlar, kuzey kesiminde Türkler yaşamaktadır.

Coğrafi Durum: Kuzey kesiminde yer alan toprakları tarıma elverişlidir. (Beş parmak dağları) Kırpaşa Yarımadası ve İçovayı kaplayarak, Doğu'da (Gazi Magusa körfezinden), Batı'da Güzelyurt Körfezine kadar uzanır. Ayrıca Erenköy çevresinde küçük bir arazi Türklere aittir.

1974 sonrası Türk nüfusunun % 37'si bugün Rumların yaşamakta olduğu güney kesimde bulunan mal varlıklarını terk ederek kuzeye gelmişlerdir. Böylece varolma ve birliklerini koruma savaşında büyük bir avantaj elde etmişlerdir (1).

Nüfusun yarıya yakını şehirlerde yaşar. Önemli şehirleri ortası Yeşil Hatla ayrılan Lefkoşe'nin güney kesimi başkent olup diğerleri Gazi Magusa, Girne ve Güzelyurt'tur.

Ekonomi: Tarım, ticaret ve Turizm K.K.T.C. ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. 1988 yılı itibariyle ihracatı 52.4, ithalatı ise 218.1 Milyon dolardır. Aradaki fark Turizm gelirleri ve Türkiye'den almakta olduğu yardımlarla kapatılmaya çalışılmaktadır. İhracatın % 70'ini tarım ürünleri % 30'unu ise; sanayi ürünleri oluşturur. Para birimi Türk Lirasıdır.

1) A. Nesim, Kıbrıslı, s.27.

ise bu iş için engel görüyordu. Nihayet cinayetleriyle meşhur Yunan subayı Nikos Sampson, Makarios'u devirerek KIBRIS ELEN CUMHURİYETİNİ ilan etti.

Türkiye, bunu Kıbrıs Anayasasının ihlali anlamına geldiğini belirtti. Yeni idareyi tanımadı.

Uluslararası girişimler de fayda vermeyince 20 Temmuz 1974'te Türk Ordusu Kıbrıs'a ayak bastı (1).

1974 Barış Harekatıyla Türkler; Erenköy, Lefkoşe ve Gazi Magusa hattının kuzeyinde toplandılar. Rumlarla barış sağlanması mümkün olmayınca 13 Şubat 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devletini kurduklarını ilan ettiler. Rumların uzlaşmaz tutumları masada da devam edince, 15 Kasım 1983 yılında K.K.T.C. adıyla bağımsızlıkların ilan ettiler. Türkiye bu yeni devleti bugüne kadar tanıyan ilk ve son devlet oldu. 5 Mayıs 1985'te Anayasa halkoyuna sunularak kabul edildi. 50 kişilik bir millet meclisi vardır (2).

1) Fahir Armaoğlu, 20.yy Siyasi Tarihi, s.786-787.

2) K.K.T.C. 1992 T.C. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliği Bülteni s.34.

1. BÖLÜM

1878'DEN GÜNÜMÜZE KIBRIS'TAKİ DİNİ KURUMLAR

A- İngiliz İdaresinde Dini Kurumların Durumu:

1- MAHKEMELER

21 Aralık 1878'de Yüksek Komiser SİR GARNET WOLSELEY yüksek mahkeme nizamnamesini kaleme aldı. Ada'nın diğer müesseselerinin Türk karakterine dokunulmadığı halde adalet kurumu İngilizler tarafından tamamen değiştirildi. Yüksek Komiserce tanzim edilen mezkur Yüksek Mahkeme Nizamnamesi 252 madde ihtiva ediyordu. Osmanlı idaresi devrinde mevcut ceza kanunu, ceza mahkemeleri usulü kanunu, medeni kanun ve ticaret kanunlarının yerini alıyor ve mahkemelere tamamen bambaşka bir şekil veriyordu.

İngilizler Ada yönetimini devir aldıktan sonra sadece Müslümanların evlenme, boşanma ve miras konularında yetkili, Şer'i mahkemeler sürdürüldü. Bunların yanında her konudaki davalar için iki İngiliz yargıtan oluşan ve aynı zamanda bir temyiz mahkemesi olan yüksek mahkeme oluşturuldu. Buna ilaveten her kazada sınırlı yetkisi olan ve başkanı bir İngiliz olan kaza mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemelerin biri Rum diğeri Türk iki üyesi vardı. Nahiyeelerde ise toplam 16 sulh mahkemesi kuruldu. Bu mahkemelere de Türk veya Rum yargıçlar atanırdı. Ancak bu yargıçların yetkileri yüksek komiser tarafından sınırlandırılırdı. Ve bazı durumlarda yetkileri çok kısıtlandırılırdı (1).

Adalet hiyerarşisinin başında yüksek mahkeme bulunuyordu. Mahkemelerin başkanı aynı zamanda icra kuvvetinin şefi olan Veto hakkıyla ve hususi imtiyazlarıyla Kavanin Meclisini de idare eden yüksek komiserdi. Böylece tam dikta rejimlerinde olduğu gibi kuvvetler birbirine karışıyor ve bir elden idare ediliyordu. Yüksek mahkemenin diğer hakimleri Y. Komiser tarafından tayin ve devlet bakanı tarafından tasvip edilen hukukculardı. Savcılar da Y. Komiser tarafından seçiliyor ve azlediliyorlar-

1) S. Yolak, 1571'den Günümüze s.27-28.

dı. Hakim muavinleri ne istişari ne de asli rey hakkına sahip değildiler. Sayıları her ceza ve her hukuk davasında bir ile iki arasında değişiyordu. Vazifeleri yalnız duruşma zabıtları hakkında kanaatlerini zikretmek ve duruşma zabıtlarını bir kopyasını vermektir (1).

İlçe mahkemelerinden sonraki kademede sulh mahkemeleri geliyordu. Yasama (kaza) tamamıyla serbest değildi. Zira hakimlerin yanında idari memurlar yürütme erki temsilcileri de duruşmada yer alıyor ve hatta hükümlere müdahale edebiliyordu.

1882'deki bir Kraliyet emri adalet teşkilatını yeniden düzenledi:

a) 4 Haziran 1878 anlaşmasının hükümlerine aykırı olarak Türk Hukuk Mahkemeleri İlga ve Şer'iye Mahkemeleri tahdit olundu.

b) İlçe mahkemelerinin yanında her ilçe merkezinde birer ceza mahkemesi tesis edildi.

c) Yüksek mahkemeye, lüzum gördüğü takdirde yeni sulh mahkemeleri tesis hakkı tanındı (2).

Daha sonraki zaman süreci içerisinde İngiliz idaresi hukuk alanında bazı değişiklikler yapmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Yüksek mahkeme hakimleri biri Türk, biri de Rumlardan olmak üzere iki ilaveyle 3'ten 5'e çıkarıldı (1927). Kıbrıs'ta oturan yabancıların yalnızca İngiliz hakimlerce yargılanabilecekleri imtiyazı kaldırıldı. Temyiz mahkemesi kuruldu. Sulh mahkemeleri yerine tek hakimli kaza mahkemeleri ihdas edildi. 1930 yılında Şer'i Mahkemeler Vakıfların emrine verildi. Böylece bağımsızlıkları kaldırıldı. Hakimlerin yetkileri sömürge valisince büyük ölçüde sınırlandı (3).

2- MÜFTÜLÜK:

Kur'an hukukunun müfessiri ve ulema sınıfının ruhani reisi olan Müftü, Osmanlı İmparatorluğu devrinde, Kıbrıs'ta da seçimle işbaşına ge-

1) Ş. Torun, Kıbrısın Politik Durumu, s.60-61.

2) Ş. Torun, a.g.e., s.62.

3) Ş. Torun, Kıbrıs'ın Politik Durumu, s.60-61; S. Yolak, 1571'den Günümüze, s.20.

liyordu. 1878'den 1917'ye kadar İngilizler bu dini müesseseyi aynen muhafaza ettiler. Fakat 1917'de Müftü ölünce, gelenekleri çiğneyerek seçimle işbaşına gelmesi icap ederken kendileri tayinle bir müftüyü, müftülük makamına oturtular.

Makam olarak Müftülük 1928 yılında lağvedildi. 14.12.1928'de ilan edilen ve 1.1.1929'da yürürlüğe giren Kıbrıs Vakıfları hakkındaki Kraliçe fermanının içeriği şu şekildeydi:

a) Biri İslâm olmak üzere iki evkaf azası tayin edilecek ve bunlar valinin nezaretinde çalışacaklar. (İslâm olmayan ikinci üye İngiliz olacak).

b) Bir evkaf dairesi kurulacak.

c) Valilikçe evkafın aza ve mütevellileri azledilebilecek (1).

Bu fermanla nihayet 19 Kasım 1928'de Lozan muahedesinin sarîh hükümlerine ve devletler umumi hukuku teamüllerine aykırı olarak, İngiliz Umumi Valisi Müftülük müessesesini toptan ilga ediverdi. Asırlarca dini toleransın şampiyonluğunu yapmış olan Türklerin tamamen dini olan bu müessesesine reva görülen bu tecavüz, 20. Asrın telakkileriyle nasıl telif edilebilirdi? O Türkler ki, fanatik İspanyolların günahsız İspanya müslümanlarını toptan kılınçtan geçirdikleri, Avrupa'da yalnız mezhep farkı yüzünden katoliklerin protestanları Saint Bartelmi gecelerinde katliama uğrattıkları asırlarda, idareleri altına aldıkları memleketlerde ahalinin dinine, diline ve âdetlerine dokunmamışlardır. Yine o devirlerde; Türklerin hükümdarı Fatih Sultan Mehmet, İstanbul Rumlarına fetihten önce sahip oldukları bütün dini serbesti ve imtiyazları tanıdığı gibi, müslümanların sultanı olmasına rağmen; Fener Patrikhanesinin yeniden Kuşadı Merasimine bizzat gelmek büyüklüğünü gösterebiliyordu. Kıbrıs'ta da Ortadoks kilisesi üzerine Latinler tarafından icra olunan Engizisyonu Türkler durdurmuş ve Ada'da her cemaate kendi dinlerinin serbestçe icrasını tanımışlardı. Tarihte toleransı ile temayüz etmiş asil bir milletin azınlığına karşı 20. asır ortasında, muahede hükümlerini sarahatine ve azınlık haklarına büyük bir ehemmiyet veren Cemiyeti Akvam'ın

1) S. İsmail-E. Birinci, Kıbrıs Türkünün, s.121.

mevcudiyetine rağmen İngiltere, bu büyük demokrasi lideri, Türk azınlık haklarının en masumlarından birini çiğniyor. İnsan haklarına tecavüz ediyordu.

Çok gariptir ki, Türklere bütün bu haksızlıklar reva görülürken Rumlara karşı daha müsamahakâr davranılmaktadır. Rum cemaatı, ruhani bir şef olması iktiza ederken daha çok politik bir lider olarak hareket eden başpiskoposlarını kendileri seçiyor. Kilise mallarını kendileri idare ediyor, Orta okullarını hususi bir sistemle kontrol altında bulundurabiliyorlar.

Sonuç olarak, Kıbrıs Türk Cemaatinin Başkanı durumunda bulunan Başkadı ve dini işlerin başı sayılan Müftülük müesseseleri ilga edildi. Müftülük makamı "Fetva Eminliği" adı altında evkaf memurunun emri altında verilirken, mahkemelerde yargıçlık görevlerini yürüten kadılık, statü ve ünvan olarak tamamen kaldırıldı.

1927'den sonra Kıbrıs Türk'ü davasını ısrarla takip etmiştir. Uzun mücadele vermiştir. Türklerin bu mücadelesinde; Rumların Başpiskoposlarının hem siyasi hem de dini liderlik vasfıyla Rum halkını temsil etmekte devam etmesinin de psikolojik etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Nihayet, Rum Başpiskoposunun sahip olduğu siyasi (Rumların lideri) haklara sahip olmamakla beraber; 30.12.1953'de Türkler yeniden müftülerini seçmişlerdir (1).

Başkadılığın lağvedilmesi ile Kıbrıs Türkü siyasi lidersiz kalmış, müftülüğün lağvedilmesiyle de psikolojik olarak dini ve siyasi bakımdan başsız duruma düşmüştür.

İngiliz sömürgesi, Kıbrıs Türk'ünün Rumlar karşısında zaten zayıf olan sosyal, psikolojik, ekonomik vb. durumlar itibariyle daha çok zayıflamasına sebep olmuştur.

Fransız seyyah, Türklerin ekonomik durumlarının bozukluğunu şu cümleleriyle ifade ediyor (1913): "Mali açıdan bakılırsa Türk ögesi günden güne daha fakir hale gelmektedir (2).

1) Ş. Torun, Kıbrıs'ın Politik Durumu, s.122-123; H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.15.

2) M. Erdoğan, Kıbrıslı Türklerin, s.43.

3- EĞİTİM KURUMLARI:

İngiliz İdaresinde eğitim kurumlarını ele almadan önce, Osmanlı'nın bir vilayeti olması sebebiyle, Osmanlı eğitim kurumlarına kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyim. Bu aynı zamanda Kıbrıs'ta 1878 öncesi eğitim kurumlarının da bilgisidir.

Osmanlı Eğitim Politikasına Kısa Bakış:

"Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim politikasında, eğitim işi devlet işlerinden ayrı ve vakıflara bağlı bir hizmet olarak yürütülmüştür. Bu geleneksel Osmanlı eğitim sisteminde, "Enderun Mektebi" hariç, diğer okullar ve kültür kurumları vakıflara bağlı olarak kurulmuş ve yaşatılmıştır...

Devlet, eğitimin dışında savunma, yönetim ve siyasal alanlardaki hizmetleri yüklenmiştir.

Mektep ve medreseler üzerindeki denetim hakkı, dini makamlara aitti. Sıbyan mekteplerini Kadılar, Medreseleri ise "Meşihat Makamı" denetliyordu. Bu durum 1924'de Meşihat Makamı'nın kaldırılmasına kadar devam etmiştir.

18. yy.'da Avrupa'da başlayan endüstrileşme sonunda, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa karşısındaki eski üstünlüğünü kaybederek gerilemeye başladı. Geçmişin parlak gururu ile kendi içine çekilmişti. Avrupa'nın bu gelişmesine önem vermiyor, gerilemenin nedenini yalnız askeri alanda görerek ona göre tedbir almaya çalışıyordu. 18. yy. son çeyreğinden itibaren çeşitli yeni askeri okullar kurulmaya başlandı. Devlet ile eğitim arasında kurulmaya başlanan bu yeni ilişki, 19. yy. ilk yarısından itibaren eğitimin diğer alanlarında da yaygınlaştırıldı. Böylece eğitim ve öğretim, bir devlet politikası özelliğini kazandı.

Devletin eğitim ve öğretim kurumları üzerindeki ilk denetimi, çeşitli makam ve otoritelere dağılmış bulunan Vakıfların gözetim ve denetimini bir elde toplamak amacıyla, 1826'da kurulan "EVKAF-I HUMAYUN NEZARETİ" ile olmuştur. Böylece kurulan yeni mektepler ilk defa devlet kuruluşları arasında yer almıştır.

Daha sonraları, "MECLİS-İ UMUR-I NAFİA" 1838, MEKATİB-İ RÜŞTÜYE NEZARETİ" 1839, "MECLİS-İ MAARİF-İ MUVAKKAT" 1845, "MECLİS-İ MAARİF-İ UMUMİYE 1846" gibi denetim kuruluşlarının kurulmasıyla eğitim işleri doğrudan doğruya ve sürekli olarak devletin denetimi ve düzeni altına alınmış oldu.

1857'de "MAARİF-İ UMUMİYE NEZARETİ"nin kurulmasıyla da bugünkü milli eğitim bakanlığını görevlerini yürüten merkezi bir örgüt tam anlamıyla faaliyete geçmiş oldu.

1 Eylül 1869 tarihli "MAARİF-İ UMUMİYE NİZAMNAME" ile eğitim işlerinde önemli düzenlemelere girişildi ve taşra yönetim örgütü kuruldu. Bu "Nizamname" ile yeni kurulan devlet okulları şu üç kademe halinde belirlenmiştir.

İlköğretim Okulları: Sıbyan okulları, İbtidaiyeler, Rüştîyeler.

Ortaöğretim Okulları: İdadiler ve sultaniler.

Yüksek Öğretim Okulları: Daru'l Funun ve çeşitli mesleki yüksek okullar.

İlköğretimin 1. kademesi, yani sıbyan okulları kızlar için 6-10; erkekler için 7-11 yaşları, mecburi öğrenim olarak kabul edilmiştir. Bu Nizamname ile Türk, Azınlık ve yabancı okulları, özel okulları denetim ve gözetim altına alınmıştır.

"Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" küçük değişikliklerle 1908 II. Meşrutiyete kadar yürürlükte kalmıştır.

1913 tarihli "Tedrisat-ı ibtidaiye Kanunu-u Muvakkatı" ile ilköğretimde değişiklikler yapılmıştır. İbtidailerle Rüşdiyeler birleştirilerek öğretim süresi 6 yıl olan ilkokullar kurulmuştur.

Bu kanunla ilkokul öğrenimi bütün yurttan mecburi tutulmuş ancak, büyük şehirlerin dışında bunun denetimi ve uygulaması tam anlamıyla yapılamamıştır. 1910 yılından itibaren özel ve resmi ana mektepleri açılmaya başlamıştır.

Beş yıllık idadiler orta öğretimin 1. devresi olarak kabul edilmiş, yedi yıllık idadiler "sultani'ye" çevrilerek ortaöğretimin II. kademesi (Lise) sayılmıştır.

Medreseler yine meşihatı'nın denetiminde kalmıştır (1).

Osmanlı Okul Kuruluş Sistemi

1- Vakıflara Bağlı Geleneksel Okul Kuruluş Sistemi:

a- İlköğretim: İlköğretim, çeşitli şekillerde yapılmakla birlikte okullaşmış şekliyle bu "Mekteb-i Sıbyan"larda yapılmıştır.

Mekteb-i Sıbyan: 6-12 yaşlarındaki kız ve erkek çocukların birlikte yani karma öğretim gördükleri "Temel Okullardır." Bu okullarda da genel olarak çocuğa, tecvid kurallarına uygun Kur'an metnini okumaya yardımcı olan bir alfabe kitabı verilir. Ve bireysel öğretim metoduyla okumanın esasları öğretilmeye çalışılırdı.

Aynı bireysel metodla dini bilgileri, yazı yazmayı imkan derecesinde öğretmek ve "Kara cümle" denilen 4 işlemin kurallarını belletmek de okulun görevleri içinde bulunmaktadır.

Kur'an-ı en az bir defa okumuş olmak (Hatmetmek) şarttı. Böylece Sıbyan Mekteplerinde Arap harflerini tanıyan Kur'man-ı okuyabilen biraz da Sülüs benzeri Arap yazılarını kopye etmiş olan öğrenciler buradan mezun olurdu.

Orta ve Yüksek Öğretim Kurumları:

1- Medreseler

Bu öğretim kurumları kendi içnide ilk, orta ve yüksek kademelerden meydana gelirdi. Bunlar özellikle yüksek kademelerde belirli bilim dallarına göre farklılaşmışlardır. medreselerde İsbâmi Bilimler (Ulum-u İslâmiye) ile pozitif bilimler birlikte okutulurdu.

Medreselerde dersler "Müderresler" ve müderres yardımcıları tarafından okutuldu. Öğretim parasızdı. Ayrıca da öğrencinin yiyeceği ve giyi-

1) H. Cicioğlu, T.C. İlk ve Ortaöğretim, s.1-2.

mi medrese yönetimince karşılanırdı. Medreselerde bilim adamları, müftüler, müderrisler, öğretmenler... vb. gibi elemanları içinde toplayan "ilmiye sınıfı" yetiştirildi.

Medreseler, alt kademedan üst kademeye kadar kendi içnide 12 derece üzerine kurulmuştur. Medreseleri, başlıca üç grup içinde toplamak mümkündür:

a- Genel Medreseler: Bunlar, daha çok ilk ve orta kademeyi meydana getiren ymedreselerdir. Bunlarda bilim alanlarına göre bir ihtisallaşma söz konusu olmayıp "İslâmi İlimler" ile diğer bilim dalları birlikte okutulurdu. Genel medreseler, Kadı, Müftü Müderris yetiştirmek amacıyla açılmışlardır.

b- Tetimme Medreseleri: Bunlar ihtisas medreselerinde okuyacak öğrenciyi hazırlayan bir çeşit lise derecesindeki medreselerdir. Medrese öğreniminin ilk dersleri buralarda verilmektedir. Tetimme'nin diğer bir adı da "Musile-i Sahn"dır. Sahn'da bulunan öğrenci "Danışment", tetimmedeki öğrenciye de "Softa" denilmektedir. Tetimmedeki dersler, muidler tarafından verilmekteydi.

c- İhtisas Medreseleri: Medreseler çeşitli derece ve kademelerdeki kuruluşların dışında, öğretim alanlarına göre de kendi aralarında ihtisallaşmış idiler. Örneğin edebiyat, ilahiyat, tıp, matematik, tabiat bilimleri...vb. gibi.

Bunlar da üç grup altında toplanırlar. Daru'l-Hadisler, Daru'l-Tıplar, Daru'l-Kurrallar.

Yaygın Eğitim Kurumları: Her yaş ve kültürdeki insyanların devam ettiği yaygın eğitim kurumları şunlardır:

a- Tekkeler: Tekke kelime anlamıyla; "itimat etmek" ve "güven duyulabilecek" yer demektir.

Kur'an-ın bazı anlamlarla yorumlanmasından "mezhepler" mezheplerin bir uzantısı olarak da "Tarikatlar" ortaya çıkmıştır. Tekkeler, genel-

likle bu tarikatların eğitim ve öğretim alanını oluşturmaktadır. Tekkelerde dini eğitimin yanında, sanat, dil, spor ve müzik eğitimi de yapılmaktadır. birer "halk okulu" olan tekkeler yukarda belirtilen alanların yanında bilim ve edebiyatın, özellikle halk edebiyatının öğretilmesinde ve ülkeye yayılmasında önemli rol oynamışlardır.

Ayrıca bazısında felsefe, şeriat, bazısında da halk edebiyatı ve İslâmi bilimlerin herhangi bir kısmının öğretimine yer verilmiştir. Cumhuriyet döneminde temel niteliklerini yitirerek yozlaşan bu kurum 1925 yılında 677 Sayılı yasayla kapatılmıştır.

Camiler: İslâm mabedi olan Camiler sadece belirli ibadetlerin yapıldığı yer olmayıp her yaş ve gruptaki kültürden insanların eğitildiği birer halk eğitim merkezleridir.

Osmanlılar döneminde camiler alanlarında iyi yetişmiş görevliler aracılığıyla din, bilim, sanat ve musikiyi bünyesinde toplayan önemli birer kültür merkezleri ve DEVLETLE VATANDAŞ arasında etkilişimi sağlayıcı bir merkez haline gelmiştir.

2- Devlet Tarafından Kurulan Yeni Okul Sistemi:

Osmanlı İmparatorluğunda devlete bağlı okulların kurulması ilk defa 18. yy. ikinci yarısından itibaren ve sadece askeri okular alanında olmuştur. Diğer sivil kamu okullarının kurulması 19. yy. ortalarına doğrudur. Bu yöndeki köklü girişim 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye" olmuştur. Bu nizamname ile "Maarif-i Umumiye" nezaretinin denetimine giren bu okulları, şu üç şekilde düzenlenmiştir.

- İlk Öğretim Kademesi
- Orta Öğretim Kademesi
- Yüksek Öğretim Kademesi

İlk öğretim şu iki okul kademesinden meydana gelmiştir. "Mekteb-i İbtidaiye" ve "Mekteb-i Rüşdiye"

Mekteb-i İbtidaiye: Üç yıl süreli olan bu okullar bütün kız ve erkek çocukları için mecburidir. Bu okullarda okuma, yazma, hesap, din bilgisi, tarih, coğrafya, el işleri...vb. gibi temel bilgiler öğretilmekteydi. Müslüman olmayanlar için kendi dilleri ve dinlerine bağlı ayrı okullar açılmıştır. Bu okullarda öğrenim parasızdı.

Mekteb-i Rüşdiye: Üç yıl süreli olan "Mekteb-i İbtidaiyeler" üzerine dayalı olan bu okullarda öğretim, Kur'an okuma, din bilgisi, Türkçe, Arapça, hesap, coğrafya Türk ve İslâm tarihi, güzel yazı, tarım...vb. gibi derslere dayanıyordu. Farsça, resim, geometri ve sağlık bilgisi dersleri de bunlara ekleniyordu.

Orta Öğretim Kademesi:

Orta öğretim, birbiri üzerine dayalı şu iki okul kademesinden meydana gelmektedir: Mekteb-i İdadiye ve Mekteb-i Sultaniye.

Mekteb-i İdadiye: Dört yılla sınırlı olan bu okullardaki temel dersleri din bilgisi, Türkçe, Arapça, Fransızca, hesap, cebir, geometri, coğrafya ve tarih dersleri teşkil etmektedir. Bunlara Farsça, Hitabet, tabiat tarihi, sağlık bilgisi, kimya ve felsefe dersleri de eklenmektedir.

Bu okullardan mezun olanlar, "Mekteb-i İbtidaiye"de öğretmenlik yapmak ve "Mekteb-i Sultaniler"e devam etmek hakkını elde ederlerdi.

Mekteb-i Sultaniye: O zamanki liseleri temsil eden bu okullar il merkezlerinde açılmıştır. Bunların ilki 1867'de İstanbul'da "Galatasaray Sultanisi" adı altında açılmıştır. Her il merkezinde bir sultani açılması öngörülmüştür. Bu okullarda öğretim, yarı yarıya Türkçe ve Fransızca dillerinde yapılmıştır. Bu okullardan mezun olanlar devletin yüksek kademelerine atanmak ya da "Daru'l-Fununa" devam etmek hakkına sahiptirler.

Öğretmen Yetiştirme:

Osmanlı döneminde geleneksel biçimdeki öğretmen yetiştirme işi, medreselerde yapılmaktaydı. Medreselerde, hem çeşitli okullarda öğretmen olacaklar yetiştirilir. Hem de medreseler de öğretmen olacaklar "Mü-

derris"ler yetiştirilirdi. Batılı anlamda modern öğretmen yetiştirme çalışmalarına 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlanmıştır. Başlıca şu türden öğretmen okulları açılmıştır.

- "Daru'l-Muslimin": Bunlar rüşdiyelere öğretmen yetiştiren kurumlardır. İlki 1848'de açılmıştır.

- "Daru'l-Müslimini Sıbyan": Sıbyan mekteblerine öğretmen yetiştirmek için açılmış okullardır. İlki 1862'de açılmıştır.

- "Daru'l-Müslimat": Kız öğretmen okullarıdır. 1870'te açılmış olup kız rüşdiyeleri ile Sıbyan mekteblerine öğretmen yetiştirmekte idi.

- "Menşe-i Müslimin": 1875'te kurulan bu okullarda askeri okullar için sivil öğretmenler yetiştirilirdi.

- "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi": Öğretmen okullarında ve öğretmen yetiştirme işini ele alarak "Mükemmel Muallimler" yetiştirmek üzere rüşdiye, idadiye ve sultaniye şubelerinden oluşan bir büyük Daru'l Muallimi'nin kurulacağından söz edilmiş ise de bu husus istenildiği şekilde gerçekleştirilememiştir.

Yüksek Öğretim Kademesi:

Orta öğretim kademesinden sonra öğrencilerin devam ettikleri çeşitli dal ve mesleklere ayrılmış okullardır. Bu okulların başında "Daru'l Fünun" gelmektedir.

Daru'l Fünun: Başlangıçta 1850 yıllarında bir orta öğretim görünümünde olan "Daru'l Fünun" çok maceralı bir seyir takib ederek İstanbul'da açılmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinden sonra bir yüksek öğrenim kurumu niteliğini alan bu okulda: Felsefe, edebiyat, hukuk, tabiat bilgisi şubeleri açılmıştır. Daha sonra Fransızca, Arapça, Farsça, eski Yunanca Latince şubeleri de açılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1933'te İstanbul Üniversitesi adını alan bu kuruluş öğretime devam etmektedir (1).

1) H. Cicioğlu, "T.C.'de İlk ve Ortaöğretim, s.7-15.

İngiliz İdaresi dönemine gelince;

Kıbrıs'ta Türk ve Rum ilkokulları İngiliz hükümeti tarafından kontrol ve idare olunmaktaydı. Rum ortaokulları hükümet tarafından tayin edilen bir komisyon tarafından idare olunmalarına rağmen, kendi cemaatlerinin kontrolü altındadır. Türk ortaokullarına gelince bunlar üzerinde Türk Cemaatinin kontrol, hak ve selahiyeti yoktur. Rum okullarının öğretmenleri emekliye ayrıldıkları zaman, emekli maaşları; Yunan kültür ve milliyetçiliğini aşılama yolunda en güvenilir te'minat olmaktadır (1).

Türk okulları üzerinde "İngiliz sömürge yönetimi, milliyetçi bir gençlik yetişmesini önlemek için her önlemi alıyor, atadığı İngiliz müdürler vasıtasıyla öğrenciler üzerinde baskı politikasını uyguluyordu..."

Ada İngilizlerin eline geçtiğinde Kıbrıs'ta Türk okullarının sayısal durumu:

<u>Şehir</u>	<u>Türk</u>	<u>Rum</u>
Lefkoşe	28	21
Larnaka	8	12
Limasol	4	20
Magusa	8	10
Baf	12	12
Girne	5	8
Toplam	65	83 (2).

İngilizler öşür, tımar ve zeamet gelirlerine de el koydular. Bu gelirlerden elde edilenlerin toplamından bir miktar, genel bütçe gelirlerinden ayrı olarak Türk Maarifine verilirdi. 17.10.1884 tarihinde valiye, Kıbrıs Türk Maarif Encümeni şu müracaatta bulundu: "Geçen idarede mekteplerimize 500 küsür lira verilmekteydi. İngiltere idaresi öşür tımar ve zea-

1) Ş. Torun, Kıbrıs'ın Politik Durumu, s.121.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.154; A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.272.

meti zapdettiği halde Kıbrıs'ın tamamına 2.000 Sterlin maarif parası ayırarak bize 1/4 olan 500 sterlini verdi. Bu taksim adilane olmakla beraber bizim 500 sterlin olan eski asli hakkımız olup bunun kesilmesiyle bazı mekteplerimiz yıkıldı, bazı yerler öğretmensiz kaldı, zamana göre maarifimiz gelişmedi. Rumların Evkafı müdahalesiz olduğu için maarifte ilerlediler, onun için genel tahsisattan başka asli hakkımız olan 500 küsür liranın da verilmesini rica ederiz (1).

65 ilkokulu bulunan Türkler'e Osmanlı Devleti 1860 yılından itibaren 63.720 Kuruş (yaklaşık olarak 531 sterlin) yıllık yardım yapıyordu. 1880-1881 yılında bunlardan 3 okula, İngiliz yönetimi yardımı kesti. Bu okullar kapandı. Bunun üzerine Müftü sekreteri İstanbul'a giderek Kıbrıslı olan Sadrazam Kamil Paşa ve Maarif Nazırı Münif Bey'le görüşerek tüm masrafları İstanbul Hükümeti tarafından karşılanmak üzere kapanan 3 okulun yeniden açılması, icabeden 8 köyde daha halka dinlerini öğretecek kadar mektep açılmasını te'min etti.

1880'de tayin edilen maarif müdürü, ilkokullarda yeni bir sistem ve müfredat programının uygulanmasını istedi. Böylece ilkokullar 1881'de çıkarılan bir emirle mahalli hükümetin emri ve kontrolü altına girmiş oldu.

1881 yılında sömürge hükümeti valisi J. Spencer, ilk iş olarak maarif işlerinde kendisine yardımcı olacak köy ve kasaba maarif encümenlerini oluşturdu. Kıbrıs Rumları buna itiraz etti. Encümenin atamayla değil; seçimle olmasını istediler ve isteklerini kabul ettirdiler. 29.03.1884'de Lefkoşe'de ilk Türk Maarif Encümeni üyeleri seçildi (2).

1905 yılında kabul edilen Maarif Kanunu ile kendi kendini idare sistemi getirildi ve halkın öğretmenleri ta'yin etmesini ve okulları yönetmesine yetki verildi. Bu sistem 1920'ye kadar devam etti.

1920 yılında yapılan yeni maarif kanunu ile yarı mahalli idare sistemi getirildi. Bununla halka "Maarif Komisyonlarına" sadece tavsiyede

-
- 1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.60.
 - 2) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.58-59.

bulunma hakkı verildi. Böylece tüm hak ve yetkiler mahalli hükümetin elinde toplanmış oldu. 1921'de Türkiyeden ders kitabı ithali yasaklandı.

"Rüştiyelerin bir kısmı talebe eksikliği yüzünden kapanmış olmakla beraber, 1933-1934 ve 1935 maarif kanunlarıyla ilk okulların 5 sınıftan 6 sınıfa çıkarılması üzerine 1933-1934 ders yılı sonunda hükümet tarafından kapatıldılar. Bunlar kapatılırken yerlerine ortaokullar açılmış olsaydı kaybımız az olacaktı... (1).

Kaynaklardan anlaşıldına göre; İngiliz idaresi 1920'den itibaren Maarif Encümenlerinin tüm yaptırım güçlerini ellerinden almıştır. Maarif encümenlerini de tepki toplamamak için kaldırmamış sadece kararlarını bir tavsiye olarak kabul etmiştir.

"1929-1933 yıllarında yapılan maarif kanunlarıyla bütün haklar İngiliz Hükümetine geçince 1932'de hükümet ekonomik kriz bahanesiyle 296 Türk İlkokullarından çoğunu kapatmış ve 370 Öğretmenin işine son vermiştir.

Mahalli hükümetin ilkokullardaki yönetime tamamen el koymasından sonra 1935'lerde İngiliz Maarif Müdürü Mr. Culen İlkokullarda kitabı yasaklamış, öğretmenlerin kitapsız olarak ve not tutmasının bile yasaklandığı bir sistem getirmiştir. Tüm itirazlara rağmen 1957 yılına kadar bu durum devam etmiştir.

Rumlar her zaman olduğu gibi şanslı olmuş ve bu yasağa uymamışlardır. Çünkü Yunan Hükümeti öğretmenlere emekli maaşı veriyordu. Türk öğretmenler buna direnmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. Çünkü; Türk Öğretmenler görevlerinden atıldıkları takdirde bütün istikballerini kaybetmiş olacakları endişesi içindedirler (2).

Ortaöğretimde Durum: Kıbrısta ilk lise, Kıbrıs Türk Lisesidir. Müfredatı Türkiyede Liselerde uygulanan müfredatın aynısı idi. 1897'de açılarak idadi ve Sultanilerin yerini Lise adıyla aldı.

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.146.

2) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.155.

Lise'nin yönetimi 7 kişiden oluşan bir komisyon tarafından icra ediliyordu. 1933-34 yılında komisyon, İngiliz ve Türk evkaf azaları, İngiliz Maarif Müdürü ve İngiliz taraftarı olan Türklerden İngiliz Valinin seçtiği üç üyeden oluşuyordu. Daha sonra bu komisyon 3 kişiye indirildi. Evkaf azası reis, İngiliz Maarif Müdürü, Sekreter, Veznedar ve İngiliz taraftarı bir Türk'ten meydana gelen komisyon halini aldı.

İngiliz Maarif Müdürünün kararlarına göre yürütülen okula 1928'de bir İngiliz, müdür olarak atandı. Türkiye ile bağların koparılması amacıyla da okulun bünyesinde bir kolej açıldı. Okulda Türk Bayrağı çekilmesi, milli bayramların kutlanması vb. etkinlikler yasaklandı. Yapan öğrenciler okuldan atıldı (1).

Viktorya Kız Lisesi ve diğer okulların yönetimi de benzer durumdaydı. Komisyonlar hep İngiliz yanlısı Türklerden oluşturulur. Mutlak idare İngiliz Maarif Müdürünün elinde olurdu.

1949-1950 yılında maarif işlerinin idaresinin Türk toplumuna devredilmesine kadar yetkisiz ve etkisiz sadece tavsiye kararı alabilen encümen ve yetkilerin tamamen Vali'nin elinde olma durumu devam etmiştir.

Kıbrıs'ın Rumlarla bağımsız bir Cumhuriyet oldukları 1960 sonrası program, ders kitapları ve diğer uygulamalar bakımından Türkiye ile bir entegrasyon içinde yürütülmüştür. 1931 Rum İsyanı: Ekim 1931 yılında Kavanin Meclisi'nde Rum üyeler Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini (İlhak) istemeleri üzerine Vali, Meclisi kapatarak feshetti. Kilise desteğinde Rumlar Vali konağını ateşe verdiler, polisler saldırap silahlarını alarak isyana başladılar. 2 ay içinde bu tedhiş hareketlerinin önüne geçilebildi. Bundan sonra İngiliz Vali, Rumların serbestliklerini tamamen kaldırdı. Sanki isyanı Türkler yapmış gibi hak kaybeden, daha çok baskıya uğrayan yine Türkler oldu.

"İngilizler ilk iş olarak Türk lisesinin adını, "İslâm Lisesi" olarak değiştirdi. Lisenin başına Çanakkale savaşmış eski bir İngiliz subayı olan

1) H. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.156.

WOOD'u müdür olarak getirdiler. Eşi ise bayan ANGEL, büyük bir Türk düşmanı olan bir Ermeniydi... 1930 yılında yeniden Türk Lisesi adını aldı (1).

Bu değişiklikle İngilizler, Türkiye'de gelişmekte olan milliyetilik fikir ve duygularının Kıbrıs Türk gençliğinde de uyanmasını engellemeyi düşünmekteydiler. Türk kelimesi İngilizleri rahatsız etmeye başlamıştı. Adı geçen lise öğretmen ve öğrencileri ile bazı aydın ve serbest meslek sahipleri arasında İngiliz aleyhtarlığı hızla yayılmaya başladı.

Bu durum karşısında baskılar eğitim kurumları üzerinde arttırıldı... Zaten fakirleşen Türk halkının Kıbrısta vakıf okullarını da yeterli derecede koruyamamışlardır.

Baskı ve ekonomik sıkıntılardan bunalan Kıbrıs Türkü göç edince merkezden uzak köylerde sıbyan okullarının bile kapanmış olduğu, Türk çocuklarının cahil kaldığı ya da Rum okullarında okudukları kuvvetle muhtemeldir. İleride tapu sicilleri, arşiv belgeleri, gereğince tasnif ve tercüme edilince bu ihtimali bilgilerin doğrulanması mümkündür. Bizi bu düşünceye sevkeden ana husus; ikinci bölümde ele alınan dini hayat konusu işlenirken; bir çok Türk'ün topluca hıristiyanlık dinini seçmesidir. Hatta bu Türklerin Türkçe bilmeyip rumca konuşmaları İstanbul'dan Rumca bilen vaiz istenmesi (1911-1915) de bir delil olarak sayılmalıdır.

4- VAKIFLAR:

Vakıflar, camilere, bazı hayır ve dini müesseselere tahsis edilen emlak ve tesislerdir. 19. Asra kadar bütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olduğu gibi. Kıbrıs'ta da evkaf malları, mevzii evkaf müdürünün idaresine bırakılmıştı. 1840 reformlarından sonra İstanbul'da bir Evkaf Vekaleti tesis edildi, Lefkoşe Evkaf Müdürlüğü bu vekaletle bağlandı. İngiliz işgali akabinde 4 Temmuz 1878 antlaşmasının 2. maddesi mucibince Kıbrıs vakıflarının idaresi değişti: "Madde 2- Camilere, İslâm mezarlıklarına ve mekteplerine ve Ada'da bulunan sair dini tesislere ait emlak ve araziye idare etmek üzere İngiltere hükümeti tarafından tayin olunacak bir memur ile birlikte çalışmak üzere Osmanlı evkaf nezareti de

1) A. Nesim, Kıbrıslı, s.63.

Ada'nın müslüman ahalisinden bir memur tayin edilecektir. "Böylece mezkur tarihten itibaren ada vakıfları biri Türk diğeri İngiliz iki delege ile idare olunmaya başlandı (1).

Aslında bu anlaşmayla Kıbrıs'ın bütün vakıfları İngilizlerin kontrolü altına girmiş bulunuyordu. Rum Vakıfları ise; Osmanlının önceden vermiş olduğu imtiyazla kilisenin elinde ve kontrolünde bulunuyordu. Osmanlı dönemindeki tüm imtiyazlarına Rum Ortadoks Kilisesi, İngiliz döneminde de İngilizler Rum Vakıflarına hiç dokunmadılar.

Böylece Rum toplumunun bütün sosyal, ekonomi ve hatta siyasi gelişmesi bu müessese tarafından artırılarak devam ettirilmiştir. Türk ve Rum topluluklarının ekonomik bakımından birbirinden çok farklı duruma gelmesinin en büyük sebebi; iki toplumun vakıflarının farklı muameleye tabi tutulmaları ve dini kurumlardan Rum kiliseleri ve liderleri olan din adamlarının statülerinin devam ettirilmesi yanında, Türk dini liderlerinin bu statülerinin ortadan kaldırılması ve bir nevi başsız bırakılmasıdır denilebilir.

Vakıflar: Kıbrıs Türklerinin dini eğitim, kültür, sosyal ve dolaylı olarak da ekonomik kalkınmasında önemli rol oynamıştır.

1914'te Kıbrıs'mın ilhakıyla Kıbrıs Türk Vakıfları İngilizlerin tayin ettiği murahhaslar tarafından idare edilmeye başladı. Bu tarihe kadar Osmanlı hükümetinin atamakta olduğu Türk azasını, bu tarihten sonra bir memur statüsüyle İngilizler atamaya başladı.

1915'te 13395 Numaralı "Emval-i Diniye-i İslâmiye" adı altında çıkarılan kanunla tayin edilen İngiliz aza Mr. CHARLES SHERWOOD CADE ve Musa İrfan Bey'dir. Musa Bey, 1914 Teşrin-i Sani'nin 5'inden itibaren evkaf murahhaslığına tayin buyurulmuşlardır. (Resmi gazete; Ceride-i resmiye-i Kıbrıs Nu: 1208, 30.Ocak.1915). (2)

Türk azası İngiliz hükümetinin direktiflerine göre vakıfları idare etmek zorunda kaldı.

1) Ş. Torun, Kıbrıs'ın Politik Durumu, s.122; H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.151-152.

2) M.H. Altan, Belgelerle, C.1, s.435.

İngiltere 1928'de Kıbrıs evkafının idaresini, vakıf şartlarını tamamen bir tarafa iterek normal bir devlet dairesi haline getirdi. Vakıflar, bu şekilde bir yönetimle, amacı olan müslüman Kıbrıs halkına hizmet prensibinden ayrılmış, tam aksine halkı ezmek için bir koz olmuştur. Hükümet, Türk evkaf murahhasını Türk halkının lideri olarak kabul etmiş ve onun vasıtasıyla her istediğini halka kabul ettirmeye çalışmıştır (1).

Türk Vakıf azası, İngiliz idaresi nezdinde Türklerin lideri kabul ediliyor. Ama aynı üye, Türk halkı tarafından seçilmiyor, doğrudan İngiliz idaresince atanıyor. İdare tarafından re'sen atanan, istendiğinde azledilen bu üye kim olursa olsun Kıbrıs Türkünü nasıl temsil edebilir? Bu durum, Kıbrıs Türkünün lidersiz bırakılması demektir. Lidersiz kalan Kıbrıs Türkü'nün her yönüyle mücadele gücü kırılmak istenmiştir. Bu uygulamanın doğurduğu kötü bir sonuç ise; Kıbrıs Türk halkının İngiliz idaresince vakıf üyeliğine re'sen atanan Türklere karşı, antipati duymalarıdır. Onları genelde İngiliz işbirlikcisi olarak görmeleridir. Öyle ki; Kavanın Meclisi seçimlerine Türkler; İngiliz yanlıları olarak tanınan Vakıfçılar ve 1925'te Türk konsolosu Asaf Bey'in hızlandırdığı Kemalist akım taraftarı halkçılar olarak iki liste ile girmişlerdir (2).

Bugün Kıbrıs halkının Vakıf ve Vakıfçılar hakkında İngiliz idaresi dönemi olaylara dayanan olumsuz düşünce ve kanaatlerinin halen silinmemiş olduğunu gözlemledim. Özetle:

İngilizler vakıflara İngiliz yanlısı Türklerden atama yapardı. Ayrıca yüksek maaşla diğer memurluklara atanan Türkler hep İngiliz yanlısı oldular. Vakıfçıları desteklediler. Ekonomik durumları iyiydi. Çocuklarına İngiltere'de tahsil yaptırıyorlardı. Bazı zengin ve aydınlar da onların tarafını tuttu...

Müftü Mehmet Ziyai Efendi aydın din adamıydı. Milli mücadelemizin meşalesini o yaktı. 1918'de gizli olarak Milli meclisi topladı. Daha sonra M. Ziyai Efendiye destek olan başka aydınlar da çıktı...

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.152.

2) S. İsmail-E. Birinci, Kıbrıs Türkünün, s. 103.

Aslında Vakıf azalığına atanan Türkler yetersiz ve etkisizdi. Fakat Türk Halkı onlardan çok şey bekliyordu.

Vakıfların Türk azası atanırken; İngiliz sömürge yönetiminden herhalde Kıbrıs Türk'üne hizmet edecek kimseleri ataması beklenemezdi. Zaten İngilizlerin amacı, Türk azasını atamakla kendilerine uygun olana tereddütsüz imza atacak kimseyi bulmaktır. Eğer öyle olmasaydı Osmanlı Hükümeti tarafından atanan ve anlaşmanın öngördüğü şekilde müftü ve vakıf murahhasının atanması usulüne son vermezdi. Sömürgeci bir zihniyet içinde olan idareden bundan başkasını da beklemek herhalde fazla iyimserlik olur. Tarihin her devrinde her kesimden kendi özel çıkarlarına uygun hareket eden insanlar çıkmıştır. Bundan sonra da çıkacaktır.

İngiliz sömürge yönetiminin Türk Vakıflarıyla ilgili uygulamalarının kendi menfaatlerini düşünen doğrultuda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sömürge yönetiminin bu acımasız uygulaması, evkafın idaresinin Türk toplumuna devrinden hemen öncesine kadar devam etmiştir. Hatta mevcut kira mukavelelerini sömürgeci İngilizler, idareyi Türklere devirden kısa zaman önce uzun süreli yenileyerek; bir süre daha evkafın gelir kaynaklarını dondurmuş oldu.

Türk evkafı 22.07.1955 tarihinde işbaşına gelen 15 kişilik bir Türk heyetine teslim edildi (1).

Bugün Kıbrıs Türk Vakıfları gelirleri genel bütçe içinde bulunmakta olup, tüm mütevellilerin ve özel şartnamesi olanların şartları ve mütevellileri geçerliliğini yitirmiş, hatta K.K.T. Cumhuriyetinin çıkarmış olduğu yeni yasalarla satışları mümkün hale getirmiştir. Sömürge döneminde Kıbrıs Türk Vakıflarına ait malların satılarak vakıf şartlarının çiğnendiğine bir kaç örnek vermek istiyoruz.

1) H.F. Alasya, Tarihte Kıbrıs, s.153.

SAVUNMA BAKANLIĞI
KIBRIS TÜRK FEDERE DEVLETİ
LEFKOŞE-Kİ BRIS MERSİN: 10
TÜRKİYE

istanbul

26.Mayıs.1975

Bizler, örneği ekli İstanbul 3. Asliye Hukuk Yargıçlığı'nın 943/1232 sayılı kararı gereğince Vezir-i Azam es-seyyit Abdullah Paşa evlatlarındanız.

Vakfin, vakfiyelerinden anlaşıldığı üzere mevkufatının büyük bir kısmı Kıbrıs'tadır. Her ne kadar aşarı mevkuf olan arazinin Kıbrıs Rumlarının İngiliz Hükümetine baskısı ile 10 yıllık geliri verilmek suretiyle tasfiye edilmiş ise de; böyle bir tasfiyenin kanuna uygun olmadığı kanısındayız.

Kaldı ki Kıbrıs'taki bütün mevkufatının aşarı mevkuf olmadığı görülmektedir.

Bu itibarla halen Türk kesiminde adı geçen vakfin mevcut mallarının gelirinden, hayratının masrafları çıktıktan sonra bakiye kalan fazlanın şart-ı vakıf üzerine bizlere verilmesi gerekmektedir.

Adı geçen vakfa ait hesaplarının çıkartılarak haklarımızın verilmesine müsadelerinizi ailem adına saygı ile arz ederim (2).

unvan

Ulvi Kilercioğlu

imza

Adres:...

TÜRKİYE

2) M. Haşim Altan, Belgelerle, C.2, s.1272. (406. Nolu dipnot: Kıbrıs Evkaf Arşivi, Aidiyet no. 112; Gömlek nu. 88. Nu/44 Sadr-ı Asbak Abdullah Paşa Vakfı).

...

Evkaf Müdürlüğüne,

Abdullah Paşa Vakfı ile ilgili vakfiye ve dosyaları tetkik edildi. Vakıf Aşar üzerine kurulmuş bir vakıf olduğu için 1935 yılında evladı vakıfa tevzi edilmek suretiyle hükümet yekün bir para vermiş ve vakfı ilga etmiştir. Bu hususu belirten evrak hazırlanmıştır (417,63/88)

3.Mart.1969

Konu: Esseyit Abdullah Paşa Vakıflarının Kıbrıs'taki Gelirleri Bk.

Kırmızı: 50

Vakıflar ve Din İşleri Sayın Üyesi, Lefkoşe.

T.C. Lefkoşe Büyükelçiliğinin 33/20 sayılı ve 20.2.1969 tarihli yazısına cevaptır:

...

2- Es-seyyit Abdullah Paşa'nın Vakfı ise aşar üzerine te'sis edilmiş vakıf olup 1935 senesinde nakte tahvil edilerek o zamanın mütevellisi bulunan İstanbul'dan Mehmet Rahmi Bey'e defaten 18.467.16.8 (Onsekiz bin dörtyüz altmış yedi lira, onaltı şilin ve sekiz kuruş) tazminat ödemek suretiyle Kıbrıs'taki vakıf kapanmış ve bu suretle Kıbrıs'ta böyle bir vakıf kalmamıştır.

...

Durum bilgilerinize arz olunur (1).

imza

Ahmet Sami

Müdür

1) M. H. Altan, Belgelerle, C.2, s.1281.

Evkaf yöneticilerinin halkın tepkilerine sebep olan kötü uygulamalarına bir başka örnek:

"Dünyanın bütün toprakları, taşları,denizleri millileştirildiği bir devirde Öbek Validemiz, fena Evkaf idaresi bizleri babalarımızın mallarından istifade ettirmiyor, işlerini yabancı sanatkarlara veriyor.

Zira Magusa Evkaf vekilinin kendi hanesini boyattığı bir ecnebiye mahkeme karşısındaki vakıf dükkanlırının boya işlerini 25 liraya verdiğini, halbuki Türk boyacılarına karşı bu hadisede iki suretle günahkardır. Biri mali, diğeri ahlâkidir...(1)

İki topluma ayrı muamele yapmanın açık bir haksızlık olmasına ve uzun seneler Türklerin karşı mücadelelerine rağmen; mahalli İngiliz hükümeti gasb edilen bu hakları Türk halkına vermemekte ısrar etti. Kötü idare yüzünden Türk Evkafına ait gayrı menkul ve kira gelirlerinin kaynağı olan bina ve araziler bakımsızlığın sonucu verimsiz bir hale gelmiştir. O derece ki, memurların maaşlarını ödeyebilmek için bazı gayrimenkuller satılmak zorunda kalmıştır. Çünkü kötü idare, evkafın değerli mallarını, arazilerini çok düşük fiatlarla icara verirken binaları da aynı şekilde icara vermiş, hatta Rum belediyelere bir çok vakıf binası değerinin çok çok altında ya kiraya verilmiş ya da satılmıştır. Resmi dairelerin ihtiyacı gerekçe gösterilerek de, bir çok vakıf malı bu amaçla tahsis edilmiş ve amacından uzak bir gaye için kullanılmıştır. Örnek: Magosa Polis Komutanlığı binasını kiralayan hükümet, Evkaf bütçesini en kuvvetli gelir kaynağından mahrum etmiştir.

...

Evkafın ıslahı ve sahip çıkılması gereğine inanan ve evkafın kurtarılmasını ulusal bir amaç edinen Kıbrıs Türk toplumunun ileri gelen yöneticileri, basın kaynakları, Müftülük, Kadılık ve Naiblik, Musa İrfan Bey'in Vakıflarla ilgili icraatlarını yakından izlemiş ve eleştirmiştir. Ne varki tüm bu eleştiriler bir çok kez kırıcı ve yıkıcı boyutlara vardırılmış; yaratılan bu boşluklar ve fırsatlar yeri geldikçe İngilizler ve Rumlar tarafından değerlendirilmiştir.

1) Masum Millet Gazetesi, 10.Mayıs.1933, sayı 72.

Bu değerdendirilmeler, Türk toplumunun ulusal çıkarlarını daha da kısıtlamış; değerdeli vakıf kaynaklarının bir kısmının sesizce yitirilmesine neden olmuştur.

"EVKAFIN SU MES'ELESİ" olarak Kıbrıs'ta yaygınlaşan ve efsaneleşen hikayenin temelinde vakıf suların mütevelliler uhdesinden zorla alınarak Belediyelere devredilmesi; su vakıflarını vakfiye koşullarına aykırı bir biçimde yeni statülerle yönlendirmeleri; bazı vakıf çiftliklerin kiracıları tarafından işgal edilmelerinin Rum toplumunca desteklenmesi ve İngiltere'nin bu talep karşısında tek taraflı kararlara ve icraatlara yatkınlık göstermesi gibi örnekler aslında Türk toplumunun kendi aralarında başgösteren parçalanmalardan kaynaklanmaktadır (1).

Osmanlı imparatorluğu Kıbrıs'ı İngilizlere zorunlu olarak devrederken onların sömürgeci niyetlerini bilmiyor değildi. Ancak, siyasi iradesini ayakta tutacak madi gücü hayli zayıflamıştı. Bu nedenle de Asırlardan beri Türk toplumunun can damarı sayılan vakıfları ve emlakını bir İngiliz'in beraberinde bir Türk'ün de iştirakıyla yönetilmesine razı olurken bunu çıkış yolu bulamadığı için yapmıştır.

Osmanlı, Vakıflarının, İngilizler tarafından ihya edilmesini beklemiyordu. Zaten İngiltere'nin niyeti de Kıbrıs'ı ilhak ettiğı gibi, adada bulunan Kıbrıs Türk vakıflarını satarak, sattırarak, çok ucuza kiraya vererek vb. usullerle Kıbrıs Türk Vakıflarını çökertirken, Rum Vakıflarına dokunmamış; aksine Türkler'e ait olanların Rumların eline geçmesine bazen göz yummuş bazen de bizzat kredi vb. şekillerde öncülük ederek yardımcı olmuştur.

Maraş Vakıflarının Yitirilişi

«Halen müfevellileri bulunan; ancak vakfiye şartları dışına çıkılarak vakıfla mütevelliler arasındaki hukuki bağın koparıldığı sadr-ı Esbak Abdullah Paşa Maraş Arazisi Mülhak vakıfları ile Lala Mustafa Paşa Mazbut Vakıflarının bugünkü aşamada büyük bir kesiminin Rumlar üzerinde tapulanmış olmasının kanımca yasal hiç bir dayanağı yoktur» (2).

1) M. Haşım Altan, Belgelerle, C.1, s.376.

1) M. Haşım Altan, a.g.e., C.1, s.376.

Yakın geçmişe kadar tevliyet iddiasıyla Kıbrıs Evkaf idaresine başvuruda bulunarak yanıt bekleyen Abdullah Paşa Varis ve mütevellilerinin, söz konusu vakıfla olan hukuki ilişkilerinin koparılması ve vakıfla olan haklardan mağdur bırakılması hiç kuşkusuz yanlıştır.

Vakfiye şartları altında süresiz biçimde Türk cemaatinin yararına, mütevelliler idaresine ve Evkaf yönetiminin kontrol ve murakabesine bırakılan, hele mürur-ı zaman ile asla etkilenmeyecek olan bu vakfın, tapu kayıtlarınca Rumlar üzerine aktarılmış gibi gösterilmesi son derece düşündürücüdür.

Kıbrıs Rum-İngiliz İşbirliği; Evkaf uygulamaları ve Güdülen Amaçlar:

A- Türk Cemaatinin Vakıf yapma arzusunu yıkmak, Evkafa olan inancını ve itimadını sarsmak;

B- Kıbrıs'ın bir elen adası olabileceği görünümünü yaratmak üzere, Türk emlakını Rumlar üzerine tapulamak;

C- Türk toplumunun toprak mülkiyetini yok etmek;

D- Türk Toplumunun Ada toprağından yararlanma serbestisini kısıtlamak ve Ada'dan göçünü kolaylaştırmak;

E- Megali İdea'nın bir gereğı olarak tüm bu aşamalardan sona Enosis'i gerçekleştirmek.

Maraş Evkafının Yitirilme nedeni, Rum-İngiliz işbirliğince baştan beri planlı bir şekilde Türk cemaatı mülkiyet hakları aleyhine uygulamalar yapan yönetimlerden kaynaklanmaktadır. Maraş vakıflarının uğradığı bu feci akibete, her ne pahasına olursa olsun bir son verilmesinin ve vakıf arazisinin aslına ve şartlarına uygun olarak Türk cemaatinin yararına bırakılmasının çok yerinde ve yasal bir davranış olacağı kanaatindeyim.

Demek oluyor ki, vakıfların ciddiyetle kontrolü, diğer vakıfların da kuvveden fiile çıkmasını sağlamaya hizmet eder ki, bunda toplum ve devlet için büyük yarar vardır. Vakfın hiçbir mülahaza ile kontrol dışı kalmaması gerekliydi.

Maraş Vakıflarının, Evkaf idaresince yapılması gerekli kontrol ve murakabelerinin yeterince yapılmaması ve bazı ahvalde yasa dışı işlemlere göz yumması sonucu vakıf arazisi üzerinde icarla ikamet eden ve tasarruf hakkını kullanan Rum Cemaati sonunda mülkiyet hakkını da uhdesine geçirmiş; arazinin vakfiyesini bir tarafa ittirmiş; İngiliz yönetiminin desteğiyle; Evkaf'ın asli görevini de hiçe saydırarak binlerce dönüm araziye sahip çıkmıştır. Ne yazık ki gasbedilen arazinin asıl sahipleri olan mütevellileri (mütemadiyen Vakıflar İdaresi'ne başvuruda bulunarak atalarından kendilerine miras kalan) haklarını elde etmeyi bugüne kadar başaramamışlardır.

Belgelerden Örnekler..

Arazinin Vakıf arazisi olduğu ve mukataa usulü şahısların istifadesine belirli bir ücret mukabilinde "icare-i zemin" şeklinde icar edildiği ve bu icarın mütevellilerin bilgisi tahtında ve de Evkaf'ın kontrol ve murakabesi ile işleme konduğu; Tasarruf hakkından feragat edenlerin, bu hakkını mahkeme huzurunda başkalarına devredebildikleri; böylece, tasarruf hakkının miras yolu ile babadan evlada intikal edebileceği, ancak mülkiyet hakkının vakıf olması nedeniyle hiç kimsenin adına tapulanmayacağına açıklık getiren bir kaç belge örneğini sunabiliriz:

A. Abdullah Paşa Vakıflarından

"No. (1) Sadr-ı Esbak Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA, AYA MEMYO (AYA MENON) mahallesinde bir tarafı Hacı Anastasi ve bir tarafı Hacı Yorgi ve tarafeyn Ohto tahminen yarım evlek boya tarlasına 25 Ağustos 1286 (1869 M.) tarihli 30/188 evrak numarasıyla mutasarrıf olan Derinya Karyali Hacı Tofi Veled-i İstasi kendi rızasıyla talib olan Berali karyeli Andreye Veled-i Hacı Sotomo'ya beş kuruşa fariğ oldu.

50 Sarf-ı ferağ

04 Varaka bahası

54

No. (2) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA-AYA MEMYO (MEM-NON) Mahallesinde bir tarafı Hacı Yanni ve bir tarafı Mihaili ve tarafeyn ohto tahminen tulen yüz seksen ve arzen on dört ayak boya tarlasının bila sened on seneden mütecaviz müddetten beri mutasarrıfı bulunan Derinya karyeli Hacı Pavli Veled-i Dimitri'nin hakk-ı kararı sabit olduğu cihetle merkuma mücaddeden tasarrufuna i'tasından sonra ol dahi rızasıyle bu tarlaya talip olan kasap Hacı Toğlu Veled-i Hacı Kostanti'ye bin beş yüz kuruş fariğ oldu.

75 Sarf-ı intikal

75 Sarf-ı ferağ

08 Varaka harcı

158

No. (3) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA, AY LUKA mahallesinde bir tarafı hali ve tarafeyni Yorgi ve bir tarafı yol tahminen on dönüm bahçe tarlasının bila sened on seneden mütecaviz müddeten beri mutasarrıfı bulunan RAMİZ Efendi bin Hacı Hasan Efendinin hakk-ı ferağı sabit olduğu cihetle merkumun mücaddeden tasarrufuna sened i'tasından sonra rızasıyle tarla-i mezburu Çoban Solomi Veled-i Dimitri'ye bin kuruş fariğ oldu.

50 Sarf-ı intikal

50 Sarf-ı ferağ

08 Varaka bahası

108

No. (4) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA-STAVROS mahallesinde bir tarafı Mariyo Hacı Nikola ve bir tarafı hali Kumluk ve tarafeyni yol tahminen yarım evlek tarlanın bila sened on seneden mütecaviz müddetten beri mutasarrıfı bulunan Nikola Veled-i Kostanti ve kız kardeşi Marika'nın hakk-ı kararları sabit olduğu cihetle merkumuna mücaddeden tasarruflarına sened i'tasından sonra tarla-i mezburu VAROŞ'lu Yanni Veled-i Kostanti ile Marika Bintu Yorgi'ye eli kuruş fariğ oldu.

2 Sarf-ı intikal

3 Sarf-ı Ferağ

8 Varaka bahası

13

No. (5) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA STAVROS mahallesinde dört tarafı Ohto ile mahdut tahminen iki evlek boya tarlasına 14 Şubat 1273 (1856 M.) ve 3 Şubat 1278 (1861 M.) tarihli iki kıt'a senet ile mutasarrıf olan Hacı Leondari Veled-i Mihaili kendi rızasıyla talib olan Bardakçı Anastasi Veled-i Hacı Yorgi"ye iki bin kuruşa fariğ olduğu;

100 Sarf-ı ferağ

004 Varaka pahası

104

No. (6) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA AYA MEMYO (MEM-NON) mahallesinde bir tarafı Hacı Tuka ve bir tarafı Hacı Dimitri ve bir tarafı Yanni ve bir tarafı Andreyta tahminen iki dönüm kıraç tarlanın bila sened on seneden mütecaviz müddetten beri mutasarrıflı bulunan MARİ-YA Binti Yanni kızının hakk-ı kararı sabit olduğu cihetle mezburenin müceddeden tasarrufuna senet i'tasından sonra mezbur tarla VAROŞ'lu Yorgi Veled-i Hacı Paskali'ye yüzdoksan kuruşa farğ olduğu.

09 Sarf-ı intikal

09 Sarf-ı ferağ

09 Varaka Pahası

27

No. (7) Abdullah Paşa Evkafından VAROŞA-AY NİKOLA mahallesinde bir tarai Hacı Antoni Hacı Solomo ve bir tarafı Müşteri ve tarafeyni yol tahminen tülen yirmi beş ve arzen yedi zira arsanın bila sened on seneden mütecaviz müddetten beri mutasarrıfı olan Layizzo ve kardeşi

Hacı Dimitri Veled-i Hacı Solomonun hakk-ı kararı sabit olduğu cihetle merkumların müceddeden tasarruflarına sened i'tsından sonra merkumlar rızalarına Varoş'lu Hrissostomo Veled-i loyizzo'ya beş yüz kuruşa fariğ olmuş oldukları

25 Sarf-ı intikal

25 Sarf-ı ferağ

08 Varaka Pahası

58

Belgeler de açıkça görüldüğü üzere Abdullah Paşa vakıfları, bugün üzerlerine koçan çıkarmak suretirye tapu kayıtlarına adları geçen Rum cemaatinin mülkü değildir; bilakis vakfın tasarrufundan yararlanan ve tasarruf haklarını şer'i meclisin onayı ile başkalarına aktarmaktadırlar. Bu işlem, Vakıflar idaresinin ve mütevellilerinin bilgi ve kontrolü dahilinde yapılmaktadır. Belge dahilinde yeni bir kanıt daha ortaya çıkmış oluyor.

Abdullah Paşa Vakfiye'sinde, Vakfın özellikle Magosa mukataası gelirinden yirmi beş bin kuruşun, şart olarak cami, medrese, çeşme vs. gibi hayır müesseselerine sarf edilmesini öngörmesi keyfiyetini tüm vakfın bir ÖŞÜR şeklinde gösterilmek istenmesi gerçekten hatadır. M. Haşım Altan Maraş vakıflarıyla ilgili verdiği geniş bilgiler sonunda şunları söylemektedir.

İngiliz Evkaf Delegatesi Mr. M. B. Seager'in 1882 tarihli "Kıbrıs Vakıfları Raporu"nda vurguladığı üzere, Maraş vakıf arazisinin bir oldu bitti" ile acı bir sonuca vardırılmıştır.

Başlangıçta, Rusya dan kaçan ve Kıbrıs'a yerleşmeyi planlayan Yahudilere bir yerleşme ortamı amaç edinen İngiliz yönetiminin, bu sözde misafirperverliğini Türk vakıflarından ödün vererek gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Türk vakıf malları üzerine konan kiracı Rum toplumu, kilisenin de yardımıyla yavaş yavaş oturduğu ve kâr sağladığı Maraş vakıf top-

raklarına el koymaya başlamış; hükümet ise bu duruma seyirci kalmış; Türk evkaf yetkilileri ise siyasal ve ekonomik çöküntünün en kazı altından kalkamamanın acısı ile bu "gasp ve el koyma hareketlerini" zorla yudumlamışlardır...

İngiliz Sömürge yönetimi çeşitli oyunlar ve baskılarla Mülhak bir vakfı, icara, icarı da öşür vakfına çevirmiş, sonuçta da vakfı kökten yok etme yöntemleri ile Kıbrıs Türk Vakıfları bu hale gelmiştir (1).

1) M. Haşim Altan, Belgelerle, C.2, s.1243-1244.

[illegible]

~~Näijä~~ 50

۷۵ رزق

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

$\frac{90}{108}$

[illegible][illegible]

1. 1. 1.

[illegible]

مجلس

1998

[illegible]

در طایفه بی او خنجره و خنجره کلاه نیکه ۱ جفتی در خنجره بر او سفید و آفرین
 بر او و دایکی و آن در خنجره ۵۰ در هر فرجه ۵۰ و آن در خنجره ۱۰۰
 در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰
 در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰
 در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰ و آن در خنجره ۱۰۰

لا طریقت است او نه از ادیب و درود نه به از افسوسه بیدار و در از اخلاص و صفا و کمال
و این امر خفیه صوری است و خود عارف اقری شریب زلف از او خبر ندارد و در بنظر اکثر کس
نمایند که او از ادیب است و در نزد او ملک و تاج و تخت و خورشید و ماه و در این دنیا
و آن دنیا همه چیز است و در این دنیا و آن دنیا همه چیز است و در این دنیا و آن دنیا
همه چیز است و در این دنیا و آن دنیا همه چیز است و در این دنیا و آن دنیا همه چیز است

B- KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDA DİNİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM

1- Osmanlı Dönemi:

Kıbrıs'ta Tanzimat Dönemine kadar okullardaki eğitimin dine dayalı olması, bunun aynı zamanda bir din hizmeti olarak mütalaa edilmesinden dolayı okullardaki eğitim ve öğretime geniş yer verildi.

19. yüzyıla kadar Osmanlılarda sivil halkın genel eğitimi bir hayır işi addedildiğinden devlet, bu yönde herhangi bir sorumluluk yüklenmezdi. Eğitim mecburiyeti yoktu. Buna rağmen eğitim ücretsiz olup halka açıktı. Osmanlı imparatorluğunun her yanında olduğu gibi, Kıbrıs'ta da her düzeydeki okulların Vakıflarla sıkı bir işbirliği vardı.

Padişah, Paşa, Bey ve üst düzey devlet adamlarıyla zenginlerin Vakıf yaparak, okullar, camiler ve hayır kurumları yapmaları bir adet haline gelmişti.

Daha çok eğitim, öğretim amaçlı vakfedilen mal ve mülkün gelirleriyle okullar faaliyetlerini sürdürürlerdi. Bir çok okulun hem bina, hem öğretmen, hem de öğrenci masrafları (yatılı, gündüzlü) bu tür vakıfların gelirlerinden karşılanırdı.

Kıbrıs'taki Vakıflarda hocalara çoğu kez günlük olarak ne ödeneceği belirtilmişti. Özel okullarda ise anlaşmaya bağlıydı.

Fetih sonrası ilki Lefkoşe'de açılan ve 1878 yılına kadar sayıları 29 olan ilkokulun ilk kademesi olan Sıbyan Okullarında müfredat programı şu şekildeydi;

"Alfabe, yazı, okuma, Kur'an ve hesap (amal-ı erbaa) öğretilirdi. Tanzimata kadar ibtidai diye de anılan bu okullarda basit dini bilgiler yanında bazı sureler ve ayetler de ezberletilirdi (1).

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.272.

Öğretmenlerin Niteliği:

Kıbrıs'ta öğretmenlerin düzeyleri de pek yüksek değildi. Medresede birkaç yıl öğrenim gören kişi buralarda (Sıbyan Okullarında) hocalık yapabiliyordu. Çünkü okullarda halk nazarında eğitimin amacı dar anlamlıydı. Okul, dini bilgilerini, imanını az çok bilen insanlar yetiştirmek amacını güdüyordu. Bu nedenle okullarda dini konular dışında fazla bir şey öğretilmezdi.

Yukarıda geçtiği gibi eğitim-öğretim faaliyetleri ve din hizmetleri dah çok vakıflara dayalı ve içiçe idi. Vakıflarca finanse edilen masraflar gözönüne alınınca okul açma, öğretmen ve öğrenci işleri, maaşları gibi tüm sorumluluklar Evkaf Mütevellileri tarafından yerine getirilmekteydi. Bu nedenle de öğretmenlik yapacak kişilerle, müfredat ve programlarının tesbitinde devletin bir rolü yoktu (1).

Sıbyan okullarında Osmanlıca harflerinin yazılıp okunması, dini ibadet ve kurallara ait basit bilgilerle "4 işlem" dediğimiz hesap öğretilir, Kur'an'ın bazı ayet ve surelerinin ezberletilmesine dayanan müfredatı öğretecek olan öğretmenlerin de çok güçlü olmasına gerek duyulmuyordu. Bu basit bilgileri verebilecek düzeydeki kişilere "HOCA" bayansa "HOCA HANIM" denirdi.

Maarif Kanununa kadar öğretmen olacaklarda aranan şartlar (Nitelikler) pek belirlenmiş de değildi. Sıbyan ve Vakıf okullarındaki hocalar da "Danışmen" adı verilen ve medreselerde ileri sınıflara yükselmiş, imam ve öğretmen olma hakkını kazanmış kişiler arasından seçilirdi.

H. Behçet "Kıbrıs Türk Maarif Tarihi" adlı eserinde konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"1869'dan önce Sıbyan Okulu ile Vakıf Okulu hocaları, Danışmenlerden seçilirdi. İlk zamanlarda bunlara para yerine zahire verilirdi. Ebeveynler hocayı nöbetleşe misafir ederler, ona yumurta, yağ, buğday ve kuzu verirlerdi. Köyün müşterek bir tarlasını onun için eker, ürününü toplayıp hocaya teslim ederlerdi. Çoğunlukla hoca (öğretmen) aynı za-

1) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.272-274.

manda köyün imamı idi de. Namaz kıldırıp ölüleri yıkar, cenazeye ait işleri görürdü. Ayrıca mektup yazma, okuma vb. yazı işlerini yapar, nikah ve evlenme işlerinin tamamlar, bazen de okuyup üfleyerek (Nefesle) ağrı ve hastaları tedavi ederdi.

Sıbyan Okulu öğretmenlerinin çoğunun medrese mezunu olup lise mezunu (idari) bile olmadıkları kaynakların ittifak ettikleri bir husustur (1).

Ali Nesim eserinde; "Öğretmenler arasında hiç bir ehliyeti olmayanlar; Medrese ve İdadiden ayrılanlar çoğunlukta idiler. Bu nedenle çoğu öğretmen, lise mezunu değildi, hatta medrese mezunları bile bu işleri daha iyi becerebildiklerinden ve daha düşük ücretle çalışmayı kabul ettiklerinden daha çok tercih ediliyorlardı.

Yetenekli ve bir kaç kez hatim yapmış öğrencilerin arasından seçilen ve kalfa ünvanıyla çalışan öğretmen yardımcıları da okuma, yazma, sınıfta sessizliği sağlamada öğretmene yardımcı olurlardı (2).

Bu bilgilerden sonra denilebilir ki; "Tanzimata kadar Sıbyan Okulların eğitim şartları, öğrenci standartları, öğretmen olma şartları ve öğretmenlerin bilgi düzeyleri belirlenmiş ve belli esaslara bağlanmış değildi.

Devlet, genelde eğitim ve dini hizmetleri planlı bir şekilde organize etme görevini üstlenmemiştir. Bütün bu hizmetler varlıklı kimselerin kurmuş olduğu vakıflar ve onların gelirleriyle, mütevellileri tarafından yürütülmekteydi.

1824 yılına kadar Kıbrıs Türklerinin eğitim kurumları, Sıbyan mektepleri ve medrese düzeyinde kalmış klasik bir program içeren basit ilmi-hal bilgilerini muhtevi konumunu sürdürmüştür.

1824 II. Mahmut'un Islahat Fermanıyla Sıbyan Mekteplerine Rüştî-yeler de eklenmiştir. Kıbrıs'ta bu fermanın tezahürü ancak 1845 yıllarından sonra yansıyıp uygulamaya başlanabilmektedir. "1838 Umur-u Nafia Encümeni" bir düzenleme yaparak ilkokullar kısmen sistemleştirildi. İki kısımdan oluşan ilk okullar;

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.23.

2) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.27.

a- 1. Sınıf İlkokullar (ilkokul öğreniminin ilk iki yılı.)

b- 2. Sınıf İlkokullar (ilkokul öğreniminin ikinci iki yılı).

Birinci kısımda harf, hece öğrenimi ile bir ya da iki defa Kur'an-ı hatmetmekle yetinilirdi. Sonra ikinci kısım öğrenimi başlardı. Bu kademedeki dersler; Türkçe, yazı, ahlak, güzel yazı (meşk), kitabet, Kur'anın 3 ile 6 arasında hatmedilmesi, basit Sarf-nahiv (arapça grameri) okutulurdu (1).

Kıbrıs'ta çocuğun okula gidip gitmemesinin serbest olduğu, fakir ve ziraatle uğraşan iş gücüne gereksinim duyan ailelerin, çocuğunun eğitimi önemsemediği bilinmekteydi. Böyle bir durumda Kıbrıs Türk toplumunun dini hayatının müsbet yönde gelişmesinin ne kadar zor olduğu açıkça ortaya çıkmaktaydı. Buna dini eğitim ve öğretimin de; programı, öğretmenlerinin niteliğini de eklemek gerekir.

Ayrıca Tanzimatla kısmen bir disiplin altına alınmaya çalışılan Kıbrıs eğitim kurumlarına çoğu zaman Kıbrıs dışından öğretmen te'min edilerek açığın kapatılmaya çalışılması kanaatimizi doğrulayan bir başka etken olarak kabul edilebilir. Kıbrıs Türkleri arasından yeterli sayı ve nitelikte öğretmen bulunabilseydi dışardan getirilmesine gerek duyulmazdı.

"İlkokulların açılıp sistemleşme yoluna girmesiyle beraber buralara atanacak öğretmenlerin de seçilmelerinde itina gösterilmeye başlandı. Müftü, Baş Kadı, Müftü Katibi Evkaf Muhasebecisi, Baş Kadı Katibi Lefkoşe ve Girne Kadılarından "Meclis-i Şer'i" adıyla bir komisyon oluşturuldu. İstanbul'da "Daru'l-Muallim-i Sıbyan" adı verilen öğretmen okulu 1862 yılında açıldı. Kıbrıs İlkokullarına buradan mezun olanların atanmasına başlandı. Yukarıda adı geçen komisyon, öğretmen atamaları için bir sınav yapar ve bu arada başarılı olanların atanmasını gerçekleştirirdi (2).

RÜŞTİYELER:

1838'den itibaren Osmanlı Devleti içinde açılmaya başlayan Rüstiye-ler, Kıbrıs'ta 1860 yıllarından sonra açılmaya başlamıştır. Bu okulların

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.27.

2) A. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Türkler, s.275.

öncekilerden farkı; sınıf sisteminin uygulanması, derslerin programlı bir şekilde yürütülmeye başlanmasıdır. Çocuklar bu okullarda sıralara oturmaya başlamış, sınıfta yazı tahtası kullanılır olmuştur. Dini eğitime devam edilmekle beraber, müsbet ilimlere (kimya, fizik, cebir, medrese, geometri, resim, müzik, muhasebe gibi) programda daha fazla yer verilirken ayrıca Arapça yanında Türkçeye de önem verilmiştir.

Rüştiyeler, 4 sınıflı ilkokul üzeri ortaokulun ilk aşamasını oluştuyordu. Kıbrıs'ta bu okullar, 1934 yılına kadar devam etmiştir. 1934-1935 öğretim yılında ise "İlk Mektebe" dönüştürülmüştür.

Önceki zamanlara göre modern program uygulaması sebebiyle Lefkoşe'de açılan ilk Rüştiye halk arasında "İlmiye Mektebi" diye de anılıyordu.

1897 yılında müsbet ilim ders programları yanında dini programları da içeren Lefkoşe'deki bu Rüştiye daha sonra İdadi'ye (Lise) dönüştürülmüştür. İDADİ: Rüştiye denilen ortaokuldan sona, ileri okullara hazırlayan ortaöğrenim kurumudur (1).

MEDRESELER:

Kıbrıs'ta medreseler genelde dini eğitim ağırlıklı ve özel vakıfların masraflarını finanse ettiği fetihten hemen sonra Ada'da açılan okullardır. Rüştiyelerin açılışına kadar önemini koruyan Medreseler, Rüştiye Mekteplerinin açılıp rağbet görmesiyle her geçen gün önemini yitirmiştir. Zamanla bir kısmı kapanmış, bir kısmıda yeni eğitim müfredatlarını uygulamaya başlamıştır.

Kıbrıs'ta faaliyet gösteren Medreseler hep orta dereceli düzeyde ve orta öğretim kurumu olarak kalmışlardır. Yüksek öğrenim veren Medrese Kıbrıs'ta hiç bir dönem açılmamıştır. Yüksek öğrenim görmek isteyen Kıbrıslı Türk öğrenciler daima İmparatorluğun diğer büyük kentlerindeki Medreselerden yararlanmışlardır. Bunlar genelde büyük kültür merkezleri olan İstanbul, Şam, Kahire ve Kudüs'tür. Ayrıca ortaöğrenim seviyesindeki medreseler olarak ta özellikle Kıbrıs'a yakın olan Anadolu'nun

1) A. Suha, Tetkikler, s.224-225.

güney sahillerinde bulunan Mersin, Adana, Antalya, Anamur şehirleri yakınlığı sebebiyle tercih edilmiştir (1).

Kıbrıs Türk'ünün dini yaşantısına ışık tutan, bilgilendiren diğer öğretim alanı da camilerde verilen din dersleridir. Din öğrenimi Kıbrıs Camilerinde de yapılmıştır. Camilerde namazlardan sonra isteyenler bir süre daha kalarak dini bilgiler öğrenirdi.

Camilerde genel ders olarak okutulan bu din derslerinin devam ettirilebilmesi için gerekli masrafları karşılayan bağışlar yapılır ve vakıflar masrafları karşılamada yardımcı olurdu. Bu dersleri camilerde okutanlar "Meclis-i Şer'i"de imtihan edilir ve ancak başarılı olanlara bu yetki ve görev verilirdi. Genel ders veren camilerden bazıları şunlardır:

- a- Ömeriye Cami Müderrisliği,
- b- Baf kasabası Cam-i Kebir Müderrisliği,
- c- Bayraktar Cami Müderrisliği,
- d- Ayasofya Kutup Osman Mescidi Müderrisliği.

Dini bilgilerin verildiği medreselerde genel olarak tefsir, hadis, meani, mantık vb. isimler adı altında okutulmaktaydı.

Ayrıca camilerde dini bilgilendirmelere yönelik vaazlarda yapılmaktaydı. Netice olarak; Kıbrıs'ta fetihle birlikte okullar açılmıştır. İlkokulun karşılığı olan Sıbyan okulları (Mahalle mektepleri) belli bir programı olmamakla birlikte dini ağırlıklı ve çocuklara ilmihal bilgiler ikazandırma amacına yönelikti. Öğretmenleri ise; Nitelik olarak basit bilgileri öğretebilecek kapasitede olan kimselerden seçilirdi.

Rüştiyelere gelince: İlkokulun bir üstü sayılan ortaokullar düzeyindeydi. Tanzimat sonrası bu okulların programlarına dini dersler yanında müsbet ilimlere ait dersler de konuldu.

Medreseler ortaöğretim okulu üzerine çıkamayan, dini ağırlıklı eğitim-öğretim kurumları olarak devam etmişlerdir.

1) A. Suha, Tetkikler, s.223.

Tüm bu kurumlar dini hizmet amaçlı özel vakıflarca finanse edilmiş ya da halkın desteğiyle yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Halkın dini hayatı, bu okullarda verilen dini bilgilerle şekillenmiş, öğretmen ihtiyacı Ada'dan karşılanamadığı zamanlar Anadolu'dan gelenlerle tamamlanmaya çalışılmıştır.

Eğitim ve öğretimin çocuklara mecburi olmadığı Kıbrıs'ta Tanzimata kadar genellikle öğretmen aynı zamanda caminin de imamlık görevini yürütmekteydi (1).

2- İNGİLİZ DÖNEMİ (1878-1960)

İngiliz idaresi, Adayı ele aldıktan sonra okulların işleyişine önce müdahale etmemiştir. Müfredatlarına da karışmamıştır.

Kıbrıs Türk okullarında öğretiminin Tanzimat dönemine kadar tamamen dini ağırlıklı olduğunu önceki bölümde zikrettik. 1939 sonrası eğitimdeki yenilikler, Kıbrıs'a da yansımıştır.

Kıbrıs Türklerinde eğitim kanunu üzerinde bu güne kadar yapılan ilk ve en önemli araştırma olarak kabul edilen Hasan Behçet'in "Kıbrıs Maarif Tarihi" adlı kitabıdır.

Kıbrıs Türklerinin dinleriyle, örf ve adetleriyle, yaşamlarıyla ilgili olan her türlü davranışlarını yakından etkileyen dini eğitim ve din eğitimi konusunda 1960 öncesi duruma değinen kaynaklara gelince: Bu konuda önemli ve en ciddi kaynak olarak kabul edilen Hasan Behçet'in Kıbrıs Türk Maarif Tarihi adlı eserinden din öğretimiyle ilgili bazı kısımlar şu şekildedir.

1905-1906 Rüşdi ve idadi bir arada iken 5 sınıflı idadilerde okutulan dersler arasında Din Bilgisi dersi var. Fakat haftalık ders sayısı kaynakta belirtilmemiştir.

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.26.

<u>Dersler:</u>	<u>Sınıflar:</u>				
	2.	3.	4.	5.	6.
Ulum-i Diniye:	x	x	x	x	x
Ahlak Dersi:	x	x	x	x	x

1907 Öğretim Yılında Rüştîyeler İdadi'den ayrıldı. Yalnız İdadi'nin sınıfları 4 olarak kaldı. Buna göre ders çeşitleri içinde Din Bilgisi Dersinin durumu:

<u>Dersler:</u>	<u>Sınıflar:</u>			
	4.	5.	6.	7.
Ulum-i Diniye:	x	x	x	x
Malumat-ı Medeniye ahlakiye:	x	x	-	-

1933-1934 Öğretim Yılı sonu Rüştîyeler kaldırıldı. 1935-36 yılı ilkokullar 6 sınıflı olup kitapsız olarak öğretime başladık.

<u>İlkokul:</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>
Din Dersi	2	3	2	2	2	2
1934-1935 Öğretim Yılı Liselerde durum						
<u>Din Dersi:</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	
	x	x	x	x	x	

1944-1945 Ders yılında Magusa, Limasol ve Baf kazalarında üç sınıflı ortaokullar açılması kararlaştırıldı. İlk yıl 1. sınıf açıldı ve 1946-47 öğretim yılında üçüncü sınıfı tamamlandı.

1952-1953 Öğretim Yılı Ortaokul ve Liselerde Din Dersi:

<u>Ortaokul</u>	<u>1. Sınıf</u>	<u>2. Sınıf</u>	<u>3. Sınıf</u>
Din Dersi	Okutulmuyor	Okutulmuyor	Okutulmuyor
Ahlak Dersi:	"	"	"

<u>Lise:</u>	<u>1.</u>	<u>2.</u>	<u>3.</u>	<u>4.</u>
Din Dersi:	Okutulmuyor	Okutulmuyor	Okutulmuyor	" (1)

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.222-223.

İngiliz idaresi dönemine ait iki diploma bu dönemde okutulan dersleri göstermektedir (1).

Bu konuda İngiliz idaresinin müfredata karışmadığını belirttik. Ancak, 1914'ten sonraki ısrarlı uygulamaları çok önemlidir.

Bunlar şunlardır: Vakıflara ait sibyan okullarının öğretmen ve diğer masraflarının vakıflar tarafından veya halk tarafından karşılanmasıdır.

İngiliz idaresi döneminde vakıf gelirlerinin yukarıda izah edildiği gibi zayi edilmesi, zayıflatılması genelde eğitime, buna bağlı olarak da din öğretimine bir darbe olmuştur.

Kıbrıs Türk halkı vakıf gelirlerinden mahrum kalmanın yanında, kuraklık, siyasi baskı ve sosyal olayların tesiriyle kendi karnını doyuramaz hale gelmiştir. Bu zor şartlar altında tarıma dayalı hayat yaşayan Kıbrıs Türkü'nün okuluna, camisine yapabileceği maddi katkı elbet yeterince olmamıştır.

Maarifle ilgili bütün yetkileri elinde toplayan İngiliz idaresi 1935 yılında kitapları yasaklayarak derslerde not tutturulmasına dahi mücadele etmemiştir. 1957 yılına kadar bu durumun devam ettiği eğitim-öğretim bölümünde belirtilmiştir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: İngiliz idaresi döneminde Kıbrıs Türk okullarının resmi olanları ekonomik kriz sebebiyle kapatılmıştır. Kapatılmayanların başına da İngiliz müdürler atanmıştır. Milli direnişe katılan öğretmenler çeşitli suçlar ihdas edilerek görevinden atılma, sürgün vb. suçlarla sindirilmeye çalışılmıştır (2).

Rumlarla karışık yaşayan Kıbrıs Türkü, çeşitli nedenlerle göç etmiş ve toprağını satmıştır. Böylece bazı karma köylerde çok az sayıda kalan Türkler, okul ve cami imkanlarından mahrum kalmışlardır (3).

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.223-224.

2) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.145-148.

3) A. Nesim, a.g.e., s.171.

3- K.K.T. CUMHURİYETİ DÖNEMİ

Kıbrıs Türkü 1960 yılında Rumlarla birlikte Kıbrıs Cumhuriyetini kurmuştur. Ancak bu ortak devlet, fiili olarak 3 yıl devam edebilmiştir.

Rumlar, 1921'den beri Kıbrıs Türklerini imha ederek Ada'nın Yunanistan'a ilhakını istediklerinden sürekli sorun yaratmışlardır. Kıbrıs Türkü, İngiliz döneminde idarenin adaletsiz uygulamalarına direnmeye çalışmıştır. 1960 sonrası ise; 1974 Barış Harekatına kadar Rumların fiili taarruzlarına maruz kalmıştır.

Her ne kadar Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi kendi eğitim kurumlarının plan, program ve icrasını yapma yetkisine kavuşmuş görünse de bu defa can, mal, ırz ve namus güvenliği bulamadığından bu konuya gerekli ilgiyi gösterememiştir.

Kıbrıs'ta vakıf sıbyan okulları K.K.T.C döneminde kalmamıştır. Ancak, merkezi ve Türklerin toplu yaşadıkları bazı köy camilerinin çok azında çocuklara cami imamlarının dini bilgi okuttukları söylenebilir. Kıbrıs seyahatim sırasında bazı din görevlilerinin ifadeleri "Buna rağbet çok az oluyor. Her camide 3-4 çocuk. Onların ekserisi de 1974 sonrası Kıbrıs'a Türkiye'den gelip yerleşen ailelerin çocuklarıdır.

Resmi okulların dışında dini öğrenim yapan başka bir okul olmadığından doğrudan resmi okullarda okutulan din derslerinin durumunu ele aldık.

1960-1961 Öğretim yılı sınıflarda din dersi:

<u>Ders:</u>	<u>I.</u>	<u>II.</u>	<u>III.</u>	<u>IV.</u>	<u>V.</u>	<u>VI.</u>
Din Dersi:	-	1	1	1	2	2

1967-1968 Kıbrıs Türk Ortaokul ve Liselerde okutulan dersler arasında Din Dersi:

	ORTAOKUL			LİSE		
SINIFLAR	I.	II.	III.	I.	II.	III.

Din Dersi hiçbir sınıfta okutulmuyor

Kıbrıs Türklerinin eğitim kurumları arasında bir de öğretmen yetiştiren Öğretmen Koleji bulunmaktadır. 1967-68 yılına kadar 2 yıllık olan bu okul, bu tarihten sonra üç yıllık olarak eğitim ve öğretime devam etmiştir.

1963-64 Öğretmen Kolejinde Din Dersinin durumu:

<u>SINIFLAR:</u>	<u>I.</u>	<u>II.</u>	<u>III.</u>	<u>TOPLAM</u>
Din Dersi	1	1	1	3 (1)

Yukarıda verilen bilgilere göre eğitim kurumlarında Din Bilgisi Dersinin 1905 yıllarından bu yana zaman zaman okutulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, dersin konuları ve öğretmenlerin nitelikleri (liyakatları), haftalık ders saatleri beraberce değerlendirildiğinde; bu dersin Kıbrıs Türk'ünün ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde olmadığı görülür. Ayrıca buna; eğitimin zorunlu olmadığı ve Kıbrıs'ın bütün yerleşim birimlerine yeterince dağılamadığı, karma olarak Rumlarla birlikte oturmakta iken azınlık durumuna düştükleri için okulları kapanan Türk Köylerindeki çocukların Rum okullarına devam ettikleri, okul ve sokakta Rumca konuştuklarını da değerlendirdiğimiz zaman, Kıbrıs Müslüman Türkü'nün dini eğitim yönünün ne derece ihmal edildiğini anlamak mümkündür.

Öğretmen Kolejinin dışında Kıbrıs Ortaöğretim okullarında Din Dersi kaldırılmıştır. 1950 sonrası kaldırılan din dersinin -Bağımsız Cumhuriyet olmalarına- 1983 yıllarına kadar ilkokullar hariç ders programları arasında yerini almamış olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. K.K.T.C. Ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, 1983 yılına kadar isteğe bağlı olarak okutulmuş, bu tarihten sonra zorunlu dersler arasına alınmıştır. Ancak seçmeli ders olduğu yıllarda Hasan

1) H. Behçet, Kıbrıs Maarif Tarihi, s.222.

Behçet'in okul not defteri, kayıt ve diğer belgeleri incelendiğinde bu ders okutulmuyor olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de 1982 Anayasasıyla okullarımızda Din Dersi zorunlu olarak konulmuş ve 1983 yılından itibaren tüm okullarda okutulmaya başlanmıştır. Kıbrıs'lı Türkler'in veciz bir sözü olduğunu orada öğrendim. "Türkiye hapsirirsa, Kıbrıs nezle olur." diyorlar. Bu söz siyasi, ekonomik, eğitim, kültür ve her alanda geçerli kabul edilmektedir. Yukarıdaki bilgiler ışığında din dersinin Türkiye ile beraber Kıbrıs'ta da zorunlu hale getirilmesi, bu sözün rastgele ve anlamsız söylenmiş bir söz olmadığını gösteriyor.

1974 yılından bu yana ekonomik sıkıntıların ve uluslararası platformlarda siyasi mücadelelerin devam ettiği; fakat buna rağmen kendi okulunun planının, programını kendisi yapar hale geldiği 20 yıldır, özgürlüğün havasını huzur içinde teneffüs eden Kıbrıs Türk okullarında din öğretim ve eğitim durumuna gelince:

<u>OKULLAR</u>	<u>SINIFLAR</u>					<u>TOPLAM</u>
	I.	II.	III.	IV.	V.	
İlkokullar:	-	-	-	1	1	: 2 saat
Ortaokullar:	1	1	1	-	-	: 3 saat
Maarif Koleji:	-	1	1	-	-	: 2 saat
Lise (x):	-	1	-	-	-	: 1 saat
End.Mes.Lis.:	1	1	1	-	-	: 3 saat
Öğretmen Koleji:	-	-	-	-	-	: - (xx)

Bugün K.K.T.C. Okullarında okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin hangi okul ve sınıflarda haftada kaçar saat okutulmakta olduğunu belirttik. Bu dersin müfredat programı ve bu dersi oku-

x) Bu derse K.K.T.C. M.E. Kültür Bakanlığınca 27.02.1995 tarih ve E.98/95 sayılı genelgeleriyle "Lise ve dengi Okullarda "İnsan Hakları adı ve konusu da ilave edilmiştir.

xx) 25.08.1995 tarih ve 163/94 MES.TEM.EĞT.MÜD. nün genelgesi ve Ortaöğretim Dairesi Müdürlüğünün 1994-95 haftalık ders dağıtım çizelgesi.

tan öğretmenlerin niteliklerinin açıklığa kavuşmasına yönelik bilgiler vermeğe çalışacağım:

a- Din Kültürü ve Ahl. Bilgisi Dersinin Müfredatı Konusu:

Okularımızda okutulan Din Kültürü derslerinin müfredat programını tanımak, incelemek amacıyla M.E. ve Kültür Bakanlığı'nın ilgili birimlerine gittim. Bu dersle ilgili Türkiye'de okutulan kitapların okutulduğunu öğrendim. Bir okul Müdürüne gittim, programın olabileceğini düşündüm. Okul Müdürü bana Din Kültürü programının var olduğunu söyledi. Hafta tatili olmasına rağmen beni arabasına alarak okulunu açtı ve bana program olarak T.C. okullarında okutuluna ve Talim Terbiye Kurulundan geçmiş Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarını gösterdi. Kendisine; bu kitabın konularının bitirilmesi için bizim okullarda öğretmenler iki saatin yeterli olmadığından şikayet ederler. Sizler bu kitabı haftada birsaatte nasıl bitirebiliyorsunuz?" şeklinde yöneltmiş olduğum soruya "Ne yapalım, olduğu kadar oluyor. Tabi ki tam olduğunu söylemek mümkün değildir." şeklinde cevap verdi!...

İlkokullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin haftada 1 saat olduğu belirtilmişti. Halbuki Türkiye'de okutulan bu kitabın müfredatı, konuları haftada iki saat düşünülerek hazırlanmıştır.

Kıbrıs ortaokullarında da durum aynıdır. Haftada iki saat okutulması düşünülerek; programı hazırlanan bu kitaplar, Kıbrıs'ta aynen okutulmakta; fakat, haftada bir ders saati içinde okutulmaktadır. Bu durumda kitapların her üç sınıfta da bitirilebilmesi ve de arzu edilen seviyede yıllardır dini eğitim ve öğretim bakımından mahrum kalmış bir neslin çocuklarını yetiştirmede yeterli olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir.

Liselere gelince: Kıbrıs'ta Üniversitelere basamak teşkil eden liselerin sadece II. sınıflarında ve haftada 1 ders saati olarak din dersi okutulmaktadır. Ayrıca 27.02.1995 tarih ve E. 98/95 sayılı K.K.T. Cumhuriyeti M.E. ve Kültür Bakanlığının (Müsteşar Orgun OLAY imzalı) genelgeleriyle Lise ve dengi okullarda okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içinde olmak üzere "İnsan Hakları" dersi ve konusu ilave edilmiştir.

Bu durumda yukarıda bahsettiğimiz şekilde ilk ve ortaokullarda bu dersin programının bitirilmesi ve amacın gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Zira bu ders Türkiye'de Kredi sisteminde üç kredi yani I. Kredi 2, II. Kredi 2, III. kredi 2 olmak üzere toplam üç kredi ve altı saat-tir. Buna göre hazırlanmış dersin müfredatının Kıbrıs Liselerinde haftada yalnız II. sınıfta bir saat okutulmasıyla mümkün olmadığı açıktır.

Endüstri Meslek Liselerinde durum biraz farklıdır. Bu okulların tüm bölümlerinde I. II. III. sınıflarının her birinde Din Kültürü dersi haftada birer saat olarak okutulmaktadır.

Öğretmen yetiştiren "Öğretmen Koleji" ise Din Kültürü dersini önceki yıllarda ders çeşitleri arasına almış ve okutmakta iken, şimdi bu dersin zorunlu dersler arasında okutulmadığı listelerden anlaşılmıştır.

Dikkat çekici birhusus da, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin çok çeşitli olan seçmeli derslerin arasına bile alınmamış olmasıdır. Yani lise ve dengi okullarda okuyan bir öğrenci yüze yakın seçmeli dersten istediğini seçebilirken istese de Din Kültürü dersini seçme imkanına sahip bulunmadığı seçmeli ders listesinden anlaşılmaktadır.

Bu durumda; ders saati ve müfredat düşünülerek, 1800'lü yıllardan beri sürekli eğitim, öğretimden mahrum kalmış Kıbrıs Türkünün, bugün de din öğretim ve eğitiminden yeterli derecede istifade etme imkanına sahip bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Haziran 1994'te Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, halka açık olan bir açılış töreninde öğrencilerden birine "Besmele'nin" anlamını sormuş, cevap alamayınca toplumun içinde mikrofona, Başbakan'a dönerek "Önlem almalıyız sayın Başvekilim" diyerek, ikazda bulunduğu ve "öldükten sonra bizlere bu çocuklar bir fatiha okuyabilmeli" diyerek sözlerini bitirdiği basına kadar yansıyan haber olmuştur.

b- Kıbrıs Okullarında Din Dersi ve Ahlak Bilgisi

Dersini Okutan Öğretmenlerin Niteliği Konusu:

İlkokullarda Din Derslerini Kıbrıslı Türk Öğretmenler (sınıf öğretmenleri) okutmaktadır. İlkokul öğretmenlerinin üç yıllık öğretmen kolejinde mezun olduklarını düşünerek, Lise üstü üç yıllık Yüksek Öğrenim Kurumu olan bu okulun müfredatı içinde Din Dersinin durumunu incelemek gerekir. İki yıllık iken Öğretmen Kolejinde Din dersi haftada 1 saat okutulmaktayken, üç yıla çıkarılan öğrenim süresi içinde Din dersinin her sınıfta haftada birer saat zorunlu dersler arasına alınmış olduğu listelerden anlaşılmaktadır. Ancak, şu anda zorunlu ders olmaktan çıkarılmıştır. Bu durumda önceki mezun öğretmenler bu dersi öğrenim yıllarında okumuş, yeni mezunlar ise hiç okumamış olmaktadır.

Kıbrıs'ta öğretmen olan bir Kıbrıslının; ilkokuldan Yüksek okul bitimine kadar almış olduğu din kültürü dersinin genel durumu:

Eğitim süresi yıllık genel olarak 180 iş günü ve 36 hafta olarak planlanmaktadır. Bunun yaklaşık 6 haftasının yazılı, sözlü, öğrenci devamsızlığı, tatil vb. değerlendirilemediği bilinen bir gerçektir. Bu durumda bir öğretim yılını 30 hafta olarak düşünmek mümkündür. Buna göre Kıbrıslı bir öğretmenin ömrü boyu okuldan almış olabileceği din dersi saati aşağıdaki şekildedir:

SINIFLAR						
Okullar	I.	II.	III.	IV.	V.	Toplam
İlkokul	-	-	-	1	1	
			(30x1) +	(30x1)		= 60 ders saati
Ortaokul	1	1	1	(30x1x3)		= 90 ders saati
Düz Lise	-	1	-	-	(30x1)	= 30 ders saati
Not: Meslek Liselerinin her sınıfında birer saattir.						
Öğretmen						
Koleji	1	1	1	(30x1x3)		= 90 ders saati
GENEL TOPLAM						= 270 ders saati

270 ders saati, zaman dilimi olarak 180 saat'e eşittir. en toleranslı olarak düşünüldüğünde ve en çok itina gösterilerek bu dersin öğrenci, ve öğretmen tarafından en üst düzeyde amacına uygun olması için gayret gösterildiği kabul edilse bile; Kıbrıs'ta öğrenimini tamamlamış olan bir öğretmenin ilkokul dahil ömründe okumuş olabileceği ders saati azami 270 ders saatidir. Bu dersin 40 dakika olduğu hesabı ile toplam 180 saattir.

1983 yılından önce Din Dersleri Ortaokul ve Liselerde zorunlu dersler arasında değildi. Aksine öğretmen yetiştiren Yüksek Okul (Öğretmen Koleji) da ve ilkokullarda zorunlu idi. Şimdi ise Ortaokul ve Liselerde az olmakla beraber zorunlu dersler arasına alınmış fakat; Öğretmen Kolejinde Din Dersi zorunlu dersler arasından çıkarılmıştır. 1983 öncesi dersin okullarda zorunlu olup olmadığı göz önüne alınınca bir ilkokul öğretmeni Kıbrıs'ta:

Ortaokul ve Lisede zorunlu olmadığı dönemde

İlkokul:	30+30= 60 ders saati
Öğretmen Koleji: (iki yıllık)	30+30= 60 ders saati
(üç yıllık)	30x3= 90 ders saati

Eğer öğretmen iki yıllık mezun ise 120 ders saati öğrenimi boyunca bu dersi okumuş olmaktadır O da zaman dilimi olarak 80 saatin karşılığıdır. Öğretmen 4 yıllık mezun ise öğrenimi boyunca 150 ders saati bu dersi okumuş olmaktadır ki; zaman dilimi olarak 100 saat bu dersi okumuş olmaktadır.

Yeni yetişen öğretmenlerin öğretmen Kolejinde bu dersi okumadıkları hesap edilirse ilk, orta ve Lise yıllarında okumuş olabileceği din dersi toplamı şöyle olmaktadır.

İlkokullarda 60, ortaokulda 90, Lisede ise 30 ders saati toplam 180 ders saatidir ki; zaman dilimi olarak 120 saattir.

Böylece Kıbrıs'ta yetişen bir öğretmen sınıfında din dersi okutmakta olduğu bu dersi kendisi ömründe zorunlu olarak aşağıdaki saatlerden biri kadar okuma imkanına sahip bulunmaktadır.

I. Alternatif : 270 ders saati, zaman olarak 180 saat

II. Alternatif : 120 ders saati, zaman olarak 80 saat

III. Alternatif : 150 ders saati, zaman olarak 100 saat

Ortaokullarda din dersi ekseriyetle İlahiyat Fakültesi mezunu olmayan branş dışı öğretmenler tarafından okutulmaktadır. Ancak, Türkiye'den Ada'ya giden din görevlilerinden bazıları Ortaokullarda din dersi okutmaktadırlar. 1994 yılında 52 din görevlisi olduğu ve bunlardan yalnız 26'sının din derslerine dışardan ücretle girdikleri din görevlileri yöneticisi tarafından ifade edilmiştir. 1992 yılında ise din görevlileri yöneticiliğinin birifing dosya raporunda 25 görevli ortaokullarda din derslerine dışarıdan ücretle girdiği anlaşılmaktadır. "Din görevlilerinden neden tamamı derse girmiyor?" sorusuna aldığım cevap, "okul yöneticileri ve diğer yetkililer bu dersin bizim tarafımızdan okutulmasına sıcak bakmıyorlar." şeklinde olmuştur.

Ortaokullarda Din Derslerine genellikle Türkçe, Tarih, Matematik, Müzik, Beden Eğitimi gibi branş dışı öğretmenlerin okutmakta olduğu görülmüştür.

Liselerde ise durum daha değişiktir. Düz Liselerin yalnız II. sınıfında ve haftada 1 saat okutulan din dersi, Kıbrıs'ta bulunan İlahiyat Fakültesi mezunu Din görevlilerine Kanuni bir yaptırım olmamakla beraber, bir prensip olarak okutturulmaktadır. Bu bir prensip kararıdır. Liselerde ise genel olarak Felsefe, Edebiyat, Psikoloji vb. branşlardaki Öğretmenler bu dersi okutmaktadır. Velilerin aşırı isteklerine rağmen din dersi için branş öğretmeni te'mini yoluna gidilmediği anlaşılmaktadır. Bu dersi okutan branş dışı öğretmenlerin ekseriyetinin din dersi ders saatin-

de, matematik, yabancı dil, felsefe gibi derslere ait konuları işledikleri şikayeti yaygındır.

Anketimizin 30. sorusu: Kıbrıs Türk okullarında Din Kültürü Dersinin İlahiyat Fakültesi mezunu branş öğretmenleri tarafından okutulmasının gerekli olup, olmadığı sorusuydu. Bu soruya verilen cevapta:

a) Kesinlikle evet diyenler % 67.80

b) Hayır gerekmez diyenler % 05.12

c) Olsada olur. Ama branş dışı öğretmenler tarafından okutulması da yeterlidir diyenler % 17.50'dir.

Bu soruya % 09.15 cevap vermemiştir. Bu soruya cevap verenlerin mesleki durumlarına göre tasnif edildiğinde ilgi çekici bir durum ortaya çıkmaktadır. Din Dersinin branş dışı öğretmenler tarafından okutulmasını isteyenlerin meslekleri; öğretmen, emekli öğretmen ve siyasetçi, "hayır din derslerini branş öğretmenlerinin okutması gerekmez" diyenlerinde yine sadece öğretmenler ve siyasetçiler olduğu anketlerden anlaşılmıştır. Diğer tahsil ve meslek gruplarından oluşan % 70 oranındaki katılımcılar, bu dersin amacına ulaşabilmesi için kesinlikle branş öğretmenleri tarafından okutulmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Din Derslerinin branş dışı öğretmenler tarafından okutulmasını isteyenlerden yanımda anketi dolduranlarla yapmış olduğum söyleşilerde, bazen bu soruya açıklık getirmek istediklerini söyleyerek düşüncelerini almamı isteyenler olmuştur. İfadeleri genelde aynı doğrultuda "... din dersi öğretmenleri genelde şeriatçıdır, yobazdırlar, orta çağın özlemlerini çocuklarımıza aşılammaları için bu ders onlar tarafından okutulmamalıdır. Eğer okutulursa Kıbrıs'ta ayrımcılık başlar. Biz Kıbrıslı Türkler hep birbirimize benzeriz. Yaşantımız aynıdır. Din Dersi İlahiyat mezunları tarafından okutulursa ileride bölücülük başlar. Bu Kıbrıs Türkleri için büyük bir tehlikelidir. Görüyoruz. Zaten Türkiye'den gelen din görevlileri de halktan kopuk insanlardır..."

Din Dersi branş dışı öğretmenler tarafından okutulunca da öğretmenin anlayışına göre şekil aldığı ankete katılanların ve velilerin sözlerinden anlaşılmaktadır.

İsminin zikredilmesini istemeyen bir öğretmen, bir hatırasını anlattı:

"Okulumda bir öğrenci bana gelerek Din Dersinden sınavlarının olduğunu fakat hiç çalışmadığını, zayıf almaktan korktuğunu söyledi. Ders öğretmeni felsefe branşında olup, okulumuzda Din Derslerinede giriyordu. Öğrencime kağıdına Besmele'yi yaz, o bile puan getirir. Her Türk çocuğu müslümandır" Müslüman olmak bu dersten zayıf almamak için yeterlidir" dedim. Çocuk dediğimi aynen yapmış. Yazılı kâğıtlarını okuyan öğretmen çocuğu çağırması; bunu nasıl yaparsın? diye kızmış ve seni disipline vereceğim gibi sözlerle tepkisini göstermiş. Çocukta korkunca benim böyle yapmasını önerdiğimi söylemiş. Öğretmenler odasına gelerek tüm öğretmenler içinde bana "sen nasıl çocuğa Besmele yazdırırsın. Bu ders din dersi değil, Din Kültürü dersidir. Ben din dersi öğretmem. Öğrettirmem de. Bu ders sadece bir kültür olarak okunabilir. Besmele'nin yazılması bu dersi, din dersi olarak algılamaktır..." ve daha birçok isyankar sözler... arkadaşlar zorla yatıştırdı. İşte bizim okullarda din dersinin durumu budur."

Bu yalnızca bir örnektir. Liselerde din kültürü derslerinin branş öğretmenlerine okutturulmamasının amaçlarını yansıtmaları itibarıyla da önemlidir.

Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde birçok okulun haftalık ders programında din dersinin günün son saatlerine konduğunu, programlardan bazılarını inceleme sonunda görmüş bulunuyorum.

Netice olarak K.K.T.C. Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yüzyılı aşkın bir zamandır yeterli olmamıştır. Bu seyir bugün de aynen devam etmektedir.

Din Kültürü dersi olsun, başka bir ders olsun; amacına uygun verilebilmesi ve arzu edilen verimin alınabilmesi için, o dersin mutlaka özel eğitim almış, branş öğretmenleri tarafından okutulmasının gerekliliği eğitim uzmanlarının üzerinde ittifak ettikleri bir husustur.

Anketimizin 17. sorusu: Rum okullarında mı yoksa Türk okullarında mı dini bilgi daha itinalı verilmektedir?

- a) Türk okullarında daha itinalı diyenler % 05.80
- b) Rum okullarında daha itinalı diyenler % 50.15
- c) İkiside aynı fark yok diyenler –
- d) Bu soruyu cevapsız bırakanlar % 41.90

Soru 18: Kıbrıs Rum halkı mı daha çok dinine bağlı yoksa siz Türkler mi?

- a) Rumlar daha çok dinlerine bağlı diyenler % 70.58
- b) Türkler daha çok bağlı diyenler % 05.88
- c) Bu soruya cevap vermeyenler % 23.52

Yukarıdaki sorularla yaklaşık aynı amacı taşıyan ve aynı doğrultuda olan 19. soru: Rum çocukları mı yoksa siz Türkler'in çocukları mı daha dindar yetişiyor?

- a) Türk çocukları daha dindar yetişiyor diyenler % 02.94
- b) Rum çocukları daha dindar yetişiyor diyenler % 55.88
- c) Bilgim yok diyenler % 20.58
- d) Soruyu cevaplamıyanlar % 20.58

Bu sorulara verilen cevaplar, Kıbrıs Türk'ünün manevi yönden de Rumlardan geri kalmak istemediklerini, okullarında daha itinalı Din Öğretimi dersinin verilmediğini ve verilmesini istediklerini, din öğretim ve eğitiminin Milli Birlik ve bütünlük açısından büyük önem arz ettiği inancını göstermektedir. Çocuklarını da bu doğrultuda yeterli bulmadıkları, noksanlığının giderilmesini arzu ettikleri sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Kıbrıs Türk okullarında Din Kültürü dersi, branş öğretmeni olmayan öğretmenler tarafından okutulmaktadır. İlkokul öğretmenlerinin ise bu dersi arzu edilen seviyede öğrencilerine verebilecek kadar, kendileri okumadıkları için faydalı olabilmeleri mümkün görünmemektedir.

Kıbrıslı Türklerin % 80'inin üzerinde (Anket sonuçlarına göre) Okullarında Din Dersinin yetersiz olduğu ve bu dersin kesinlikle İlahiyat mezunu branş öğretmenleri tarafından okutulmasının gerekliliğine inanmaktadır.

Yine ankete katılanların ekserisi, Din Kültürü dersinin Milli Birlik ve beraberliğe katkısının büyük olacağına da inanmaktadır.

Ezeli rakipleri durumuna gelmiş bulunan Rumların dini eğitim ve öğretime kendilerinden daha çok önem verdiklerini, Rum çocuklarının Kıbrıs Türk çocuklarından daha dindar yetiştiklerini ifade ederek; kendi çocuklarının bu alanda da onlardan geri kalmamaları arzusu içinde oldukları anlaşılmaktadır. (Anket sonuçları)

Çok az bir azınlık ise; Din derslerinin iyi bir düzeye getirilmesinin sakıncaları olduğunu, Din derslerinin iyileştirilmesi ile Kıbrıs Türkleri arasında bölücülüğün ortaya çıkabileceğini, namaz, oruç, giyim vb. konularda halkın yaşam tarzının aynı olduğunu, din dersinin ve Din görevlilerinin faaliyetlerinin yükseltilmesiyle halk arasında ayrımlar olabileceğini, en kötüsünün de "Şeriat" tehlikesinin doğabileceği endişelerini dile getirmişlerdir. İlerde bu görüşlere ayrıca yer verilecektir. Bir kaç katılımcı da din derslerinin iyileştirilmesinin yanlış olacağını, Atatürk ilkelerinin çiğnenmesini, Laikliğin tehlikeye girmesini, herkesin çarşaf-la gezmesi vb. demek olduğunu bu nedenle buna karşı olduğunu, ifade etmişlerdir (x).

Bugün Kıbrıs yönetici ve siyasilerinin çoğunluğu; dini eğitim ve öğretim konusunda iyileştirilme yapılmasına karşıdırlar. 1900'lü yıllarda Türkçe konuşmayı unutup hristiyanlığı din olarak kabul eden Türklerin bu hali; yine yöneticilerinde ilgisizliğinden kaynaklanıyordu. Aynı ilgisizlik; bugünün yöneticilerinde de büyük ölçüde devam etmektedir.

Yüzyılı aşkın bir süredir bağımsızlık savaşı veren Kıbrıs Türkü'nün dini eğitim ve öğretime yeterli zaman ayırıp, ilgi gösteremediği bilinmektedir. 1974 sonrası uluslararası arenada siyasi varlığının kabul edil-

x) Anketimize söylemek istedikleriniz sorusuna verilen cevaplardan bir kısmı.

mesine gayret sarfederken, ekonomik sorunlarıyla da mücadele etmektedirler. Buna rağmen en azından kendi okullarının plan ve programını kendisi yapmakta, istediği dersi istediği oranda okullarında okutturabilmektedir. Bunun için İngiliz Validen izin alma, Rumların baskısından çekinme durumları kalmamıştır.

Kıbrıs'ta Kuran Kursu adıyla kurs düzenlemek yasaktır. Ancak Dini Bilgiler Kursu Müftülük iznine tabi olarak açılabilir. K.K.T.C.'de sadece Gazi Magosa'da izinli olarak ilkokul üstü çocuklar için "Dini Bilgiler" kursu Türk İslâm Cemiyeti tarafından açılmıştır. Yetkililerle temasa geçerek bu kurs binasını ziyaret ettim ve bir gece misafirleri oldum. Bina normal öğrenim zamanlarında Yüksek Öğrenim öğrencilerine yurt olarak hizmet veriyor. Yaz aylarında da ilkokulu bitirmiş olanlara dini bilgiler kursunun verilmesi için hizmet etmektedir.

Burada İlahiyat Fakültesi mezunu bir öğretmen ve İmam Hatip Lisesi Mezunu bir yardımcı öğretmen var. Ücretlerini cemiyet karşılamaya çalışırken yurdun işletme masrafları yine halkın yardımıyla karşılanmaktadır. 80 civarında geçici kurs öğrencisinden sadece bir tanesinin Kıbrıslı yerli aileden, diğerlerinin ise Türkiye'den 1974 barış hareketi sonrası göç eden ailelerin çocukları olduğunu öğretmen ve yöneticilerden öğrendim.

Camilerde din görevlileri tarafından Türkiye'de olduğu gibi 1979'dan beri yaz kurslarına izin verilmiş, ancak bunlara halkın fazla rağbet göstermediği, sadece Türkiye'den gelen göçmenlerin çocuklarından şehirlerde bazı camilerde 3 ya da 4 öğrenci devam etmekte. Köylerde bu sayının birkaç fazlası olabildiği din görevlilerince söylenmiştir.

Kıbrıs gençleri arasında İlahiyat eğitime ilgi ve yetkililerin yönlendirmesi de yok denilebilir. Bu kanaata bizi şu bilgi iletti. Birincisi K.K.T. Cumhuriyeti M.E. ve Kültür Bakanlığı Müsteşarını ziyaretim sırasında yurt dışında İlahiyat tahsili yapan (1994 itibarıyla) öğrencilerinin bulunmadığını söylemiştir. (İkincisi de 1987-1988 yılında Türkiye'de

yüksek öğrenim yapan 1596 Kıbrıs'lı öğrenciden bir tane dahi İlahiyat Fakültelerinde bulunmamasıdır (1).

Yapmış olduğum inceleme ve anket sonuçları dışında şunu söylemem mümkündür; Kıbrıs Türkleri yüzyılı aşkın zamandır din eğitim ve öğretimden mahrum kılınmıştır. Dini bilgilerini önceki nesil yeterince alamamıştır. Yaşayan neslin de (genel olarak) dini bilgileri oldukça yetersizdir. Yaşayan neslin örgün eğitim dışında bu eksikliğini giderme şansı da yok denecek kadar azdır.

Kıbrıs Türkü bu eksikliğin farkındadır. Bu dini bilgilerin örgün eğitim içinde çocuklarına gereği gibi verilmesini şiddetle arzulamaktadır. Buna rağmen yönetimin halka rağmen, bu konuda gerekli plan, programı hazırlayıp uygulamaya koymaktan özellikle kaçınmakta olduğunu tesbit etmiş bulunuyorum.

Yetişkin halk, yaygın eğitim yoluyla da kendi eksiklerinin telafisi arzusundadır.

Ancak yönetimin bir kesiminin ve bazı aydınların birlik ve bareberliği bozacağı endişesiyle, din öğretiminin iyileştirilmesi ve bu dersin branş öğretmenleri tarafından okutulmasının faydasından çok zararlı olacağı düşüncesini taşıdıklarına dair tesbitimi belirtmiştim. Bu düşünceye sahip olanların bir kısmı, dine karşı oluşlarından, bir kısmı da İslâm dinini iyi bilmeyip din hakkında yanlış kanaatler edinmiş olmalarındandır. Netice olarak; her iki gurubun etkin güçleri birleşmekte ve halkın dini, buna bağlı olarak ta milli geleceği güvensiz bir ortama doğru sürüklenmeye devam etmektedir.

Yönetimde bulunan siyasîlerle bürokratlardan dindarlığa karşı olmalarıyla ilgili tavırları iki sebepten olabilir. Birincisi dinî konuda yeterli bilgi sahibi değildirler. Kendine zamanla verilmemiş olan dini bilgi, sevgi, ibadet alışkanlığı eksikliğini, eksiklik olarak hissetmiyor olabilir. Yine de müslümanlığa karşı değildir. İkincisi, dini konularda bu alanın uzmanı

1) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.429.

olmayanlar tarafından yazılıp çizilenlerle tefsir ve yorumlar ve gösterilen etkinliklerden olumsuz etkilenmiş olabilirler.

Din eğitimi ve diğer dini branşlarda uzmanlaşmış bilim adamları (İlahiyat Fakülteleri) dışında bu konuya el atılmasının; ya da kendi haline bırakılmasının kötü sonuçları, gelecekte tezahur edebilir.

Dini öğretim ve eğitime karşı tavır gösterme eğilimindeki çok az olan gurubun Yahova Şahitleri, Bahailer, Hristiyanlar tarafından da destek görebilmeleri mümkündür. Müslüman Türklere karşı geliştirilmiş oldukları "KIBRISLILIK" fikrinin yayılması gayreti içindedirler. Kıbrıslılık fikrini savunanlar, Türk ve rum kardeşliğini savunduklarını, bu nedenle Ada da bulunan tüm yabancıların Adayı terk etmesi gerektiğini söylemektedirler.

Bu anlayışa göre; Kıbrıs'ta masum Türk insanının kanının akıtılmasına mani olan Türk askeri de yabancı güçtür, Ada'yı terk etmelidir!.. Komünist Akel Partesi (Rumların örgütü) bu görüşleriyle yıllardır faaliyet göstermiş. Türk kesiminde de bu fikri savunanlar olmuştur. Ancak Rumların Akel'i Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak'ı için yapılan ayaklanmaları desteklemiştir (1).

Türkler Müslümandır. Dinlerini öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Ancak, Din'e karşı olan Kıbrıslılık fikrinin Türk temsilcilerinin (savunucuları) sayıları çok çok az olmasına rağmen; örgütlü ve öğrenim düzeylerinin yüksek olması, bulundukları mevkileri de çok iyi değerlendirerek halkın ihtiyaç ve isteklerine direnen tavırlarıyla, Dini Eğitim ve öğretim konusunda ihmalin sürmesine sebep olmaktadır. Bu fikri benimsemiş çok sayıda yönetici ve siyasiler de; bu konuda ilgisizliklerini sürdürmektedirler. İlgi duyanların sayısı ve yaptırım güçleri yeterli olmamaktadır.

1) D. Harman, Bağımsızlık Kavgamız ve Mandacılar, s.4.

2. BÖLÜM

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDA DİNİ HAYAT

A- HALKIN DİNİ YAŞANTISI:

Kıbrıs Türk Halkı, günümüzdeki mevcut ulaşım ve iletişim araçlarının olmadığı dönemlerde Anavatan ile sıkı bir bağlantı içinde olamamıştır. 1878 öncesi Osmanlı yönetimi döneminde bile ulaşım engelinin getirdiği mahrumiyetleri yaşamıştır.

1878 sonrası İngiliz döneminin baskıları, Rumların taşkınlıkları, ve Osmanlının idari, siyasi ve ekonomik güçsüzlüğü, zaman içinde bu kopukluğun boyutlarını büyötmüştür.

Böyle bir ortamda Kıbrıs Türk'ü, 1878 öncesi ekonomik zorluklara, 1878 sonrası İngiliz ve Rum baskılarına karşı var olma mücadelesi vermiştir. Gerek Osmanlı ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'ı hiçbir zaman unutmamış, Kıbrıs Türklerini bir öz evlat gibi koruyup kollama, destek olma gayreti göstermiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun altın devri kapanmış, şartların getirdiği zorunluklarla Kıbrıslı Türkleri, öz evlatlarını, İngilizlerin insafına terketme çaresizliğini yaşamıştır.

T.C. Devleti ise; 1. Dünya savaşının yaralarını sarabilme, dünya konjektöründe varlığını kabul ettirebilme mücadelesi içine girmiştir. Bu nedenle; Kıbrıs Türklerinin sorunlarıyla ilgilenişi arzu edilen düzeyde olmamıştır.

Türkiye ve Kıbrıs Türkleri bu şartlar altında ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlar bakımından birbirinden zaman zaman kopuk yaşamıştır.

Kıbrıs Türklerinin dini yaşantısı da bu iletişim kopukluğundan etkilenmiştir. Biz Kıbrıslı Türklerin dini yaşantısını incelerken bugünü baz almanın eksik olacağını düşündük. Bu nedenle konuyu tarihi süreç çerçevesinde incelemek, araştırmak, elde edilen verileri bütünlüğü içerisinde değerlendirerek; bugünkü Kıbrıs Türkünün dini hayatına ilişkin objektif değerlendirmeler yapmanın en doğru yol olacağını düşündük.

1960 Öncesi Durum: Osmanlı döneminde özel vakıfların küçümsenemeyecek oranda (zorunlu olmamakla beraber) okullaşmayı gerçekleştirdiği 1. Bölümde açıklanmıştı. Ancak Kıbrıs'ta yüksek öğrenim veren bir öğrenim kurumu açılmamıştır.

Kıbrıs Türklerinin 1860 öncesi okullarında eğitim ve öğretimin ders olarak belli bir programa bağlanmaması, öğretmenlerin nitelik bakımından arzu edilen seviyede bulunmaması, dini eğitim ve öğretimin ağırlıklı olmasına rağmen; eğitimin zorunlu olmaması, bu nedenle yaygınlaştırılmamış olmasının da etkisiyle Kıbrıs halkı, dini yönden gerek bilgi, gerekse yaşam olarak iyi denecek seviyeye gelememiştir.

1839 sonrası Osmanlı devletinin çeşitli kurumlarında yapılan ıslahatlar, Kıbrıs'a 15-20 yıl sonraları yansıyabilmiştir. Bu ıslahatlar içinde olan eğitim alanındaki yenilikler Kıbrıs'a 1840 ve 1860 yıllarına doğru ancak yansıyabilmiştir. Zaten bu yıllar Kıbrıslı Hristiyan Rumların Türklere karşı nüfus ve ekonomik bakımdan üstünlük sağladığı yıllardır. Yunanistan ile organik bağ içinde olma arzularını bu yıllarda açığa vurma, yüksek sesle söyleyebilme bu amaçla örgüt kurabilme cesaretlerini isyan ve kışkırtmalarla zaman zaman ortaya koyabilmekteydiler.

Bu dönem, Osmanlı'nın kendi iç karışıklıkları, idari ve ekonomik sıkıntılarından dolayı Kıbrıs ile en az ilgilenemediği dönemdir.

Kıbrıs'ta Müslüman Türkler, sahipsizliğin, yalnızlığın ve ümitsizliğin acılarını her geçen gün daha fazla hissetmeye başlar. Ekonomik açıdan örgütlü Rumlarla rekabet edemez hale gelir. Geçim derdi hemen her Kıbrıslı Türk'ü kışkırtmaya almıştır. Böyle bir ortamda devletin fazlaca ilgi gösterip yardım yapamadığı okulunda eğitim ve öğretim ortamının nasıl olabileceğini tahmin etmek güç değildir. Yine halkın dini yaşamını doğrudan etkileyen eğitimin bu olumsuz yanı; halkın dini yaşamını da aynı oranda olumsuz etkilemiştir.

Dün, önceki gün, hatta bugün dahi, Kıbrıs Türk toplumu ihmaller sonucu manevi yönden zayıflamıştır. Bundan da Bahailer, Yehova şehitleri, Hristiyan Misyonerler... vb. akımlar istifade ederek Kıbrıs Türkleri arasından sayıları az da olsa taraftar bulabilmiştir.

Sayıları az olmakla beraber, etkinliklerinin sayılarına oranla çok yüksek olduğunu tahmin etmek, yapılan incelemelerden sonra pek zor olmamaktadır.

Gelen her yeni yıl, geçen yılların özlemini çektirmiştir. Kıbrıs Türkünün, bu olumsuzluk ve çaresizliklerinden Hristiyan misyonerler, en iyi ve üst düzeyde istifade etmeyi başarmışlardır.

"Bir yandan İngiliz Misyoner faaliyetleri, diğer yandan İngiliz desteğindeki Rum Ortadoks Kilisesi, çeşitli yollarla Kıbrıs Türklerini adeta eritmeye çalışmışlardır. Anavatandan kopmuş olmanın verdiği manevi çöküntünün hissedilmeye başlaması ve Rumların bunu kullanarak merkezle bağlantısı pek olmayan köylerde; sürdürdükleri asimilasyon politikası sebebiyle bir çok Türk Hristiyanlaştırılmıştır. Aslında bu faaliyet bir asimilasyondan daha çok kültürlemedir, yani kültür emperyalizmidir (1). Kıbrıs'a İngilizlerin girişi ve idari kuruluş icabı Rumlara yüksek memuriyetlerin verilmesi, Ada'da Türklerin hayatını gittikçe zorlaştırıyor ve geçimlerini sağlamak için ellerinde bulunan araziyi satmak zorunda kalıyorlardı. Beri taraftan Kilise Türklerin arazi emlakının alınmasını teşvik ediyor ve "Terazinin bir kefesine altını öteki kefesine Türk'ün toprağını koyunu altın ağır gelse dahi altını verip toprağı alınız, çünkü Türkleri adadan çıkarmanın tek yolu budur" gibi telkinlerde bulunuyodu. Rumların lehinde, Ada'da gelişmelerden faydalanmak için Yunanistan'dan göçler de yapıldı. Öte yandan İngiliz idaresinin kuruluşu sırasında memuriyetlerini kaybeden Türkler, İstanbul'a dönmek zorunda kaldılar. Ada'da yaşayan iki cemaat nüfusunda gelişen bu dengesizliğe İngilizler mani olmamıştır. İngilizler bu davranışları ile galiba Ada Türklerinin hükümet idaresindeki rollerini azaltarak Kıbrıs'tan Osmanlı nüfusunu kaldırmak istiyorlardı. Aynı zamanda da kendilerini sık sık rahatsız eden Rumlara önemli makamları vererek idari mekanizmayı kolaylaştırmayı düşünüyorlardı (2).

1) Elmaziye Töre, Kıbrıs Türk Alt Kültüründe İnanç Kurumu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.3.

2) N. Ziya, Kıbrıs'ın, s.129.

Mehmet Raci Efendi Luricina (Akıncılar) ilkokulu ve Rüştüyesinde Öğretmen iken köy papazı Boba Haralamboş, Mihayilidis, 24 Eylül 1924'te bahçesnide yatarken öldürülmüştür. Papazın öldürülmesi olayında, köylüleri Hristiyan yapmaya çalışmasının etkisi vardı... (1)

Kıbrıs Türkünün manevi yönden zayıflamasına ve buna etki eden sebeplere bir kaç örnek:

Parasal Sorunlar: Türk ve Rum toplumlarının ayrı eğitim kurumlarına sahip olmaları büyük bir avantaj olarak kabul edilmekle birlikte Türk halkının, kendi okullarını yürütecek parasal gücü olmaması; Kıbrıs Türk eğitiminin sürekli olarak gerilemesine yolaçtı. Oysa Türklerin çok zengin Evkaf malları vardı ve bunların sadece din ve eğitim kurumlarının emrinde olması beklenirken, yeteneksiz ellerde hem okullar hem de camiler günden güne çökmekte idi (2).

Öğretmen Hilmi Damdelen, konuyla ilgili şunları anlatmaktadır: Bu yıllarda köylümüzün geçim durumu çok kötü idi. Köyün tek gelir kaynağı rençberliktir; Köylü dışarda çalışmazdı, iş yoktu. Sadece boş zamanlarında gene kendisi için çalı toplayanlar vardı; o zaman çalı tek yakacaktı. bir de Karatepe denen yerden mermer çıkarıp satan 5-6 kişi vardı.

Üst üste kuraklık olduğu yıllar köylü için felaketti. O zamanlar kooperatif yoktu. Köylünün hepsi Rum tüccarlara borçlu idi. Köylü tüccardan çeker, çeker; en sonunda tüccar kestiği fiyattan köylünün ürününü elinden alırdı. Bu şekilde malını kaybeden köylü az değildi. Hasan Fahri'nin kızı Bahire Hanım köylü olmadığı halde köyümüzde geniş arazi sahibi olmasının nedeni buydu (3).

Mehmet Zihni Eflendi 1911 yılında ekonomisi ve nüfus yoğunluğu Türklerin elinde ola Poli'nin 11 yıl sonra nasıl Rumların eline geçtiğini şöyle anlatıyor: Poli'yi 1911'de ziyaret ettiğimde nüfusu ve ekonomisi Türklerde idi, 1922'de oraya geldiğinde aksini buldum. Nedenini sordum.

1) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.420.

2) A. Nesim, a.g.e., ys.13-14.

3) A. Nesim, a.g.e., s. 255.

Poli'de "Poli çiftliği" adında büyük bir çiftlik Hirsofu deresi suları ile sulanır, mahsuldar bir arazi vardır. Bu çiftlik vaktiyle İstanbul'da oturan bir beye aitti. Çiftliğin idaresini Malatya'daki Müftüzadelere bırakmıştı. Kötü idarelerinden varidat sağlamadıkları gibi maliyetlerini de "bey" ödemeye mecbur kalırdı. Bu cihetle çiftliği Ahilleya adında bir Rum'a sattı. Bir müddet sonra Rum öldü. Ancak borçlu olduğu için mahkeme idaresi malı değil parasını kontrol ettiği için, çiftlik paraya çevrilmek istendi. Rum kilisesi civar köylerde 12 Rum ailesini birleştirerek çiftliği aldı ve onlara verdi. Bu surette 12 Rum ailesi Poli'ye yerleştiler. Sonra az zaman içinde tutundular ve çoğunluk hem nüfus hem de ekonomi yönünden Rumlara geçti.

Kıbrıs'taki iki defa kıtlık oldu. Birinci 1900 yılındaydı, ben 5-6 yaşındaydım ve o zaman Karpaz'daydık. Kaleburnu halkı ve daha pek çok köy göç etmişti. Dağlara çekilmişlerdi, Gönendere'ye kadar gelmişlerdi. O zaman Avusturalya'dan un gelirdi, ama torbası 18 şilindi. Herkes alamazdı. Herkes tüccara borçlandı, faizler çok yüksekti. Köylü borçlarını ödeyemedi. Malını elden çıkardı. Tüccarlar köylere el koydu. Ta ki 1935'te köy borçları kanunu çıkana kadar bu böyle devam etti. Bu kanun borcu az olanların borçlarını bağışladı, çok olanlara da ödeyebilecekleri kadar bıraktı. Size Mandirga köyünü örnek vereyim. Bu köyün malını 3/6'sı Gostanti Gitriyodi'nindi, değirmenlikli Gaotonti'nin. Mandirga, köylülerini günde 3 kuruşa çalıştırır, onlara günde yarmışar Gafgalla ve soğan yedirirdi. Böylece bütün merayı temizletti. O zaman muhtardan bir malın bilanıza (yani kavgasız) kendisinin olduğunu ve orman arazisi haricinde olduğunu gösteren bir kağıt alan, tapuda, malı üstüne koçan ettirirdi. Gitriyodi bu şeklide köyün malına hep el koydu. Ölünce mal Baulo'ya kaldı. Baulo da ölmeden (çocuğu yoktu) kiliseye verdi. Böylece mal artık el değiştiremezdi. Köyün geriye kalan arazyisinin 2/6'sı Kaymakamların ve 1/6'sı köylülerin idi (1).

Baf kasabasıyla ilgili başka bir örnek:

1) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.172.

Baf kasabası nüfus itibariyle işgalde 1300 Türk ve 800 küsür Rumdan ibaretti. Belediye reisi'de Hasip beydi. Ama zamanla Türklerin göçmesi ve yerlerine dışardan ve köylü Rum göçmenlerinin gelip kasabaya yerleşmesiyle nüfus üstünlüğü Rumlara geçti. 1920'de Maarif Kanunu değişti ve Muallimlerin tayinini Hükümet Maarif Dairesi'ne verdi. Ancak Maarif Vergisi Türklerin emlaki üzerinden tahsil edilecek Rumlarınki de Rumların emlaki üzerinden toplanacaktı. O zaman Türklerin ne kadar, Rumların ne kadar Kıbrıs'ta malı olduğunu ayırmak lazım geldi ve esefle söyleyeyim ki işgalde Kıbrıs'taki Türklerin malı % 82 iken 1920'de Maarif Kanunu tahtında tapulu malı % 18'e düştü. Bu nisbet üzerine Rum muallimlerinin maaşı arasında büyük bir fark oldu.

Kasaba günden güne yıkılmak üzereydi. Bunun sebebi de Türklere karşı tanınan Hakkı Hıyar kullanılarak Baftan 27 Türk ailesi o zaman göçüp Türkiye'ye gitmişlerdi. 1927'den 1937'ye kadar bu göç sürüp gitti (1).

Bu şartlar altında Türk köylüsünün camisiz, imamsız ve mektepsiz kalarak Rum tesirinde kaldığını anlatan Hafız Cemal (D. 1874-Ö. 1982), Türkleri bu durumdan kurtarma gayreti gösterenlerin de olduğunu örnek vererek anlatmaktadır.

Kıbrıs Türk halkının ekonomik kalkınması için de büyük hizmetlerde bulunmuş olan Ziyai Efendi, 1901 yılında "Lefkoşe İslâm İttihar Bankası'nı" kurmuş ve uzun yıllar bu bankanın yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır. (Bu banka daha sonra Lefkoşa Türk bankası adını almıştır.) Bu sayede Kıbrıs Türk köylüsünün borçlu durumda olduğu 1925-1935 yılları arasında Türk mallarının satılarak Ruma geçmesini önleyen Ziyai Efendi de Lefkoşa-Girne bölgesinde büyük miktarda araziyi satın alarak, Türk mallarının Rumlara geçmesini engellemiştir.

Kıbrıs Türk köylüsünün o zamanki yaşamına da değinen Hafız Cemal, köylerde Türklerin Rumlardan daha az olduğunu; Rumca konuştuklarını, mektepsiz, imamsız, camisiz, hocasız kalan Türk köylerinin acınacak durumda olduklarını ve açığöz papazların etkisiyle bir kısmının

1) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.166-171.

Rumlaştığını anlatıyor. Osmanlı döneminde değil köylerde, kasabalarda bile zerre kadar maarife önem verilmediğinden 40 kadar köyün gelecekle-
rinin karanlık olduğunu söylüyor.

İşte bu esnada İstanbul'da Medrese eğitimi gören Hoca İbrahim Efendi'nin bir "Evliya" gibi yetiştiğini; Bafta büyük bir medrese kurarak ve camilerde köylerde vaazlar vererek halkı uyardığını ve uyandırdığını; köylere dağıtılan öğrencileri sayesinde köylünün Rum olmaktan kurtul-
duğunu anlatmaktadır (1).

Kaynaklara ve Kıbrıs Türkünün bugünkü duruma gelişi gözönünde alındığında sıkıntılara çözüm arayan Ziya Efendi ve İbrahim Efendi gibi insanların sayısı parmakla gösterilecek kadar az olduğu ortaya çıkmakta-
dır. Zira Kıbrıs Türkünün ekonomik ve sosyal çöküşü önlenememiştir.

Köylerde topraklarını kaybeden Türkler, Rumcayı konuşup Hristi-
yanlığı din olark seçecek kadar yalnızlık ve çaresizlik içine düşmüşlerdir. Girne Arşiv Daire Başkanı M. Haşim Altan'ın bana suretini (fotokopisini) vermiş olduğu bu belge üzücü, üzücü olduğu kadar da düşündürücüdür.

BELGE NO: 1

Bab-1 Fetva

Daire-i Meşihat-ı İslâmiye Mektubu Kalemi,

Sayı: 84

"Kıbrıs Adası Şer'îye Vekilliğine

Faziletli Efendim,

Kıbrıs Adası Köylerinde Yunan Rahibelerinin dolaşarak Müslüman halkı bozmaya (i'fale) çalışmakta olduklarından sözedilerek bahsi geçen Ada eşraf ve alimlerinden Mehmet Ziya Efendi'nin Ada halkına İslâm usul, örf ve adetlerini öğretmek üzere geçici vaiz ta'yinine dair Kıbrıs Müftüsü faziletli efendi tarafından gönderilen tezkireye leffen taraflarına

1) A. Nesim, Eğitim Güneşlerimiz, s.63-65-66.

gönderilmekle netice göz önüne alınarak keyfiyetin (istediğin) yerine getirilmesi, bu konudaki görüşün acilen bildirilmesi ve adı geçen tezkirenin iade olunması hususunda bu tezkire kaleme alındı (yazıldı).

12.Recep.1323

30.Ağustos.1321

Miladi/1905

Mühür

BELGE NO: 2

Bab-1 Fetva

Daire-i Meşihat-ı İslâmiye

Mektubu Kalemi

Sayı: 87

Kıbrıs Niyabet-i şer'iyesinde

Faziletli Efendim,

12.Recep.1323 tarihli yazıya ektir. Kıbrıs Ada'sında bulunan bazı Müslüman Köylerin tamamen, bazılarının da kısmen, içine düştükleri dalaleten söz ederek Ada Müslümanlarının (dalaletten) kurtuluşunun sağlanmasına dair misafir olarak Kıbrıs'ta bulunan İzmir'li Mustafa Şükrü imza ve mührüyle makam-ı celile-i sadaratpenahi'ye gönderilen yazı suretinin leffiyle ve Kıbrıs Müftüsünün iş'arlarıyla te'yid olan, içeriği çok üzücü ve gerekli önlemleri almayı gerekli görüldüğü beyanıyla durumun tetkik edilerek gereğinin ibnası (yapılması) Başbakanlık yazısıyla bildirilmiş ve mezkûr yazının bir sureti postalanarak gönderilmiş olmakla, mevcut durumun acilen ve açık bir şekilde bildirilmesi emriyle bu yazı kaleme alındı.

Şeyhu'l-İslâm

Mehmet Cemalettin

Mühürü

16.Recep.1323

03.Eylül.1321

Miladi/1905

Girne Milli Arşiv Dairesinde bulunan Osmanlıca belgeler okunmaya ve tercüme edilmeye muhtaçtır. Yeterli uzman elemanın bulunmadığı bu dairede yukarıda sadaret makamına yazılan yazıdaki isteğe binaen vaiz atanıp atanmadığına dair belgeler arşivlerde var mıdır şimdilik bilinmemektedir.

Belgeler, Kıbrıs Türklerinin dini eğitim ve öğretim bakımından son derece mağdur ve mahrum olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hıristiyan Papazlarının propagandalarıyla dinlerini değiştiren köylerin bulunduğu ileriki belgelerde yer almaktadır.

İstanbul'dan gönderilen 1 ve 2 nolu belgelerin Kıbrıs'tan İstanbul'a gönderilen bir istek ya da şikayet üzerine cevaben gönderildiği içeriğinden ve başlıkla mühürden anlaşılmaktadır.

Her iki belgede de Kıbrıs'ın vaiz isteğine olumlu yaklaşmıştır. Ancak, neticenin ve konunun araştırılarak istanbul'a bilgi verilmesi de istenmektedir. 3. Belge Kıbrıs'tan gönderilen cevap şeklindedir. Ancak 1905 yılında gönderilen 1. ve 2. belgeler cevap mıdır? Zira üçüncü belge 1911 yılında kaleme alınmıştır. 1. ve 2. belgeler İstanbul'dan Kıbrıs'a gönderilen cevap olduğuna göre, bu belgelerin yazılıp gönderilmesine sebep olan istek ya da durumu bildiren bir yazı (Belge) yazılmış olmalıdır.

11.Temmuz.1321 tarihli belge Kıbrıs'tan İstanbul'a verilmiş bir cevaptır. Ancak 30.Temmuz.1321 tarihli 1. belgeye ve 3.Eylül.1321 tarihli ek yazı olan 2. belgeye cevap olması mümkün görünmemektedir. Öyleyse Kıbrıs'ta Müslüman Türk halkının Hıristiyanlaştırma çabalarının önlenmesi için bizim elde edemediğimiz daha başka yazışmalar (Belgeler)'de mevcut olmalıdır.

Bu durumda şunu söylemek mümkündür: Kıbrıs Türk halkı 1800'lü yılların sonuna doğru ve 1900'lü yılların başlarına doğru dinlerini gereği gibi bilemeyecek kadar cahil durumdadır. Zira bir sonraki belge bu müslüman Türk'lerin bazı köylerde kısmen, bazılarında da tamamen Hıristiyanlaştıklarını göstermektedir.

Kayıt numarası öbürleri gibi belirsiz bulunan 3. belgenin yazarı da çok açık olarak bilinmemektedir. Bu belgenin kendisinden bilgi istenilen bir vaiz olma ihtimali (yazının içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla) büyüktür.

BELGE NO: 3

"Lefkoşe kazası hakkında malumatım gayet nakıs olduğundan yalnız" Kamboş, Cakkidira "Namında ki Köylerni teneffür ettiklerini haber aldım.

Magosa ve Girne kazalarının uzaklıkları sebebiyle ihtisarat-ı diniyelerinden (Dini isteklerinden, ihtiyaçlarından) söz etme imkanım yoktur. Mamafî Ada'da bulunan Müslümanların büyük bir kısmının Türkçe bilmeyip Rumca konuşmakta olduklarından ve Yunan vaizlerinin köyleri dolaşarak telkinde bulunduklarını ve İslâmların ise şimdiye kadar hiç bir hayırlı teşebbüste bulunmadıklarını ve bulunamayacaklarını arz etmek, gelecek için kâfidir sanırım.

Hükümetin resmi istatistiklerinden anlaşılaçağı üzere Ada'da 60.000 Müslüman mevcuttur, fakat korunmazlarsa Allah korusun İslam dininin tamamen yok olacağı muhakkaktır. Bu ise dinin koruyucusu, Velinimetimiz Halife hazretlerinin kesinlikle arzularına aykırı bir durum olduğundan, bir çare bulunur ümidiyle Azam-ı Esdikay-ı vüzerasına arz-ı hal etmeyi (bildirmeyi) kulluk görevi olarak sayarım. Ve daha fazla bilgi istenirse sorumluluk kendisine ait olan kişilerden başka.... veyahut tapu dairesniden incelenirse alınacak cevaplar daha çok üzücü olacağını te'min ederek arz eylerim ol babda.

11.Temmuz.1321

Miladi: 1905/1906

3. Belgenin arka sayfasında ise "varaka suretidir." ifadesiyle başlık atılmış ve aşağıdaki bilgiler verilmiştir.

"Kıbrıs Ada'sında Müslümanların ileri gelenlerinin gaflet ve kayıtsızlıkları ve Hristiyanların gayretli teşebbüsleri neticesi çeşitli yerlerde bulunan Müslüman halkın bazılarının hristiyanlaştırılmakta olduğuna dikkat çekerek ve diyaneti üst düzeyde sevmekten, arz olunarak lütfen cetvele bakılmasını ıstırham ederim.

MEYMASON Kazasında Ahalisi Tamamen Hristiyan Olan Köyler:

Korfi, Lanya, LAya Andihona, Monağrul, Dore (There) Menagri, Trimiklerini, Limnad. Leymason Kazasında ahalisi kısmen Hristiyanlaşan Köyler: Yukarı Civaya, Fasule.

Tuzla Kasasında Ahalisi Tamamen Hristiyan olan Köyler:

Vavla, Laba, Appos, Siraciya, Anylisiya,, Vavacciniya, İpsema-Dizmeno.

Baf Kazasında Ahalisi Tamamen Hristiyan Olan Köyler:

Peya, Psahi (İpsahi)

Baf Kazasında Ahalisi Kısmen Hristiyan Olan Köyler:

Milya, Hiriniya, Yeroşibu, Ayvarvara, Girit Marot, Aya Merkur (1).

Bu belge, Ada halkının sadece dinini kaybetmediğini aynı zamanda Türkçe konuşmayacak kadar da dillerini kaybettiklerini göstermektedir. Müslüman Yöneticilerin bu duruma engel olamadıklarını belirten yazı, bu konuda hayırlı bir teşebbüste de bulunmayacaklarını da ifade etmektedir.

Bu ifade, Kıbrıs'ta ki idarecilerin bu duruma kayıtsız kalacak kadar dinden uzak veya İngilizler'in yoğun baskısının bulunduğunu düşündürmektedir ki; ikinci durumun doğru olması akla daha yakın olanıdır. Çünkü İngiliz yönetiminin Kıbrıslı Müslüman Türkleri her yönüyle çok mağdur ettiğini ilgili başlık altında kaynaklara dayanarak belirlemeye çalışmıştık.

1) Belge Nu: 3.

Kıbrıs'ın Müslüman halkını bilgilendirecek kadar yeterli elemanın olmadığı, elemanların ulaşımının kolay olmadığı uzak köy ve meskun mahallelere ulaşarak tebliğin finansmanını sağlayacak ekonomik güçlerinin bulunmadığı da bilinen etkenler arasındadır.

Rumlarla karışık olarak yaşayan Türklerin azınlık oldukları köylerde çocuklarının kendi okulları olmadığı için Rum Okullarına göndermeleri ve benzer sebeplerle dil konusunda etkilenme olduğu muhakkaktır. Ancak tüm bunlara rağmen bazı köylerin kısmen bazılarının da tamamen Hristiyanlığı seçmesi kısa zaman içerisinde olabilecek bir durum değildir. Buradan hareketle Kıbrıs Türk halkı daha önceki zamanlardan beri dini eğitimi, genel eğitim ve öğretimi, camisi, örf ve adetleri bakımından uzun zaman öncesinden ihmal edilmiştir. Bu ihmalin sonuçları ise açık olarak din değiştirme, dini inanç ve ibadetlere ilgisiz kalma şeklinde cereyan etmiş; aynı ilgi zayıflığı ve ihmallerle bugüne kadar gelmiştir. Halen de bu ilgisizliğin devam ettiğini söylemek mümkündür.

Kültürlü bir insanın vaazla, telkinle toplum olarak, sahip olduğu inanç ve düşüncelerden (yanlış bir düşünce de olsa) kısa zamanda ve basit sebeplerle dönmesi mümkün olmayacak kadar zordur.

"Çaresizlik ve ilgisizlik müslüman toplumu kısmen Hristiyanlaşmaya kadar götürmüştür. Bu sayı -köy olarak- bazılarına göre 40, bazılarına göre ise 45'tir." (2)

Kıbrıslı Müslüman alimlerden Mehmet Efendi'nin Huzur-u Aliye yazmış olduğu arz-ı hale ve isteğine ait yazıda da hristiyanlaşan köyleri sıralanmakta fakat, bu köylerin bir önceki belgede olduğu gibi bağlı oldukları ilçeler şeklinde sıralama yapmadan verilmektedir.

2) K. Adalı, Dağarcık, s.8.

BELGE NO: 4

"Huzur-u Alilerine

Ahali-i İslâmiyesi tamamen Hristiyanlaşan köyler:

Konfi, Lanya, Ayandihana, Mongarul, Doro, Managri, Tirimiklini, Limnad, Vavla, Laya, Ayos, Angilisya, Vavacciniya.

Ahalisi Kısmen Hristiyanlaşan Köyler:

Milya, Hiriniya, Psahi, Yukarı Civiya, Ayatotoro, Girit Marot, Aya Merkur, Pusula.

Kıbrıs Adası Müslümanlarının çoğunluğu, eğitim nimetinden mahrum., bahusus merkezden uzak olanlar ise, Osmanlıcayı (Türkçeyi) da konuşmaktan acizdir.

Bu acziyet ve mahrumiyetten istifadeyle gayretli Rahibler bir çok Müslümanların aldatılması ve mezheb (din) değiştirmeleri konusunda başarılı olmuşlardır!

Bugünkü günde dahi Ada üzerinde İslâmiyet ve Osmanlılığı az bilen ve muzır telkinat altında bulunan İslâmlarımız az değildir.

Arz olunan i'falatın önü alınmak için en seri çare daima devr-i Kur'an edebilecek, evsaf-ı matlubeyi haiz ve aynı zamanda cahil müslümanlara meramı anlatabilmesi için Yunancayı bilen iki gezici vaiz bulundurmadır.

Ada'da bu hizmete ehil yani dini ilimlerde büyük bilgisi olmakla beraber, fen ilimleri, akli ve nakli delillere sahip, bunlarla iknaya muktedir ve Yunanca'ya vakıf ancak Bafı Said Efendiyi gösterebilirim.

Efendi Hazretleri,

Hiç olmazsa en ziyade muhtaç olan Baf ve Leymason kazalarına şimdilik muma ileyh veyahut onun gibi bir zat ta'yin buyurulur ise; has-

bez'zaman ve'l mekan İslâmiyet ve Osmanlılığa büyük bir hizmet edilmiş olacağını arz ve delalet-i aliyelerine iltica eylerim. Ol babda irade, Efendim Hazretlerininindir.

Ed-dai

Mehmet Ziyai

22.Şubat.1326

Miladi: 1910-1911

Ulemeden Mehmet Ziyai Efendinin kaleme aldığı bu yazı 23.Şubat.1326 (1911-12) tarihinden yazıldığına göre problem bütün vehametiyile devam etmekte, konunun İstanbul Sadaret Makamına bildirilmiş olduğu ilk 1905 yılından 1911 yılına kadar çözümü için fazla bir şey yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır.

Zaten 1878'den İngiliz idaresine terkedilen Ada, 1914 yılında fiilen İngilizler tarafından ilhak edilmişti. İngiliz idaresinin Müslüman Türk halkını kültür asimilasyonuna tabi tuttuğunu, müslümanların can ve mal derdine düşüp fakirleştiğini eğitime, dinine ve diğer kurumlarına ayıracak zamanının da, ekonomik gücünün de olmadığı göz önüne alınırsa; müslümanların ne derece mağdur ve mazlum hale geldiğini anlamanın zor olmadığı görülecektir.

İngilizlerin Kıbrıs Türk Vakıf idare ve gelirlerine el koyması ise, Türklerin dini eğitim, ibadethane ve fakir halkın geçim kaynakları gibi hayır işlerinde kullanılmakta olan kaynaklarının kurutulması kanalları boşaltılan çeşme gibidir. Kaynağı kurutulan çeşmeden suyun akmasını beklemek normal aklın kabul etmeyeceği bir durumdur.

Kültür, örf-adet ve dini inançlarını rahat bir şekilde yeni nesillere gereği gibi aktaramayan Müslüman Türk halkı, artı olarak kültür asimilasyonuna tabi tutulmuştur. Kıbrıslı Müslüman Türkler için dini yaşantıyı unutmış, örf ve adetlerini zayıflatmış, İngiliz ve Rumların yaşam tarzına ayak uydurmuş diyerek yadırgama da bulunmadan önce; bu duruma gelişin

tarihi sürecini ve sebeplerini araştırmak gerekir. Tarihi olaylara ve onların yaşadıkları olumsuz şartlara rağmen; yalnız başına mücadele ettikleri, geçmişte çok ihmal edildikleri bilinmez ve göz önüne alınmazsa, gerçeklere ulaşmak zor, varılan kanaatlerde yanlış ve subjektif olur.

Bu araştırma ile, Kıbrıs Türkünün mevcut halini ve bu hale gelişindeki etkenleri kısmen de olsa ortaya koyabildiysem kendimi mutlu adederim. Konu üzerinde ilerde yapılacak olan araştırmalar için de katkıda bulunmuş olduğumu umarım.

Kıbrıslı Müslüman Türkler'in 1800'l yıllardan beri dini yaşamlarını etkileyen en önemli unsur olan eğitim kurumlarının eğitim, ğretim, yönetim, ğretmen vb. yönleriyle her geçen gün zayıflamasının tabii sonucu bugünün yaşayan neslinin de etkilenmesi olmuştur.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarına görevli olarak katılan Prof.Dr. Nihat Erim Ada'yı dolaşmış ve günlüğünü daha sonra kitap haline getirmiştir.

"20.Mayıs.1959 tarihinde şu kaydı koymuşum:

İngiliz Surridge'nin yaptığı belediye incelemesine göre:

1946'dan 1956'ya kadar nüfus artış oranı Rumlarda % 41, Türkler'de % 33'tür. Bunlar yalnız belediye sınırları içindeki şehir nüfuslarını göstermektedir. Bir nokta daha; bu rakamların, bu istatistiğin gerçeğe ne kadar uygun olduğunu kestirmek mümkün değildir. Yine orada incelemelerim sırasında öğrendiğime göre, 1959'daki durum şöyle: 92 köy tamamen Türk ve bunlarda köy imamı var. 206 köy Rum ve Türk karışık, bu 206 köyün 88'inde imam var. Camisiz köy çok..

Bunun zerine duruşumun sebebi şu: Köyleri gezerken bir köyde birisini tanıştırıyorlar adamın adı "HRİSTO MEHMET" "nasıl oluyor hem Hristo hem Mehmet? Dediler ki bu Türk, Müslüman olmuştur, sonra Hıristiyan olmuştur, onun için "Hristo Mehmet", niçin böyle oluyor? Bilhas-sa karışık köylerde -Türk nüfusunun az olduğu köylerde- cami ve imam da yoksa oradaki Türklerin dinle ilişkileri gittikçe azalıyor.

Köydeki çoğunluğun ortadoks Rum olması nedeniyle, azınlıktaki Türkler manevi baskı altına alınmışlardır. Bu büyük sorun... Bu sorunun çözümü için; söz konusu yerleşim merkezlerine İmam-Hatip Okulu mezunu imamların ve İlahiyat Fakültesi mezunu Müftü ve Vaizlerin gönderilmeleri zarureti vardır. Yine Kıbrıs'ta o zaman edindiğim bir izlenimim de şuydu:

Azınlık durumunda olan Türkler eğitim bakımından; özellikle dini eğitim bakımından çok yakın ilgi ve çabaya muhtaçtı. Ekonomik bakımdan da aynı oranda anavatan desteğine muhtaç durumdaydılar.

Bir başka açıdan tesbitim; Ortadoks Kilise'sinin Rum ahalisine gösterdiği ilgi ve etkileşimdeki başarısıdır. Bununla birlikte papazların toplum üzerindeki etkili olabilecek düzeyde ve nitelikte yetiştirilmiş olmalarıdır. Örnek: Makarios Harvard Üniversitesinde din bilgisi öğrenimi görmüştür.

Bundan dolayı; o zaman hükümete Kıbrıs'ta nüfusu Türk olan köylerin, karışık olan köylerde yeterli nüfus varsa, cami ve imam meselesine önem verilmesini tavsiye etmiştim. Bana orada o zaman anlatıldığına göre, bununla Türk Hükümeti ve toplumu da meşgul olmuş... Köyleri tararlarken bir köye gitmişler; "Sizin köye cami yapacağız" demişler. Köylü yarı bozulmuş Türkçesiyle, sormuş "Minare var, cami var, Minare yok cami istemez." yani cami yapacaksınız, minareli cami yapın, minaresiz mescit olmasın... Böyle bir özlem içindeydiler. Kendilerini çeviren, Rum Ortadoks çemberi içinde, yalnız savunmaya, korunmaya, yardıma muhtaç halde görünüyordılar.

24.Mayıs.1959 tarihinde not defterime şu kaydı düşmüşüm.

Kıbrıs Türklerini, Rumlarla boy ölçüşebilecek hale getirebilmek için üç şey gerekiyor:

1- Kültür, eğitim...

2- Din, köylerde cami ve imam mes'elesi,

3- Ekonomi-Teknik Öğretim yolundan-bunlara plan, programla sarmak gerekir (1).

19. Asrın başlarında başlayan olumsuzlukların 20. Asırda da devam ettiğinden hareketle gerekli tedbirler yeterli düzeyde alınmadığı takdirde; 21. Asırda da kaybolan inanç, ibadet, örf ve adetlerin yerlerini, başka milletlerin öz değer ve kültürlerinin alacağını tahmin etmek zor değildir.

1959 yılında N. Erim'in tespit ve önerileri üzerinden 35 yıl geçmiş olmasına rağmen; sorunların devam ediyor olması gerekli tedbirlerin yeterli düzeyde alınmadığını düşündürmektedir.

Elmaziye Töre'nin tespitlerine gelince: "Dunumun yol açabileceği tehlikeler yıllar önce sezilmesine rağmen, konu ile ilgili hiç bir faaliyetin uzun süredir yapılmadığı bilinmektedir. Çünkü içinde doğup büyüdüğüümüz bu toplum dine karşı ilgisiz bir tavır ve bilgisiz bir durum içindedir.

Kıbrıs Türk toplumu, hakim ideolojik güçlerin ve yaygın eğitim sisteminin tesirinde modern düşünceye açık, genelde milliyetçi, özelde ise çağdaş veya modern diye tabir edilebilecek fikri formasyon ve yaşayış süreci içine itilmiş durumdadır." (2)

"Kıbrıs Türk toplumunun içine itilmiş olduğu bu durum, kültürel asimiledir" diyen, Kıbrıslı Elmaziye Töre, Kıbrıs Türk Halkının dini bilgi ve yaşantısını araştırmıştır.

Araştırmasının bir bölümünü teşkil eden anket, halkın dini bilgi seviyesi ve yaşantısı hakkında genel bir fikir vermektedir.

"Karşımızdakilere, İslâmiyette önemli bir mevzu teşkil eden helal-haram bahsine dair soru sordüğümüzda % 99.07'nin helal-haram kazanç ayırımına inandıklarını, % 0.9'un ise bu ayrıma inanmadıklarını öğrendik. İlahi dinlerde helal ve haram kazanç varlığı kesindir. Kıbrıs Türkleri de teorik düzeyde inandıklarını ortaya koymuşlardır.

1) N. Erim, Kıbrıs, s.114-116.

2) E. Töre, Kıbrıs Türk Alt Kültüründe, s.4.

Kutsal Kitabı (Kur'an-ı Kerimi) hiç okudunuz mu diye sorduğumuzda % 31.33'ün okuduğu, % 68.87'nun okumadığı ortaya çıkmıştır. Çoğunun (Kur'an-ı Kerimi) okumadığı görülmektedir. Konunun başında ele alınan sorulara tutarsız cevap verilmesinin sebebi kanaatimizce dini bilgilerin ana kaynaktan öğrenilmemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu arada örneklerimizde yer alanların % 47.12'sinin okuma-yazma bilmediğini belirtmeliyiz. Dolayısıyla kulaktan dolma bilgilerde tutarsızlığın olması tabidir.

Bu bölümün 6. sorusunda "dini pratikleri yapıp, yapmadıklarını sorduğumuzda; oruç bahsinde aldığımız cevaplar şöyle olmuştur.

a) Arasına oruç tutanlar	% 0.9
b) Oruca yeni başlayanlar	% 2.83
c) Gençliğinde tutmuş olanlar	% 32.08
d) Halen oruç tutanlar	% 35.85
e) Şu ana kadar hiç tutmamış olanlar	% 28.30

Namaz bahsi için verilen cevaplar ise şöyledir:

a) Hiç namazkılmamış olanlar	% 60.38
b) Şu an (5) vakit kılanlar	% 6.60
c) Cuma ve Bayram Namazlarına gidenler	% 7.55
d) Sadece Bayram namazına iştirak edenler	% 6.60
e) Hiç dua bilmeden Bayram namazına gidenler	% 2.83
f) Hiç dua bilmeden Bayram ve Cuma namazına gidenler	% 6.60
g) Ramazanda camiye gidenler	% 1.88
h) Namaz dualarını bilmeden, 5 vakit namaz kılanlar	% 1.88
ı) Gençliğinde namaz kılmış olanlar	% 2.83

Oruç ve namaz, fiili ibadeti ifa ettiğinden, birlikte değerlendirmeyi uygun gördük. Bugüne kadar ne oruç tutmuş ne de namaz kılmış olanlar toplam % 54.68'dir. Namazla tanışık olduğunu ifade edenlerin bile eksik bilgi ile hatta bilgisiz ibadet yapmaya çalıştıkları gözönünde bulundurulursa, bugüne kadar fiili ibadet yapmayanların mazur görülmesi lazımdır.

Şimdi dini bilgilerden neden mahrum olduklarını kendi ifadelerinden öğrenelim:

Dini bilgilerinin yetersiz olduğunu belirtenler % 69.81, yetersiz görmeyenler % 29.25, cevap vermeyenler ise % 0.9'dur.

Dini bilgilerinin yetersiz oluşu sebepleri nelerdir sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Kendi ilgisizliklerinden diyenler % 9.45'dir. Diğerleri okula gitmemiş olduklarını (% 33.76), ailelerinin, çevrelerinin ilgisiz ve bilgisizliğinden kaynaklandığını söylemişlerdir. Bir kısmı da okulda okutulmadığını ifade etmişlerdir.

Dini bilginiz olmadığı için yapmayı istediğiniz halde yapamadığınız dini vecibeler var mı? Sorusuna % 58.49'u evet, % 41.51'i ise hayır cevabını vermişlerdir. Evet diyenlere neleri yapmak isterdiniz? Sorusuna:

- a- Kur'an okuyabilmeyi isterdik (% 18.87).

- b- Kur'an okumayı ve Namaz kılabilmeyi isterdik (% 25.47).

1988-89 yıllarına yapılan bu ankete katılanların yaş ortalaması 65.63'tür. Bunların bir çoğu bugün dede, nine veya ileri yaşta baba ve anne durumundadır. Yine bunların % 33.76'sının okuma yazma bilmediklerini de belirtelim (1).

Bugün yaşayan neslin anne-babaları olan bu insanlardan % 60'a yakını arzu ettikleri halde Kur'an okumayı bilmediklerini belirtmişler.

Yine % 60'ı ömründe hiç namaz kılmadığını, % 28'i ise; ömründe hiç oruç tutmadığını söylemiştir. Bugün 65 yaş ortalamasında olan katılımcılar 1900-1920 yılları arasında çocukluk çağlarını yaşamışlardır.

1) E. Töre, Kıbrıs Türk Alt Kültüründe, s.96-99.

Bu durum, bu yılların Kıbrıs'ta birçok Türk'ün Hristiyanlaştığı yıllar olduğu ortaya çıkmaktadır. Mekteplerin öğretmensiz, camilerin imamsız oludğuna dair bilgiler böylece doğrulanmış olmaktadır.

İslâm dini hakkında; gecek iman gerekse ibadetler bakımından dün olduğu gibi bugün de yeterli bilgiye sahip olmayan Kıbrıs Türk'ünün hayatında; dini bazı örflerle milli örflerden bir kısmı nesilden nesile yaşatılmıştır. Bunlardan kültür olarak nesilden nesile aktarılırken, unutilan örfler de olmuştur.

Kıbrıs Türkü başta İngiltere olmak üzere; birçok batı ülkesine yüksek tahsil için gitmiş, bir kısmı da iş için gidip yerleşmişlerdir. Kıbrıs ile diyaloglarını kesmeyen bu insanlar yaşam olarak bulundukları topluma adapte olmuşlardır.

Barış Hareketi öncesi birlikte yaşadıkları Türk olmayan insanlardan da etkilenmişlerdir.

Kıbrıs Türkü dün olduğu gibi bugün de; Kandil gecelerini kutluyor. Kandil ve mübarek günlerde mevlit okutuyor, kabir ziyaretleri yapıyor, bir adet olarak da evinde lokma yapıp komşularına dağıtıyor. Çocuğunu sünnet ettirip, dini bayramlarını kutluyor.

Kıbrıs Türklerinin bütün kandillerde aynı uygulamalar yapmadıklarını hemen belirtelim. Kandiller içerisinde sadece, "Namaz" adını verdikleri Regaip Kandil'inde yukarıda belirtilenleri yapmakta, diğer kandillere bu kadar ehemmiyet vermemektedirler (1).

Kıbrıs Türkünün bu haliyle % 99.5'i kendini dinine bağlı hissederken; % 0.9'u ise bu bağlılığı yeterince hissetmiyor (2).

Bu durumda Kıbrıs Türk toplumu yıllar öncesinde genel eğitim ile dini eğitim ve öğretim bakımından ihmal edilmiştir. 1960 sonrası -1974 yılına kadar- Kıbrıs Türkleri bu kurumlarına eğilebilecek fırsatı bulamamış olabilir. Çünkü bu yıllar onların var olma kavgası verdikleri, can ve

1) E. Töre, Kıbrıs Türk Alt Kültüründe, s.101.

2) E. Töre, a.g.e., s.101.

mal emniyetlerinin en aza indiği yıllardır. Ancak, 1974 yılında bağımsızlığına kavuşan Kıbrıs Türk toplumu kendi kendini idare etmeye başlamıştır. 1974 yılından 1994 yılına kadar 20 yıllık zaman dilimi içinde bu konuya hangi oranda eğilmiştir? Bunu ancak bundan sonraki yapılacak olan incelemeler ortaya koyacaktır.

Yaklaşık on günlük saha araştırmam esnasında gördüklerim, dinlediklerim ve Elmaziye Töre'nin uygulamış olduğu anketin tersi olarak Kültür seviyesi yüksek olan ve çok çeşitli meslek gruplarından oluşan Kıbrıslı Türklerle yapmış olduğum anket, son 120 yıldaki dini eğitim-öğretim ve halkın dini yaşayışı hakkında bir kanaata ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

Hemen belirtmem gerekir ki, Kıbrıslı Türklerin Ada iklimine uygun olarak çok sıcak ve cana yakın insanlar olduğunu gördüm. Güneyde yaşayanlar, Kuzeye geçmekle psikolojik bir rahatlık hissetmeye başlamışlar. Rumlardan ayrı olarak yaşamamanın can ve mal güvenliği açısından huzurunu tadmaktadır. 1974 sonrası Türkiye'den Ada'ya yerleşen Türk aileler olmuş, onlarla kaynaşmışlar, zaman zaman aralarında problemler olmuşsa da bunlar şimdi ortadan kalkmış görünmektedir. Örnek: Kıbrıslı Türk kızlarıyla evlenmeler olmuş, ilk zamanlar büyük bir kısmı boşanmalarla sonuçlanmıştır. Bunların ana sebebi ise kültür ve kısmen de olsa değişik ortamlarda yetişmiş olmanın getirmiş olduğu sıkıntılardır.

Türkiye'den, 1974 sonrası Ada'ya giderek yerleşen Türkler, genelde alt kültür gurubundan olan kimseler iken Kıbrıslı Türklerin kültür seviyelerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Kıbrıs Türk toplumunun dini yaşantısını daha iyi anlayabilmek amacıyla bir anket formu hazırlayarak Ada'ya gittim. Üst kültür gurubu sayılabilecek ve çeşitli meslek guruplarından oluşan Kıbrıs Türklerine uygulamış olduğum anket neticesinde ortaya çıkan tablo şu şekildedir. Ankete katılanların durumlarıyla ilgili özet bilgiler:

a- Cinsiyetleri: Kadın % 11,76, Erkek % 88.24

b- Tahsil Durumları: İlkokul % 17.64, O.Okul % 05.80

Lise % 23.52 Üniversite % 52.94

c- Meslek Grupları: Mühendis, Bürokrat, Esnaf, Devlet Memuru, İşçi, İşveren, Öğretmen, Emekli Öğretmen, Gazeteci, Siyasetçi (Milletvekili/Parti Başkanı), İktisatçı, Ev Hanımı, Emekli Subay, Din Görevlisi.

d- Yaş ortalaması: 47.97

e- Anket uygulanan bölgeler: Girne % 35, Lefkoşe % 45, G. Magosa % 20, Lefke % 05

10. soru:

A- Beş vakit namazını devamlı kılanlar	% 29.41
B- Vakit namazını bazen kılanlar	% 2.94
C- Yalnız Cuma namazını kılanlar	% 14.70
D- Yalnız bazı cumaları kılanlar	% 23.52
E- Yalnız bayram namazını kılanlar	% 14.70
F- "Hiç namaz kılmam" diyenler	% 14.70

Anketimize katılarak cevap verenlerden A şıkkına müsbet cevap verenlerin oranı yüksek gözükmemektedir. Bu katılımda % 29.45 -beş vakit namazını devamlı kılanlar- oranında evet diyenlerin, % 45'inin din görevlisi ve İlahiyat Fakültesi mezunu olduklarını göz önüne alarak, kalan meslek gruplarından beş vakit namazını kılanların oranlarının yaklaşık % 14 olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Anketimizin 14. sorusunda "Dini bilgilerini yeterli görüp görmedikleri" sorulmuş; cevaplar şu şekilde tasnif edilmiştir.

Dini bilgilerini yeterli görenler	% 29
Dini bilgilerini yetersiz görenler	% 67
Bu soruyu cevapsız bırakanlar	% 04

Bu sonuca bağlı olarak dini bilgilerinizi arttırmak istermisiniz? Sorusuna verilen cevapların tasnifi ise şöyledir:

A- Evet arttırmak isteriz diyenler	% 67
B- Olabilir diyenler	% 29
C- Cevapsız bırakanlar	% 04

20. Soru: Kur'an okumasını biliyormusunuz? Cevab olarak % 44.11'i evet demiştir. Ancak bu soruya cevap verenlerden % 14'ünün İlahiyat mezunu din görevlisi olduğunu formlardaki mesleğiniz nedir? Sorusuna verilen cevaplardan çıkarmış bulunuyoruz. Buna ilave olarak anket esnasında muttali olduğum bir durum ortaya çıktı: Şöyle ki; bazılarının "ben okurum ama; latin harfleriyle yazılmış olursa...", arap harfleriyle yazılmış olan Kur'an okumayı bilmediklerini ifade etmişlerdir. Sözlü olarak anketi dolduranlardan bu ayırım yapmalarını istedim. Sonuç olarak, % 14 din görevlisini hariç tuttuğumuzda % 30.11'i Kuran okumasını bildiğini söylemiş, bunlardan da latin harfleriyle okuyanların oranı % 21, Arapça asıl Kur'an-ı okuyabilenlerin sayısı ise % 10 olarak ortaya çıkmaktadır.

23. Soru: 1974 öncesine göre Kıbrıs Türklerinde birlik ve beraberlik ruhu nasıl devam ediyor?

Artarak diyenler:	% 35.29
Azalarak diyenler:	% 38.23
Değişmedi diyenler:	% 14.70
Cevapsız:	% 11.76

23. Numara daktilo hatası olarak tekrar yazılmış fakat soru farklı. "Din öğrenimi ile yetişen nesilde Din duygusunun milli birlik ve beraberliğe çok önemli katkısı olduğu fikri sizce doğru mudur?

Çok doğru diyenleri sayısı:	% 58.92
Hayır doğru değil:	% 05.88
Kısmen doğru diyenler:	% 26.47
Cevapsız:	% 08.82

24. Soru: Milli birlik ve bütünlüğe katkısına inanıyorsanız Kıbrıs'ta Dini öğretim veren bir okul gerekli mi? (İ.H.L. ve İlahiyat Fak. gibi)

Evet çok gerekli diyenler: % 58.82

Bence gerek yok diyenler: % 14.70

Gerekli fakat engeller var diyenler: % 23.52

Cevapsız: % 08.82

25. Soru: dini öğretim veren okulların açılmasına engel sizce ne olabilir?

a- Siyasi engeller diyenler: % 35.29

b- Ekonomik engeller diyenler: % —

c- Diğer sebepler diyenler: % 05.88

Bu soruya cevap vermeyenlerin oranı ise % 52.94'tür. Bu oranda katılımcının soruyu cevapsız bırakması dikkat çekicidir. Hiç bir soruda bu oranda cevapsız kâğıt çıkmamıştır. Seyehatim öncesi Kıbrıs'ı bilenlerden ön bilgiler aldım. Bir uzman beni uyarmıştı. "Kıbrıs Türkü anket sorularına cevap vermekten genelde kaçınır. Çoğu da çekingen davranır" demişti. Bunu dikkate alarak anket sorularının içine bazen bilinçli olarak ilgisiz sorular koymaya gayret ettim.

Anketime katılmak ister misiniz? Sorusuna... konusunda araştırma yapıyorum, dediğimde çoğu çekinerek; fakat kırmadan kibarca özür dileyip reddederken, dolduranların bir kısmı baş taraftaki sorulardan sonra asıl amaca yönelik soruları cevaplamayacaklarını belirttiler.

Tesadüfen bir esnafta karşılaştığım iki parlamento üyesine, daha önce tanıştığım esnaf, elimden alarak birer adet kendilerine anket formu uzattı. Ben konuyu anlattım. Zaten anketin başında da amacımı belirten bir bölüm vardı. Parlemlenterlerden birisi şöyle bir göz attıktan sonra doldurmak istemediğini söyledi ve iade etti. Esnafın dostları olan bu parlemlenterlerden diğeri "ver doldurayım" diyerek aldı. Esnafın ısrarına rağmen öbürü doldurmadı.

Dini eğitim veren okulların açılmasına engel olan sebeplerin siyasi olduğunu işaretleyenler, büyük bir cesaret göstermişlerdir. Zira bu soruyu cevapsız bırakanların çoğu bu soruya sözlü cevap vermişlerdir. Onların sözlü ifadelerine ilerde yer verilecektir.

Ali Nesim "Kıbrıslı Türklerde, "Müslüman Cemaat" adı, bir dini toplum olma halini ifade etmez. Çünkü din, Kıbrıs Türklerinde asla bir yaşam biçimi ya da uygarlık olamamış; ancak manevi ve ahlâki davranışların temeli olmuş; doğum, ölüm, sünnet, düğün ve bayram gibi olaylarda toplumsal davranışlar biçiminde ve gelenek olarak yaşanmıştır (1) (x).

Sözkonusu anket sonuçları Ali Nesim'in yazdıklarının doğruluğuna işaret etmektedir. Kıbrıs Türk halkının dine bağlılıklarının azlığı, dinlerine karşı ilgisiz oldukları anketten çıkan sonuçlardır. Şöyle ki,

Ankete katılanların % 60'ı ömürnde kişisel ibadet olan namazı kılmadığını söylerken; aynı ankette % 80 civarında katılımcı dini bilgilerini artırmak istediklerini ifade etmişlerdir. Elmaziye Töre'nin anketindeki oran, benim 6 yıl sonra yapmış olduğum ankette de aynı doğrultudadır. Katılımcıların % 67'si dini bilgilerini yetersiz görürken % 67'si dini bilgilerini artırmak istediğini ifade etmiş; % 29'u ise, "olabilir" demişlerdir. Katılımcıların % 82'si civarında olanı dini eğitim ve öğretim veren bir okulun açılmasını istemektedir.

Her iki anket sonuçları beraber değerlendirildiğinde Kıbrıslı Türklerin, bu eksikliklerinin, dini görevlere ilgilerinin azlığının sebeplerini; Osmanlı dönemine kadar dayanan olaylar ve gelişmeler içinde aramak daha doğru olur. 1800'lü yıllardan sonra Ada'ya gereken hizmet götürülmemiş, yönetimde çoğu zaman idari boşluklar doğmuş, keyfi yönetmeler artarak sürmüş, İstanbul'dan uzak ve deniz ortasında olması sebebiyle iletişim ve ulaşım zorluğu idarecilerin yeterince denetlenmesine engel olmuştur. Türklerin çoğunluk durumundan azınlık durumuna düşmüş olması, ekonomik açıdan efendi durumunda iken, efendiliği Rumlara kaptırmış olmaları, bilinen gerçeklerdir.

1) A. Nesim, Kıbrıslı Türklerin, s.34.

x) Aynı kitabın 80. sayfasında şu görüşlere yer verilmiştir:

"Kıbrıs'ta kalan Türkler, Türklüklerini koruyabilmek için; dinlerine ve okullarına sarıldılar. Aslında Kıbrıs Türkleri, dinlerine pek bağlı olmamakla birlikte müslüman olduklarını unutmayarak aralarındaki birlik ve bütünlüğü koruyabilmişlerdir."

Bütün bunların ötesinde Osmanlı Devletinin artık gücünün azalmış olması, bu nedenle de Ada'ya ve Adadaki Müslüman-Türklere yeterince sahip çıkamaması; neticede Ada'nın tüm tasarrufunun filen Hıristiyan ve sömürgeci olan İngiltere'nin eline geçmesi de tarihi gerçeklerdendir. Önceki bölümde açıklandığı gibi, "İngilizlerin" Ada'da yaşayan Müslüman Türkleri Kültür asimilasyonuna tabi tutması, Kıbrıslı kardeşlerimizin dini yaşantıları konusunda kendi dinlerine yabancı kalmalarına sebep olmuş unsurlardan biridir.

Bu olumsuz şartlar altında Kıbrıs Türkü özellikle maddi açıdan desteksiz kalmış kendi kaderiyle baş başa bırakılmıştır. Yaşamış olduğu olaylar karşısında da sadece can ve mal derdine düşmüş, özgür olabilmenin çırpınışı içnide dini hayata can veren, kan veren dini eğitim ve öğretime ayıracak vakit bulamamış olmasıda bir diğer sebeptir.

1821'de Rumların üstünlük sağlama durumları 1900'lü yıllarda zirveye ulaşmış ENOSİS idealleri yolundaki taşkınlıkları Kıbrıslı Türklerini, İngilizlerin yanında, İngiliz tarafında olmaya sevk etmiştir.

Buna rağmen İngilizler, Kıbrıs Türkünü üçüncü sınıf vatandaş durumuna düşürmekte hiç tereddüt etmemiştir. Rumlara göre "Türkler, Kıbrıslı değildir: Onlar istilacıların (Osmanlıların) kalıntılarıdır (1). Bu tezden hiçbir zaman vazgeçmeyen Rumlarla, aynı dinin mensubu olan İngilizler, Hıristiyanlığın yayılması için de zemin hazırlamışlardır. Hatta bazı Türklerin Hıristiyanlaşacak kadar dinlerinden habersiz, eğitimsiz kalmalarını dolaylı olarak temin etmişlerdir.

Rum halkının nazarında Kilise bir din kurumu olmaktan çok bir politik kurum olmuş ve başlıca iki görevi büyük bir tutku ile sürdürmüştür. Bunlardan;

Birincisi; Türk düşmanlığı,

İkincisi; Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama etkinliğidir (2). Hıristiyan kiliselerinin (din adamlarının) adadaki bu faaliyetlerini; dünya kiliselerinin faaliyetleri arasında değerlendirmek mümkündür. İngiliz idaresi dö-

1) Ali Nesim, Kıbrıslı, s.36.

2) Ali Nesim, a.g.e., s.46.

neminde Ada'da açılan Amerikan Akademisi ve İngiliz okulunun birer Hristiyan misyoner tarafından açılmış ve işletilmiş olduğunu kaynaklara dayanarak belirtmiştik.

Ayrıca diplomatik pasaport taşıyan misyonerlerin faaliyetleri de bilinen bir başka gerçektir. Kıbrıs Türk toplumunun bugün dini yaşantı bakımından bu hale gelmesinde misyoner faaliyetlerinin rolü büyüktür. Misyonerlerin gayeleri kısaca hatırlanırsa, Kıbrıs'ta yapılanların yadigarı olmaması gerekir.

"Misyonerlerin maddi gayeleri, milletleri sömürmek, manevi gayeleri de öncelikle Hristiyan nüfuzunu arttırmak ve yeryüzünde kuvvetli bir Hristiyan topluluğu kurmaktır... Nitekim Batılıların İslâm memleketleri nezdindeki her sefaret ile konsoloslukta bulundurdıkları sekreter veya ateşeleri, o ülkenin fikir, basın ve siyasi otoriteleri ile ilişkiler kurarak; kendi devletlerinin siyasi görüşlerini o ülkeye benimsetmek amacıyla çalışmaktadırlar...

Başlangıçta onları dinlerinden soğutarak aralarında bir takım anlaşmazlıklar koymakla işe girişmişlerdir... (1)

Ali Nesim'in "Kıbrıs Türkleri eskiden beri dinine bağlı bir toplum olmamıştır" sözü; sulanmayan, ilaçlanıp gübrelenmeyen bir meyve ağacının dallarının kurumması gibi tabii bir sonuçtur. Kıbrıs'ta da dini inanç, örf, adet ve geleneklerin yaşamasında hayati öneme haiz dini eğitim ve öğretime gereken önem verilememiştir. Ancak gezip gördüğüm, konuşup bir çok hususta fikirlerini aldığım Kıbrıs Türk halkı için belki dallarının ve gövdenin kısmen kurumuş olduğu söylenebilir. Ama kesinlikle iman ağacı tamamen ötmemiştir. Ağacın hayatı olan su, gübre, ilaç vb. usulünce, yeterince verildiğinde arzulanan dallar yemyeşil olacaktır. Zaten Kıbrıs Türkünün sadece eğitime, özellikle de dini eğitime ve öğretime ihtiyacı bulunmaktadır. Kendileri de bu ihtiyaçlarını açıkça belirtmektedirler.

1571 yılında başlayan iskan ile Kıbrıs'a Anadolu'dan aileler gönderilirken dini zayıf olanların özellikle seçilmiş olduğuna dair, kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

1) O. Cılacı, Hristiyanlık ve Misyonerlik, s.37.

Ancak, gerek devletler bazında gerekse aileler bazında kültür seviyesinin ekonomik gelişmişlik düzeyle orantılı olduğu, bilimsel bir gerçektir. Bu bağlamda Kıbrıs'ta iskan ettirilenlerin kimlerden oluştuğuna bir kere daha bakmak yerinde olacaktır.

- 1- Verimsiz toprak yüzünden geçim sıkıntısı çeken fakir köylüler,
- 2- Ortakçı ve yarıcı olarak çalışanlar,
- 3- Bağ, bahçe vb. ürünlere zarar veren geçimsiz kişiler,
- 4- Eşkiyalık yapan suçlular, serseriler vb.
- 5- Şehirlerden göç ettirilen meslek sahipleri.

İskan konusunun incelendiği birinci bölümde; iskan ettirilenlerin % 38'inin meslek sahibi, kalanının fakir ve vasıfsız köylüler olduğu belirtilmişti. Bu oranın içinde çiftçilerin de meslek sahibi olarak kabul edilmiş olması muhtemeldir. Bir başka kaynakta ise; göç edenlerin onda biri meslek sahibi, kalanlar vasıfsız kimselerdir, denilmektedir.

Bu durumda şunu söylemek mümkündür. Kıbrıs, bir sürgün odası değildir ancak, gidenlerin çoğu CAHİL ve FAKİR kimselerdir. Gerek genel kültür, gerekse dini bilgi ve yaşam düzeyleri bakımından çok zayıf kimseler olduğunu söyleyebiliriz.

Gerçi Osmanlı Kıbrıs'a Medrese, Cami gibi kültür ve eğitim kurumlarını götürmüştür ama; eğitimin zorunlu olmadığı gözönüne alındığında; buralarda okuyanların yine hali vakti yerinde ve okumanın önemini bilen kültürlü aile çocuklarının olduğu anlaşılır.

1910 yıllarında topluca Hristiyan olan ve Türkçe konuşmayı unutanların tamamının köylülerden olması bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

BURADA KIBRIS TÜRK TOPLUMU, İNGİLİZ YÖNETİMİ ve DİĞER DÖNEMLERDE DİNİ HAYATA KARŞI, YÖNETİMLERİN İLGİSİZLİĞİNE ETKİLEYİCİ BİR TEPKİ GÖSTERMİŞ MİDİR? Sorusu akla gelmektedir. Yukarda anlatılanların ışığında bu soruya cevap olarak şunları söylemek mümkündür.

Yaptığım araştırmalar sonunda Kıbrıs Türkünün çocuklarının dini eğitim ve öğretimi üzerine yönetimlerin ilgisizliğine yazılı ve sözlü şikâyet ve isteklerde bulunmanın dışında; etkili bir protesto ve direniş gösterdiğine rastlayamadım.

Bağımsızlığı tehlikeye girince canını dişine takmış, direnmiş, fakat dinine, camisine, vakıf mallarına karşı yönetimlerin ilgisizliğine aynı tepkiyi göstermemiştir. Bu durum, bugün için de aynıdır demek yanlış olmaz. Çünkü 1996 yılında din görevlileri maaşlarının azlığını protesto için cübbeleriyle sokakta miting yapıp, yürümüşlerdir. Aynı din görevlileri, okullardaki yetersiz din öğretiminin iyileşmesi, amacı dışında kullanılan vakıf gelirleriyle, bazı ibadethaneler için ilgisiz kalmaktadırlar.

Yine işçilerin zaman zaman ücretlerinin azlığı için sendikalar kurup etkili protesto eylemlerinde bulundukları bilinmektedir.

1878'den günümüze Kıbrıs Türklerinin bu konuya gerekli tepki göstermeyişlerinin sebepleri üzerinde çok araştırdım, çok düşündüm. Kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını gördüm. Söyleyebileceğim ihtimali tesbitlerim oldu. Bunları şöyle sıralamak istiyorum:

1- Ekonomik Durum:

Kıbrıs Türkü, Adada Rum ve İngilizlerin sahip olduğu refah düzeyinin çok altındadır. Osmanlı döneminin son zamanları da dahil; Türkiye'den aldığı, para yardımıyla ayakta durmaktadır. Bugün de durum aynıdır. Bu paralar, Ada'nın ekonomik kaynak üretiminden çok, cari harcamalarda kullanılmıştır.

1974 sonrası parasal yardımlar da, çalışanların ve emeklilerin maaşları vb. günlük harcamalara gitmekteir. Böylece Kıbrıs Türkü, Adada kendi kendine yeterli hale gelememiştir.

İngiliz dönemi dahil, adada ciddi bir yatırım yapılmamıştır. Yapılanlar da Rumların elindedir. 1974 sonrası uluslararası ambargo ve siyasi baskılar yanında, kuzey kesimde halka dağıtılan gayri menkullerin yetersizliği ve tapuların verilmeyişi büyük bir belirsizlik doğurmuştur.

Kullanımı uhdesine verilen zeytin, portakal vb. bahçesinin tapusunu alamayan köylü, buralara bakmamış; bahçeler kuruyup heder olmakla karşı karşıya kalmıştır. Bakıp imarını yaptığı taktirde buranın kendisine tapulanacağından emin değildir.

Toprak ve gayri menkul dağıtımında yönetimlerin tarafgir davranışlarından şikayet eden küskünler oldukça fazladır. Bu küskün ve işsizlerden bir kısmı keşke Rumlarla ayrılmasaydık, İngiliz yönetimi devam etseydi, ben 60 milyon alırdım. Şimdi elime geçen 20 milyon... diyebilmektedir.

2- Sosyal ve Kültürel Durum:

İngilizlerin Türklere uyguladıkları asimilasyon ve emperyalist politikaları, Türkleri dinlerinden uzaklaştırmada başarılı olmuştur.

Kıbrıs Türklerini Osmanlı döneminde üç gruba ayırarak konuya açıklık getirmek istiyorum:

a- Çoğunluğu teşkil eden vasıfsız köylüler cahildiler, fakirdiler, İngiliz dönemide de aynı kaldılar.

b- Meslek sahibi olanlar.

c- Büyük toprak sahipleri ve memurlar.

Birinci (a) grubu; kültür asimilasyonu ile zaten cahil ve ilgisiz oldukları dinlerinden, dillerinden koparmak zor olmadı. Bunlardan tepki beklemek de doğru olmaz.

Meslek sahibi gurup ile büyük toprak sahibi Türklerle memurlara gelince; Asıl tepki bu kesimden gelebilirdi ancak, beklenen düzeyde gelmedi. Çünkü; bunlardan din, örf ve adetine bağlı olanlardan bir kısmı İngiliz ve Rum baskıları karşısında kolay olan yolu seçmişlerdir. O da Türkiye'ye göç etmeleridir.

Büyük toprak sahibi çok sayıda Türk zenginleriyle, bazı üst düzey memurlar; İngiliz yönetimini benimsemişlerdir. Onların yaşam tarzlarına ayak uydurmayı bir medenilik olarak görmüşler, çocuklarını yüksek tah-

sile İngiltere'ye gönderip oraya yerleştirirken bazıları da mülkiyetlerini İngiliz veya Rumlara satarak başta İngiltere olmak üzere batı ülkelerine yerleşmişlerdir.

Geride sayı olarak belki çok, ama içlerinden toplumu yönlendirebilecek az sayıda dindar ve vatanperver insan kalmıştır. Onlar da İngiliz yönetiminin sıkı kontrol ve baskısı altında yasal şikayet ve basın yoluyla cılız kalan seslerini duyurmak gayretlerini göstermişlerdir.

Bugüne gelince; Bugün Kıbrıs Türk toplumu okuma oranı itibariyle % 95'lere ulaşmıştır. Yüksek tahsillerinin oranı da yüksektir. Çoğu Türkiye ve İngilterede yüksek tahsillerini yapmışlardır.

Toplumu yöneten bürokrat ve siyasiler, dini eğitim bakımından zayıf yetiştikleri, hatta bir kısmının ideolojik olarak İslâm inancına antipati duyduğu tesbitlerim arasındadır. Okumuş kesimin büyük çoğunluğu, Laikliği, din eğitim ve öğretimine geçit vermeyen bir duvar gibi görmektedir. Gençlere İslâm inancı ve ahlakı aşılması ile ibadetleri yapabilme duygusunun kazandırılmasını Laikliğe sıkılacak bir kurşun gibi kabul etmektedirler. Ayrıca Kıbrıs Türk gençlerinin dini bilgi ile techiz ve ibadetleri yapar olarak yetiştirilmesinin anne-baba ile çocuğu birbirine, kardeşi kardeşe düşüreceğini açıkça ifade etmektedirler.

Bu görüşe sahip olanların çoğu yüksek tahsillerini 1968-1980 arası Türkiye'de yapmış olan Kıbrıslılardır.

Gerek bürokraside, gerekse siyasiler ve gerekse siviller arasında dindar olup dini eğitim ve öğretime ilgisiz kalındığının farkında olanlar da vardır. Ancak, sayıları ve etkileri yeterli değildir.

1974 Sonrası Türkiye'den Adaya Göç Edenlerin Durumu:

1572'de olduğu gibi Barış Harekatı sonrası Kıbrıs'a yerleşen Türklerin durumu da benzerlik gösteriyor. Çoğunluğu Türkiye'de geçim sıkıntısı çeken ve alt kültür gurubunu oluşturan insanlardır. Bunlar üzerinde yaptığım araştırmada şunları tesbit ettim:

a- Bir kısmı aynı köy ve yerleşim merkezlerine yerleştirilmiş. Hemen camilerini yapmışlar ya da uygun bina bulup camiye çevirmişler. Kendi aralarında topladıkları paralarla bir imam tutmuşlar.

b- Ayrı illerden gelen göçmenlerle veya Kıbrıs Türkleriyle karma yerleşim yerlerinde iskan ettirilenler. Bunların bir kısmıda camilerini te'min edip ücretlerini üstlenerek imamlarını bulmuşlar.

1980'li yıllarda camilerine kadro verilmesi ve kendi imamlarını kadroya atamaları için yönetime müracaat edip büyük bir yürüyüş yapmışlar.

Kıbrıs Türk Yönetimi, bu hareketten rahatsız olmuş ve köylülerin ücretini ödediği fahri imamları Kıbrıstan sınırdışı etmiştir. Bu tarihten sonra göçmen Türkler geri adım atmıştır.

Türkiye'den 1974 sonrası Ada'ya yerleşen Türkler, kültür ve ekonomik durumları zayıf insanlar, yönetimin kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak gördüklerinden şikayetçidirler. Hatta İngilizler'in Ada'da Türklere yaptıklarını; şimdi onlar bize yapıyor diyenler de az değildir.

Kendilerine tahsis edilen ev ve tarlaların vaad edilenin çok altında olduğu, ürettiklerini satamadıklarını söylerken; Türkiye'den gelen bakan vb. yetkililere şikayetlerini iletemediklerini, Kıbrıs'a geldiklerinde Lüks otellerde korumalar arasında ağırlandıkları ve alkışlarla gelip, alkışlarla, hediyelerle uğurlandıklarını ifade etmektedirler.

Kültürlü ve işadamı bir Türk Göçmeni, bir tarihte, Türkiyenin kendilerine (aile başına) bir milmyon gönderdiğini, kendisinin bu paraya ihtiyacı olmadığını, ancak bu parayı alabilmek için aylarca uğraştığını ifade etti. "Ben üst düzey bürokratlarla görüşüp konuşan biri olduğum halde bu hakkımı zor alabildim. Diğerlerini siz düşünün..." diyerek, iddiayı doğrulamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin de kendilerini arayıp sorduklarını, Kıbrıs Türklerinin gazilik, emeklilik, memuriyet ve işçilik gibi yollarla hemen her eve iki, üç maaş girdiğini, kendilerinin çok mağdur olduklarını ifade edenler az değil. Ancak meslek sahibi ve oraya biraz sermaye götürüp iş yeri açmış olanların durumları kötü değildir.

Dini durumlarına gelince;

Bir kısmı şivelerini aynen koruyor, durumlarını sorduğumda; Biz buraya geldik namazı abdesti unuttuk. Çoğumuz, cuma ve bayramları gidiyoruz. buraya uyduk gittik. Ben Türkiye'de beş vakit namazımı kılar-dım.

Çocuklarınızın durumu nedir, onlara dini bilgi verebiliyor musunuz? soruma cevaplar birbirine yakındı.

- Nerede okutacağız onları. Yok ki din okutan yerler. Kur'an Kursu yasak. Camilerde hoca yok. Bazı hocalar kendileri namaz kılmıyor, ama hoca olarak atanmışlar.

- Benim çocuk şimdi 17 yaşında gusül bilir mi bilmem. Ben sabah erkenden işe çıkarım, gece geç vakit dönerim. Hoş bende de tahsil yok ki öğ-reteyim.

Evlenme örf ve adetlerini soruyorum. Cevapları şöyle özetleyebilirim.

Yeni geldiğimizde Kıbrıslı Türklerle kız alışverişi oldu. Çoğu dövüş, kavga ile boşandı. Bizim yaşantımızla onların ki çok farklıydı. Yeni yeni birbirlerimizle diyalok kurabiliyoruz. Ama biz onlara uyduk, onlar bize değil. Nasıl anlamadım, biraz açıklar mısınız dediğimde;

Namazı bıraktık, cami yok, Kur'an yok. Çocuklarda besmele yok, olanlar zaten manasını bilmez. Evlenme çağı gelince herkes evleneceği kızı, oğlanı buluyor. Baba, anaya sorulmuyor. Türk adetleri, ahlakı bizim çocuklarda bitti, bitti.

Vallahi utanmasak, Kıbrıs'a gitti de geçinemedi, geri döndü demese-ler, yarın Türkiye'ye döneriz. Hiç arkamıza bakmadan. Ama geldik, dönü-şü zor artık.

Burada hükümetler dine soğuk. Okullarda din dersleri yok. Çok iste-dik bir Kur'an Kursu, İmam-Hatip Okulu açılrsa da çocukları bari, kurtarsak ama; açmıyorlar, açtırmıyorlar. Bir İmam-Hatip Okulu açsalar, aç gezeriz, kazancımızın yarısını veririz. Yeter ki çocuklarımız dinlerini öğrenebilsin...

Kıbrıs Türklerinin konuya yeterli tepki göstermeyişlerine sebep olarak bir diğer düşüncem de şudur: Türkler, doğu toplum karakterine sahiptir. Yönetimlere karşı itaat ve boyun eğme, herşeyi yönetimden beklemeyi doğurmuş olabilir. Ayrıca devlet (halifeye) e itaatın dini bir gelenek oluşunun etkisi de sayılabilir.

Bir asrı aşan sömürge hayatı, özellikle de sömürgeci İngilizlerin Hıristiyan dinine mensup olması sonucu; sömürgeye ilave olarak Kıbrıs Türkleri'nin aynı zamanda misyoner faaliyetlere de maruz kaldığı tarihi hakikatlerdendir.

Kıbrıs Türk'ünün dini yaşantısını besleyecek olan dini ve milli eğitimde, 1800'lü yıllardan beri süregelen ihmaller olmuştur. Ada Türkleri karşılarında ezeli rakip olan Rumlar karşısında siyasi ve ekonomik bağımsızlık savaşı yanında istilacı, sömürgeci İngilizleri de hem karşılarında hem de Rumların yanında bulduklarını belirttik.

Türkiye'den yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen ve din görevlisi gönderilmemiştir. Bunların tabii sonucu olarak bir asrın ihmali, Kıbrıs Türkünü manevi cehalet içine sürüklemiştir.

Kıbrıs Türklerinde İslâm, Müslüman, İman, İbadet ve Ahlak kavramları çok soyut ve yüzeysel olarak algılanmaktadır. Müslüman kelimesinin bir isim olmaktan öte fazla bir anlam ifade etmediğini söylemek mübalağa olmaz.

Yüzyılı aşan süre içinde milli ve dini eğitimin önceleri genele yaygınlaştırılamaması, sonraları tamamen denecek kadar ihmal edilerek yapılmaması, yapıldığı dönemlerde de ders, plan, program ve öğretmenlerin yeterli düzeyde olmaması sonucu, Kıbrıs Türk halkının İslâmi inanç ve yaşayışlarıyla milli kültürleri ciddi bir erozyona uğramıştır.

Zamanla Rumlarla olan rekabet ve mücadele sonucu "Müslüman" ya da "İslâm" kelimesi Türklükle özdeşleşmiş, Türk denince Müslüman, Müslüman denince de Türk anlaşılır hale gelmiştir. Denilebilir ki; Kıbrıs'ta Müslüman kelimesinin kullanılmasında ilk akla gelen şey Türk kelimesi ve Türklerdir.

Halkın dini yaşantısı, inançla ilgili bilgileri oldukça zayıftır. Türkiye Din Görevlileri yöneticiliğinin yapmış olduğu geniş çaplı incelemede "... gençlerin ve orta yaşlıların dini bilgileri hemen hemen hiç yoktur." denilmektedir (1).

Kıbrıslı araştırmacı Elmaziye Töre'nin yapmış olduğu araştırmasında ise alt kültür grubundan 65 yaş ortalaması olanların dini durumları önceki kısımda geçmişti. Bu yaşlarda okul, aile ve çevrelerinde bu konuda eğitilmediklerinden şikayetle dua bile bilmediklerini, namaz kılmayı bilmediklerini, % 68'inin ömründe hiç namaz kılmadıklarını, oruç tutmadıklarını belirtmişlerdi (Bilmedikleri için).

Yöneticiliğin araştırmasında genç ve orta yaşlıların, Elmaziye Töre'nin anket ve araştırmasında yaşlıların dini yönden (Namaz, oruç vb.) zayıf olduğu belirtilmiştir.

Genç, orta yaşlı ve yaşlılar grubundan başka bir yaş grubunun kalmadığı düşünülünce; Kıbrıs Türk halkının genel dini durumu anlaşılmaktadır.

Bu durumda denilebilir ki; Kıbrıs Türklerinin Dini yönden zayıf oldukları, bunun ise, dine karşı oluşlarından değil, bu hususta bilgisiz olduklarından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak;

Yöneticiliğin yapmış olduğu saha araştırması 1878'den sonra özellikle de 1900'lü yıllardan bu yana Kıbrıs Türk'ünün dini inanç ve ibadetlerde, milli örf ve adetlerde meydana gelen erozyonun boyutlarının büyüklüğünü ve kalıntılarının devam ettiğini göstermektedir.

"Kıbrıs Türklerinden meydana gelen manevi sarsıntıya işaret ederek örnekler vermektedir."... Bazı bölgelerde Hristiyanlaşma hadiselerine rastlanmıştır. Bazı bölgelerde Türk ve Müslüman Halk, Rumca konuşmaya başlamış, bazıları da kızlarını Hristiyan İngilizlere kocaya vermişlerdir. Bu arada Kıbrıs'a Bahailik girmiş; sayıları çok az olmakla beraber, Bahailiği kabul edenler görülmüştür...

1) 1991 yılı T.D. Görevlileri Yöneticiliği Brifing Dosyası.

Kıbrıslı Türkler, Müslümandır ve Hanefi mezhebine mensubturlar. Mevlid okutmaya rağbet çoktur. Ancak Kıbrıslı Türk Müslümanlar namaz ve oruç ibadetlerinde zayıftırlar.

Uzun süredir ciddi bir din eğitimi yapılamadığından halkı eğitecek yeterli ve yetenekli vaiz ve imamlar bulunmadığından gençlerin ve orta yaşlıların dini bilgileri hemen hemen hiç yoktur.

Yöneticiliğin müşahade ve tesbitlerine devamla... "Yaptığım müşahade odur ki; pek çok insan gusul abdestini bilmemekte ve almamaktadır. Kimilerinin görüşüne göre namaz, hali vakti yerinde olanlar içindir. "Biz rızık için çalışıyoruz, asıl ibadet odur." Dediklerine bizzat şahit oldum... Aydın kesimde inanç zaafı daha fazladır. Bazı aydınlar camiye giderken, bazıları da onları kınarlar. Ahirete, Meleğe, Mucizeye inanmayanlar olduğu gibi, Ramazanda oruç tutanlarla alay edenler bile vardır..." (1).

Bir vesile ile 1979 Ramazanında G. Magosa'nın 120 hanelik bir köyüne gitmiştim. Köyde kaç kişinin oruç tuttuğunu sormuştum: 4 kadın, 2 erkek toplam 6 kişi dediler. Yine bir köyde "Amentü"yü Arapça şekliyle okuyan hiç kimse olmadığını öğrendim..." (2)

1991 yılında gerçekleştirilen bu araştırma gösteriyor ki; Kıbrıs Türk halkı dini, milli yönden halen olumsuzlukların içinde hayata devam etmektedir.

18 Temmuz 1994 günü Girne'de tezimle ilgili araştırmalarda bulunmaktaydım. Hava oldukça sıcaktı. Ağa Cafer Paşa Camii'nin son cemaat mahallinin ikinci katına, öğle namazını kılıp serinlemek ve dinlenmek üzere çıktım. Öğle namazı cemaatine yetişememiştim. Namazdan yaklaşık bir saat sonra iki kişi caminin kapısını açarak içeri girdi. Caminin hocasını arıyorlardı. Yaklaşık yarımşar saat arayla defalarca gidip geldiler hocayı ve evini soruyorlardı. Evini bilmediğimi, ikindi namazına yakın gelebileceğini söyledim. Merak ettim ve isteklerini sordum. Bir komşularının vefat ettiğini, cenazeyi yıkayıp defnetmek için hocayı aradıklarını söylediler.

1) T.C. Din Görevlileri Yöneticili Brifing Dosyası.

2) T.C. Din Görevlileri Yöneticiliği Brifing Dosyası.

İkinci namazına yarım saat kala Hoca Efendi geldi. Girne'de kaldığım süre içinde camisine devam ettiğim için Hoca Efendi ile tanıştım. Gelen kişiler yalvararak yardım istediler. Hoca Efendi ikinci namaz vaktinin yaklaştığını, giderse görevine dönemiyeceğini ve caminin kapalı kalmasının sakıncalı olduğunu belirterek; namazdan sonra gitmeyi önerdi. Caminin müezzine ben de yardımcı olmayı önerdim. Gerekirse taksiyle gelip ezanı okuyabileceğimi söyledim. Caminin imamı, sabah namazlarına ve cumartesi, pazar günleri göreve gelmezmiş. İkna oldu, öğleden önce 11:00 sıralarında ölen müslümanın cenazesini öğleden sonra 16:00 sıralarında yıkayıp, defnetmek üzere taksi ile yola çıktık. Amacım, hem konumla ilgili cenaze olayını, yerinde görmek hem de müslümanlar ayaradıcı olmaktı.

Şehir merkezine 1 veya 1.5 km. mesafede bulunan Ozan Köyündeki cenaze evine geldik. Aslında burası köy olmaktan fiilen çıkmış, Girne'nin bir mahallesi durumuna gelmiş. Cenaze evi ve yakın komşuları Hatay ve Adana yöresinden gelen göçmen Türklerdi. Yaşlıların bir kısmı orada doğmuş, bir kısmı da Türkiye'den çocukken gelmişler. Türkiyedeki günlerini hiç hatırlamadıklarını söylediler. Fakir oldukları evlerinden ve mahallelerinden anlaşıyordu. Zaten genelde Kıbrıs'ın fakirlerinin, yeni ya da önceden Kıbrıs'a göç eden Anadolu insanları olduğun gözlemledim.

Gündüz saat 11:00'dan önce ölen kişinin elbisesinin çıkarılmadığını, ellerinin ve ayaklarını bağlanmadığını, gözlerinin açık olduğunu gördüm. Hiç bir şey yapılmamıştı. Neden bunları yapmadıklarını sordum. "Hocam biz ne yapılacağını hiç bilmeyiz." dediler. Bu arada evin önünde kadın, erkek komşular toplanmış oturmaktaydılar. Sesli olarak ağlayan kimseyi duymadım, görmedim. Cenazeyi yıkayıp, taksilerle ikinci namazı içni camiye geldik. İkinci namazından sonra tekrar cenaze evine döndük. Mahallenin Osmanlı döneminden kalan tarihi bir camisi vardı. Cenaze namazı için bu camiye cenazeyi götürdük. Cami kapalıydı. Hocası olup olmadığını sordum. Köylülerin ifadesiyle burada yalnız Cuma namazı kılınırmış. Caminin vakıf olduğunu, Kıbrıs'ta büyük gelir getiren zeytin bahçeleri ve gayrimenkullerinin bulunduğunu, buna rağmen caminin ho-

casız olduğunu söylediler. Zaten bu camide on ile onbeş kişi arasında cuma namazı kılanlar olurmuş. Hocası olup olmadığını sorunca halkın yarasına basmış olduğumu hissettim. Sanki içlerinden birine protestolu mesaj veriyorlardı bana anlattıkları ile... Hoca Efendi Kıbrıslı imiş. Cuma namazının dışındaki zamanlarda Girne Belediyesinde temizlik işçisi olarak çalışmış. Biz ikindi namazına gidince cenaze cemaati, işten dönenler, uzaktan gelenlerle çoğalmış, kadınlı erkekli cenazenin teşyine katılmalar olmuştu. Kadınların bir kısmı ilerden ve önceden giderek, bir kısmıda arkadan gelerek cenazeyi takip ettiler. Namaz için mahallenin tarihi camisi önüne geldik. Cami avlusunda saf tutuldu. 80-100 civarında kadın namazı takip ediyordu. Cami avlusu dışında erkekleri özellikle saydım. Çeşitli yaşlardan 42 kişi vardı. Cami merdivenlerinden yukarı namaz içni çıkanları saydım; imam ve benimle beraber 12 kişiydik. Diğerleri namaza durmadılar. Namaz sonrası safta olan 60 yaşlarında birine 42 erkeğin namaza niçin katılmadıklarını sordum, cevap ürkütücüydü. "Onlar namaz kılmayı bilmedikleri için katılmadılar. Bilseler katılmazlar mı! Namaza duranlardan da ikisi benim yakın akrabamdır. Onlar da dua bilmezler. Fakat cenaze namazındaki hareketleri bilirler. Elleri bağlamayı falan!..

Sonra cenazeyi namaza katılan katılmayan herkes omuzladı. Kabristana vardım, defnettik. Bu arada cami ile kabristan arasında yürürken yanıma biri yaklaşarak koluma girdi." Bakın efendim muhtarımız, imamın çöp hizmetinde çalıştığı için vakit namazına gelemediğini söyledi. Hayır yalan, burada şu villalarda oturan insanlar var ya, onlar 2-3 sene önce vakit namazı kılınırken sabah ezanlarından rahatsız oldukları için şikayette bulundular, muhtar da onlarla beraber oldu. Bakma şimdi öyle söylediğine..." diye konuya açıklık getirdi.

Belediye'nin cenaze işleriyle ilgili imamı ve organizesi yokmuş. 13.000 nüfusu olan bir ilçede üç cami var ve bir cenaze, saat 11:00'den akşam namazına kadar zor defnediliyor. İlgi çekici başka bir durum da; bir cami imamı, cuma namazı dışındaki diğer vakitlerde Belediye'de temizlik işçisi olarak çalıştırılabilir. Bu da halkın ve yöneticilerin dine, din görevlisine, onların statüsü üzerindeki anlayışlarının zayıflığına açık

bir kanıttır. Cuma imamı, kalan zamanlarında Belediyi temizlik işlerinde çalışırsa bu kişinin, cemaate nasıl etkili olabileceği düşündürücüdür.

Cenaze defninden sonra mezarlıkta 10 dakikalık bir konuşma yaptım. İmandan, İslâmdan ve ahiret inancından bahsettim. Halkın can kulağı ile dinlediğine ve bu bilgilere susamış olduklarına, ah çekerek dinlediklerine şahit oldum. Bu arada Kur'an okunurken sigaralarını yakanların, konuşmalarını sıklaştırdıklarını gördüm. Hoca Efendiyle yapmış olduğum konuşma sonrası bu durumun; art niyetten değil, bilgisizlikten kaynaklandığını kanaatine vardım.

Halkın dini bilgisizliklerinden istifadeyle Bahailik, Yahova Şahitleri, Hristiyanlık vb. akımlar, Kıbrıs Müslüman Türklerinden taraftar toplamaya çalışmışlar, bunda da bir ölçüye kadar başarılı olmuşlardır. Bu bozuk akımları yürütenler, belli zamanlarda dış ülkelerde Rumlarla bir araya da gelmekte ve din kisvesi altında Türk-Rum kardeşliğinden bahsetmektedirler (1).

Kıbrıs Türk halkının dini ve milli kimliklerinden uzaklaştıkları, bu halin devam ettiği ve acilen önlemler alınması gerektiği halkın genel isteğidir. Bu konuda zaman zaman Kıbrıs Basınında yetkililere öneri ve teklifler sunulmakta bazen de yöneticilere eleştiriler getirilmektedir. İlgili basın haberlerinden bazıları ek bölümde verilmiştir.

N. Erim'in 1959'daki tespitleri arasında Kıbrıs Türkünün Rumlarla boy ölçüşebilmesi için önerdiği "din, cami ve köylerdeki imam meselesi..." aradan geçen 35 seneye rağmen çözümlenmemiştir.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığının bunun çözümü için yürüttüğü dini hizmetlerin çok yetersiz ve geçici tedbirler olduğu açıktır.

K.K.T.C. Hükümetleri, yöneticiler ve bürokratların halkın ve gençlerin ihtiyaç duyduğu dini bilgilerini öğrenme, dini pratikleri yapabilmeleri için yeterli ve gerekli çalışmaların yapılmasına yeterince ilgi göstermedikleri, halkın yaşayışından anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmaların, istatistiklerin ortak sonuçları da bunu doğrulamaktadır.

1) Işıl Arkan, Akyazılı Vakfı Adana Bölge Müdürlüğünde 10.05.1992 tarihinde "K.K.T.C. 21. Yüzyıla girerken T.M.E.'de Arayışlar" konulu paneldeki konuşmasından.

Kıbrıs Türklerinin acil ihtiyaç ve isteklerinden birisi de; dini bir lise ya da kolejin açılarak faaliyete geçirilmesidir.

Bu konuda yetkililerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Sayın Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Diyanet Dergisinde (Temmuz.1993.sayı 31) yayınlanan röportajında dini bir lise açılmasının Kıbrıs'ın kaldıramayacağı bir mesele olduğunu söylemesi; bu konuda yeterli bilgilerin kendilerinde oluşmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Şöyle ki: Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren İmam-Hatip Liseleri yalnız imam yetiştirmek amacına yönelik değildir. Mesleğe yönelik olmasının yanında, Yüksek Öğretime de öğrenci hazırlayan birprogramı vardır. Derslerin % 40'ı meslek ağırlıklı iken; % 60'ı genel kültür ağırlıklıdır. Türkiye'de yüzbinleri bulan kız öğrenciler de bu okullarda okumaktadır. Kızlardan imam olmayacağına göre, bu okulların mezunları yalnız İmam olacak, düşüncesi yanlıştır. Kıbrıs'ta da "mezunlarına yeterli cami bulamayız" düşüncesi İ.H. Liselerini tam olarak tanımamaktan kaynaklanmaktadır. Lise mezunu ne iş yapıyorsa, mezun olunca İmam-Hatip Lisesi Mezunu da o işi yapsın diye düşünmenin daha doğru olacağı kanaatindeyim.

Kıbrıs'a bir İmam-Hatip Lisesi ya da din koleji açılırsa ki; Libya Hükümetinin yapmış olduğu bina, camisiyle, diğer bölümleriyle hazırdır. Bu okuldan mezun olacak olan öğrencilerden daha liyakatlı olanlar, din görevlisi olarak Kıbrıs'ta istihdam edilirse iki açıdan kazanç olacaktır.

a- Türkiye'den gelerek Kıbrıs'ta uyum sağlama zorluğu çeken Türk din görevlilerine ihtiyaç kalmayacak, verim daha yükselecektir.

b- Mezunlar, camilere yarışma sınavıyla atanacağından en iyileri bu görevlere gelecek, Kıbrıs'ın kendi evladı kendi insanının psikolojisini, yaşam tarzını, bilgi düzeyini daha iyi bildiğinden verim artacaktır.

Ehliyet açısından yarışma sınavında kaybeden İmam-Hatip mezunları ise; düz lise mezunları gibi kazanabilenler Üniversiteye kalanlar ise; Üniversiteyi kazanamayan düz lise mezunları ile aynı durumda olacaktır.

Öyleyse, Kıbrıs'ta hem mesleğe hem de Yüksek Öğrenime öğrenci hazırlayan bir din kolejinin açılması, istihdam alanı endişelerini ortadan kaldıracaktır.

Bu konuda Kıbrıs M.E. ve Kültür Bakanlığınca yapılmış bir inceleme olmadığını, fazla da ilgilenme, konuyu gündeme getirme eğiliminde olmadıkları kanaatine vardım. Konunun gerçekleşmesini isteyenler de istihdam sorunu gerekçesinde ikna olmuş görünmektedir. Ama halkın arzusu farklıdır.

1959 yılında N. Erim'in, Kıbrıs T.C. Din Gör. Yöneticiliğinin incelemeleri ve benim araştırmalarımın Kıbrıs Türkünün dini yönünün geçmişi ve bugünü hakkında ortak noktaya varmakta olduğunu söyleyebiliriz. Kıbrıs'ta doğup büyümüş bir araştırmacı olan Elmaziye Töre de yaklaşık aynı bulguları tespitle şunları tezinde belirtmiştir:

"... Sonuç olarak, bu bölümde örneklememizde yer alanların dini değerlerini, inançlarını, bilgilerini ortaya koymayı amaçlayan soruları sorduk, aldığımız cevaplar en çok kullanılan ve mukayese yapmaya elverişli yöntem olan yüzde ile ifade etmeye çalıştık. Kıbrıs Türkünün yıllardır ihmal edilen manevi yönünün nasıl bir çelişki içinde olduğu ve bunun kendisinden çok çevresinden kaynaklandığı, sanırsız açıkça anlaşılmaktadır. Dua bilmediği halde namaz kılmaya çalışan ve de çamlıca köyünde bir vatandaşımızın hala Sultan'a ziyaret esnasında; Ditnirga bölgesinde bir grup kadının "Yatarım Allah, kalkarım inşallah, ben bilmezsem bilir Allah" sözleri ile namaz kılmaya çalıştığını ifade etmesindeki burukluğu bir müminin hissetmemesi bilmem mümkün müdür? Görülen şudur ki, Kıbrıs Türkü, temel İslâmi bilgilerden yoksundur. Örneklerde yer alanların yaş ortalaması 65.63 olduğu ve bunların ailelerinin de bu hususta yetersiz olduğu hatırlanırsa ne kadar derin bir manevi boşluğun mevcut olduğu daha iyi anlaşılabacaktır. Bu yaş grubundakiler anne baba veya nine dede durumundadırlar. Bu yetersiz bilgilerle onlar da evlat yetiştirmektedirler. Bu alanda açık kapanmamakta daha da büyümektedir. Allah korkusu dışında temel dini bilgiyi ailesinde okul çevresinde bulamayan çocukların, gençlerin annesi ve babaları gibi tutarsız bir iç dünyaya sahip

olacakları, vatan ve milletlerine zararlı ideolejilere alet olabilecekleri unutulmamalıdır (1).

K.K.T.C.'de artık ne Rumun ne İngilizin, Kıbrıs Türkü üzernide manevi yönde bir baskısı yoktur. Lakin geçmişten kaynaklanan boşluğun doldurulması için faaliyet de yoktur. Sadece anne babalar değil, Din Hocaları bile lüzumlu bilgiden mahrumdur. Camilerde imamlık yapacak ve cemaate şuurlu yaklaşıp onları İslâmiyete bağliyacık insan yoktur. Camilere kilit vurulmasın diye, yetersiz kişilerin görevlendirilmesi halkı İslâmiyetten soğutabilir. Bu unutulmamalıdır.

Müftölük idaresinin belirttiğine göre, Türkiye'den Din adamı ithal etmekle, ramazan ayında bu sayıyı artırmakla bu problem çözülemez. Toplumun kendi din adamlarını yetiştirecek bir İmam Hatip Lisesine ihtiyacı vardır. Toplumun geleceğı için bu konuya gereken ilgi gösterilmelidir (2).

B- İBADETHANELERİN DURUMU

K.K.T.C.'nde mevcut ibadethanelerin sayısına geçmeden önce bir sınıflama yapmak yerinde olacaktır.

T.C. Başbakanlık Kıbrıs İşleri Müşavirliğine göre ibadethanelerin sayısal durumu şöyledir;

Osmanlı eseri camiler	12 adet
Luzinyen kilisesinden çevrilme c.	7 adet
1974'ten sonra yeni yapılan c.	10 adet
1974'ten sonra kiliseden çevirme c.	<u>61 adet</u>
Toplam	90 adet (3)

Kıbrıs Müftülüğü ise 1993 yılında bu sayıyı 149 olarak vermektedir.

K.K.T.C. Müftülüğü, K.K.T.C.'nde camileri üç grupta toplamaktadır.

1) E. Töre, Kıbrıs Türk Alt Kültüründe, s.102.

2) E. Töre, a.g.e., s.103.

3) T.C. Kıbrıs İşleri Müşavirliği, K.K.T.C. -1992 bülteni, s.53.

- a- Osmanlı Döneminde yapılanlar,
- b- 1974 Barış Harekatı sonrasında yapılanlar,
- c- Kiliseden Camiye çevrilenler.

Bu grupların incelemesine girmeden önce K.Kıbrıs'ta yerleşim birimlerine bir göz atmak yerinde olur;

<u>MERKEZ ADI:</u>	<u>SAYISI:</u>	<u>CAMİ SAYISI:</u>
Lefkoşe	57	55
G. Magosa	89	66
Girne	46	28
Toplam:	192	149

Bu camilerden halen 93'ünde din görevlisi var, 56 camide ise yoktur. Bütçemiz kısıtlı olduğu için buralara din görevlisi veremedik. Ayrıca 14 yerleşim birimi de cami yapımı talebinde bulunmuştur.

Türkiye Din Görevlileri Yöneticiliğinin istatistiklerinde ise 66 köyde cami yoktur denmektedir. Bu istatistiğin tarihi 1991, Müftü Vekili Cemal İltaş'ın Diyanet Dergisi özel sayısındaki röportajının tarihi 1993'tür.

OSMANLI DÖNEMİNDEN KALMA CAMİLER:

Caminin adı:	Bulunduğu yer:	Açıklamalar:
Arap Ahmet C.	Lefkoşe	İbadete açık
İplik Pazarı C.	"	"
Laleli C.	"	"
Turunçcu C.	"	"
Sarayönü C.	"	İbadete kapalı, Evlendirme da- iresi olarak kullanılmaktadır.
Akkavuk C.	"	İbadete açık

Aziziye Mes.	"	Harap ve metruk ib.ka.
Ağa Cafer Paşa C.	Girne	İbadete Açık
Piriosman Paşa C.	Lefke	"
Seyit Mehmet Ağa C.	Lapta-Girne	"
Mehmetcik C.	Mehmetcik/Magosa	"
Orta (Mahkeme) C.	Lefke	"

OSMANLI DÖNEMİNDE CAMİYE ÇEVİRİLMİŞ OLANLAR:

Selimiye C.	Lefkoşe	İbadete Açık Latin Kl.Çev.
Haydar Paşa C.	"	Kiliseden çev. Galeri olarak kullanılıyor, ibadete kapalı
Lala Mustafa Paşa C.	G. Magosa	Latin Kilisesinden çev.
Buğday C.	"	Kiliseden çev. Kütüphane olarak kullanılmaktadır.
Akkule Mescidi	"	P.T.T. olarak kullanılı. İbadete Kapalı
Tabakhane Mesc.	"	
Mustafa Paşa		Yıkık ve metruk (1).

1974 BARIŞ HAREKATI SONRASI YAPILAN CAMİLER:

Fatih C.	Güzelyurt	İbadete açık
Kaplıca Köyü C.	G. Magosa	İbadete Açık
Topçu Köyü C.	"	"
Müftü Ziya Paşa C.	Lefkoşe	"

1) Cemal İltaş, (Kıbrıs Müftü Vekili) T. Diyanet Dergisi, Temmuz 1993, Sayı 31, s.28.

Nurettin Ersin Paşa C.	"	"
Akdeniz C.	Girne	"
Görenç Köyü C.	G. Magosa	"
Balıkesir C.	Lefkoşe	"
Çamlıbel C.	Girne	"

1974 SONRASI KİLİSEDEN ÇEVİRİLEN CAMİLER:

1- Yeşilyurt Fatih C.	32- Aygün Köyü C.
2- Güzelyurt Ramazan C.	33- Mormenekşe C.
3- Serhat Köyü C.	34- Korkuteli Köyü C.
4- Zümrüt Köyü C.	35- Kutlukaya Köyü C.
5- Gayretköy C.	36- Düzova Köyü C.
6- Yılmaz Köyü C.	37- Tuzla Köyü C.
7- Türkelî C.	38- Magosa Sakarya C.
8- Alaköy C.	39- Magosa Ulu C.
9- Lapta Yukarı C.	40- Turnalar Köyü C.
10- Alsancak C.	41- Tuzluca Köyü C.
11- Karşıyaka C.	42- Kalecik Köyü C.
12- Bahçeli C.	43- Büyük Konuk Köyü C.
13- Esentepe C.	44- Yedikonuk Köyü C.
14- Tatlısu C.	45- Dafra Köyü C.
15- Mersinlik C.	46- Pamuklu Köyü C.
16- Geçitkale C.	47- Kumyalı Köyü C.
17- Dörtyol C.	48- Ziyamet Köyü C.

18- Kurudere C.	49- Taşlıca Köyü C.
19- Aslanköy C.	50- Gelincik Köyü C.
20- Pınarlı C.	51- Derince Köyü C.
21- Değirmenli Yukarı C.	52- Maltepe Köyü C.
22- Paşa Köy C.	53- İncirliköy C.
23- Güvercinlik Köyü C.	54- Ağılar Köyü C.
24- Çayönü Köyü C.	55- Aydınköy C.
25- Akdoğan Köyü C.	56- Dikmen Köyü C.
26- Akova Köyü C.	57- Güneş Köyü C.
27- Yıldırım Köyü C.	58- Güngör Köyü C.
28- Tirmen Köyü C.	59- Haspolat C.
29- Yamak Köyü C.	60- Yayla Köyü C.
30- Yarköy C.	61- Şehitler Camii Lefkoşe (1)
31- Ötüken Köyü C.	

K.K.T.C., 1974 Barış Harekatı sonunda Ada'nın Kuzey kesiminde Türklerin toplanmasıyla kurulmuş, Rumlar ise Güney kesimde toplanmışlardır. Köylerde başka dinden insanlar kalmayınca bir çok kilise metruk hale gelmiş, bunlardan camisiz olan köylerdeki kiliselerden fiziki ve tarihi özellikleri korunarak camiye çevrilenler olmuştur. Bu şekilde olan camiler:

Lefkoşe merkezinde 1, köylerinde 14, G. Magosa merkezinde 2 köylerinde 37, Girne köylerinde 7 olmak üzere toplam 61 adettir. Kiliselerin camiye dönüştürülmesi 1975-1977 tarihleri arasında olmuş olup, bu tarihten sonra K.K.T.C. çevirme işlemine müsaade etmemektedir (2).

1) T. Din Görevlileri Yöneticiliği Raporu, s.19.

2) T. Diyanet Dergisi, Temmuz 1993, Sayı 31, s.12.

T. Din Görevlileri Yöneticiliğinin 1991 raporuna göre;

1991 yılı raporuna göre Lefkoşe'de 18, Girne'de 17, G. Magosa'da 23 ve diğer kasaba ve köylerde ise 11 camide din görevlisi bulunmamaktadır. Bunlardan 22'sinin camisi olup imam talebinde bulunmuşlardır. Camisi olduğu halde imamı olmayan 61 yerleşim merkezinden sadece 22'si imam talebinde bulunmuştur. Diğerlerinden böyle bir talep gelmemesi, köylerde halkın dini bilgi seviyesinin düşündürücü derecede zayıf olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Bu insanların halen eski yıllardan gelen ihmal içinde oldukları, dini öğretim ve eğitimin kendileri ve çocukları için bir ihtiyaç olduğunun bile bilincinde olmayacak kadar bu konuda cahil olabilecekleri de düşünülebilir.

Merkez ve köy camilerinin büyük çoğunluğunun bakımsız, bazılarının da ibadet dışı kullanıldıkları, ibadet dışıkullanılanların kullanım amacına göre restore edildikleri belirlenmiştir. Bazı örnekler:

SARAYÖNÜ CAMİİ; Lefkoş merkezinde, minareli olup Nikah Salonu olarak kullanılmaktadır.

HAYDAR PAŞA CAMİİ; Lefkoş merkezinde, Sanat Galerisi olarak kullanılmaktadır. Yapılış amacının dışında kullanılan bu iki camiye bugün kullanılmakta olan haliyle içkili olarak (nikah ve galeri faaliyetlerin olduğu zamanlar) girilmesi mümkündür. Sanat Galerisi olarak kullanılan Haydar Paşa Camii'nde resepsiyon verilmesi ve bu esnada içki ikramı yapılması ilk akla gelen husustur. Halkın da bu konuda serzenişleri bulunmaktadır. Yıllar önce Kıbrıs halkının bu tür sosyal faaliyetler için binalara ihtiyacının olduğu ve başk abinalar bulamadıkları için bu iki tarihi camii adı geçen sosyal faaliyetlere tahsis etmeleri bir zorunluluk olabileceği düşünülebilir. Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş'ın açıklamaları bu doğrultudadır.

AKKULE MESCİDİ; G. Magosa Kalesinin girişinde bulunan bu tarihi Akkule Mescidi de P.T.T. Şubesi olarak kullanılmaktadır.

BUĞDAY CAMİİ; G. Magosa merkezinde olup kütüphane olarak kullanılmaktadır (1). Hükümetin yeni aldığı kararla bu camiinin tiyatro olarak kullanılmak üzere restore edilmekte olduğunu görmüş bulunmaktayım.

G. Magosa merkezinde kiliseden dönüştürülen iki camiden birinin uzun zaman cami olarak kullanılmasından sonra, Ada'yı ziyaretim esnasında onarımdan sonra Tiyatro Salonu olarak kullanılmak üzere bu iş için restore çalışmalarının devam ettiğini gördüm.

Sayın Cumhurbaşkanı Denктаş'ın söylemiş olduğu "binaya ihtiyaç konusu" tek sebep olarak görünmemektedir. Aslında Kıbrıs Türkü uzun yıllar İslâm inancı konusunda oldukça zayıf kalmış, ibadet yapmayı bilmeyecek ve ibadet yapmayı arzu etme ihtiyacı duymayacak kadar inanç, ibadet eksikliği içine düşmüş ve bunun tabii sonucu olarak da ibadet yönüyle kısır bir toplum olmuştur. İbadet yönüyle zayıf olmaları Kıbrıslı Türklerin imansız oldukları şeklinde algılanmayabilir. Bu daha çok eğitim ve öğretim eksikliğinin getirmiş olduğu bilgisizlik ve ilgisizlik halidir.

İbadetle bağlarını büyük oranda koparmış bir toplum olduğu için Kıbrıs Türkü, bu camiler Galerî ve Nikah salonu yapılırken ibadet ettiği bir yerin kapanmış olduğundan değil, bir ibadet yerinin başka bir amaç için kullanılıyor olduğunu düşündüğü için tepki duyma ihtiyacı duymamış olabilir. Ancak, bugün cami şehrin tam merkezinde, Müftülük ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ile en büyük adliye binası otel vb. nin bulunduğu yerde yer almaktadır. Belki Rumlarla beraber yaşandığı zaman içinde bu camiye 5 vakit nama için giden müslüman yoktu ya da yok denecek kadar azdı. Belki de imamı yoktu, ezan okunmuyordu. Ama şimdi ibadete açıldığı takdirde en az 1 saf vakit namazı için cemaat bulunabileceği konumdadır. Zira Kıbrıs Türk halkı içinde bugün tüm olumsuz şartlara rağmen dini ibadeti öğrenme ve yerine getirme eğiliminde olanlar az da olsa artmaktadır.

Ayrıca K.K.T.C.de ekonomik açıdan bir nikah salonu yapabilecek, Sanat galerisi için gerekli binayı inşa edebilecek duruma gelmiştir. Bütün eksiklik halkın gözüyle görebilen, kulağıyla işitebilen, tarihi olay-

1) T. Diyanet Dergisi, Temmuz 1993, Sayı 31, s.13.

ları iyi tahlil ederek; Kıbrıs Türk Halkının başına neler gelmiş ve bunların nedenlerini doğru tesbit etmek ve buna göre önlemler almak arzusunun gelişmesidir.

Büyük bir kısmının onarım ihtiyacı bulunan camilerin tamir ve bakımı cami görevlileriyle Müftülük personelinin maaşları, Vakıflar daire-since karşılanmaktadır. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı ve Türkiye'den giden yardımlarla da takviye edilmeye çalışılmaktadır. Ancak, Kıbrıs Vakıflarının gelirlerinin yetersizliği, bakım ve onarıma yeterli para ayıramadığı, hatta din görevlilerinin maaşlarını ödemekte zorlandığı yetkililerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

C- DİN GÖREVLİLERİNİN DURUMU

K.K.T.C.'de din hizmetleri Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Yönetim Kurulu yönetimi altında Müftülük Dairesi şu şekilde oluşturulmuştur:

MÜFTÜLÜK: Vakıflar dairesine bağlı müftülük vekaleten yürütülmektedir. Atamayla göreve gelen müftünün görevleri dini hizmetlerin yürütülmesini organize etmek olarak özetlenebilir.

Kıbrıs'ta Müftü olarak atanabilmek için: Kıbrıslı olmak, İlahiyata-kültesi mezunu olmak, iyi derecede Arapça bilmesi, İdarecilik deneyimi olması vb. şartlar aranmaktadır (1).

Müftülük Teşkilatı:

- a. Müftü,
- b. Üç kıdemli öğretmen,
- c. Bir öğretmen, (Vaiz)
- d. Büro işlerini yürüten Muhasip ve yeterli sayıda memur,

Müftülük Dairesine yapmış olduğum ziyarette Müftü Vekili A. Cemal İltaş'ın yıllık izinde olması nedeniyle bilgi alamadım. Yerine vekalet eden kıdemli öğretmen (Vaiz) den bazı bilgiler alabildim. Kıbrıslı İlahiyat mezunu yeterli insan olmadığı için 3 kıdemli öğretmenlik kadrosundan birine kendisinin atandığını, diğer ikisinin münhal bulunduğunu söyledi.

"Biri merkezde, biri Güzelyurt'ta, ikisi de Lefkoşe'de Müftülüğe bağlı İslâm-Kültür merkezinde görevli olan öğretmenler, Vaizlik görevleriyle yükümlü oldukları halde vaaz yapmazlar. Müftülük memuru gibi büro işlerini yaparlar (2)l.

Kıbrıs'ta dini eğitim ve öğretim veren bir okul yoktur. Zaman zaman dini öğretim için çok az sayıda öğrenci Türkiye'ye gelmekte ya da başka

1) K.K.T.C. Anayasası, Madde:...

2) Din Görevlilerinin sözlü ifadeleri.

bir İslâm ülkesine gitmektedir. Osmanlı döneminde de durum aynı idi. Türkiye'ye gelen İmam-Hatip Lisesi öğrencileri gurbetlik vb. sebeplerden dolayı çoğunlukla öğrenimlerini yarıda bırakarak Kıbrıs'a dönmektedirler. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından İmam-Hatip Liselerinde okutulmak üzere 1988 yılında 11 öğrenci, 1989 yılında ise 58 öğrenci Türkiye'ye getirilmiş fakat; büyük çoğunluğu öğrenimlerini yarıda bırakarak geri dönmüşlerdir (3).

M.E. ve Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'nı ziyaretimde Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerinde ilahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerinin bulunmadığını öğrendim.

Biri Müftü Vekili diğer ikisi (Vaiz), biri de yurtdışında Kıbrıs Türklerine dini hizmet veren mevcut 4 İlahiyat Fakültesi mezunu Kıbrıslı Türk, dini hizmet vermektedir. Ayrıca Arşiv Daire Başkanı da ilahiyat Fakültesi mezunu olup başka bir Kıbrıslının olduğunu duymadım.

Türkiye'ye gelen öğrencilerin dini tahsillerini yarıda bırakmaları ayrı bir araştırma konusudur. Ancak, Kıbrıs'ta doğup büyüyen bir genç İHL veya İlahiyat Fakültesine girmiş fakat, bu okullara uyum sağlayamadıkları için çoğu tahsillerini yarıda bırakarak Kıbrıs'a geri dönmüştür. Kıbrıs'ta gençlerin yaşantısı ile Türkiye'de ki gençlerin yaşantısı çok farklı görünmektedir. Bir çok davranışın değer yargısı burada farklı, Kıbrıs'ta daha farklıdır. Örnek: Bira içilmesi, kız arkadaşlarıyla eğlenmek, eğlence yerlerinde dans etmek...vb. Türkiye'deki dini tahsil yapan bir genç için ayıp sayılırken, Kıbrıslı genç, bu davranışlar içinde (genel olarak) yetişmiş olduğundan burada bu okulların havasına uyum sağlaması kendisi için oldukça zor bir durumdur.

K. Müftülüğüne bağlı 147 Din Görevlisi bulunmaktadır.

Bunlardan kadrolu olanların sayısı:	17 (imam)
Geçici kadrolu olanların sayısı:	102 (imam)
Geçici kadrolu Müezzin olanlar:	21 (Müezzin)
Geçici kadrolu Kayyum olanlar:	7 (Kayyum)

3) T. Din Görevlileri Yöneticiliği İstatistik Raporu.

Yedi Kayyum hariç tutulunca, kalan 140 Din görevlisinden 78'i 5 vakit namaz için görevli olup camilerini açarlarken, kalan 52'si sadece Cuma namazı kıldırırlar. Yani bu camilerden 52'si yalnız Cuma namazı için açılır (1).

Kıbrıs'ta Görev yapan din görevlilerinin tahsil durumları:

İlkokul mezunu olanlar:	111
Ortaokul mezunu olanlar:	14
İmam-Hatip Lisesi ve Dengi:	17
Dini Yüksek Okul Mezunu:	1

T.C. Kıbrıs Müşavirliğinin 1992 Bülteninde Din Görevlilerinin sayısı;

Kadrolu:	17
Geçici:	128
Türkiye'den giden:	56
Toplam:	201 dir.

Biz bu farkın her yıl Türkiye'den değişik sayıda ve kısa süreli gönderilen din görevlilerinden kaynaklandığını düşünüyoruz.

Kadrolu olan 17 din görevlisinden 6'sı Lise, 11'i ise ilkokul mezunudur. Bunlar Lefkoşe İslâm Kültür Merkezinde (Din Sitesi) 3 yıllık tekamül kursunu bitirmişlerdir.

Genel Öğrenim düzeyi oldukça yüksek olan Kıbrıs Türk halkına, % 90'ına yakını İlkokul mezunu, kalanı da ortaokul ve çok azı da Lise mezunu olan bu kadro ne verebilir? Üniversite mezunu olanlarının çok fazla olduğu bir cemaate bu din görevlileri ne verebilir ve halkı camilere nasıl ısındırabilirler? Aslında burada görev yapan Kıbrıslı din görevlileri, Osmanlı dönemindeki sıbyan okullarında öğretmenlik yapan öğretmenlerin niteliğine benzer bir durum arz etmektedir. Kur'an okumasını biraz bi-

1) T.C. Din G. Yöneticiliği Brfing Dosyası; T. Diyanet Dergisi, Sayı 31, s.31.

lenler, namaz kıldırmaı öğrenmiş olanlar, kısa bir kurstan geçirilerek camilere din gevlisi olarak atanmışlardır.

Genel ve özel (dini) ğrenim düzeyi düşük olan din gevlilerinin Kıbrıs Türk halkına verebilecekleri fazla bir şey yoktur. Çünkü Kıbrıs Türk halkının genel öğrenim düzeyleri çok yüksek olduuğundan onları tatmin etmeleri beklenemez. Zaten anketimizden çıkan sonuçta da katılanlar aynı durumu belirtmişlerdir.

Lefkoşe'de İslâm Kültür Merkezi (din sitesi) adıyla Libya Halk Cumhuriyeti tarafından yatılı ğrenci barındırabilecek bir bina inşa ettirilmıştir. 1980 yıllarında bu bina Kıbrışlı din gevlileri için tekamül kursu olarak kullanılmış, mezunlarının bir kısmı kadrolu imam olarak atanmışlardır.

Din sitesi bugün metruk bir durumda olup, kullanılmamaktadır.

Kıbrışlı din gevlileri arasında da ücret bakımından büyük farklılık vardır. Kadrolu imamlar 10 milyon civarında alırken, geçici kadrolular bunun üçte ikisini almaktadır. Bu ise Türkiye aşrtlarına göre asgari ücret ya da ona yakın bir meblağdır.

Kıbrışlı din gevlilerinin bir diğeryn de ileri yaşlarda bu mesleğey atanmış olmalarıdır. Zamanla başka mesleklerde çalışmış, az çok Kur'an okumayı geçmişte öğrenmiş olanlar bir kurs sonucu bu göreve atanmışlardır.

Kıbrışlı Din gevlilerinin ikinci kaynağı Türkiye'den giden din gevlileridir. Diyanet İşleri Başkanlığı 1975 yılından itibaren süreleri ve çalışma şartları tam olarak belirlenmemiş olmakla beraber Kıbrıs'a din gevlisi göndermeye başlamıştır. Çalışma şartları, lojman, ücret vb. tatmin edici olmadığı için; bir çok gevlinin süresi bile dolmadan geri döndüğü rakamlardan anlaşılmaktadır.

Türkiye'den Giden Din Görevlilerinin Durumu (Zaman ve sayı olarak):

Haziran	1978	13	Görevli	Temmuz	1985	40	Görevli
Aralık	1979	30	"	Kasım	1985	45	"
Ocak	1980	36	"	Aralık	1985	44	"
Şubat	1980	24	"	Eylül	1986	42	"
Mart	1980	24	"	Eylül	1987	18	"
Haziran	1980	15	"	Ekim	1987	17	"
Mayıs	1981	13	"	Aralık	1987	20	"
Ekim	1981	12	"	Ocak	1988	21	"
Mart	1982	11	"	Ekim	1988	21	"
Haziran	1982	19	"	Mart	1989	39	"
Ekim	1982	18	"	Eylül	1989	37	"
Mart	1983	16	"	Eylül	1989	49	"
Haziran	1983	36	"				
Temmuz	1984	27	"				
Ekim	1984	25	"				
Kasım	1984	40	"				
Aralık	1984	41	"				(1)

Görüldüğü gibi Türkiye'den gönderilen din görevlilerinin sayıları aynı yıl hatta ay içinde bile değişiklik arz etmektedir.

Türkiye B. Elçiliğinin gözetim ve denetiminde T.C. Din Görevlileri Yöneticiliğinin sevk ve idaresinde, Kıbrıs Müftülüğü ile kordineli olarak çalışmakta olan din görevlileri geçici görevle buraya gitmektedirler. Ücretleri "Göçmenlerin sosyal ve ekonomik rehabilitasyonlarını tamamlama" projesi içinde yevmiye karşılığı olarak almaktadırlar (2).

1) T. Din Görevlileri Brifing Dosyası.

2) T. Din Görevlileri Brifing Dosyası.

Anketimizin 28. sorusu: Türkiye'den gelen din görevlilerinin hizmetleri sizce yeterli mi?

a- Yeterli diyenler:	% 14.70
b- Yetersiz diyenler:	% 38.23
c- Normal diyenler:	% 05.88
d- Hiç bilgin yok diyenler:	% 32.35
e- Cevapsız:	% 08.82

Anket sonuçları üzerinde dikkatle düşünüldüğünde Kıbrıslı Müslüman Türklerin Türkiye'den gelen din görevlilerinden yaptıklarının çok daha fazlasını bekledikleri anlaşılmaktadır.

"Bilgin yok, cevapsız ve normal" diyenlerin önceki sorulara vermiş oldukları cevaplardan camiyle ilgisi olmayan ya da bayramdan bayrama gidenler olduklarını tesbit ettim.

Türkiye'kden giden din görevlilerinin çok azı İlahiyat Fakültesi mezunudur. Çoğunluk İmam-Hatip Lisesi mezunu hatta, ortaokul ve ilkokul mezunlarından ilk zamanlar gidenler olduğunu halk ve din görevlileri ifade etmişlerdir.

29. Anket sorumuz bir öncekine bağlı olarak "Din görevlilerinin hizmetlerini yetersiz diyorsanız, onlardan neler bekliyorsunuz, kısaca yazınız?

- * Hiçbir şey beklemiyorum. Dini istismar ediyorlar. (E.Öğrt)
- * Gelen din görevlileri kültür itibarıyla yetersiz. (İşveren)
- * Sayıları yetersiz. Halk için cami dışında da belli mekanlarda sohbet ve irşad faaliyetleri yapmalıdırlar. (Esnaf)
- * Genel kültürü iyi olanlardan seçilmeli. Kılık kıyafetleri iyi olmalı, özellikle de hareketleriyle örnek kişilik sahibi olmalıdır. (Esnaf)
- * Halka doğru ve anlayacakları şekilde bilgi verecek kurslar düzenlemelidirler. (Esnaf)

- * Hocaların hepsi İlahiyat Fakültesi mezunu olmalı, camilerde çocukları okutmalıdırlar. (Esnaf)
- * Sosyal açıdan cami dışı faaliyetlere, kültür platformlarında ve medya yoluyla aktif programlar düzenlemeli ve içinde olmalıdırlar. (Bürokrat)
- * Konferans ve toplantılar yapmalıdırlar. dini kitaplar dağıtmaları lazım, seri konferanslar düzenlemelidirler. (Öğretmen)
- * Daha iyi yetişmiş, insan psikolojisinden anlamaları gerekir. Özellikle Kıbrıs Türk halkının düşünce tarzını iyi kavrayıp bundan hareket etmeleri gerekir. (Bayan öğretmen)
- * Din görevlilerinin daha aydın görüşlü olmaları ve halkla ilişkilerinde daha iyi olmaları gerekir. (Bürokrat)
- * Halk içine girmeleri, caminin dışında papazlar gibi tebliğ yaparak aktif olmaları gerekir. (Bürokrat)
- * Kendi fikirlerini beyan etmeden sadece Kur'anda yazılı olanları açıklasınlar. Yorumu dinleyiciye bırakmalıdırlar. (Siyasetçi)

Görüldüğü gibi Kıbrıs'ta din görevlisi olarak çalışmak oldukça zordur.

Yapmış olduğum incelemede Türkiye'den giden din görevlilerinin Kıbrıs halkına uyum sağlamakta büyük zorluk çektiklerini gördüm.

Dini hayatı yaşama bakımından Türk halkıyla farklılıklar arz eden, Kıbrıs Türk halkına rehberlik yapma görevinde çok hassas, itinalı olma zorunluluğu vardır. Korkutmadan, ürkütmeden, sevdirek bilgilendirmek çok maharet isteyen bir husustur.

Kıbrıs'a gönderilecek din görevlilerinin seçiminin çok iyi ve belli prensiplere göre yapılması gerektiği halkın önerilerinden anlaşılmaktadır. Türkiye'de dış ülkelerdeki görevlere atanma isteği genelde ekonomik açıdan daha iyi bir duruma gelme ve daha iyi imkanlar elde etme arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu diğer dış görev taliplileri içinde geçerlidir. Ancak bu istek, bazılarında çok, bazılarında biraz daha az ve ikinci

derecede önemli olabilir. Din görevlileri de bu dairenin dışında olamaz. Bu yadırganacak bir durum da değildir.

Diyanet işleri Başkanlığı, din görevlisi göndereceği soydaş ülkelerin sosyal yapılarını bilim adamları eliyle araştırmalıdır. Elde edilen veriler doğrultusunda, oluşturulacak aktif sistem üzere görevlendirmeleri gerçekleştirmelidir. İnanıyoruz ki bu sistem, hedeflenen başarıyı yakınlaştıracaktır.

BU KONUDAKİ ÖNERİLERİMİZ:

1- Kıbrıs ve Kıbrıs halkının, yaşantısı, kültürü, müziği, sanat, siyaset anlayışı vb... hususlar. Alanı, din eğitimi ve din sosyolojisi olan din sosyologları ve İlahiyat Fakültesi profesörlerinden oluşan bir komisyona yerinde incelemeler yaptırılmalıdır.

2- Halkın yaşadığı köy ve şehir olarak yerleşim birimleri gezilerek niçin, ne zaman, nereden buraya geldikleri ve daha önce Rumlarla karışık olarak yaşayanlar, sadece Türklerden oluşan meskün mahallerde yaşayanlar tesbit edilmelidir.

3- Halkın semt semt ve kültür durumlarına göre dini inanç, bilgi, ibadet durumları komisyonca gözlemlenip, değerlendirilmelidir.

4- İnanç farklılıkları içerisinde her meslekten halkın günlük yaşantısı gözlemlenmeli.

5- Yöneticilerin yaklaşımları araştırılmalıdır.

6- Kadınlarla ilgili aynı konular ayrıca araştırılmalıdır.

7- İslâm dışı fikir akımları ve bunların faaliyetleri araştırılmalıdır.

8- Kıbrıslı olan din görevlilerinin nitelikleri, çalışmaları araştırılmalı.

9- Komisyon tarafından;

a. Buraya atanacak Türkiyeli din görevlilerinin halka hangi yörede ve nasıl yaklaşacakları,

derecede önemli olabilir. Din görevlileri de bu dairenin dışında olamaz. Bu yadırganacak bir durum da değildir.

Diyanet işleri Başkanlığı, din görevlisi göndereceği soydaş ülkelerin sosyal yapılarını bilim adamları eliyle araştırmalıdır. Elde edilen veriler doğrultusunda, oluşturulacak aktif sistem üzere görevlendirmeleri gerçekleştirmelidir. İnanıyoruz ki bu sistem, hedeflenen başarıyı yakınlaştıracaktır.

BU KONUDAKİ ÖNERİLERİMİZ:

1- Kıbrıs ve Kıbrıs halkının, yaşantısı, kültürü, müziği, sanat, siyaset anlayışı vb... hususlar. Alanı, din eğitimi ve din sosyolojisi olan din sosyologları ve İlahiyat Fakültesi profesörlerinden oluşan bir komisyona yerinde incelemeler yaptırılmalıdır.

2- Halkın yaşadığı köy ve şehir olarak yerleşim birimleri gezilerek niçin, ne zaman, nereden buraya geldikleri ve daha önce Rumlarla karışık olarak yaşayanlar, sadece Türklerden oluşan meskün mahallerde yaşayanlar tesbit edilmelidir.

3- Halkın semt semt ve kültür durumlarına göre dini inanç, bilgi, ibadet durumları komisyonca gözlemlenip, değerlendirilmelidir.

4- İnanç farklılıkları içerisinde her meslekten halkın günlük yaşantısı gözlemlenmeli.

5- Yöneticilerin yaklaşımları araştırılmalıdır.

6- Kadınlarla ilgili aynı konular ayrıca araştırılmalıdır.

7- İslâm dışı fikir akımları ve bunların faaliyetleri araştırılmalıdır.

8- Kıbrıslı olan din görevlilerinin nitelikleri, çalışmaları araştırılmalı.

9- Komisyon tarafından;

a. Buraya atanacak Türkiyeli din görevlilerinin halka hangi yörede ve nasıl yaklaşacakları,

Ayrıca gerek yönetici ve gerekse Büyük Elçilik, Türkiye'den giden yönetici, din görevlilerini daha çok idari yönden denetliyorlar. Camiye devam ediyor mu, hakkında şikayet var mı, dairesinden gelen emirlere uyuyor mu, siyasi konuşma ve çalışmalar yapıyor mu... vb. konularla birlikte, mesleki başarısı açısından da sık sık denetlenmelidir. Her yılın sonunda İlahiyat ve Diyanet işbirliği içinde inceleme ve gözlemler yapılmalıdır. Sonuca göre görevliler yönlendirilmelidir. Sık sık görevlilerin meslek müfettişlerince denetimleri yapılmalı, işbaşında rehberlik yapılarak, motivasyonları artırılmalıdır. Olumsuz davranışlar, yanlış metodlar denetçiler tarafından bilimsel ve psikolojik desteklerle yerinde giderilmeye çalışılmalıdır.

Böyle bir çalışma ve görevlendirme sonucu 3-5 yıl sonunda Kıbrıs'ta o sıcak insanların gönlü kazanılmış ve onların manevi şikayetlerinin azalmış olması mümkündür.

Dinini öğrenmiş, ibadetlerini severek yapan İslâmın ahlakına adapte olmuş Kıbrıs Türk toplumu, uğramış olduğu kültür erozyonunun yıkıntılarını telafi edebilmek için cami, dini eğitim ve öğretimle birlikte ekonomik kalkınmaya da muhtaçtır.

Mevcut din görevlilerini kendi sorunlarıyla başbaşa kalmış gördüm. İyi niyet başarı için hiç bir alanda yeterli değildir. 1978'den beri Ada'ya din görevlisi gönderilmesinin sonuçları değerlendirilmeli, umulanla varılan noktalar kıyaslanmalıdır.

Anketimizin III. Bölümünün 9. sorusu: Kıbrıs'ta Türklerin dinlerini unutmayıp daha da geliştirmesi için sizce neler yapılmalıdır? üç şıklı soru ve cevaplar:

Kıbrıs Türk Halkı Neler Yapmalıdır?

Görüşlerin özeti aşağıdaki şekildedir.

- * Aileler, camiye, dini ve din adamlarını çocuklarına sevdirmelidir. (Öğretmen)

- * İslâm Dininin insanlara bakışını, hoşgörüsünü halkımız öğrenmeli ve hayatında yaşamalıdır. (Esnaf)
- * Kıbrıs Türk halkı, dinine bağlı laik bir toplumdur, öyle kalmalı. Türk halkı arasında birlik ve beraberlik duygusu azalıyorsa; bu dinle ilgili değildir. Liderlerin siyasi çıkar ve bencilliklerindendir. Kıbrıs Türk'ünün Müslümanlığını unutacağına kesinlikle inanmıyorum.
- * Okullarda yeterli dini bilgi verilmesi için yöneticiler nezdinde Kıbrıslı Türk aileler, girişimde bulunmalıdır. İslâm Kolejinin açılması için çaba gösterilmelidir. (Gazeteci-Esnaf)
- * Yaşam mücadelesi veren ve sadece maddiyat peşinde koşan bu halkın manevi değerlere kıymet vermesi gerekir. Sadece ölüm korkusu hissedenlerin camiye gelmemesi gerekir. (Emekli)
- * Kıbrıs Türk halkı hiçbir şey yapamaz. Çünkü bu konuda hem bilgisiz hem de yetersizdir. (Memur, Öğretmen)
- * Kitap okumalı, halkta dini istek uyanmalıdır. (Esnaf) Dini hizmet ve dini eğitim sahasındaki isteklerini, halk yöneticilere iletmekte ısrarlı olmalıdır. (Esnaf)
- * Kıbrıs Türk halkı, gericiliğe kaçılmazsa dinine saygı gösterecek. (Emekli)
- * Halkımız bu konuda pasiftir, Daha aktif olmalıdır. (Emekli)

Kıbrıs Türk Yöneticileri Neler Yapmalıdır?

- * Dini eğitimi her sahada artırmaları lazım. Halka dini eğitim ulaştırmaları gerekir. Okullara önem verilmeli, din dersleri yeterli hale getirilmelidir. İ.Hatip Okulları açılmalıdır (Ev hanımı-Öğretmen-Esnaf)
- * Ailelerin İslâm Dini hakkında bilgilendirilmelerini sağlamalıdır. Siyasiler Türk insanının dini kimliğinin önemini kavramalı, laikliği dinsizlik diye anlamaktan vazgeçmelidirler. İvedilikle din adamı yetiştiren okulları açmaları lazımdır. (Öğretmen-Emekli)

- * Bayrak Radyo ve TV. den dini programların yayınlanması.
- * Cami ve minarelerin onarılması için bir Vakıf kurulmalı.
- * İslâmın hoşgörüsünü; insanlara ve diğer dinlere bakış açısını öğreten aydın din adamları yetiştirmelidirler.
- * Tüm imamsız köylere imam tayin etmelidirler.
- * En az ayda bir defa tüm yerleşim merkezlerinde halkın dini bilgilerini artıracak konferanslar düzenlenmelidir.
- * Önce Kıbrıs'ın temel sorunları çözümlenmelidir.
- * Dinin devletin vazgeçilmez bir unsuru, milli birlik ve beraberliği pekiştirici bir kurum olduğunu kabul etmeleri gerekir.
- * Dini inkar edenleri, yöneticiler gözlem altına almalı, onlara maneviyyatın öcü olmadığı izah edilmelidir.
- * Önce yöneticiler Müslüman olup olmadıklarına karar vermelidirler. Eğer müslüman iseler hem kendilerinin hem de halkın sorumluluğunu idrak etmelidirler.
- * Yöneticiler dini hususlara işlerlik kazandırmalı, halkın istemini tatmin edebilecek boyutlarda imkanlar hazırlamalıdır. Özellikle TV yayınları düzeltilmelidir.
- * Yöneticiler dini hizmet konusunda laf üretmeyi bırakıp eğitim içinde dine önem vermelidirler.
- * Din adamlığını cazip hale getirmelidirler.
- * Atatürkçü din adamları yetiştirmelidirler.
- * M.E. Bakanlığınca gericiliğe kaçmayacak ve çocukların seviyesine uygun dini dersler verdirmelidirler.
- * Dini noksanlıkların daha aktif olarak giderilmesi gerekir.
- * İslâm ülkeleri ve Türkiye, gerçekten yardım yapmak istiyorlarsa; aydın din adamı yetiştirmeye yönelmelidirler. Cahil imamların Cennet

Cehennem vaazları aydın olan % 98'i okur-yazar olan bir topluma hiçbir şey kazandırmaz.

- * Bu toplumun çok büyük bir kısmı orucunu tutmakta, camisine de gitmektedir. Ama camilerde aradığını bulamamaktadır. Dinde reform şarttır. (Öğretmen)
- * Yöneticiler aydın din adamı yetiştirmeli, şeriat yanlısı, çağdışı din bağnazlarının türemesine meydan vermemelidirler ve dini siyasi çıkarları için kullandırmamalıdır.
- * Devleti idare edenlerin dini eğitimi tehlikeli, zararlı görmekten vazgeçmeleri lazımdır. Bu da onların Laiklik kavramını olumsuz algılamalarındandır. Bundan kurtulmaları lazımdır.

Türkiye ve Diğer İslâm Ülkeleri Neler Yapmalıdır?

- * Türkiye, gönderdiği görevlileri mali yönden güçlendirmeli; burada perişan oluyorlar.
- * Din görevlileri, söylediklerine önce kendileri uymalı ve uygulayıcı olmalıdırlar.
- * Kıbrıs'a maddi ve manevi yardımlarda bulunmalı, cami ve minarelerimizi onarmalıdırlar.
- * Programlı ve planlı bir şekilde dini ihya çalışması yapmalıdırlar.
- * Dini meseleleri siyasi meselelerden ayrı tutmalıdırlar.
- * Mali yardımların sadece dini müesseselere olmaması gerekir. Yol, su, elektrik gibi halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayan konulara yönelik olması ve bunları kullanım esnasında halka dinimizin hatırlatılması gerekir.
- * Türkiye dışındaki İslâm ülkeleri ancak finans yardımında bulunmalı, Dini Eğitim T.C. Diy. İşl. Başk. ca kontrollu verilmeli, planlamalı, prensibler konmalı, öncelikler ihdas edilmelidirler.
- * İlahiyat Fakültesi mezunu hoca göndermelidirler. "Girne'de Cami yeterli değildir. Girne'ye bir cami yapsınlar.

- * Türkiye'den din eğitimcileri ve dini yayınlar bekleriz.
- * Çağdaş ve Kıbrıs Türk toplumunun sosyal kültürel yapısını iyi tanıyan din adamlarının eğitilmesi ve yetiştirilmesi için imkan sağlamak. Gerici ve çıkarıcı, dini maske olarak kullanan ve bundan yararlanmak isteyen kişi veya zümreleri tecrit etmek.
- * Gerek Türkiye ve gerekse İslâm ülkelerinin yaptıkları yardımları siyasi güç kazanmak için yaptıklarını bilenlerden biriyim. Gerek geçmişte Libya'nın gerekse şimdi Suudilerin yaptıkları yardım tamamen siyasi amaca yöneliktir.

Sonuç olarak, Kıbrısta çalışan din görevlilerinin sayısı, tahsil durumları yetersizdir. Statüleri ve ekonomik düzeyleri, olması gerekenin çok altındadır.

Halk ve gençlik, Bahailik, Yahova Şahitliği, Hristiyanlık, Ataizm vb. akımların zararlı tesirleri altındadır.

Genel eğitim ve kültür düzeyi yüksek olan Kıbrıs'ta din görevlilerinin en az İlahiyat Fakültesi mezunu olmasının gerekliliği ortaya çıkmış bulunmaktadır.

D- DİNİ HAYATIN DEĞERLENDİRİLMESİ, TESBİT VE ÖNERİLER

Kıbrıs Türkü Bu Duruma Nasıl Geldi?

Yaptığımız araştırma ve gözlemlere dayanarak; Kıbrıs Türklerinin dinî ve dini hayatla ilgisi olması sebebiyle de millî yönlerinin zayıf olma sebeplerini şöyle özetleyebiliriz.

Hemen ifade etmeliyim ki; sebepler sadece 1878 sonrası İngiliz dönemiyle başlamamaktadır. Bu durum, fetih sonrası başlayıp günümüze kadar olan zamanı ve yönetimleri kapsamaktadır. Bu nedenle Ada Türklerinin bu hale gelişlerini şu üç zamanda ele alarak özetlemek mümkündür.

1- Fetihden İngiliz idaresine (1571-1878) kadar olan zaman içinde etken olan sebepler:

a- Anadolu'dan fetih sonrası Adada iskan ettirilen Türklerin büyük çoğunluğu cahil, fakir ve vasıfsız insanlardır. Sorunlu ve suçlu olanlar da göç etmiştir. Kalanlar ise, yönetim ve savunma amacıyla gönderilen,

- Subaylar,

- Yöneticiler

- Vasıflı insanlar (zanaatkârlar) dır.

Bu üç grup medenî, kültürlü insanlardır, fakat; bunların sayıları çok azdır. Sivillerden gidenlerin sadece 1/10'i zanaatkâr olup kalanlar cahil, fakir ve sorunlu kimselerdir. Kültürlülerin şehirlerde, kalanların tarım ve hayvancılık için köylerde iskan ettirildikleri kaynaklarda ifade edilmiştir.

Eğitimin zorunlu olmadığı ve yaygınlaştıramadığı açıktır. Zira 1911 yılında Türkçe konuşmayı unutan köylüler için İstanbul'dan Rumca bilen vaizler istenmiştir. 1878'de Adayı ele geçiren İngilizlerin, 33 yılda Türklere dillerini ve dinlerini unutturmaları imkansızdır. Kısaca cahil gidenler yine cahil kalmışlardır. Yeterli eğitimin halkın ayağına götürülememiş olması, dinden habersiz bir neslin doğmasına ve devamına sebep olmuştur. Karma köylerde ise; Rumların etkilerinde kalmışlardır.

b- Arazi Durumundan Kaynaklanan Olumsuzluklar

Kıbrıs Adası, fetih sonrası Osmanlı toprak sistemi gereği öşür, haraç ve Mirî arazi olarak halka dağıtıldı. İleri gelenler devletten tımar, has ve zeamet olarak elde ettikleri arazilerde geçinemiyen ve vasıfsız işçileri çalıştırmaya başladılar.

Bu sistem iyi çalışmayınca; satılması yasal olmayan devlete ait tımar arazileri satıldı. Görevden azledilen beyler, beylerbeyliği yapanlarla üst düzey memurlar, çiftlik sahibi oldular.

Ada, yönetime atananlar tarafından değil onların belirlediği ve tayin ettiği vekillerce yönetilmiştir. Onlar da devlete ait toprakları ehil ve ihtiyaç olanlara değil, ağalara vermişlerdir. Vergi toplama işini de ağalar ellerine alınca, cahil ve fakir halk yine aynı kalmış, ezilmiştir.

Ada yönetiminde bulunan üst düzey memurlardan, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'ya, memur olarak naklen atanarak veya başka sebeplerle geri dönenler olmuştur. Bunlardan Ada da edindikleri mülklerini, çiftliklerini daha sonra Rumlara satanlar olmuştur. Örnek; İstanbul'da oturan bir Bey'e ait poli çiftliği kendisinden kilise tarafından satın alınarak; 12 Rum aileye verilmiştir.

Baştan beri Adaya atanan subay ve memurların çoğunun orada mülk edinmelerine rağmen; buraya yerleşmedikleri kuvvetle muhtemeldir. Zira Kıbrıs'ta üst öğrenim veren medreseler yoktu. Kültürlü olan bu insanlar, en azından çocuklarının eğitimi için geri dönmüş olmalıdır.

c- Gerek Rumların gerekse Türklerin Yönetimin keyfiliğinden ve adaletsizliğinden, kendilerini vergi vb. diğer uygulamalarla ezdiklerinden İstanbul'a şikayetler yapılmıştır. Yönetimi yeterince denetliyemiyen Osmanlı devleti, sık sık idareci değiştirerek çözüm aramış ancak, halkın şikayet ve sıkıntılarına çözüm getirememiştir.

d- Osmanlı'nın gerileme devrinde başta İngiltere, Fransa ve Rusya'nın casusları ve misyonerler, Türklerin ileri gelenlerinin ve ağaların mevki ve menfaatlerini teşvik ederek, yönetime isyana teşvik ettiler.

Boyacıoğlu (1685), Çil Osman (1674), bir müslüman olan Gavur İmam İsyanı (1833) ve misyonerlerin de teşviki ile Rumların çıkarttığı 1821 isyanı vb.

Bu isyanlar müslüman Türk'ün kendi yönetimine karşı isyanıdır. Sebepleri ne olursa olsun, Adadaki Türklerin bölünmesine, ekonomik ve siyasi güçlerinin azalmasına sebep olmakla beraber, yabancıları güçlendirmiş ve yabancı dostu olan Türklerin sayısını artırmıştır. Ayrıca huzur ve güven ortamının ortadran kalkmasına sebep olmuştur.

2- İngiliz İdaresi Döneminde etken olan sebepler: (1878-1960)

- a- Yönetim Uygulamaları: İngilizler idareyi alınca Türkleri üst düzey memurluklardan uzaklaştırmıştır. Memurluktan alınan çok sayıda Türk aydını, İstanbul'a geri dönmüştür.
- b- 1914'te Türkler adayı terk ya da İngiliz vatandaşı olmaya zorlanmıştır. Osmanlı vatandaşlığından çıkmak istemiyen bir çok aydın müslüman, göç etmiştir. Birçok yerleşim merkezinde sayıca üstün olan Türkler, Rumların karşısında azınlık durumuna düşmüştür.
- c- Türk vakıflarına el konulmuş, okul ve camilerin finansman kaynağı kurutularak, okulların kapanmasına sebep olunmuştur.
- d- Sultana ait arazilere el konulmuş, vakıf arazileri istimlak, ucuz icar (Rumlara) vb. uygulamalarla zayi edilmiştir. Sonra başta Rumlar olmak üzere; icarcılara tapulanmıştır. Böylece Türk halkı ekonomik açıdan zor durumlara düşmüştür.
- e- Bazı Türkler memurluktan uzaklaştırılırken İngiliz dostu olan diğer bazılarına görevler verilmiştir. Böylece İngiliz yaşam tarzını benimseyen Türkleri yanına çekerek; Türkler arasında ikilik yaratmıştır.
- f- Türk Okullarının başına İngiliz müdürler atanmıştır. Okullardaki milli ve dini faaliyetleri yasaklamış, karşı çıkan öğretmen ve öğrencileri cezalandırmıştır.

Türk Bayrağı çekilmesini ve ders kitaplarını yasaklamıştır. Türk okullarına devlet yardımını olabildiğince azaltmış, birçok okulun kapanarak öğretmenlerin işsiz kalmasına sebep olmuştur.

g- Devlet memuru ve polis olabilmek için İngilizce bilmeyi bazen tercihli, bazen zorunlu sayarak, Türk çocuklarının başta rağbet etmediği İngiliz Okulu, Amerikan Akademisi gibi Misyoner okullarında okumaya mecbur bırakmıştır.

h- Baskılardan yılarak göç eden Türkler'in arazilerini alabilmeleri için; Rum kiliselerine maddi yardımda bulunmuştur.

En önemlisi de Türk halkına önderlik yapacak seviyede çok sayıda aydınının Türkün göç etmesini gerçekleştirmiştir.

Kalanların bir kısmını da kendi milletine, yaşam tarzına sevgi besleyecek duruma getirmenin yollarını bulmuştur. Bu bağlamda bir çok Türk'e devlette iş vermiş, zengin çocuklarını yüksek tahsilleri için İngiltere'ye gitmelerini sağlamıştır.

İngiltere'de tahsil yapabilmenin ön şartı olan İngilizce'yi belli düzeyde öğrenmeleri için de Kıbrıs'ta misyoner okullarını açmış ve teşvik etmiştir.

Böylece Kıbrıs Türk çocukları daha orta tahsilde İngiliz kültürü ile eğitilmiş, yüksek tahsilini de İngiltere'de yaparak dini ve milli erozyonu yaşamıştır.

Bu öğrencilerden ve bunların ailelerinden bir çoğu İngiltere'ye yerleşmiş ve halen İngiliz vatandaşı olarak yaşamaktadır.

Sonuç olarak; milli yönü zayıf, dini yönü çok çok zayıf, müslüman bir toplum yaşamından çok; hristiyan batı toplumunun yaşam tarzına daha yakın ve yatkın bir toplum olmalarına bu uygulamalar sebep olmuştur.

3- 1960-1996 Dönemi:

Büyük bir kesimi okumuş olan günümüzün Kıbrıs Türkü, İngiliz idaresi döneminden beri ideolojik yabancı fikir ve eğitim sistemlerinin tesirinde yetişmiştir.

Genelde milli düşünceye yakın, bağımsızlığına sahip olma azminde özel de ise, kültür ve yaşam tarzı itibariyle dışa açık ve daha çok sempati duyan bir toplumdur.

Geçirmiş olduğu yönetim, eğitim ve sosyal olaylar sürecinde özüne ve öz değerleriyle, yaşam tarzına uzak olarak yetişmiştir.

Öz değerlerden milli duygu ve düşünce kısmen, dini yapı ise, büyük oranda erozyona uğramıştır.

1960 sonrası Kıbrıs'ı yöneten Türkler de bu süreçlerin içinde yetişmişlerdir. Bu sebeple; Kıbrıs Türklerinin dini ve milli durumlarının iyileştirilmesine yeterli ilgiyi göstermemişlerdir.

1974 sonrası hiç bir engel kalmamış olduğu halde; ideolojik olarak müslümanlığa karşı olanlar, dindar bir gençliğin yetişmesiyle laikliğin tehlikeye gireceğini savunanlar, el birliği içinde halkın dini öğrenim istekleri karşısında tavır almış durumdadırlar.

Kalanların bir kısmı ise, konuya ne taraftar ne de karşıdır. Tamamen ilgisiz tavırlarını sürdürme eğilimindedirler.

Diğer bir kısım da, dini eğitim ve öğretimin iyileştirilmesinden yana gayretlerini sürdürmekte devam azmindedirler. Ancak, arkalarında etkisiz ve yetkisiz halk vardır. Bu grup yönetimde etkili ve yetkili olanlar içinde sayıca azdır.

Bu düşünce gurubunun dışında bulunan yukardaki diğer düşünce gurupları belki sayıca az fakat, etkileri ve yetkileri fazladır.

1974 sonrası yönetimler, halkın dini ihtiyaçlarını yeterli eylememişlerdir. Aralarında fikir birliğinin olmaması ise; bu alandaki olumsuzluğun devamına sebep olmaktadır.

Gerek K.K.T.C. hükümetleri ve gerekse parlamento üyeleri (muhalfe), bu konuya ülke ve ülkenin geleceğini nasıl etkileyeceği hususunda gerçekçi ve bilimsel bir araştırmanın yapılması konusunda bile uzlaşmaya varabilmiş değillerdir.

Yönetim fikir birliğine varmadıkça 50.000 şehit verilen Kıbrıs'ta; gelecekte onlara fatiha okuyacak 50 kişi bulunmayabilir.

Siyasette ve yönetimde söz sahibi olanlar, dini eğitim ve öğretim konusunu çok iyi incelemelidirler. Kıbrıs Türklerinin dini eğitim ve öğretime her zamankinden daha çok ihtiyacı bulunmaktadır.

Din öğretiminin laiklikle çatıştığı düşünceleri nedeniyle 1974 sonrası Kıbrıs Türk yöneticileri, halkın dini ihtiyaçlarına, eğitim ve öğretime köklü çözüm önerileri getirmemişler, bu doğrultuda halkın isteklerine sessiz kalmışlardır. Yapılanların tamamı ise, basit, yetersiz ve günlük tedbirlerdir.

Kıbrıs Türk Halkının konuyla ilgili görüşlerinden ve araştırmamızın değerlendirilmesinden ortaya çıkan hususları, tesbitler ve öneriler olarak şöyle özetlemek istiyoruz.

TESBİT VE GENEL ÖNERİLERİMİZ:

a- Kıbrıs Türk okullarında din kültürü ders saatleri, öğrencilerin hazır buluşluk seviyelerine göre artırılmalı ve ihtiyaca cevap verecek seviyeye çıkarılmalıdır.

b- Halen Türkiye'de okutulan din kültürü ders kitapları, Kıbrıs Türk okullarında da aynen okutulmaktadır. Bu kitaplar, içerik olarak, Kıbrıslı öğrenciler için üst seviyede ve ağırdır. Uzmanların konuyla ilgili yapacakları alan çalışmaları sonucunda seviye tesbit, sosyal ve kültürel hayat vb. bakımlardan düzenliyecekleri rapora dayanılarak Kıbrıs için yeni ders kitapları hazırlanılmalıdır.

c- Ders konuları hafifletilmeli, İlkokul II. sınıftan itibaren Lise ve dengi okulların son sınıfına kadar bu ders, Müslüman çocuklarına zorunlu olarak okutulmalıdır.

d- Eğitimin bütün kademelerinde din kültürü dersi İlahiyat Fakültesi mezunu branş öğretmenleri tarafından okutulmalıdır. Kıbrıslı branş öğretmenleri yetişinceye kadar Türkiye'den yeterli sayıda ve özel seçimle, mesleğinde başarısını üst düzeyde kanıtlamış olanlar atanmalıdır.

e- K.K.T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ve yöneticilerin sözlü ifadelerinden anlaşıldığına göre; başta Türkiye ve İngiltere olmak üzere Kıbrıs dışında yüksek öğrenim gören binlerce Kıbrıslı Türk genci arasından İlahiyat tahsili yapanlar bulunmamaktadır.

Yöneticiler gerekli tedbirleri alarak, gençleri İlahiyat tahsili yapmaları için teşvik edici önlemleri acilen almalıdır. Kıbrıs Türküne en iyi hizmeti, yine Kıbrıslı din kültürü öğretmenlerinin verebileceği unutulmamalıdır.

f- Hem mesleğe, hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programa sahip beş büyük yerleşim merkezi olan; Lefkoşe, G. Magosa, Girne, Güzelyurt ve Lefke'de birer Anadolu İmam-Hatip Lisesi veya din koleji açılmalıdır. Bu okullara alınacak öğrencilerin sayıları sınırlı fakat, niteliklerinin çok iyi olması için gerekli alt yapı ve öğretmen kadrosunun oluşturulmasına özel önem verilmelidir.

Bugün atılacak olsa, bu adımların sonucu 10-15 yıl sonra alınabilecektir.

Kıbrıs Türk çocuklarının öğretmenlerinin, din görevlilerinin Kıbrıslı olması, hizmette verimliliğin artırılması için bir zorunluluktur. Zira Türkiye ve diğer ülkelere gelen elemanların Kıbrıs Türk halkının yaşam tarzına adapte olmakta güçlük çektikleri, bu nedenle toplumun genelinden kopuk olarak, etraflarında bulabildikleri birkaç kişiyle günlük hayatlarını geçirmeye çalıştıkları tarafımdan gözlemlenmiştir.

Bu tesbitler, tamamen halkın isteklerine ve ihtiyaçlarına dayanılarak sıralanmış olup ilgi alanım olması sebebiyle de tarafımdan yine halkın ihtiyaç ve istekleri esas alınarak öneriler getirilmiştir.

Kıbrıs Türkü bunların olmasını istemektedir ancak, bunların olması için etkili bir çalışma içine girmemiş, girme eğiliminde de bulunmamaktadır. Her şeyi yöneticilerden beklemektedir.

Kıbrıs Türk Hükümetleri, bürokratlar ve siyasetle uğraşanlar şu hususları bilmeli, iyi değerlendirmeli ve gereğini yapmalıdırlar. Bunlar Kıbrıs Türkünün bağımsız olarak kalmasına katkı sağlayacak ana unsurlardır.

1- Din eğitim ve öğretimi ile yetişen gençliğin, milli birlik ve beraberlik, vatan, dil, bayrak, hürriyet sevgileri çok yüksektir. Yüzyıllardır Kıbrıs Rumlarının sönmeyen Enosis idealleri, Türkleri Ada'dan kovarak kendilerine yurt yapma emellerinin üst düzeyde canlı kalmasının sebepleri iyi öğrenim görmüş Rum din adamlarının kilise ve Rum okullarında dini ve milli eğitim etkinliklerinin üst seviyede olduklarını, din adamları ile öğretmenlerin, yönetim ve halk nazarında gerekli statü ve saygınlığa sahip olduklarını görürüz.

Bu nedenle; Kıbrısta iktidar ve muhalefet görevi yapan siyasilere, bürokrat ve serbes çalışan herkes bu konu üzerinde çok iyi düşünmelidirler. Sahip oldukları saplantılarından, sabit fikirlerinden, siyasi vb. beklentilerinden uzak olarak; konuyu bir memleket sorunu olarak ele almaları ve işi uzmanlarına incelettikere gereğini yapmalıdırlar. 1974 yılında fiili olarak bağımsız olmuş olan Kıbrıs Türk yönetimlerinin, 22 yıldır bu konuya gereken ilgiyi göstermemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Din eğitim ve öğretimi konusu ikiye ayrılarak ele alınmalıdır.

1- Eğitim Kurumlarındaki din öğretimi konusu,

2- Din eğitimi veren öğrenim kurumlarının açılması konusu.

Bunların hiçbirisi diğerinden daha az önemli değildir. Her ikisi de; 22 yıldır yeterince araştırma ve incelemelere dayanılarak ele alınmış değildir. Halkın dini yaşantısı da bu iki hususa bağlı olarak şekillenmektedir. Gereği gibi ele alınmayan ve olumlu adımların yeterli atılmadığı bu iki hususun tabii sonucu olarak da bugünün insanlarında; dini yaşantının inanç, ibadet ve ahlak bazında yeterli seviyede olmadığı rahatlıkla gözlemlenmektedir.

Kıbrıs Türklerinin Milli duygularının, müslüman kimliklerinin ve milli birlik içinde bağımsızlıklarının devam edebilmesi için; okullardaki din kültürü derslerinin plan, program, ders saatleri ve branş öğretmeni sorunları acilen iyileştirilmelidir.

Kıbrıs Türk yöneticileri, kendi din görevlisini ve öğretmenini kendi gençleri arasından yetiştirmelidir. Bunun için Anadolu İmam-Hatip Lise-lerine veya din kolejlerini açıp, hizmete sokmalıdır. Bu bağlamda şunları belirtmek istiyoruz:

Kıbrıs Türkü, kültür seviyesi yüksek bir toplumdur ancak, buna pa-ralel olarak gerek okumuş kesimde ve gerekse alt-kültür gruplarında dini bilgi, dini sevgisi ve ilgi kültür seviyesine ters oranlı olarak düşüktür. Bu nedenle yetiştirilecek öğrencilerin, din konusunda hurafelerden arınmış ve alanlarında çok iyi yetişmiş olmaları gerekmektedir. Kıbrıs halkı da bunu istemektedir. Açılması önerilen din kolejlerinin verim ve kalitesi yüksek olması için tedbirler alınmalıdır. Bir İmam-Hatip Lisesi veya Din koleji açılsın da ne olursa olsun veya sonradan düzelir gibi yaklaşımlar kötü sonuçlar doğurabilir.

Yukarda ifade edildiği gibi, hangi dine mensup olunursa olunsun; dini eğitim ve öğretimini iyi devm ettiren toplumlarda milli birlik ve be-raberlik duyguları daha kuvvetlidir. Diğer bir deyişle din eğitim ve öğre-timi, milli birlik ve beraberliğin bir sigortasıdır. Kıbrıs Türklerinin milli birlik ve beraberliğe her zamankinden daha çok ihtiyacı bulunmaktadır. Zira bağımsızlıklarının devamı için bu şarttır.

Açılması önerilen din öğretimi verecek okullar ve diğer okullardaki din öğretiminin iyileştirilmesi buna hizmet edecektir. Şu noktada yöneti-ciler ittifak etmelidirler:

Açılması önerilen dini okullar, sadece din görevlisi yetiştirmeye yö-nelik olmamalıdır. Yüksek öğrenime de öğrenci hazırlayan programa sahip olmalıdır. Kıbrıs Türklerinin çok sayıda yakınlarının batı ülkelerin-de yaşaması, Ada'nın siyasi ve turistik durumları da gözönüne alınarak mezunların çok iyi İngilizce bilerek mezun olmaları programlanmalıdır.

Bu okullardan mezun olacaklar için yöneticiler, bunlara nerede iş verebiliriz vb istihdam endişelerinden kurtulmalıdırlar. Şöyle ki; bu okul-lardan mezun olanların hepsinin din görevlisi olacağı düşüncesi bir tara-fa bırakılmalıdır. Bu okullardan ihtiyacın üstünde mezun olacak olan öğ-

rencilerden mesleğe yatkın, yeteneği bu görevi yapabilecek olanlar, seçme sınavı ile din görevlisi olarak ihtiyaç oranında atandığında, din görevlisi kadrosunun kalitesi artacaktır. Böyle bir kadronun görev almasıyla din hizmetleri kendiliğinden iyileşecektir. İhtiyaç fazlası, dini okullardan mezun olan öğrenciler; İlahiyat Fakülteleri ve diğer bıranşlarda yüksek öğrenim yaparak iki önemli ihtiyacı giderecektir.

a- İlahiyat branşında öğretmen ihtiyacı giderilmiş olacaktır.

b- Değişik alanlarda yüksek öğrenim yapanlar da Kıbrıs Türk toplumunda yüksek tahsil yapanlar arasında kaynaşmayı ve toplumsal barışı sağlayacaktır.

Şayet dini öğrenim görenler sadece din görevlisi olur ve İlahiyat Fakültesine gidebilir şeklinde bir uygulama yapılırsa; o zaman bugün olduğu gibi halktan kopuk, statüleri değişik bir sınıf ortaya çıkabilir ki; bu, Kıbrıs Türk toplumunun milli birlik ve beraberliğine hizmet etmez. Toplumun dini yaşantısına da, beklenen olumlu katkıyı yapmaz.

Din kolejlerinden mezun olup da, din görevlisi olamayan, İlahiyat ve diğer yüksek öğrenim kurumlarından birine gidemiyenler ne olacak sorusu akla gelebilir? Zaten iyi niyetli idarecilerden bir kısmının endişeleri bu doğrultudadır. Bunun çözümü çok açıktır. Yüksek öğrenimi kazanamayan düz lise mezunları ne olacaksa, ne oluyorsa onlar da aynı durumda olurlar.

Kıbrıs Türkleri, İngiliz idaresinde kalmış, Rumlarla içiçe yaşamıştır. İngiliz ve Rumların hayat tarzlarını, dinlerini, ekonomik ve kültürel yapılarını yakından bilmektedirler.

Yukarda açıklanan tesbit ve önerilerin yakın zamanda ele alınması, mevcut durumun devam etmesi, bir zaman sonra da; halkın dini hayatının mevcut durumu bile koruyamaması sonucunu doğurması tabiidir. Kıbrıs Türkleri içinden şu fikri savunanların sayısı bugün azdır ama, yarın tutum değişmezse artması kuvvetli bir ihtimaldir. Çok az sayıdaki Kıbrıs Türkü bugün şunu söylüyor: "... Bağımsız olduk da ne oldu? İngiliz

döneminde ve Rumlarla birlikte yaşarken ekonomik hayatımız bundan daha iyiydi... Ben o zaman daha rahat yaşıyordum. Bugün 20 milyon alıyorum, bir Rum bugün benim üç katımı alıyor, bakın benim refah düzeyime bir de onlarınkine... Ben aç olduktan sonra bağımsız olmanın ne önemi var...

Kıbrısta doğup, büyümüş bir Türk bunları söyleyebilmektedir. Üstelik Ada'da ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürülmüş, itilmiş, kakılmış, ırzına namusuna yapılan tecavüzleri görmüş, can ve malına kastedilmiş olmasına rağmen. Bütün bunlara rağmen; bugün bazı insanların böyle düşünebilmesi, onların ne kadar büyük bir manevi boşluk içine itildiklerini ve gelecek günlerde ki ekonomik endişelerini göstermesi bakımından önemlidir.

Zihinsel bünyede açılacak bu yara, bir mikrobun insan bünyesinde yapmaya çalıştığı gibi önlem alınmazsa; büyüyecek, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığını istemeyen dış güçler tarafından da bundan önce olduğu gibi desteklenecektir.

Bundan önceki zamanlarda hürriyetlerine yapılan saldırılarda tek vücut olan Kıbrıs Türk'ü, bundan sonra yapılacak olan saldırılarda bu iç dayanışmayı bulamayabilir. Manevi açıdan beslenmeyen insanlar, olayı sade maddi açıdan değerlendirebilir. Böyle olunca da bazıları için; bağımsız yaşamak, federasyon olarak yaşamak ile, başkalarının egemenlikleri altında yaşamak arasında tercih yaparken ölçü, maddi olabilir.

İşte, yıllardır fiili saldırı ve uluslararası alandaki siyasi girişimleriyle Kıbrıs Ada'sını Türklerden temizleme ya da onların egemenlik haklarını ellerinden alma çabası içinde olan düşmanlar, Kıbrıs Türkünü içten bölüp, parçalama fırsatını elde etmiş olabilirler.

Kıbrıs Türk yöneticileri, hürriyetlerine, egemenliklerine gözdikenlere bu fırsatı vermiyecek çalışma içine girmelidirler. Bunun için;

a- Halkın ekonomik düzeyi mutlaka yükseltilmelidir. Ada Türkleri ellerindeki topraklar üzerindeki zirai ve sanai yatırımlarıyla kendi kendi-

ne yeter hale getirilmelidir. Yatırıma dönüşmeyen parasal dış yardımların kalıcı bir refah sağlaması mümkün değildir.

b- Manevi boşluk içinde olan halkın, bu boşluğunu giderici önlemler alınmalıdır.

Bütün bunlar, Kıbrıs Türk'ünün bağımsızlığının devamı için, egemenliklerine gözdikenlere karşı; Kıbrıs Türklerinin bölünmeden, milli birlik ve beraberlik içinde kendilerini savunabilmeleri için gereklidir.

Bu eylemlerin gerçekleştirilmesi için ise; ön şart, Kıbrıs Türklerinin fikir birliği içinde olmalarıdır. Yapmış olduğum araştırma sonunda; Kıbrıs Türklerinin çoğunluğuna yakın kısmında bu fikir birliği vardır. Ancak, manevi boşluğun giderilmesi hususunda laiklik düşüncesinin zedeleneceği inancında olanlar, toplumun isteklerine ve ihtiyaçlarına karşı katı tutumlarından vazgeçmeme eğilimindedirler. Ataizm, Yahova Şahitleri, Bahaîlik gibi fikir mensupları da; Kıbrıs Türklerinin dindar olmalarını istemedikleri için; bu görüş sahiplerine büyük destek vermektedirler.

SONUÇ

Kıbrıs Adası çok eski devirlerden beri stratejik öneme sahiptir. Osmanlı Devletinin 1571 yılında Adayı fetih sebeplerinden biri de stratejik önemidir.

Korsanların barınağı haline gelen ada'yı fetheden Osmanlı yönetimi ilk iş olarak; Ada'nın kalkınması ve savunması hususlarını ele almıştır. Bunun için bir nüfus sayımı yaptırılmış ve ihtiyaç duyulan mesleklerden zanaat sahiplerini ve çiftçileri Anadolu'dan alarak Kıbrıs'a yerleştirmiştir. Savunma için de asker göndermiştir.

Osmanlı Kıbrıs'ta yerli halkın asimilasyonuna edilmesi amacına yönelmemiş, bu nedenle de ayrı din mensubu olanları ayrı bir millet kabul ederek iç işlerinde serbest bırakmıştır. Din, dil, örf ve adetlerine dokunmamıştır.

Bununla beraber Kıbrıs'ı bir vilayeti haline getirmiş olup, idari, mali, adli, eğitim vb. kurumlarını Ada'da kurmuştur.

1877 Osmanlı devletinin Ruslar'a yenilmesi ve eski gücünü yitirmesi üzerine Kıbrıs'ı, önceden beri Ada'da gözü olan İngiltere'ye çaresizlik içinde devretmiştir.

1878'de Ada yönetimini devralan İngiltere 1914 yılında tek taraflı olarak Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir.

1878'den 1960 yılına kadar Ada'yı yöneten İngiltere Kıbrıs'ta yaşayan Rum ve Türk toplumlarına eşit ve adil davranmamıştır.

1914'te Osmanlı vatandaşlığını reddederek Kıbrıs'ta yaşayanlar; İngiliz vatandaşı olmak ya da Ada'yı terk etmek arasında tercih yapmaya zorlanmıştır. İkinci şıkkı tercih eden birçok Kıbrıslı Türk, topraklarını ucuz pahalı demeden satarak çoğunluğu Anadolu'ya olmak üzere göç etmiştir. Daha doğrusu göç ettirilmiştir.

1878 öncesi Türkler adada, toprak, ekonomi ve yönetim bakımından Rumlardan üstün ve efendi durumundaydı. İngiliz sömürge yönetiminin

uyguladığı baskılar ve asimilasyon politikaları sonucu; her alandaki üstünlüklerini Rumlara kaptırmışlardır.

Buna ilave olarak; telafisi en az bir asır planlı, programlı olarak ciddi çalışmayı gerektirecek derecede dinî ve millî bakımdan erozyona uğramışlardır.

1974'ten günümüze bu alandaki çalışmalar, çok yetersiz olup erozyonun Türk yöneticilerin ilgisizliği sebebiyle devam ettiği açık bir gerçektir. Başka bir ifadeyle; dinî ve millî erozyon, 1974 öncesinde Hıristiyan ve sömürgeci İngiliz, Rum işbirliği ile bilinçli olarak yapıyordu. Bugün ise; kendi kendini yöneten Türkler tarafından; halkın ve gençliğin nasıl bir sona doğru gittiği üzerinde düşünülmeden bilinçsizce ve kayıtsız kalınmak suretiyle bu erozyona devam izni verilmekte olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kıbrıs Rum okulları ve vakıfları kilisenin denetim ve yönetiminde kalırken; Türk okul ve vakıfları İngilizler tarafından yönetilmiştir. Bu durum Kıbrıs Türkünün sosyal ve ekonomik hayatına büyük katkısı olan önemli bir kaynağın kurutulması demektir. Türkler bundan büyük zarar görmüşlerdir.

Eğitim ve hayır kurumlarını yaşatan vakıf gelirleri, İngiliz idaresi elinde zayi edilmiş, birçok vakıf gayrı menkulleri şartlarına aykırı olarak istimlak edilmiş ya da satılmıştır.

İngiltere tamamen kendi çıkarlarına göre adayı yönetmiş, Osmanlı Devleti, Kıbrıs'taki hukuki haklarına ve Kıbrıs Türküne sahip çıkamamıştır. Hatta sultan'a ait araziler üzerinde kiralama, satma ve benzeri tasarruflarda bulunan İngiliz uygulamalarına mani olamamıştır.

1900'lü yıllardan sonra Rumların Enosis emellerinin tezahürleri olan isyan ve tedhiş hareketleri 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. Bu tedhiş hareketleri karşısında, İngiliz idaresinin baskıları artmıştır. İsyanları Türkler yapmış gibi, hürriyetlere getirilen kısıtlamaların ağırlığı Türklere layık görülmüştür.

İngiliz idaresinin ilk zamanlarında devlet memurluklarından uzaklaştırılan Türkler ve bu duruma ilave olarak sömürge yönetiminin diğer baskıları ve Rumların taşkınlıklarına maruz kalmışlardır. Yaşadıkları kuraklık ise; toprağa bağımlı Kıbrıs Türkünü acınacak duruma düşürmüştür. Bu da bazı göçlerin diğer bir sebebidir.

Bu durumlar karşısında Kıbrıs Türkü yalnız ve sahipsiz kalmıştır. Sosyal ve dini eğitim kurumlarına sahip çıkmayı unutmuş, can derdine düşmüştür.

Azınlık durumuna düşmüş, merkezden uzak köyler okulsuz, camisiz, öğretmen ve imamsız kalmıştır. Türkçeyi unutan Türkler Rumca konuşmaya başlamış, Hristiyanlığı da papazların teşvikiyle kabul etmişlerdir.

Tanzimat öncesi eğitim sistemine göre, eğitim zorunlu değildi. Tanzimatla zorunlu hale gelmişti. Ancak Kıbrıs Türkü bu tarihten sonra da başta İngiliz sömürge yönetiminin engellemeleri olmak üzere çeşitli nedenlerle sayısal, idari ve ekonomik gücünü kaybetmiştir.

Kıbrıs Türkünün 1878'den 1950 yılına kadar İngiliz idaresi altında yaşadığı olumsuzlukları şöyle sıralamak mümkündür:

Okulları kapatılıp; öğretmenler işsiz bırakılmıştır. Açık kalan okulların yönetimi Türklerin elinden alınıp İngilizlere verilmiştir. Ders kitapları yasaklanmış, dinî ve millî etkinliklerde bulunan öğretmen ve öğrenciler cezalandırılarak sindirilmiştir.

Devlet memuru ve polis olabilmek için İngilizce bilmek, misyoner okullarından mezun olanları tercihen atamak gibi uygulamalarıyla sömürge yönetimi; Türkleri misyoner okullarında dolaylı olarak öğrenime zorlamıştır.

Hemen her bakımdan eğitimsiz, dini bakımdan da bazı yerleşim birimlerinden kısmen veya topluca Hristiyanlaşacak kadar da cahil kalmıştır. Daha doğrusu bırakılmıştır.

Kıbrıs adasında yaşanan sosyal, idari, siyasi değişimlerle kuraklık, toprak kaybı vb. ekonomik problemler Kıbrıs Türkünü her bakımdan olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklar, dil, örf ve adetler, eğitim ve dini hayatında etkili olmuştur. O kadar ki; İslâm dinini, bu dine göre pratikteki görevlerinin neler olduğunu ve nasıl yerine getireceklerini bilemeyecek duruma gelmişlerdir.

Bir taraftan İngiliz misyoner faaliyetleri, diğer taraftan İngiliz idaresinin desteğindeki Rum ortadoks kilisesi Türkleri asimile etmeye çalışmıştır.

Anavatan ile kopuk yaşadığı dönemi fırsat bilen papazlar, merkezden uzak köylerde yaşayan Türkleri dinlerinden, dillerinden, örf ve adetlerinden koparmada başarılı olmuşlardır.

Merkezi yerlerde yaşayan Türkler de İngiliz, Rum ve Müslüman olmayan diğer azınlıklardan etkilenmişlerdir.

1960 öncesinde Kıbrıs Türkü sosyal hayata ve dini eğitimine zaman ayıramamıştır. 1974 yılına kadar bütün gayretlerini canını korumak, hürriyetine kavuşmak doğrultusunda olmuştur. Yalnız başına var oluş mücadelesi sürdüren Kıbrıs Türkü, mücadelelerini siyasi alanda sürdürürken diğer alan ve kurumlarda gelişme sağlayacak etkinliklere fırsat bulamamıştır.

1960 sonrasında kendi eğitim kurumlarının yönetim ve denetimini ele alan Kıbrıs Türkü, 1974 yılına kadar Rumların tehdış hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Hemen her aile milli direniş ve istiklalleri için kurulan milis kuvvetlerine girmiş en az bir ferdi şehit vermiştir.

1974 sonrası Kuzey Kıbrıs'ta ayrı bir toplum olarak yaşamaya başlamıştır. 1983'ten sonra ayrı bir devlet olmuştur.

Kıbrıs Türk kesiminde artık kilise çanları çalmıyor. Ezan sesleri var. Güney kesimde kalan camiler ise susmuş durumdadır.

Kuzey Kıbrıs Türk kesiminde dini eğitim veren bir okul yoktur. Camiler yetersizdir. Rumlardan kalan bir çok köy kilisesi camiye çevrilmiştir. Buna rağmen camisiz köyler olduğu gibi, camisi olduğu halde, imamı olmayan ve imam istemeyen köyler halen bulunmaktadır.

Din görevlilerinin genel kültür ve dini eğitimi düzeyleri çok düşüktür. Kültür düzeyi yüksek olan Kıbrıs Türküne verebilecekleri fazla bir şey yoktur. Cenaze defni, mevlid, namaz kıldırma vb. işlerin dışında sosyal etkinlikler, kendilerinden beklenemez.

Kıbrıs Türkünde, Türk denince müslüman, müslüman denince de Türk akla gelir. İslâm dinini inkar edenlerin oranı oldukça azdır. Ancak kabul edenlerin din anlayışları, dini bilgi düzeyine paraleldir. Dini bilgi düzeyleri gerek tahsilli kesimde, gerekse alt kültür seviyesinde yok denecek seviyededir. Buna paralel olarak dini ibadetlerin fert bazında ifası oran olarak çok azdır.

Yaşlı kesimin istedikleri halde bilmedikleri için ibadet yapamadıklarını anlaşılmakla beraber; Kıbrıs Türkünde ibadet özellikle namaz alışkanlığı pek yoktur. Gençlerde ise durum bundan farksızdır.

Türkiyeden gönderilen din görevlileri sayı ve dini kültür itibariyle ihtiyaca cevap verememektedir. Halkın beklentilerine cevap vermekte zayıf kalan Türkiyeli din görevlileri, halktan kopuk yaşamakta pek uyum sağlayamamaktadır. Bundan Kıbrıs Türkünün dine ilgisizliği ve ibadet alışkanlığının olmayışının da payı büyüktür.

Okullarda din dersi, programları, ders saatleri ve öğretmenlerin yeterli olmadığı bugün için üzerinde durulması gereken çok önemli konular arasındadır. Bugün Kıbrıs Türk okullarında okutulan din kültürü programı ağır, ders saat sayısı ise çok yetersizdir.

Okullarda din dersleri çoğunlukla branş dışı öğretmenler tarafından okutulmaktadır.

Halk, dini bakımdan ve dini pratikler yönüyle eksik olduğunun bilincindedir. Dini bilgilerini yeterince öğrenme arzusu içindedir. Bunun

için din görevlilerinden ve yönetimden büyük beklentileri vardır. Okullarında çocuklarının kendileri gibi, dini bakımdan yetersiz yetiştirmelerinden büyük endişe duymakla beraber bu konuda pasif bir hal içindedirler.

Bu anlatılanlardan hareketle Kıbrıs Türk Toplumunu dinsiz ya da İslâm dışı olarak görmek doğru değildir. Camisiyle, örf ve adetlerden yaşıyanlarıyla dinî ve millî bakımdan erozyona uğramış müslüman bir toplumdur. Ancak dini yapısı zayıflamış ve dini pratikleri yok denecek kadar azalmış olan görünümüyle gerekli önlemler alınmaz ise; gelecekte İslâm dışı bir toplum olması mümkündür.

K.Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yöneticileri ile bazı siyasilerin İslâm dininin eğitim ve öğretiminin; örgün ve yaygın eğitim içinde ihtiyaca cevap verecek düzeyde verilmesi konusunda endişeleri vardır. Bu nedenle konuya sıcak bakmayanların sayıları ve etkinlikleri az değildir.

Bu ilgisizlikten Bahailik, Yahova Şahitliği, Hıristiyanlık, Ataizm gibi akımların istifade etmeye çalıştıkları ve Kıbrıs Türk gençliğini etki altına alma gayreti içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Din öğretiminin iyileştirilmesine sıcak bakmayan yönetici ve siyasilerin gerekçeleri şu noktada toplanmaktadır. Kıbrıs laik bir toplumdur. Din öğretiminin iyileştirilmesi, İ.H.L. ve İlahiyat Fakültesi gibi kurumların açılması laikliği tehlikeye sokar. İkinci gerekçe ise; Kıbrıs halkının yaşantısı aynıdır. Dini okulların açılmasıyla halk arasında farklılıklar, çatışmalar doğar. Konuya biraz daha yumuşak bakan, dindarlığa karşı olmayan bir diğer görüş sahiplerinin gerekçesi ise; istihdam sorunu doğar şeklindedir.

Kıbrıs Türkü, dini hayatın iyileştirilmesi için yeterli ve etkili tepkiyi önceden göstermediği gibi şimdi de göstermemektedir. Herşeyi yönetimden beklemektedir. Yönetimce yapılacak her türlü iyileştirme halk tarafından takdir edileceği kanaati vardır. Ancak ön yargılı, çok az sayıdaki muhalifler de olacaktır.

Osmanlı döneminde Kıbrıs Türkü içinden; cehaletinden ve ihmallerden dolayı hıristiyanlaşanlar olmuştur.

Gerekli ve yeterli önlemler alınmadığı taktirde Türk gençleri ve orta yaşlılar arasından gruplar halinde ateizim, Yahova Şahitliği ve Bahailik gibi akımlara kaymaların olabileceği ihtimali çok yüksektir. Gusul abdes-ti almasını, dua okumasını, kısaca dini pratiklerin yerine getirilmesi için gerekli bilgi ve uygulamayı yeteri kadar bilmediklerini Kıbrıslı müslümanlar bizzat ifade etmişlerdir. Bu olumsuz durumun yeni nesilde devam etmemesi için yapılanlar, yapılması gerekli olanların yanında yok denecek derecede az ve yetersizdir.

BELGELER, FOTOĞRAFLAR
ve
BASIN HABERLERİ

لفظیہ قضاے حقہ معلوم غایت ناقص اور یقیناً ناکند . قابو . جاگس دیا . نامزدہ کے کوہوں تنواریہ کلونین
 استخبار ایدم . ماغوسہ دوزخ قضاے یک بعد تیر مرتبہ است . دینہ لوزخ بحث اجماع مقتدر و کلم مع مایہ جزیرہ وہ
 بولنے امانیہ ایک برقم امانیہ ترکچہ مایہ سبب روجہ کلم اجماعہ اولیونین و بولنے و اعظمیک دورقرا ایدرک الہاتہ
 بولنے قورین و اسلامیک ایدر کدیہ قدر پیچ بخیر نشیہ بولنے قورین و بولنے مایہ جقرین عرض ایتیک استخبار ایدرک لافیر ظلی ایدر
 حکومتیک رسم استانیستینقندہ مستقیم اولیونین اوزرہ حالاً جزیرہ دہ التمشیک اسلام موجود در فقط منظر حمایت اولیونین ایدر
 معاذ اہ قلم دیانت جلیہ اسلامیک کلما تا لوزوال اولیونین محققہ . برایہ عالمی دیم مایہ اولیونین و لعمت بخت
 خلیفہ اقدس و بادشاہ اعظم اقدس حضرتیک رضا شہانہ لوز قطعاً مفار اولیونین بر بارہ بولوز ایدر بلعالم
 اصدقار و زراسہ عرضکار ایتیک و لفظ صدق و عبودیتہ عد ایدم و دہاز یادہ ایضا کاز و بیور ایدر
 سولی کیدرین فادر اولیونین دواتہ شیعہ کون و با خود طابو دارہ سندہ تحقیق بیور ایدر لفظ صواب و دہاز یادہ
 مایہ اسف اولیونین تائیدہ عرض ایدم اولیونین

محمد ایدر

حضرت علی

اهالی ہمدیہ سر عوما خضابہ کوہر
 { قورنی ، لایا ، آبا آئینہ ہونا ، سونا غرول ، دورو ، سونا غری ،
 تبریقینی ، یسناد ، داود ، لایا ، یاکوس ، آکبسی ، واو اجنبا .
 { ملبا ، خرنبا ، یساہی ، بوقای جہویا ، آباتونور ، کربت
 ماروت ، آبارفور ، فاصولدر .

مردودہ داعیدہ

بالادہ کوسٹیمہ فرا ایہ اسدین بیہیم دھار جہودہ کوہر مع اتنا سف بلہ تضرہ مصابہ در .
 جزیرہ اہالی ہمدیہ سنک اکثری نعمت معارفہ محروم با خضری مرکز دہ بعید اولاند ایہ ساسہ عثمانی بی دہ
 تکلمہ جہودہ در .

بوخیز و محروم دہ بالاستقام بخور اہل جہودہ مسلمانہی اغفال ایہ تبیل زہب اتم لہ ظہریاب
 اولند .

بوکوئی کوزہ دھن جزیرہ اوڑندہ اسدیت و عثمانیہ آیلہ و مضر تیقات آتہ بولناہ ہمدیہ آنکلا
 دہ . اغفالات مردودہ ادکی آتہ ایجودہ الہ سریع چاہہ رائما دور فرا ایہ بیہ جک ، اوصاف مطلوبہ بی
 جائز و عیب زمانہ جہودہ مسلمہ افہام ملیم ایہ بیلا ایجودہ ساسہ یونانیہ آشنا ایہ سبار و اعطہ بونہ برقتہ .
 جزیرہ دہ بوخت اہل : یعنی علوم دنیہ ہرہ کاسدہ اولفہ بار شفقہ و ایجائز اولہ عقبہ و نقیہ ایہ الزام واقفا
 عم مقدر و ساسہ یونانیہ واقف آتہ بافلہ خواہ سداقتی کی کوسٹہ بیہیم .

افغ حفتہ ہج اولاندہ الہ زیادہ محتاج اولاندہ بان دیسوسہ قضائہ شہیدک سورابہ و باخود آنک کی برزات
 تنیہ یوہلو - ایہ حب الزمانہ و الکلامہ ہمدیت و عثمانیہ بیول برخدست ایٹسہ اولہ جفن عرصہ و دلا
 لشعیر لہ التجار ایہم اولابہ الزام افغ حفتہ بندہ .

الرحی
 محمد ضیائی

سوزن قندہ الہی عموماً تنفر ایز کوید

قورخ
لايا
ايا آندرهونا
مونا غول
دورو
مونا غي
تير بلقيني
ليمانو

یو قاری جو بیبا
فانصولا

جلد نصابہ الامسی عموماً تفصیلاً نہ لکھو

اولا
لأب
السر
شروحيبا
الكلي
واوجني
اليسر ماوردنو

بنو قریظہ کے لئے "عمرو بن لؤی" کے لئے

علی بن
 حسین
 برادرش
 ایام و احوال
 گریست و اوست
 ایام و احوال

İSTATİSTİK KONUSU YAPILAN 50 CAMİİ

GÜNEV MAHALLİ	5 YAKIT OPTALAMA	GİNA	BAYRAM	AÇIKLAMA
1. Lefkoşa Selimiye C.	18	250	3000	: Lefkoşa-Merkez Cemaati
Lefkoşa Yenigehir				
2. Şehitler Camii	10	100	300	: " " "
3. Lefkoşa-H.ENSİN PAŞA Camii	4	55	150	: " " "
4. Lefkoşa Müftü Ziya Efendi Camii	4	45	60	: " " "
5. Mağosa-Ulu Camii	10	60	300	: M.C. Ağırlıklı Merkez Cemaat
6. Mağosa-Veyselliler C.	17	65	250	: " " "
7. Mağosa-Zafer Camii	15	50	150	: " " "
8. Mağosa-Karakeçililer C.	12	45	150	: " " "
9. Güzelyurt-Fatih Camii	12	200	1000	: Yerli Halk Ağırlıklı merkez
10. Girne-Ziya Efendi Camii	4	40	80	: Girne Merkez Cemaati
11. Kumyalı Köyü Camii	4	20	100	: Karma Köy
12. Alayköy Camii	7	20	200	: " "
13. Ütükem Camii	3	12	40	: " "
14. Derince Ky.Camii	8	30	100	: " "
15. Dilekkaya Ky.Camii	2	5	60	: Yerli Halk
16. Geçitkale Kazanması C.	5	30	125	: " "
17. Gayretköy Camii	6	20	50	: T.C.Göçmeni Cemaat
18. Lapta-Yukarı Camii	2	7	30	: Karma Cemaat
19. Taşlıca Ky. Camii	4	10	20	: T.C.Göçmeni Cemaat
20. Yedidalga Camii	3	15	80	: Yerli Hal
21. Boğaziçi Camii	6	25	80	: Karma Cemaat
22. Paçaköy Camii	5	30	200	: Karma Cemaat
23. Dikarpaz Ky.Camii	8	80	120	: T.C.Göçmeni Cemaat

GÖREV MAHALLİ	5 VAKİT ORTALAMA	CUMA	BAYRAM	AÇIKLAMA
24. Yarköy Camii	: 10	: 20	: 150	: T.C.Göçmeni
25. Vadili Ky.C.	: 12	: 50	: 150	: Karma Cemaat
26. Güvercinlik C.	: 5	: 25	: 65	: T.C.Göçmeni
27. İnönü Ky.Camii	: 2	: 17	: 80	: Yerli Halk
28. Mürtçel Köyü C.	: 15	: 45	: 150	: T.C.Ağırlıklı Karma
29. Karşıyaka Ky.Camii	: 3	: 20	: 80	: Yerli Ağırlıklı Karma
30. Piyükkonuk Ky.C.	: 5	: 20	: 180	: Karma Cemaat
31. Nedikeruk Ky. C.	: 12	: 45	: 150	: T.C.Göç.Ağırlıklı
32. Ulukula Ky.C.	: 10	: 30	: 100	: T.C.Göçmeni ağırlıklı
33. Tuzluca Ky.Camii	: 3	: 15	: 60	: T.C.Göçmeni
34. Beyarmudu Ky.Camii	: 3	: 25	: 30	: Yerli Cemaat
35. Kurudere Ky.C.	: 5	: 12	: 30	: T.C.Göçmeni
36. Akıncılar Ky.Camii	: 2	: 5	: 100	: Yerli halk cemaat
37. Tepebaşı Ky.C.	: 9	: 40	: 100	: T.C.Ağırlıklı Karma
38. Tatlısu Ky.C.	: 10	: 80	: 120	: T.C.Ağırlıklı,karma
39. Sıbani Ky.C.	: 9	: 40	: 90	: Karma Cemaat
40. Magosa-Harika C.	: 7	: 45	: 120	: T.C.Ağırlıklı-Karma
41. Bafra Ky.Camii	: 3	: 40	: 60	: T.C.Göçmeni
42. Gönyeli Ky. Camii	: 7	: 30	: 80	: Yerli Halk
43. Postanca Ky.Camii	: 7	: 30	: 70	: Karma Cemaat
44. Leiko Orta Camii	: 4	: 25	: 160	: Yerli Halk
45. Haspolat Ky.C.	: 3	: 20	: 100	: Karma Cemaat
46. Değirmenlik Ky.C.	: 5	: 35	: 200	: Karma Cemaat
47. Serdarlı Ky.C.	: 4	: 25	: 250	: Yerli Halk
48. Turunlar Ky.C.	: 6	: 30	: 100	: T.C.Göçmeni
49. İala Mustafa Paşa Camii-Magosa	: 15	: 250	: 2500	: Yerli halk ve T.C. den gelen yolcular
50. Ağa Caferağa Camii Girne	: 8	: 100	: 150	: Yerli halk ve T.C. den gelen yolcular
TOPLAM	: 358	: 2363	: 12.330	:
Cami başına düşen Günlük ortalama cemaat :	7.18	47.26	246.2	

Tablo incelendiğinde görülmüyor ki; 5 vakit cemaat ortalaması 7.18 kişidir. Cuma ortalaması, 47.26, Bayram cemaati ise 246.2 dir. İstatistiği tutulan 50 Camii'nin 13 tanesinin Lefkoşa, Magosa, Girne, Güzelyurt ve Lefke gibi büyük yerleşik merkezlerinde olduğu dikkate alındığında camiiye devam eden cemaatin nüfus oranına göre inanılmayacak seviyede düşük olduğu görülmür.

1975-80 11 yıllara göre bu gün Din eğitimine karşı daha çok bir arzu vardır. Cemaat sayısında her geçen yıl biraz daha artmaktadır. 1978 de K.K.T.C. ne göreve geldiğinde Magosa Lala Mustafa Paşa Camii'nde ilk Cumada 47 cemaat vardı. Bu gün aynı Camide Cuma cemaati 250-300 den aşağı düşmemektedir. Buna rağmen, 30.000 nüfuslu bir ilçede camii cemaati genede azdır.

Kısaca, Kıbrıslı soydaşlarımız, manevi yönden eğitime muhtaçtır. İşte bu manevi ihtiyacı karşılamak ve onlara islamın gerçek yönünü göstermeye ve öğretmeye yardımcı olmak üzere T.C. Din görevlileri K.K.T.C. ne gönderilmişlerdir.

1905 — 1906 yılında rüsti ve idadi bir arada iken 5 sınıflı idadilerin dersleri: (Lise not defterinden faydalanılmıştır.)

II. sınıf	III. sınıf	IV. sınıf	V. sınıf	VI. sınıf
Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Ulumu Din.
Türkçe	Türkçe	Tarihî Osmanî	Kitabet	Edebiyat
Arabi	Arabi	Arabi	Arabi	Arabi
Farisi	Farisi	Farisi	Farisi	Hıfzussıhha
İngilizce	İngilizce	İngilizce	İngilizce	İngilizce
Ahlâk dersi	Ahlâk dersi	Ahlâk dersi	Ahlâk dersi	Ahlâk dersi
Tarih	Fransızca	Fransızca	Fransızca	Kitabet
Coğrafya	Hüsnü hat	Rumca	Rumca	Rumca
Hesab	Tarihî İslâm	Coğrafya	Tarihî Unumi	Tarihî Umu.
Hüsnü hat	Coğrafya	Nahvi Osmanî	Coğrafya	Müsellesat
Resim	Hesab	Hesab	Hesab	Hesab
	Hendese	Hendese	Hendese	Hendese
		Cebir	Cebir	Cebir
			Hikmet	Hikmet
				Kimya
				Tabakat
				Hayvanat
				Ziraat

1907 — 1908 yılında Rüstiye İdadiden ayrıldı. Yalnız idadilerin sınıf-ları 4 kaldı. Buna göre her sınıfın dersleri aşağıdaki gibi oldu.

IV. sınıf	V. sınıf	VI. sınıf	VII. sınıf
Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Ulumu Diniye	Ulumu Diniye
Malûmatı Medeniye ve Ahlâkiye	Malûmatı Medeniye ve Ahlâkiye	Kavanin	Kavanin
Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Arabi	Arabi	Arabi	Arabi
İngilizce	İngilizce	İngilizce	İngilizce
Fransızca	Fransızca	Fransızca	Fransızca
Rumca	Rumca	Rumca	Rumca
Tarih	Tarih	Tarih	Tarih
Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya
Mebadii Hikmeti	Usulu Defteri	Usulu Defteri	İktisat
Tabliye	Hesap	İktisat	Hikmeti Tabliye
Hesap	Hesap	Hendese	Hendese
Hendese	Hendese	Cebir	Kimya
Resim	Cebir	Hikmeti Tabliye	Tabakat
	Resim	Ulumu Tabliye	Ulumu Tabliye
	Malûdu ilmi	ve Hayvanat	ve Nebatat
	Hikmet	Kimya	Hıfzussıhha
		Müsellesat	Kozmoğrafya

İdadi Sultanî olunca sınıflar aşağıdaki şekilde değişerek VIII, IX, X, XI, XII oldu.

1923 — 1924 yılında Sultanînin XII. sınıfı lâğvedildi. O yıl XII. sınıfla XI. sınıflar birlikte mezun oldular.

Kıbrısta Rüstiler 1933 — 1934 ders yılı sonunda kaldırıldı.

Aşağıdaki, lisenin 1934 — 1935 ders yılı her sınıfında okutulan derslerdir.

VII. sınıf	VIII. sınıf	IX. sınıf	X. sınıf	XI. sınıf
Türkçe	Türkçe	Coğrafya	Türk Ed.	Türk Edebiyatı
Yurt bilgisi	Medeni Bil.	Türk Ed.	Tarih	Tarih
Coğrafya	Coğrafya	Tarih	Coğrafya	Coğrafya
Tarih	Tarih	Fizik	Fizik	Fizik
Nebatat	Fizik	Nebatat	Arzıyat	Kimya
Fizik	Arzıyat	Hayvanat	Kimya	Nazarî hesap
Kimya	Fizyoloji	Kimya	Cebir	Cebir
Hesap	Kimya	Cebir	Hendese	Hendese
Dindersi	Dindersi	Dindersi	Dindersi	Dindersi
Hendese	Hesap	Hendese	Ruhıyat	Mihanik
İngilizce	İngilizce	İngilizce	İngilizce	İngilizce
Resim	Rumca	Rumca	Cimnastik	Müsellesat
Müzik	Hendese	Cimnastik		Kozmoğrafya
Cimnastik	Cebir			Felefe
	Resim			İhtimalyat
	Müzik			
	Cimnastik			

1935 — 1936 ders yılında lisenin kollej bölümünün programı aşağıdadır.

I. sınıf	II. sınıf	III. sınıf
English	English	English
Greek	Latin	Latin
History	History	History
Geography	Geography	Geography
Science	Algebra	Science
Arithmetic	Geometry	Algebra
Algebra	Shorthand	Geometry
Geometry	Type-Writing	Shorthand
Book-Keeping	Greek	Type-Writing
Type-Writing	Book-Keeping	Greek
		Book-Keeping

1944 — 1945 ders yılında Mağusa, Limasol ve Bafta üç sınıf-lı ortaokullar açılması kararlaştırıldı. Birinci yıl sınıf I. ertesi yıl sınıf II ve 1946 — 1947 yılında sınıf III açılarak orta sınıflar tamamlandı.

Isa
Education Office

(Cezire i Kıbrıs — Daire i Maarif)

"Kıbrıs Ceziresinde vaki mekâtib i iptidaiyenin mümtaz sı-
nıflarını veyahut rüşti mekâtibini ikmal eden şakirdan-
mahsus şahadetnamesidir."

Kıbrıs Ceziresinde vaki mektebi
şakirdanından in 19 — 19
sene i tedrisiyesi esnasında mekâtib i rüştiyede, tahsilî meş-
rut olan:

Kur'an i Kerim man teevit, Ulûm u Diniye, Kıraat ve Musa-
habat i Ahlâkiye, Sarf ve Nadiy, Tarih, Coğrafya, Hesap,
Hendese, Eşya dersleri, Ziraat, Resim ve el işleri, imlâ, Yaza,
Tahrir ve Kitabet, İngilizce, Rumca, Ezber, Gıma, Terbiye i
Bedeniye, Derslerinden ledel imtihan malûmat i müktesebes-i
derece i kifayede görülmüş olduğunu mübeyyin işbu bir kâta
şahadetname ita kılındı.

Muallim i evvel
(İmza) Mekâtib i Islâmiye Mufettişi
(İmza)

Muna ileybi mekâtib i rüştiye taasisini ikmal eyk diğün-
den mektebi i idadiye kabulü tavsiye olunur.

31 Mayıs 1924 Ser Mufettiş i Mekâtib
(İmza)
(mühür)

ISLAND OF CYPRUS

Education Office
(Cezire i Kıbrıs — Daire i Maarif)

(Kıbrıs Ceziresi Mekâtib i Islâmiye i İptidaiye
Şakirdanının mahsus şahadetnamesidir)

Kıbrıs Ceziresinde vaki
kzasında kariyesi iptidai mektebi
şakirdanından 1917 - 1918
sene i tedrisiyesi esnasında mekâtib i iptidaiyede tahsilî
meşrut olan

Kur'an i Kerim man Teevit, İlmî hâl, Kıraat i Türkîye,
Sarf i Osmanî, Coğrafya, Tarih i Osmanî, Hüsûlî hat,
imlâ i Türkî, Hesap, Hıfız şihat, Resim, Ziraat
derslerinden ledel imtihan malûmat i müktesebes-i
derece i kifayede görülmüş olduğu tasdik olunur.

Mekâtib i Islâmiye Mufettişi
İbrahim Hakkı

Munavvileybi mekâtib i iptidaiye taasisini ikmal eyk
diğünden usulen kabulü mecaz olan herbağcı bir rüş-
tebi i rüştiyeye bilâ imtihan kabul olunmak üzere işbu
bir kâta şahadetname muvaddakan ita kılındı.

31 Temmuz sene 1918 Ser Mufettiş i Mekâtib
F. D. Newham
(mühür)

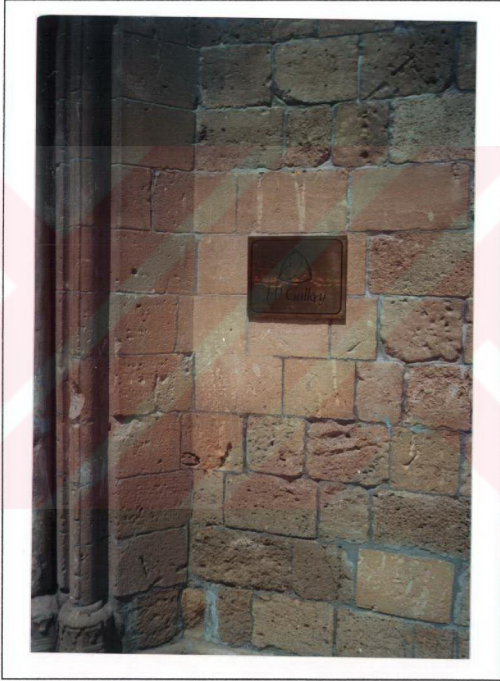
Yukarıdaki iptidai şahadetnamesi ilkökula okuyan
şahadetnamesi bakımından aynen alınmıştır.

Libya Hükümeti Tarafından yaptırılan
Mescid ve Pansiyon kapasitesi bulunan "DİN SİTESİ".
10 yıldır faaliyeti durdurulmuş ve atıl durumdadır.
(LEFKOŞE)

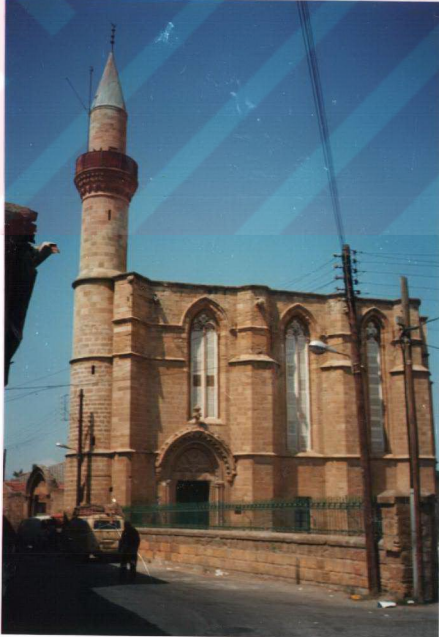

Libya Hükümeti Tarafından yaptırılan
Mescid ve Pansiyon kapasitesi bulunan "DIN SITESİ",
10 yıldır faaliyeti durdurulmuş ve atıl durumdadır.
(LEFKOŞE)

Sanat Galerisi olarak kullanılan tarihi
"HAYDAR PAŞA CAMİİ"
(LEFKOŞE)

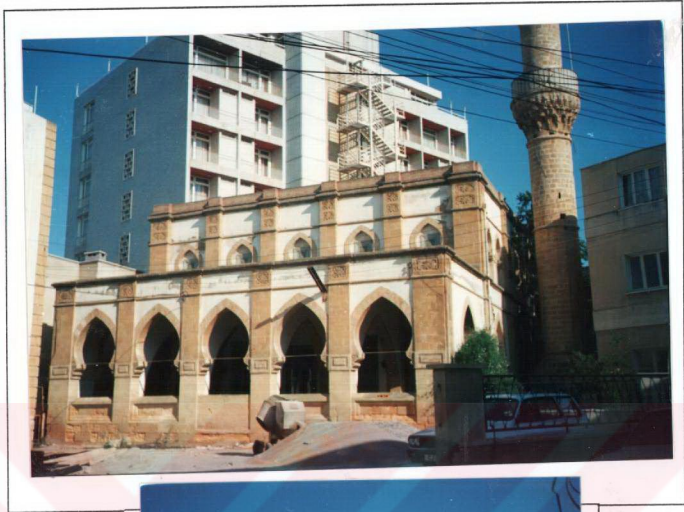
- 194 -
- 201 -

Sanat Galerisi olarak kullanılan tarihi
"HAYDAR PAŞA CAMII"
(LEFKOŞE)

K.K.T.C. Hükümetince tiyatro yapılması için restore edilmekte olan
"BUĞDAY CAMİİ" nin uzaktan görünüşü. (G. MAGOSA)

Düğün (nikah) salonu olarak kullanılan tarihi
"SARAYÖNÜ CAMİİ"
(LEFKOŞE)

P.T.T. Şubesi olarak kullanılan
"KALE MESCİDİ"
(G. MAGOSA)

198
205

YASAYA BAKHIZAYAGEL (MUTLUK)

Bağımsız ve müstahkam bir ülke olmyı üzdüsmüşteki geyiç (turburiyetimiz de Adı) nun Osmanlı'nın elinden çekilmesinden itibaren, din alâmetinde geyiç eylem ve gerekçe iddialarında tam bir boşluk yaşanmyı ve yaşınamaktadırlar.

Müstemleke idaresinde şunları ve planları olarak Ada mülkumhanları **dinleri** pek çok Türk köyü ahaliisi ile birlikte birleştirilmiştir.

Adı müstamilleri bir bu devirde din eğitimi ve öğretimi tam anlamıyla verilmesi, böylece dinini bilmeyen halk, birinciliğiyle yaşayacağı hayattan uzaklaşmıy-
tır. Böylece din kalırsı Türk Toplumunda hayranlarla ve emzazlarla alki gelen bir inanç ve değerler **mazeme** olarak kalımsı-
tır.

Ne hızmızı ki, bu durum 1974'ten sonra değişimemis. Eskiak eşgıatının maddi tahakkum altında ihbar edilen MÜFTULIK gıstırmeklelık bir makum gılgelmıstır. Denılebilirki, din hayatı yönetimleik için angarya. İnzulı bir ıslak olarak ve hatla, Türkiye'nin paralınde okullara konulan mecburı din dersleik kadrosuzluk yüzünden getekli formasyona sahip öğretmenler tarafından verilemedik için, öğrenciler tarafından eğlence ve dinlenme saati, derse kırsan brangı hocaları için ek ders ücreti, oku yöneticileri için angarya olmaklan öteye gidememiştir.

Bu hoşluğun deliyaydır ki, seneler önce hoşlanılan, müftülük makamına hala daha atılma vappamaması komikliği, toplum dikkatını bile çekmemektedir. Her demey verişlerinde, millîyetçerası platformlarda maddî ve manevî üstelik bulamamaktan ya-kınan yekkililerce, Dıyanet konusunda ciddi yasal tedbirler almısı bekleirken, bazı etkili

[illegible]

Derinliğine inmeden tısnakları bir, iki temel maddeye bakılınca durum tüm çibaklığı ile ortaya çıkmaktadır.

Hallihazırda; Müftülüğün (büyüce) müduru rularken Evkaf imkânlarına **(1) göre şu bölgeye** katkıda bulunuyor, yemince işler hâkâretetiminin yordur. Bize göre terslik, le buruldu başlıyordur. Çünkü müftülük maddi açıdan Evkaf'ın gerekli desteği görmüyordur. Oysa vakıfların kuruluş amacı, ada Müslümanları ve onların dini teşkilatın maddi açıdan desteklemektir. Evkaf'ın asli görevini yapacağına, bu amaçla vakıf edilen veya yerlerin karıştığı Kuzey'de, eş, değeri, olaftık, alınan yerleri sudan uzur fiidlarla bilmem kaç vilâjına bellifi kişilere' boşkaş çekiyordu. Biz diyorduk ki Evkaf direk Müftülüğe bağlanmalı ve/veya Evkaf Mitrhas heyetine Müftülük kontenjanı tanınmalıdır. Bu yapılmıyorsa, sa hac olmazsa Evkaf'ın yıllık gelirinin bellifi

bir oran, yasa ile Müftülüğe aktarılmalıdır.
Oysa taslak engelendiğinde durum daha vahim bir hale geçirebilir. Kurulacak olan D.İ.D. (Din İşleri Dairesi)'nin bütçesi oluşturulurken "Vakıflar İdaresinin yıllık mali imkânları göz önünde tutularak ve gereken işlemler yapılarak..." şeklinde müftülük bütçesine destek çıkarılıyor, maddi açı-

[illegible]

Ayrıca komisyondan hazırladığı listede müstakbel Mülli için aranacak evsahları okuyunca insanın kalısını ister isemez bazı istifhamlar tukulor.

Mesela müstakbel Mülkünün K.K.T.C. vatandaşları olmasa temel şart olararak koşulsuz olarak Türkiye'den gelecek ve yönetimin kuklası olmayacak bir Mülkünün atanması önceden engellenmiş.

Ayrıca yine müstakbel Müttünün liahıyat veya dengi bir okuldan olması, iyi bir derece-de Arapça idari i tectühıye sahip olması ise diğer şartlardan hıfakı.

İlk etapta normal şartlar gibi düşünülsede biraz düşündüncé işin içinde başka maksatlar olduğu apaçık anlaşıyor...

Çünkü hâlihazırda Türkiye'de ilahiyat ve ya dengi herhangi bir okulda okuyan K.K.T.C. vatandaşları olmadığına göre, müstakbel Müftü adayı için gözletirmizi yaşayan ilahiyat fakültesi mezunlarına (ki, sayıları 6 veya 7'dir) çevirmemiz gerekiyor. Aranan şartları ve bunların durumunu incelediğimizde bu taslağa ne amaçlandığını hususunda aklimıza iki alternatif cevap geliyor.

- Ya taslağı hazırlayanlar ve/veya hazırlatanlar önceden belirlemiş bir kişinin portresini çiziyorlar.

- Veya bir takım kişiler bu taşıdığı meclisten el çabukluğu ile geçirip kendilerine baskı yapan etkili ve yetkili çevrelerin 'Ne yapalım, bizde, yasaya uyarın Mültü adayı yok... Onu için Mültü atayamıyoruz... demek istiyorlar.

Denktaş:

"DİN EĞİTİMİNE ÖNEM VERİLMELİ"

Cumhurbaşkanımız Rauf Denktaş, 10 Ekim 1982 tarihinde Halkın Sesi gazetesine verdiği bir demeçte, Din eğitiminin öneminden bahsetmiş ve bu konuda yetkilileri gerekli önlemleri vakti geçirmeden almaya davet etmişti.

Üzerinden oldukça uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen yetkililer bu konuda maalesef gerekli önlemleri almamışlardır. Günümüzde toplumumuzun içinde bulunduğu vahim durum ortadadır.

Şeyin Cumhurbaşkanımızın büyük bir hassasiyetle üzerine parmak bastığı bu ko-

nuyu, yine Cumhurbaşkanımızın verdiği demeçle gündeme getirmeyi bir görev adanmış bulunuyoruz. Cumhurbaşkanımızın konu ile ilgili demeci şöyle:

"Din öğretilerini konusunda Anavatan'a paralel tedbirlerin sür'atle alınması gerekir görüyordum. Okullar, bu konuda Anavatan'a ayak uydururken diğer imamlar-Hatip ihtiyacı tesbit edilerek bu ihtiyacı 3-5 yılda karşılayacak bir meslek lisesinin inşası gereklidir görüşündeyim.

Din Sinesi'nin birinası böyle

bir maksat için uygundur. Kadro'yu Anavatan bize veriyor, mali olanakları dost İslam ülkelerinden temin edebiliriz. Konu zannedildiğinden de önemlidir. Halkımız, çocuklarına dini bilgi veremediğinden şikâyetçidir. Sorun halkın özel sorunudur.

Arapça, dünyada en yaygın dillerden biridir. KTFD'nin Arap dünyası ile ilişkileri gittikçe artacaktır. Siyasi alanda ve her alanda Arapça bilen kişilerin çoğalması arzumuzdur. Kurslara iştyakla katılanları tebrik ederim.

İMAM EĞİTİMİNİN GİDERİLEMEDİĞİNİ SÖYLEYEN VE HÜKÜMETİ ELEŞTİREN DENKTAŞ, "YABANCI BİLEN KİŞİLERİN ÇOCUĞUNA ARZU MUZDUR. HÜKÜMET YABANCI DİL ÖĞRETİMİNİ TESPİT ETMELİDİR" DEDİ.

Letkeç (Ded): Ede cillerin sü'atle alınması gerekir genel bilgilere göre. Devlet, Başbakan Rauf Denktaş'ın devranı talat Akova'nın arap uydururken bilve ve rıfıma ve sevinçinde bulve verilişig oku okuluve tashki edilmek bu ihtiyacı 3-5 yılda karşılayacak bir meslek lisesinin inşası gereklidir görüşündeyim.

Konu ile ilgili olarak evle, bu konuda Rauf Denktaş'ın devranı talat Akova'nın arap uydururken bilve ve rıfıma ve sevinçinde bulve verilişig oku okuluve tashki edilmek bu ihtiyacı 3-5 yılda karşılayacak bir meslek lisesinin inşası gereklidir görüşündeyim.

Din Sinesi'nin birinası böyle bir maksat için uygundur. Kadro'yu Anavatan bize veriyor, mali olanakları dost İslam ülkelerinden temin edebiliriz. Konu zannedildiğinden de önemlidir. Halkımız, çocuklarına dini bilgi veremediğinden şikâyetçidir. Sorun halkın özel sorunudur.

Arapça, dünyada en yaygın dillerden biridir. KTFD'nin Arap dünyası ile ilişkileri gittikçe artacaktır. Siyasi alanda ve her alanda Arapça bilen kişilerin çoğalması arzumuzdur. Kurslara iştyakla katılanları tebrik ederim.

10 Ekim 1982 tarihli Halkın Sesi Gazetesinde yayınlanan "Denktaş İmam-Hatip Lisesi açılmasını önerdi" başlıklı haberin kopyası.

DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI

HAZİRAN 1990 YILI 2. SAYI 10 AYDA BİR ÇIKAR FİYATI: 1500 TL.

BİZ DOĞRUDAN DOĞRU YA MİLİYETPERVER VE TÜRK MİLİYETÇİSİYİZ...

KATATÖRK

SAYIN CUMHURBAŞKANINDAN

VE YENİ HÜKÜMETTEN

BEKLENTİLERİMİZ

Cumhurbaşkanımızın Bilkalınca:
Bu seçimlerde "görüldüğü gibi" geçmiş Hükümet icraatlarının faturası aynı zamanda kendisine çıkarılmaktadır. Anayasamız Cumhurbaşkanının sadece dış politikayla ilgilenmesi şeklinde herhangi bir hüküm içermemektedir. Oysa sayın Cumhurbaşkanı dış meselelerimizle sahip çıktığı gibi iç meselelerimizde sahip çıkmamıştır. Herhangi bir olağanüstü bir durum olmazsa, sonraki dönem tekrar aday olmayacağına açıkladığına göre, sayın Cumhurbaşkanı başkanımla çarpık icraatların üzerine gitmeli, arkasında i sağlam zemine oturmuş bir K.K.T.C. bırakmalıdır. **1. MARAŞIN ACILMASI GÜNDEMİNE GETİRİLSİN**

Kan dökerek aldığımız bu vatan parçasının çürümeye terk edilmesi, millî istraf ve tarihî vebaldir. "Kıtlama" yolu ile de olsun Maraş çürümekten kurtarılmalıdır.

2. ÜZER BERKEMİN GÖREVİNDEN ALINMASINDAN SONRA B R T'İN SİSTEMİ OLARAK SUSTURULDUĞU ONA NİSBELEN RUM RAYO TELEVİZYONUNUN KARŞI GİTİBAĞANDASINI ARTIRDIĞI GÖZLEMLENMEKTEDİR.

B R T'nin yavaş yavaş devreden çıkarması kime ve hangi akla hizmet TV yayınlanması için B R T'nin susması şart mı? İdi.

Ayrıca Üzer Berkem meselesi askıdadır. Berkem suçlu ise neden hakkında işlem yapılmıyor. Suçsuz ise neden gözden alındı.

Berkem'in görevden alınması B R T'nin susturulması operasyonunun bir parçası mı?..?

Devamı Sayfa 9'da

3. MAFİTO ALINMASI YANILANIN

Hallıruşukl yasa ve hâllüruşukl yasa kararsız MAFİTO'YU EVKAF İEŞİTİMLERİNİN KURULUŞU HALİNE SOKMAKTADIR.

Hazırlanan yasa tasarısı, ilülli KILATININ KURULUŞU HALİNE SOKMAKTADIR.

4. EVKAF ABİ DÖREVİNİ YAPISIN

Evkaf teşkilatının kuruluşu amacı valıdanışın, dinî, millî, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Oysa bugünkü EVKAF teşkilatı, faaliyetleri hâlinde gelişmiş ve devri KİLLERİN "Yeniye" olmaktadır. Bu durum artık ön verilmelidir.

5. EĞİTİM MİLLİYESİN

Buğün, gelişmişliyi kaybetme aşamasına gelişmiş bulunmaktayız. Ders müfredatları yeniden gözden geçirilmeli, il, gençliğe millî, kültürel ve spor asil yavaşça dâimîleştirilmelidir. Din derslerinin enli öğrenimlerin tarafından verilmesi bağlamından başka, öğretmenlere yâni ilköğretim millî kültür kursları açılmalıdır.

6. KURUM İKTİDAR OKULU ACIL MALİYESİN

5 Kuzey Kıbrıs'ta 2000 aşkın yerleşim bölgesi, 300 civarında camii ve mesjid vardır.

Bu yerler K.K.T.C. halkını yakından ilgilendirir. Dinîni ilgilendirir. İmam ve Hatiplere ilgilidir. Tökiye'ye, taalede gındermekle veya tıradan 30-40 Din görevlisi getirilerek, bu için hâllüruşukl yasa çıkarılmak tam hayaldir. Tasima su ile defilimen öğrenileceği açıktır.

Etkel bu işi üzerine alınmalıdır.

7. GÖÇ DÜZELTİLMELİ, FİLİTİS

Geçmişte aylarında açılmıştır. 1974'te beri 30 bin vatandaşımız dışarıya göç etmiştir.

Göç, yarından emni olmayan insanlara mensup bir olaydır. Göçü engelleyecek tedbirler, alınmalı, ve özellikle leşkarlar sızat le dağılmamalıdır.

Şayet vatandaş 15 yıldır oturduğu hale "devletimiz" olmuyorsa; K.K.T.C. heruz daha vatandaşlarımızı demektir **SAKAT İCRAATLARA DÜR**

8. DEMİLYETLİDİR

Yüksek memleketle hüküm sınırlıdır, hırsızlık, yolsuzluk, adam ka yırma, Gömük ve fakat mülkiyet halkın devlete karşı olan güvenini zayıflatmıştır.

Bu tür icraatların dur denilmesi gerektiği, gibi, geçmişte yapılanlar; adilletin huzuruna çıkarılmalıdır.

9. TEDBİRLER ALINMALIDIR

Federasyon yapmayı düşündüğümüz Rumlar miliyetçilerle haricte, tek modern sivilizasyona sahip olmaktadır.

Rumlar, Türkiye'nin sınırdı olduğu gibi sıkışık bir durumdan istisade edecek herhan bir saldırtıya kalkışabilir. Adıgah "bula bittü" yaratabilir.

Buna misade edilmemelidir. **ADİTİSİNİN K.K.T.C. LEVİNE OLMA-SI HALİNDE KURULMOLLECEĞİ** dâimî, düşün, herkeşe anlatılmalı ve gerçel yapılmalıdır.

Sayın Cumhurbaşkanımızdan ve U B p İktidardan acil beklentilerimiz bunlardır. İstoklerimizin tıpkı il mla-cömürün kimsenin kuyku dıymaması temennimizdir.

GERÇEĞE

ÇAĞRI

Sayı: 58 Yıl: 5 Ayda Bir Yayınlanır Fiyatı: 5000 TL Ekim 1993

Cumhurbaşkanı ve Hükümetin Dikkatine

Müslüman dindar ve kendi tarihine, kültürüne sahip çıkmış birçok kişinin ıhtirazlarına rağmen "HP Sanat Galerisi"ne çevrilen Haydarpaşa Camii'nde neler oluyor?!. Rusya'da, Doğu Avrupa'da camiler kendi gayelerine uygun hale getirilirken KKTC'de camilere karşı yanlış tutum ne zaman son bulacak?!. Geçen ay sonu yine Haydarpaşa Camii'nde kok-

teylli sanat eserleri sergilendi. Bu kokteylle epây yabanci da katıldı. Ellerinde viski bardakları olduğu halde caminin içine girildi ve sanat eserleri izlendi!..

Biz caminin bulunduğu bölgeyi canımızı hiçe sayarak 21 Aralık, 1963 tarihinde Rum'a karşı korumuş mücahitleriz. Bu yer korundu ama maalesef o günlerde silâhla camii ele geçireme-

yen Rum bugün sanat adı altında camiye viski bardağı ile gülerak girmektedir.

Hükümetimiz izin verdi, Cumhurbaşkanımız da HP Galerisi'nin açılışını yaptı. Sanat için dendi, caminin içinde haram işlendi. Bunun sorumluluğu çok büyüktür. Yapılan yanlışlığın en erken zamanda düzeltilmesi hem Cumhurbaşkanından hem de hükümetten istiyoruz.

GERÇEĞE

ÇAĞRI

Sayı: 58

Yıl: 5

Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı: 5000 TL

Ekim 1993

İslam Ahlakı ve Milli Kültürü Önem Verilmeli

"Milli eğitim 32 yıl hizmet etmiş emekli bir baş öğretmeni olarak, tüm uluların "Milliyetçilik ve DİN'e" yöndikleri bu dönemde, biz Kıbrıs Türkleri de bilhassa şu hususlara ÖNEM vermeliyiz.

1. "Türk Milli Kültürü"ne önem verip örf, adet ve geleneklerimiz tüm toplumla tanıtılmalı; "Batı Kültürü" ile değil yeni yetişen nesil Pay.Eİ'İN ahlakı ile ahlaklandırılmalı. Batı'nın "MEDENİYET" diye adanmış olduğu toplumun ahlakını bozan kötü edellerini bırakıp İSLAM AHLAKI'na dönülmelidir.

2. Toplum hayatına iyi bir yön verecek olan ayet ve hadisler, hükümet ve belediye ile işbirliğine gidilerek, levhalar halinde alan ve meydanlara yazılmalıdır. İslam ahlakının yayılmasına önem verilmeli; bu hususta hükümetle işbirliğine gidilerek "İmam-Hatip Okulları" açılmalıdır.

3. Mevcut tüm camiler tamir edilip ibadete açılmalı; Resim Müzik, B.E. İngilizce özel öğretmen olduğu gibi; özel DİN öğretmenleri de yetiştirilmelidir.

4. Tüm eğitim birimlerinde haftada en az 2 kez DİN öğretimi yapılmalıdır. Akademi Batı kültürü ile yoğrulan yeni nesil kendi kültür ve DİN'imizden günden güne daha da uzaklaşacaktır. Bunun vebali de öteki dünyada hepimize ait olacaktır.

5. Yakup K.Kardosmanoğlu "YABAN" isimli romanında "Türk Milleti geri kalmışsa bunun suçlu Türk aydınlarıdır" diyor.

Batı ülkelerinde de "Lâiklik" olduğu halde koyu dindarlık mevcut olup; bizde DİN hiye kıranmakla; bünyemize zehirli olan "Hristiyan Batı Kültürü" ile iç içe yaşamaya mahkûm edilmekteyiz? Niye bu toplum kendi tarihinden, öz benliğinden, milli kültürü ile DİN'inden uzaklaştırılmaktadır? Niye, niye? Bunda ancak Türk-İslam düşmanı Batı'lı emperyalist sömürücü ülkelerin çıkarları vardır. Onların tek gayesi kendi çıkarları üzerine yeni bir DÜNYA DÜZENİ kurmaaktır.

"Medeni" diye, Bizlere tahvilat; Batı KÜLTÜRÜ, İslamcılığı olan ABDTİLE Avrupa devletleri T.B.'nin Batı kirası sayılan Boşna-Hersek'te 150.000 Türk'un katline; 60.000 kadının irtihâ geçirmesine; 800.000 minin yakılmalarına şahitlerin harap edilmelerine; tek tarafı ambargoya ve Sırp'lara destek olup seyrice kalırken; Doğu kalesi, Azerbaycan'da ise Ermeni işgaline destek oluyor; masum Azeri halkının katline göz yumuyor. İnsan yardım" adı altında Türkiye üzerinden Ermenistan'a her türlü silah yardımı yapıyor. PKK'yı destekleyip Sıvı Barış'ı uygulamamın; TO'yl bölme ve KKTG'yi yıkıp Kıbrıs'ı Yunan'a hediye etmelerini; İstanbul'da bir Patrik Devleti kurmanın planları yapılıp, emir-katlar çevriliyor.

"Demek "Su uyur düşman uyumaz" sözünü kullanarak "Milli uyatış" içinde olmalı; yeni yetişen nesilleri İSLAM AHLAKI ile ahlaklandırmalıyız.

Acilen "MİLLİ HEDEF" tesbit edilerek KKTG'yi tahmin yönünde faaliyete geçilmelidir. Dosta düşmana karşı MİLLİ BİRLİK kurulmalı; özümüzü, kültür ve dinimize aykırı yabancı kültüründen sakınılmalıdır.

Yüzbinlerce şehit kanlarıyla sulanan bu kutsal aziz vatan topraklarına sahip çıkmalı; vatanımıza Türk-İslam eserleriyle dönmeli; İSLAM AHLAKI ile yetiştirecek olan İMAM HATİP okulları açılmalıdır. Akademi "Milli ve dini karakterimizi" kaybedeceğimiz Batılılar Türk-İslam dünyasına karşı silahsız Boşna Hersek'te, Karabağ ve Azerbaycan'da Haçlı savaşları sürdürürken, tüm İslam dünyasına karşı sömürücü ve imhâ planları uygularken; Kıbrıs'ı Yunan'a hediye etme yarışında iken; bizler daha ne kadar gaffete dalacağız?

Milli özümüzü ve DİN'imizi ne zaman önem verip faaliyete geçeceğiz? Yılbaşı ve Noel gecelerini kutlamayı bırakıp "Dini gün ve gecelere" ne zaman önem verecektir? Güneyde Rumlar'ın "Kilise TV." olduğu halde bizlerin Müftü'müz, İmam Hatip Okulu'muz yok! BRT'den Batı kültürü içeren filmler gösterileğine; Dini programlara daha çok önem verilemez mi?

Binaenaleyh acilen İMAM-HATİP OKULU açılmalı, okullarda Din derslerinin artırılması, özel DİN öğretmenleri yetiştirilmesi, Milli Kültür ve İSLAM AHLAKI ile yetiştirecek olan yeni nesil için gerekli çalışmalara hız verilmelidir. Milli Kültür ve DİN'e önem verildiği branda güçlü olunur"

Emekli Başöğretmen
ADEM TÜRKELİ

210
203

196

SOS nedir?

İncil'den alınan İngilizce "Save Our Souls" (Ruhla-
rımızı Kurtar) baş harflerini
almış Uluslararası SOS Çocuk
Köyleri Birliği 2. Dünya Sava-
şı'ndan sonra Hermann Gme-
lin tarafından kurulan bir
kuruluş. 1949 yılında Viyana'da
Dünya Kilişeler Birliği'nin
kontrolü altında kuruldu.
Merkezi Viyana'da olan ve
sadece idare ediyor. Köy ka-
rında edilebilmek için çocuk
kimsesiz olması gerekiyor.
Böylece himaye mütlak bir hi-
ç çocuk doğuyor. Vakıf idare-
mayesi doğuyor. Vakıf idare-
cileri çocuğun ana-babası du-
rumuna geçiyor. Toplanan
kimsesiz çocuklar, evlenme-
miş olması şart koşulan bakıcı
annelere teslim ediliyor. Ge-
nelikle rahibe olan ve vakıf
anayesesi adı verilen tüzüğü-
ne uygun bu kişiler 10'u bir-
erde toplanan çocuklara ken-
di tekniğiyle yapıyorlar. Bu
tür çalışmalarla temel İslami
bilgileri aldıkları sonra eklenen
melemleri mümkün olamayınca
Müşahhahan'dan daha çocukken
ale geçip Hristiyanlaştırma
gayesi gerçekleştiriliyor. Müs-
yonerler bu çalışmalarını Düny-
ya Kilişeler Birliği'nin kontrolü-
sü altında yapıyor.

S.O.S. KIBRIS'TA

UNLU HRİSTİYAN TEŞKİLATI
ÇOCUK KÖYÜ KURUYOR.

Dünyada yaygın bir şekilde faali-
yet gösteren misyoner kuruluşu S.O.S.
şimdi de ülkemize el attı.

Pek çok ülkede kimsesiz çocukla-
ra yönelik (!) eğitim yapmak iddiası
ile çocuk köyleri kurarak hristiyanlık
propagandası yapan bu teşkilata devle-
timiz arsa tahsis edecek.

Türk İslâm Kültür Cemiyetinin
yıllardır bir "Küllîye" yapmak için
yaptığı arsa talebine cevap dahi ver-
meyen İktidar, S.O.S'nin teklifini he-
men kabul etti.

Faaliyetine Türkiye'de izin veril-
meyen S.O.S'nin şimdi Kıbrıs'a el at-
ması manidar karşılandı.

Hükümet şikâyetimizi "eh... eği-
timsi bizden olacak..." deyip geri çe-
virdi. Oysa bizim eğitimcilerimiz İefko-
şa Türk Lisesindeki bir kısım öğrenci-
lerin İstavroz küpe ve kolye takmaları-
na bile engel olamamışlardır.

Hükümetin bu konuyu tekrar göz-
den geçireceğini ümit ediyoruz.

Önümüzdeki sayı "Belgelerle S.O.
S." konusunu detaylı olarak okuyucula-
rımıza aktaracağımızı ümit ediyoruz.

MİLLİYET

DÜŞÜNCE

BİZ DOĞRUDAN DOĞRUYA MİLLİYETPERVER VE TÜRK MİLLİYETÇİSİYİZ...

HAZİRAN 1990 YILI 2 SAYI 10 AYDA BİR ÇIKAR FİYATI: 1500 TL.
K. ATATÜRK

GERÇEĞE

ÇAĞRI

Sayı: 58

Yıl: 5.

Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı: 5000 TL.

Ekim 1993

BAS YAZI

Gidişatımız İyi Değil

Her Allah'ın günü alışmadığımız kötü haberlerle irkiliyoruz. Kendini bilen her kişi "Allah sonunu hayır eylesin" demekten kendini alamıyor ve ileriye iyi görmüyor.

Sosyal olaylara tarihi perspektif içinde baktığımızda dini hayattan kopmuş, millî ideallerden habersiz milletlerde bunalıma sebep olacak olayların arttığını ve hatta o milletin tarih sayfalarında mişti, mişti şeklinde anılıp yok olduğunu görüyoruz. Bazan da bu tür milletlerin daha ahlaklı ve güçlü milletler tarafından esaret altına alındıkları görülmektedir. Nitekim ayeti kerimede de "siz ne iseniz öyle idare ediliyorsunuz" deniyor.

Kıbrıs Müslüman Türkü büyük bir çıkmaz içindedir. Ne yaptığını, ne ettiğini bilmez hale gelmiştir. Kimlik arayışı içinde olan gençlik ise bir o yana bir bu yana yalpalamaktadır. Maddeye, paraya tapmaya başlayan halkımızda bunalımı had safhaya gelmiştir. İşin en acı yanı ise bu halkın çoğunluğu okumuş olmakla öğünürken sıkıntılarının gerçek çaresini bulamamıştır. Devamlı yanlış reçeteler sunmakta olan kendi dini ve kültürel değerlerinden uzak batıcı aydınlar halkımızı sonu hiç de iyi olmayan bir hayata sokmuşlardır. Rahatlamayı ve huzur içinde olmayı gece gündüz eğlence, disko, tekerlerde, dansözleri seyretmekte, yeyp içmekte arayanlar çok büyük bir hata içindedirler.

İş yerlerine bir bakın. Halkın çoğunluğu az iş çok para peşindedir. Halkın birbirine saygısı çok azalmış, hatta bazı kesimlerde bitmiştir. Halkın tabanından tavanına kadar yalan söylemek, yüzüne karşı iyi davranıp arkadan çekiştirmek, fitne fesat yapmak adet haline gelmiştir. Eski manevî dostluklar azalmış onun yerini menfaata dayanan dostluklar almıştır. Ana baba tüm gayretlerini çocuğunun dünyevi rahatlığını sağlamak ve bunu büyük bir öğünme sebebi yapmak için plânlanmıştır. Bu gayelerine erişmek için de her türlü vasiyayı mübah kabul etmiş olan aileler eğitime katkı yerine eğitime karşı hareketler sergilemektedir. Dini bilgi ve yaşantıdan uzak bir hayatı tercih eden aileler kendi öz çocuklarını manevî bunalıma sokmuşlardır.

Devamı Sayfa 7'de

Gidişatımız İyi Değil

(Baştarafı Sayfa 1'de)

Her yıl, bilhassa genç çiftlerde boşanma oranı artmaktadır. Boşanma sebebi olarak çiftler arasında şiddetli geçimsizlik gösterilmektedir. Yapılan araştırmalar ise ana sebebin zina olaylarındaki artış olduğunu göstermektedir. Şimdi bu kötü olaya natsa ithalatı da katılmıştır. Ev hanımları fevran ediyor ama dinleyen yok. Şeytani kararları değiştirecek dürtü, temiz yetkililer aratıyor.

İşe göre adam yerine, adama göre iş sloganı her yere girmiş. İş ehline verilmeyince de her şey alt üst olmaya başlamıştır. Bu konuda Peygamber efendimiz ne güzel söylemiş: "İş ehline vermedigin zaman kıyameti bekleyiniz. Çalışkan taktir edilmez ama tembel, disiplinli, iş kaçağı cezalandırılma yerine taktir edilir."

Devlet dairelerinde işlerinizi yürütmek için ille de adamınız olacaktır. Akal takdirden işiniz durmaktadır.

Manevî hayata önemi veren büyük aydınlar, idareciler, liderler ortadan kaybolmuş. Camilerimiz cemaat yoktur veya camiyi tamir edecek paramız yoktur diyerek sanat galerilerine, lüks salonuna veya postahaneye çevirmişler. Silâhla camiye almayan Rum'u sanat gösterisi diyerek ellerinde viski bardaklarıyla camiye sokmuşlar. Viskiler yudumlanıyor ve mihrab-minber yanına konmuş kadın portrelerine bakarak kahkahalar atılıyor. Bu acaba neyin kahkahasıdır dersiniz??

Velhasıl Kıbrıs Müslüman Halkının gidişatı hiç ama hiç iyi değil. Tarih bugünleri bizlerin kara günleri olarak yazacaktır.

GERÇEĞE ÇAĞRI

212

205

198

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

19 Aralık, 1989

Sayın Derviş Eroğlu
KKTC Başbakanı
Lefkoşa.

İLGİ: Cemiyetimizin hazırladığı 2 Eylül, 1989 tarihli rapor.

Muhterem Başbakanımız,

İç ve dış meselelerde çok önemli günler yaşamaktayız. Kıbrıs Müslüman Türkünün aynı idealler içerisinde bir yumruk gibi olmasını arzu ettiğimiz bu önemli günlerimizde maalesef arzumuzun hilâfına olayların devam ettiğini müşahade etmek-
teyiz.

Bugüne kadar KKTC'de meydana gelen menfi olayların ana sebebini mutlu "Barış Harekâtı"ndan bugüne kadar gerek sözlü gerekse 2 Eylül, 1989 tarihli rapo-
rumuzda Zat-ı âlilerine arz etmiştik. Israrla üzerinde durduğumuz husus, Kıbrıs Müslüman Türk toplumunun manevi hayatı idi. Çünkü tarihi olaylar bizlere göster-
mektedir ki kendi öz milli kültüründen ve dininden uzak kalan toplumlar düşman
güçlerce tefrika içerisine düşürülmekte ve neticede mağlup edilmektedir. Bugün biz-
lerin tefrika içinde oluşumuzun en büyük sebebi de insanımızın kendi din ve kültü-
rümüzle gerektiği gibi bilgilendirilmemesi ve manevi hayatımıza üvey evlât muame-
lesi yapılmasıdır. İşte bu boşluktan dolayıdır ki bugün anavatan Türkiye'mizi iste-
meyenler ve Kıbrıslılık kültüründen bahsedenler partileşmiş, kendi müesseselerini
kurabilmişlerdir.

Türkiye'mizin manevi meselelerde almış olduğu tedbirleri incelediğimizde
görülecektir ki halk içinde bir zamanlar güçlü olan bölücü zihniyete bağlı hareketler
zayıflamış ve vatanına, ordusuna, milli ideallere bağlı aydın insanlar güçlenmiştir,
çoğalmıştır.

Daha önceden olduğu gibi bizler yine Zat-ı âlilerinize dini-milli meselelerde
güçlü bir Kıbrıs Müslüman Türk toplumunun oluşabilmesinin şartlarını anavatan
Türkiye'mizi örnek alarak arz edeceğiz. Genel seçimlerden önce bu meselelerle il-
gili alacağınız müsbet kararlar Zat-ı âlilerinizin bu halkın kalbinde taht kurması-
na vesile olacaktır.

En derin hürmetlerimizi sunar, işlerinizde hayırlar niyaz ederiz.

Türk İslâm Kültür Cemiyeti

İdare Heyeti

206

213

199

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

KKTC'DE MİLLÎ VE DİNÎ HAYATIN GÜÇLENMESİNDE DİKKATE ALACAĞIMIZ FAKTÖRLER

1. İslâm veya İlâhiyat Koleji:

Türkiye'mizde bugüne kadar ordusuna, cumhuriyetine, vatanına karşı ihanet içine giren gençlerin mezun oldukları okullar incelendiğinde, İmam-Hatip liselerinden mezun olan öğrencilerden hemen hemen hiçbirisinin ihanete düşen gençlerden olmadıkları müşahade edilir.

Bugün KKTC'de siyasi gelişmeler incelendiğinde bazı parti ve kuruluşların milli politikaya ters düştükleri ve hatta ihanet içine girdikleri görülmektedir. Bu durumda olan parti ve kuruluş yöneticilerinin kültür ve din durumları incelendiğinde, bu iki temel husustan bîhaber oldukları sarîh bir şekilde görülmektedir. Bu kişilerin peşlerine taktıkları bir çok kişinin de az çok aynı durumda oldukları tesbit edilmiştir.

Yüksek tahsile giden gençlerimizin de çoğunun maalesef yukarıda belirtilen parti ve kuruluşların destekçileri olmaya devam ettikleri de acı bir gerçektir. Halbuki bu gençler bizim gençlerimiz ve bizim halâ hazırda uyguladığımız eğitimimizin ürünüdürler.

Karşımızda bizi uzun vadede eritmek, hakimiyet altına almak isteyen Rum toplumu vardır. Bu toplum dünya Hristiyanları tarafından da açıkça desteklenmektedir. Dini ve milli kültür bakımından disiplinli bir genç neslin olmayışı Rumlara uzun vadeli mücadelelerinde başarı şansı vermektedir.

Bu şartlar içinde bizim yapmamız gereken en önemli atılım aynen Türkiye'mizde olduğu gibi burada da İmam-Hatip lisesi programını takip edecek bir İslâm veya İlâhiyat kolejinin açılmasıdır. Böyle bir kolejin açılması hem toplumun okumuş ve şuurlu imam açığını kapatacak, hem de dini ve milli kültürü sağlam yüksek tahsil görececek gençleri hazırlayacaktır. Bu gençlerin yüksek tahsilde vatan hainlerinin kucağına düşme ihtimalleri de çok azdır.

Bugün devletimizin 10-15 öğrenci için konservatuvar açtığı bir gerçektir. Öyleyse devletimiz İlâhiyat kolejine girmeye hazır 80-100 öğrenci için de eğitim yatırımını yapabilecek güçtedir.

207

214

200

2. Liselerde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni:

Ortaokul ve liselerimizde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi mecburidir. Ortaokullarda bu dersi T.C. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din görevlileri vermektedir. Liselerde ise bu ders felsefe veya dersi az olan herhangi bir ders öğretmenine verilmektedir. Tesbitimize göre liselerde din dersi verilememekte hatta bazı öğretmenler inançsız olduklarından dolayı öğrencilere yanlış ve kötüleyici şekilde dinimizi öğretmektedirler. Bu tür bir öğretim liseli gençlerimizin çoğunu dini değerlerden uzak, dinle alay eden ve neticede de sol kuruluşlara sempati duyan bir gençlik haline getirmektedir.

Tabiat hiçbir zaman boşluktan hoşlanmaz. Dinen boşluk içinde olan gençliğimizin bu boşluğu maalesef sol ideolojiler tarafından doldurulmaktadır.

Bu durumda tek çare öğretmen açığını kapatmaktır. Tarih ve Türkçe öğretmeni açığını kapatmada uyguladığımız usûlü Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni açığı için de uygulayabiliriz ve Türkiye'mizden bu konuyla ilgili öğretmen getirebiliriz.

3. Evkaf - Müftülük:

Yıllardır evkaf idaresi kendini hasretmesi gereken işleri bırakmış ve evkaf prensiblerine aykırı işlerle meşgul olmaya başlamıştır. Halbuki evkaf, atalarımızın bize bir mirasıdır. Her Türk'ün evkaf malında hakkı vardır. Öyleyse bu müessese-nin yönetimini tekrar gözden geçirmemizde büyük faydalar vardır. Mademki bu müessese daha çok dini işler için bize miras bırakılmıştır, bu müessesenin imamlarımızın, camilerimizin ve tahsilde bulunan gençlerimizin maddi ve manevi durumlarını ele alması gerekmektedir. Bütün bu dini ve milli vakıf faaliyetlerinin yürütülmesi de evkaf idare heyetinin yapısına çok bağlıdır.

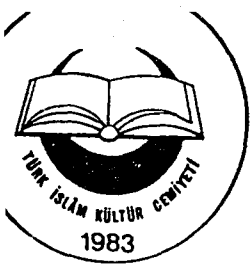
Evkaf idare heyetinin dini bilgiye sahip, din işlerinden anlayan kişilerden meydana getirilmesi bu kangren olmuş yarayı inşaAllah iyileştirecektir.

Müftülük dairesi yıllardır evkafa bağlı olarak çalıştırılan garip bir müessese. Evkaf idaresinin din işlerine önem vermemesi bu müessesemizi maddi ve manevi yönden zayıflatmıştır. Ehil bir kadro tarafından yürütülmeyen müftülük temelden ele alınıp reorganize edilmesi gerekmektedir.

208

215

201

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

Bizim acizane teklifimiz bu müessesemizin anavatandaki Diyanet kuruluşu şekline konmasıdır. Böyle bir organizasyon hem halkımızı hoşnud edecek hem de dış dünyaya karşı daha itibarlı olmamız sağlayacaktır. Bundan dolayı yeni hazırlanan Din Yasasının tekrar gözden geçirilmesi zarurettir.

4. Camilerimiz:

Malumlarınız olduğu üzere camilerimizin durumu içler acısıdır. İçinde biraz olsun iman olan her Türk'ü camilerimizin bu acı hali üzmektedir. Bu acı durumun en erken bir zamanda son bulması için hükümetimizin tedbir alması gerekmektedir. Meselenin üzerine ciddi olarak yürüyecek olursak akılcı tedbirlerle bu derdimiz de rahatça son bulabilir.

Bir de hem siyasi hem de dini bakımdan çok önemli olan iki camimizin durumu vardır. Müslüman ülkelerden gelen yabancıların devamlı dikkatini çeken ve üzüntülerini açıkça ifade etmelerine sebep olan 4 camimizin isimleri şudur: 1- Saray Önü Camii (Saray Otel yanındaki cami), 2- Akkule Mescidi (Magosa'ya girişteki mescid), 3- Magosa'daki Buğday Camii, 4- Haydarpaşa Camii.

Malumlarınız olduğu üzere Saray Önü Camii evlendirme dairesi olarak kullanılmaktadır. Dinen böyle bir kullanma yasaktır. Siyasi bakımdan da çok mahsurlu olmaktadır. Yabancı aydın müslümanların bizlere söyledikleri aynen şu: "Güney'de bu durumu görseydik şaşırırmazdık, fakat Kuzey Kıbrıs'ta böyle bir durumun yıllardır devam ettirilmesi çok acıdır!"

Diğer taraftan Magosa kale girişinde Akkule Mescidini zamanın Turizm bakanı Beştaşlar ile Eğitim bakanı Orhan Zihni Bilgehan Beylerin eski eserler müdürü Ali Dinçer'le işbirliği yapıp turizm bürosu yapmaları içler acısıdır. Sayın Beştaşların seçimlerde büyük oy kaybına sebep olan bu olayın düzeltilmesi halkımızın hükümete karşı olan güvenini artıracaktır.

Ayrıca yine Magosa'da bulunan Buğday Camiinin bazı restorasyon çalışmalarından sonra bir tiyatro salonu haline getirilmesi ve içinde bazı oyunların sergileneneceğinin ilân edilmesi gerçekten çok üzücü ve düşündürücüdür. Yine Lefkoşa'da uzun müddet ihmal edilip harap olmasına neden olunan Haydarpaşa Camiinin bazı onarımlardan sonra 'Sanat Galerisi' haline dönüştürülmesi, mihrab ve mimberinin önünde açık saçık resimlerin sergilenmesi ve daha ileri gidilerek caminin içerisinde içkili kokteyller düzenlenmesi tüm müslüman cemaatimizi derinden yaralamıştır.

Türk İslâm Kültür Cemiyeti

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

K.K.T.C. MÜSLÜMAN TÜRK TOPLUMUNUN DİNİ MESELELERİNİN ÇÖZÜMÜNDE ÖNCELİK TAŞIYAN UNSURLARIN KISACA İNCELENİŞİ

Giriş:

Bilindiği gibi uzun zamandan beri Kıbrıs Türk Toplumunun dini hayatı ihmal edilmiştir. İlimden uzak ve temelsiz alınan tedbirler gelişen kültür savaşları karşısında Türk toplumunun dinden uzak bir hayat yaşamasını önleyememiştir. Din-ilim ilişkisini anlayamayan birçok entellektüel etkin kişiler, dini gerici bir unsur olarak yeni nesile empoze etmişler ve bunun neticesinde materyalist görüş toplumun tacı yapılmıştır.

Toplumun dini hayatında etkin olan cami ve diğer dini kuruluşların prensipler içerisinde düzenli olarak çalışmasında büyük rol oynaması gereken Evkaf İdaresi'nin dini ve vakıflar kurallarına göre çalışmasını sağlayacak kadrolardan uzak tutulması dinden uzak kalmamızın çok önemli bir sebebi olmuştur. Evkaf'ın etki sahasında bırakılan müftülük makamı da garib bir hale getirilmiştir. İkinci sınıf devlet kuruluşu haline sokulan müftülük kendi personeliyle de ikinci sınıf memur muamelesi görmüştür. Müftülüğün bu durumu ve ehil ellerde de olmayışı dini müesseselerimize darbe olmuştur.

Eğitim mekânizmasına baktığımızda, yıllarca bu mekânizma maalesef dini eğitimi dışlamış ve dinden, milli değerlerden uzak bir nesil yetiştirilmiştir. Yeni yetişen bu nesil, bilhassa TV'nin milli ve dini değerlerden uzaklaştırıcı filimleri, dergi ve gazetelerin sekse yönelik yayınları neticesinde kadın-erkek ilişkileri yozlaşmış, kişi egoistleşmiş ve ne yaptığını bilmez hale sokulmuştur.

Bilhassa 1975-1980 dönemlerinde Öğretmen Koleji'nden mezun ettiğimiz genç ilkökul öğretmenlerimizin çoğunluğunu dinden uzak olduğu ve hatta komünist ideoloji ile şartlandırıldıkları bu dönemdeki yetkililere duyurulmuştur. Bu öğretmenlerden ilk okullarımızda gerçek İslâm dinini vermelerini bekleyemeyiz. İşte bu sebeptendir ki bazı köylerden öğretmenlerin dinsizlikleriyle ilgili şikâyetler duymaktayız.

1974'den sonra Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yerleşen Türkiyeli göçmenlerin kontrolü yapılmadığından bazı istismarcı, ahlaksız kişiler Kuzey Kıbrıs'a göç edip yerleşmişlerdir. İşte bu tür kişiler Kıbrıs Türkü'nün daha önceden bilmediği beyaz kadın ticaretini, pansiyon ve randevu evleri gibi faaliyetleri başlatmışlar ve toplum içindeki gayr-ı ahlâki hayatı daha çok körüklemişlerdir. Bunun yanında milli ve dini kültürü sağlam Türkiyeli göçmen kardeşlerimizin Kuzey Kıbrıs'ta azınlıkta olmalarına rağmen az da olsa dini hayatımıza olumlu yönde etkileri olmuştur.

Bunalıma itilen gençlerimiz manevi boşluk içinde çırpınırken kendini video-seks çılgınlıkları ve hatta uyuşturucu alemleri içinde bulmaya başlamıştır.

Bu şartlar içinde bulunan toplumun bir anda kurtuluşu muhakkak ki mümkün değildir. Ancak planlı ve ciddi bir çalışma yapılırsa uzun vadede kurtuluşu gidilebilir.

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

Bizler dini bozukluğumuzun düzeltilmesinde şu anda öncelik arz eden unsurları sırasıyla aşağıda bilgi ve emirlerinize arz ediyoruz.

1. Evkaf İdaresi
2. Müftülük
3. Din Dersleri
4. İslâm Koleji

Yukarıda dört madde halinde belirtilen unsurları ayrıntılı olarak ilmi verilere göre incelemek gerekmektedir. Bizler kısa açıklamalarla bu unsurlar üzerinde durmak istiyoruz. Eğer uygun görülürse daha ayrıntılı çalışmalar yapmaya hazırız.

Öncelik Taşıyan Unsurlar

1. E v k a f İ d a r e s i

Yıllardır Evkaf İdaresi yapması gereken işleri bırakmış ve evkaf prensiplerine aykırı işlerle meşgul olmaya başlamıştır. Halbuki evkaf, atalarımızın bize bir mirasıdır. Her Türk'ün evkaf malında hakkı vardır. Öyleyse bu müessesenin yönetimini tekrar gözden geçirmemizde fayda vardır. Madem ki müessese daha çok dini işler için bize miras bırakılmıştır; bu müessesenin imamlarımızın, camilerimizin ve tahsilde bulunan gençlerimizin maddi ve manevi durumlarını ele alması gerekmektedir. Kendi içinde tekrar bir düzenleme yapmak zorundadır. Ve bütün bunlar Evkaf İdare Heyeti'nin kültür, din ve fedakârlık derecelerine çok bağlıdır. Bugün Evkaf İdare Heyeti maalesef Cuma'dan Cuma'ya bile camiye gitmeyen, dinle haşır neşir olmamış kişilerden meydana gelmiştir. Bir olayın içinde olmayan kişi o olayı teorik değerlendirir ve çare bulmada da teorik çareler bulup hataya düşer. İşte Evkaf İdare Heyeti'nin durumu da böyledir. Bu sebepten dolayı dini meselelerimiz bir türlü acıdan kurtulamamış ve hükümetimiz de devamlı dini konulara yabancı kalmıştır. Bu durum halk içinde hem devlet başkanına hem de hükümete karşı bir ümitsizlik meydana getirmiştir.

Evkaf İdare Heyeti'nin dini bilgiye sahip, din işlerinden anlayan kişilerden meydana getirilmesi bu kangren olmaya yüz tutmuş yarayı inşaAllah iyileştirecektir.

2. M ü f t ü l ü k

Müftülük dairesi yıllardır evkafa bağlı olarak çalıştırılan garib bir müessese. Evkaf İdaresinin din işlerine önem vermemesi bu müessesemizi maddi ve manevi yönden zayıflatmıştır. Müftülük müessesesi temelden ele alınıp reorganize edilmesi gerekmektedir.

Müftülüğün temelli ele alınması için en başta yapılması gereken iş müftülük makamının en erken bir zamanda doldurulmasıdır. Müftü olacak kişinin, vazifeyi yürütebilmesi için; inançlı, bilgili, halkın dertlerini iyi bilen, idarecilik vasfına sahip ve inancını yaşayan bir kişi olması dinen ve sosyal yönden çok önemlidir.

Bugüne kadar müftüsüz kalışımız camilerimizdeki idari düzeni alt üst etmiş, imamlarımızın bilgi seviyeleri zamanın çok gerisinde kalmış ve dış dünyaya karşı da itibarımız sarsılmıştır.

TÜRK İSLÂM KÜLTÜR CEMİYETİ TURKISH ISLAMIC CULTURE ASSOCIATION

Ancak müftülük makamının doldurulması zorluklarımızın giderilmesi için kâfi değildir. Tayin edilecek müftünün başarısı evkaf idare heyetinin tutumuna çok bağlıdır. Bundan dolayı her iki meseleyi de birlikte dikkate almak gerekmektedir.

3. Din Dersleri

K.K.T.C. Anayasası, madde 23, bend 4'de belirtildiği gibi dini eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu maddeye göre okullarımızda devletin gözetim ve denetiminde din derslerinin gençlerimize öğretilmesi gerektiği halde birçok liselerde buna uyulmamakta veya ehil olmayan kişilerce göstermelik bir eğitim uygulanmaktadır.

Gerek ilk gerekse orta eğitimimizde din derslerinin ehil öğretmenlerce verilmesi ve aynı zamanda dini konularda ehil bir müfettiş tarafından kontrol edilmelerinde eğitimsel yönden çok büyük fayda vardır.

Din dersi verecek öğretmenlerin kısa kurslara tabi tutulmalarında fayda vardır. Kesinlikle inançsız bir öğretmene bu dersin öğretimi verilmemelidir.

4. İslâm Koleji

İslâm Koleji anavatanımız Türkiye'de mevcut İmam- Hatip liselerinin gayesini taşıyacaktır. Kıbrıs'ın kendi öz şartlarına uygun olarak bazı müfredat değişikliği de ele alınacaktır.

Gerek Kuzey Kıbrıs'a okumuş imam yetiştirmek gerekse inançlı lise ve üniversite mezunlarının sayısının artırılması bakımından İslâm Koleji büyük önem arz etmektedir.

Bugün devletimiz sekiz öğrenci için Konservatuvar açarken, binlerce vatandaşın büyük bir şevkle arzu ettiği dini bir okulun açılmaması çok düşündürücüdür. Gençliğimizin kurtuluşunda ve anavatan Türkiyemizle bağlarımızın güçlenmesinde bu okulun büyük rolü olacaktır.

KAYNAKÇA

- * **Adalı Kutlu**, Dağarcık, Lefkoşe, 1963.
- * **Armaoğlu Fahir**, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- * **Alasya H. Fikret**, Tarihte Kıbrıs, Türk Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşe, 1988.
- * **Altan Mustafa Haşım**, Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, C. I-II. Vakıflar İdaresi Yayınları, Kıbrıs, 1986.
- * **Aycan İrfan**, Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebi Süfyan, Fecr Yayınevi, Ankara, 1990.
- * **Behcet Hasan**, Kıbrıs Maarif Tarihi, Lefkoşe, 1967.
- * **Birinci Ergin - İsmail Sabahhattin**, Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşında İki Ulusal Kongre, Gelişim Ofset, Lefkoşe, 1987.
- * **Cicioğlu Hasan**, T.C.'de İlk ve Ortaöğretim, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985.
- * **Cilacı Osman**, Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri, D.İ. Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- * **Çay Abdulhaluk**, Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1981.
- * **Erdoğan Mehmet**, (Çeviren): Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- * **Erim Nihat**, Bildiğim, Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1977.
- * **Gazioğlu A. Cevdet**, Kıbrıs'ta Türkler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Kıbrıs, 1994.
- * **Gazioğlu A. Cevdet**, İngiliz İdaresinde Kıbrıs, C.I, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960.

- * **Gürata Mitat**, Türkler, Rumlar ve Kıbrıs, Savaş Basımevi, İstanbul, 1981.
- * **Harman Doğan**, Bağımsızlık Kavgamız ve Mandacılar, Ankara, 1985.
- * **Kökdemir Naci**, Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs, Ankara, 1956.
- * **Nesim Ali**, Kıbrıslı Türklerin Kimliği, K.K.T.C. M.E. ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Kıbrıs, 1990.
- * **Nesim Ali**, Batmayan Eğitim Güneşlerimiz, K.K.T.C. M.E. ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşe, 1987.
- * **Sami Şemseddin**, Kamus-i Türki, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.
- * **Torun Şükrü**, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu. -Doktora Tezi- İstanbul, 1956.
- * **Töre Elmaziye**, Kıbrıs Türk-Alt Kültüründe İnanç Kurumu (Hac. Üniv. S. Bil. Enstitüsü) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.
- * **Uzunçarşılı İsmail Hakkı**, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- * **Yolak Seyit**, 1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri, K.K.T.C. M.E. ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşe, 1989.
- * **Ziya Nesim**, Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi, Ankara, 1975.
- * **Milletlerarası I. Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Tebliğleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971.
- **Alagöz A. Cevdet**, Kıbrıs Tarihine Coğrafi Bakış.
- **Gürsoy Cevat**, Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye.
- **Orhunlu Cengiz**, Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi.
- **Suha Ali**, Kıbrıs Türk Maarifi.

- **Vergi H. Bedevi**, Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar.
- **Zeka Mehmet**, Kıbrıs'ın Sivil ve Ağır Ceza Mahkemelerinde Osmanlı Devrinde Tatbik Edilen Kanunlar.

* Kıbrıs'ın Dünü - Bugünü Uluslararası Sempozyumu,

K.K.T.C. Doğu Akdeniz üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No: 8, Ankara, 1993. (Sempozyumda sunulan tebliğler)

- **Erdoğru M.Akif**, Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü.
- **Gazioğlu A. Cevdet**, Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin Hoşgörülü Davranışı ve Hristiyan Toplumlara Tanınan Haklar.
- **Halaçoğlu Yusuf**, Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Siyaseti.
- **Küçük Cevdet**, Ortadoğuda Büyük Devletlerin Nüfuz Mücadeleleri.

Gazete ve Dergiler

Diyanet Dergisi, Temmuz 1993, sayı 31

Masum Millet (Gazete), 10 Mayıs 1993, sayı 72